

ISSN 1563-0226
eISSN 2617-1864

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ХАБАРШЫ

Шығыстану сериясы

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ

ВЕСТНИК

Серия востоковедения

AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

JOURNAL

of Oriental Studies

№2 (109)

Алматы
«Қазақ университеті»
2024

ХАБАРШЫ

ШЫҒЫСТАНУ СЕРИЯСЫ № 2 (109) муасым

ISSN 1563-0226
eISSN 2617-1864

04.05.2017 ж. Қазақстан Республикасының Мәдениет, ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде тіркелген

Қуәлік №16506-Ж.

*Журнал жылына 4 рет жарыққа шығады
(наурыз, маусым, қыркүйек, желтоқсан)*

ЖАУАПТЫ ХАТШЫ

Туар А.С., PhD докторант (Қазақстан)
Телефон: +7 778 527 3341,
E-mail: aidanaturar1995@gmail.com

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Надилова Г.Е., филол.ғ.д., проф. – ғылыми редактор (Қазақстан)
Джақубаева С.Т., PhD – ғылыми редактордың орынбасары (Қазақстан)
Алдабек Н.Ә., т.ғ.д., профессор (Қазақстан)
Ким Г.Н., т.ғ.д., профессор (Қазақстан)
Ерекешова Л.Г., т.ғ.д., доцент (Қазақстан)
Шадкам З., ф.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Кокеева Д.М., ф.ғ.к., қауымд. профессор (Қазақстан)
Мевлют Эрдем (Mevlut Erdem), профессор (Түркия)

Мустафа Изуддин (Mustafa Izuddin), PhD (Малайзия)
Чжао Цюань-шэн (Zhao Quan-sheng), профессор (АҚШ)
Нуреттин Демир (Nurettin Demir), профессор (Түркия)
Масару Тономура, профессор (Жапония)
Хаслина Бинти Хассан (Haslina Binti Hassan), PhD (Малайзия)
Мехмет Нажи Онал (Mehmet Naci Onal), профессор, доктор (Түркия)

Шығыстану сериясы Шығыс елдері тарихы, саясаты, экономикасы, мәдениеті, тіл білімі мен әдебиеті, тіл оқыту әдістемелері бағыттарын қамтиды.

Жоба менеджері
Гульмира Шаккозова
Телефон: +7 701 724 2911
E-mail: Gulmira.Shakkozova@kaznu.kz

ИБ №

Пішімі 60x84 ¹/₈. Көлемі 10,1 б.т. Тапсырыс №10341.
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
«Қазақ университеті» баспа үйі.
050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

Журналдың ішкі мәтініне баспа жауап бермейді

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2024

1-бөлім

**АЗИЯ МЕН АФРИКА ЕЛДЕРІНІҢ САЯСАТЫ
ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРЫ**

Section 1

**POLITICS AND INTERNATIONAL RELATIONS
OF THE COUNTRIES OF ASIA AND AFRICA**

Раздел 1

**ПОЛИТИКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ
ОТНОШЕНИЯ СТРАН АЗИИ И АФРИКИ**

Yugo Tomonaga^{1*} , Rebecca Gerrett-Magee²

Ryukoku University, Japan, Kyoto

²Deakin University, Australia, Melbourne

*e-mail: tomou5@world.ryukoku.ac.jp

STUDY TOUR FOR MUTUAL UNDERSTANDING BETWEEN JAPAN AND AUSTRALIA

This paper considers how non-Indigenous scholar collaborating with Indigenous people has been engaging with restoration of culture through study tour which is an educational practice in an Australian Indigenous community supported by a municipal government and a university with authors cooperation. It provides illustration of how such cooperation has tangible/intangible or positive/negative consequences over Indigenous/local individuals and communities as well as wider society. It aims to examine what problems and difficulties the Study Tour face with and analyze the various perspectives among host, guest, and coordinator. Analytical lens of this paper is the notion of “decolonizing methodology”, which was emerged from critical consideration through the Indigenous Studies since the end of the 1990s. In the end of the paper, it concludes with a proposal of Study Tour, in which various stake holders at individual, local, national, and international levels can exchange their experiences.

Means of this paper rely on discourse analysis of participants and host contributors, analysis of reports from participants, and survey based on the theory of transformative learning.

Key words: Indigenous Studies, Study Tour, Decolonizing methodology, Cultural Intermediary, Indigenous Perspective.

Юго Томонага^{1*}, Ребекка Гарретт-Маги²

¹Рюкоку университеті, Жапония, Киото қ.

²Дикин университеті, Австралия, Мельбурн қ.

*e-mail: tomou5@world.ryukoku.ac.jp

Жапония мен Австралия арасында түсіністік орнату үшін танысу сапары

Бұл мақалада байырғы емес, байырғы ғалымдардың авторлардың ынтымақтастығымен муниципалдық Үкімет пен университет қолдайтын Австралияның байырғы қауымдастығындағы білім беру тәжірибесі болып табылатын танысу сапары арқылы мәдениетті қалпына келтіруге қалай қатысатыны қарастырылады. Зерттеу мұндай ынтымақтастықтың жергілікті/жергілікті адамдар мен қауымдастықтар үшін, сондай-ақ жалпы қоғам үшін материалдық/материалдық емес немесе он/теріс салдары бар екенін көрсетеді. Оның мақсаты-танысу сапарының қандай қиындықтар мен қиындықтарға тап болатынын зерттеу және қабылдаушы Тараптың, қонақтың және үйлестірушінің әртүрлі көзқарастарын талдау. Бұл мақаланың аналитикалық объективі-1990 жылдардың аяғынан бастап байырғы халықтарды зерттеу барысында сыни тұрғыдан қарау нәтижесінде пайда болған «деколонизация әдіснамасы» тұжырымдамасы.

Мақаланың соңында жеке, жергілікті, ұлттық және халықаралық деңгейлердегі әртүрлі мүдделі тараптар өз тәжірибелерімен алмасатын танысу сапары туралы ұсыныс келтіріледі.

Бұл мақаланың әдістемелік тәсілдері қатысушылардың және қабылдаушылардың дискурсын талдауға, қатысушылардың есептерін талдауға және трансформациялық оқыту теориясына негізделген сауалнамаға негізделген.

Түйін сөздер: байырғы халықтарды зерттеу, таныстыру сапары, отарсыздандыру әдістемесі, мәдени делдал, байырғы көзқарастар.

Юго Томонага^{1*}, Ребекка Гарретт-Маги²

¹Университет Рюоку, Япония, г. Киото

²Университет Дикин, Австралия, г. Мельбурн

*e-mail: tomou5@world.ryukoku.ac.jp

Ознакомительная поездка для установления взаимопонимания между Японией и Австралией

В этой статье рассматривается, как ученые, не принадлежащие к коренным народам, сотрудничающие с коренными народами, участвуют в восстановлении культуры посредством ознакомительной поездки, которая представляет собой образовательную практику в сообществе коренных народов Австралии, поддерживаемую муниципальным правительством и университетом при сотрудничестве авторов. Исследование представляет собой иллюстрацию того, как такое сотрудничество имеет материальные/нематериальные или положительные/негативные последствия для коренных/местных лиц и сообществ, а также для общества в целом. Его цель – изучить, с какими проблемами и трудностями сталкивается ознакомительная поездка, и проанализировать различные точки зрения принимающей стороны, гостя и координатора. Аналитической линзой данной статьи является концепт «методологии деколонизации», который возник в результате критического рассмотрения в ходе исследований коренных народов с конца 1990-х годов.

В конце статьи приводится предложение об ознакомительной поездке, в ходе которой различные заинтересованные стороны на индивидуальном, местном, национальном и международном уровнях смогут обменяться своим опытом.

Методологические подходы этой статьи основаны на анализе дискурса участников и принимающих участников, анализе отчетов участников и опросе, основанном на теории преобразующего обучения.

Ключевые слова: исследования коренных народов, ознакомительная поездка, методология деколонизации, культурный посредник, точка зрения коренных народов.

Introduction

This paper explores the collaboration between non-Indigenous scholars and Indigenous communities in Australia, focusing on the restoration of culture through study tours—a form of educational practice. Supported by a municipal government and a university, this collaboration involves the cooperation of the authors. The paper examines the tangible and intangible, as well as positive and negative, consequences of such cooperation on Indigenous and local individuals and communities, as well as on wider society. It seeks to investigate the challenges faced by the study tour and analyze the differing perspectives of hosts, guests, and coordinators. The paper employs the concept of “decolonizing methodology,” which has emerged from critical discourse in Indigenous Studies since the late 1990s, as its analytical framework.

Materials and Methods

Literature Review: Indigenous Issues and Indigenous Studies

Regarding “Indigenous Studies,” there are several turning points in the global trend. Until the 1970s, land rights and various economic, social, cultural, health, and other issues faced by Indigenous peoples in a particular nation or region were referred

to as “Indigenous issues” and used to be matters essentially between the state and Indigenous peoples (Nakata 2006).

In the 1980s, with the expansion of globalization, in addition to Indigenous peoples’ issues being issues with nations, the United Nations and international NGOs and NPOs began to take up Indigenous peoples’ issues around the world as an international agenda. Therefore, with advice and cooperation from international NGOs and NPOs, Indigenous peoples, whose indigeneity is determined and who are identifying or identified as “Indigenous peoples,” began to participate in political and social movements to realize the various rights to which they are inherently entitled. As a result, the issue of Indigenous peoples changed from a relationship between the state and Indigenous peoples to an issue concerning the relationship between Indigenous peoples and the international community and the state. With these changes in the international political and social conditions, a field of “Indigenous studies” emerged (Nakata 2007).

Until the 1970s, most researchers, based on their curiosity and inquisitiveness, studied hunter-gatherer groups worldwide. The research was determined by the researcher as the subject and the hunter-gatherer group as the object, being researched.

In the 1970s, Indigenous peoples in the United States, Canada, Australia, and New Zealand began

to actively demand their rights and interests, and the issue of Indigenous peoples became a national agenda that needed to be addressed in each country. In each country, cultural anthropologists began to conduct practical research with a commitment to Indigenous communities.

In the beginning, “cooperative research and proposal-type research by researchers,” in which researchers conducted research and made recommendations to governments and Indigenous groups regarding solutions to problems, was the mainstream but, since the 1980s, “collaborative research by researchers and Indigenous groups,” in which researchers and Indigenous groups work together to conduct projects and use the results to solve problems, has gradually increased. Controversy over “Custom” between non-Indigenous academic, Roger Keesing and Indigenous Hawaiian academic and activist, Haunani-Kay Trask was the starting point of the debate on how the binary relation between researchers and Indigenous people came to be reconstructed (Keesing 1992, Trask 1991).

In the 1990s, research led by Indigenous groups increased, and Indigenous groups became critical of research conducted by non-Indigenous researchers, and in the arenas of “Decolonizing Methodologies” and “Decolonizing Education”, Indigenous academics emerged such as Linda Tuhiwai Smith, Marie Batiste, Martin Nakata and others (Battiste 2013; Nakata 2007a, 2007b, 2012; Smith 1999, 2021).

This trend is particularly evident in Canada, the United States, Australia, and New Zealand, although there are regional differences.

Indigenous project in these countries is characterized by an increase in collaborative project, Indigenous-led projects, and practical, problem-solving oriented projects. In other words, there has been a shift from “traditional” ethnographic research to practical projects in which Indigenous peoples themselves participate and which aim to solve contemporary problems.

Smith declared that there is no dirtier word than the word ‘research’ concerning indigenous peoples, and recommended using project instead of research. There, she stressed that the terms ‘healing, decolonization, transformation, and even migration’ could be taken to establish self-determination by setting up growth stages of survival, recovery, and development. It also questioned the need for such projects not to be carried out by indigenous peoples alone, but to promote joint research with non-indigenous peoples. In doing so, they emphasize that non-indigenous researchers should state who

they are and that good relationships should be struck. These ideas have been taken over by Batista and Nakata.

Through this analytical lens of “decolonizing methodology”, this paper will consider how non-Indigenous scholars collaborating with Indigenous peoples have been engaging with the restoration of culture through study tours that are an educational practice in an Australian Indigenous community supported by a municipal government and a university with Authors cooperation.

What is a study tour

As far as the development of tourism is concerned, the negative effect of “mass tourism” has been criticized since the 1980s. It led to a search for the ideal way of “new tourism” which consequently developed the idea of “alternative tourism” in 1990. There are mainly two types of “alternative tourism” based on who becomes an organizer; The first is “Sustainable Tourism” which is usually led by the governments and travel agents, so it can be called a “top-down” type of tourism. Eco-tourism is an example of this type. The second is “Special interest tourism” which is organized by such groups as NPOs and civil society organizations. It is a “bottom-up” type of tourism and a Study tour is included here (Yasumura 2011: 30- 31).

According to Fujiwara, “Study tours are organized and continuously conducted by NGOs, universities and schools, and local governments for mutual understanding and experiential learning.” It is “a tour with a program that allows participants to learn about local affairs and activities, to interact with local organizations and people”. It is also a tour that “allows participants to have self-transformation and its process by sharing and looking back on learning gained through pre- and post-learning, local experience. Thereby the study tour is an educational activity contributing to guest and host communities and clarifying issues and prospects of global society, and supporting each other” (Fujiwara, 2014:36).

Research Framework of Study Tour and Methodology

There are 4 points to look at when conducting a research study tour. The first focus is on how to establish sufficient content for the study tour. The second focus is on the way participants learn and transform. The third focus is on the interaction between guests and hosts. Forth focus is on the challenges for planning by the coordinator to conduct a training (Fujiwara 2014).

Conventional studies on Study Tour tend to focus mostly on how participants learn and transform, and the content and development of the study tour from the perspectives of participants and coordinator. On the contrary, Studies on the role of the host community and, further, the interaction between host and guest through Study Tours are limited. Therefore, it is necessary to research the role of the coordinator who influences on interacting activities between Guest and Host (Smith 1977, 1989). In this paper, the Study Tour to Australian indigenous community, that was supported by the Sakai City Municipal Government from 2012 to 2014, and by Ryukoku University from 2016 to 2018, will be analyzed. It considers what problems and difficulties the Study Tours face and the various perspectives among host, guest, and coordinator are analyzed. At the end of the paper, it concludes with a proposal for a Study Tour, in which various stakeholders at individual, local, national, and international levels can exchange their experiences.

The means of this paper rely on discourse analysis of participants and host contributors, analysis of reports from participants, and survey based on the theory of transformative learning, which J. Mezirow proposed (Mezirow 1991, 2000).

Overview of Study Tours in Australia

Personal experience

Since 2005 Tomonaga, one of the authors, has conducted fieldworks on the land and environmental management of the Yorta Yorta Aboriginal people who are living in the middle basin of Murray River at the northern part of the state of Victoria in Australia. In 2008, Tomonaga received requests from two Indigenous leaders to organize a cultural exchange program between Australia and Japan. Based on the author's experiences of taking part in the "On Country Learning" program created by Dr Wayne Atkinson who is a Yorta Yorta elder and university of Melbourne academic for students in 2005 and 2008, Tomonaga developed a provisional proposal for study tour and proposed it to the aboriginal leaders (Bongiorno 2017).

Since then, Tomonaga's relationship with Australian Indigenous peoples has transformed from just a fieldworker to coordinator between students in Japan and Australian Indigenous peoples or what V. Smith called "cultural intermediary" (Smith 1977). Next, this paper explains the detail on the study tour supported by a municipal government and a private university with Tomonaga's coordination.

There are 12 sites to be visited ranging from Indigenous centers at the University of Melbourne

and Victoria University in Melbourne city to Indigenous representative organizations such as the Academy for Sports and Health (ASHE) where students can join the class with local Indigenous students at regional towns like Shepperton. Moroopuna, Echuca and Cumeragunga Aboriginal community.

Study Tour in a Municipal Government

The Inter Youth Sakai study tour was launched in 1985 as part of the International Youth Year, an external organization subsidized by Sakai City in Osaka Prefecture, which was established in response to the United Nations World Youth Year. The main theme was "Participation, Development, Peace and Human Rights". This organization has the fifth-longest history among the 33 programs in other ordinance-designated cities in Japan. The purpose of the organization is to "provide opportunities for youth to participate in society by developing youth-led projects such as overseas missions, participation in human rights enlightenment programs, exchange meetings, and social contribution programs, and to foster youth with a sense of human rights and international awareness that can contribute to the realization of a society where peace and human rights are respected.

The study of the tour program by the Inter Youth Sakai aims to allow participants to investigate, learn, and disseminate what they learn about the historical perceptions of one of the Aboriginal groups in southeast Australia, and to encourage them to use their experiences for social contributions.

Youth Residents in Sakai city from 15 years old to 30 years old were eligible to participate, and the maximum number of participants was 12. The program consists of 11 pre-tour sessions, 10 days of study tour on the field, and 17 post-tour sessions. The cost was ¥ 57,000 (about \$550), and the number of staff was 5 including myself and a tour conductor. This tour used a Charter bus to get around during the tour. The degree of freedom for participants in the field was limited. Participants were required to write a report as the obligation to share with the Sakai city government. In terms of risk management, Inter Youth Sakai prepared a manual for risk management to clarify procedures in the event of an emergency.

Study Tour in the Private University

Ryukoku University was established as a Buddhist institution of higher education in 1639 and it is one of the oldest institutions of higher education in Japan. Ryukoku University is a private university, and the University today has nine faculties ranging

from the humanities to the natural sciences. Boasting a student population of approximately 20,000 spread over three unique, attractive, and accessible campuses in the ancient capital of Kyoto and neighboring Shiga.

The Faculty of International Studies has two departments, that are the Department of Intercultural Communication I belong to. and Department of Global Studies. The former department's students are nearly 1500 and the latter department's students are around 530. Department of Intercultural Communication consists of three courses of "Multicultural Society", "The World and Japan", and "Arts and Media" and students can acquire specialist knowledge according to their interests.

In this department, there are compulsory seminars and programs in each academic year, starting with the basics in the first year. In the second year, students take specific field work through Intercultural practical program. From the third year to the fourth year, students must join the seminar 1, 2, 3, 4. In the third year, students select their specialized seminar. For instance, students in my seminar conduct joint field research or individual or group reading and write a survey report with their seminar members. Finally, in the fourth year, students write their graduate thesis based on field research.

"Intercultural practical program" is compulsory programs to the 2nd-year students. There are around 20 programs. In these programs, students

learn practical skills to apply the knowledge they learned, through their participations in a project of their choice from studying abroad, a cultural study project in Japan or abroad, video production and so forth. Among the programs, Study tour program in Australia was organized with my coordination.

The aim of the study tour program was to learn about the current state of Australia's multicultural and multi-ethnic society, especially the issues of Indigenous Australians, and then to think about the reality/possibility of multicultural society in Japan. Participant students were Sophomore or higher including international students, and there were two additional participants, one student from other university and one adult who was acquaintance with my colleague and psychiatrist. Maximum number of participants were 20. there were 3 to 4 pre-tour sessions and 2 to 4 post-tour sessions. Participants stayed in the field from 10 days to a month, and the cost of participation was from ¥300,000 (about \$2500) ~ ¥400,000 (\$3500). Numbers of staff were 2 in 2016, 3 in 2017 and 1 (author) in 2018. Participants used public transportation to get around and their degree of freedom in the field was not so limited. It was a part of compulsory class and students were required to write a report to get 2 credits. There was no concrete manual for risk management in this case. Next the various perspectives among host, guest and coordinator will be analyzed.

Table 1 – Study Tours in Australia by IYS and Ryukoku University

	Inter Youth Sakai	Ryukoku University
Aim	Aim to give an opportunity to participants to investigate, learn, and disseminate what they learn about the historical perceptions of one of the Aboriginal groups in southeast Australia, and to encourage them to use their experiences for social contributions.	Aim was to learn about the current state of Australia's multicultural and multiethnic society, especially the issues of Indigenous Australians, and then to think about the reality/possibility of multicultural society in Japan.
Eligibility for participant	Youth Residents in Sakai city (from 15 years old to 30 years old), Max No. 12	Students (more than Sophomore, international students), unofficial participants, Max No. 20
Number of Pre-/ Post-tour sessions, The length of stay in the field	Pre 11, Post 17 10 days	Pre 3 ~ 4, Post 2 ~ 4 10 days ~ 1 month
Cost	¥ 57,000	¥ 300,000 ~ ¥ 400,000
Number of leaders	5 including coordinator and tour conductor	2016 (2 lecturers), 2017 (3 lecturers), 2018 (1 lecturer)
Transportation	Charter bus	Public Transportation
Degree of freedom	Limited	Not so limited
Responsibility	Write a report for Sakai city gov.	Compulsory course (2 credits)
Risk management	Concrete manual of risk management	No concrete manual of risk management

Results and Discussion

Member's Perspectives of Inter Youth Sakai

Participants' reports in the collection titled "Let's Open the Door to the Future" in 2012, 2013 and 2014 include largely three topics. First is the idealization of Indigenous peoples as people who are coexisting with the nature (2012: 4 reports, 2013: 1 report, 2014 0 report). Second is to regard Indigenous peoples as member of the same modern society just like us (2012: 1 report, 2013: 1 report, 2014 5 reports). Third is to compare Japan and Australia on relevant issues such as gender, water management and so forth (2012: 1 report, 2013: 5 reports, 2014 4 reports). Research methods conducted by members were reference review, observation, interview, and survey. In 2012, participants took relatively passive research because of my strong intervention but participants in 2013 and 2014 could take research affirmatively without my intervention. This is because a relationship of trust is gradually built up.

Inter Youth Sakai's Perspective

Inter Youth Sakai encouraged participants to ask questions to local people and take pictures on the field as much as they can. About the pre- and post-tour sessions, Inter Youth Sakai asked participants to give final presentations on their achievements, write final reports to share with the Sakai City Government, make panels for exhibition, and to share what they learned with the public through public lectures and participation to local events such as the Human Right Festival.

Students' Perspectives of Ryukoku University

In the 3500-word report written by Ryukoku University students in 2016, 2017, and 2018, there are 3 main topics; First is the topic of Indigenous peoples (2016: 8 reports, 2017: 7 reports, 2018 2 reports. The second is on Australian Society such as Australian daily lives) 2017: 6 reports, 2018: 2 reports. The third is on relevant issues comparing between Japan and Australia such as comparative studies on Ainu, gender, and so on (2017: 3 reports, 2018: 2 reports). Research methods conducted by students were reference review, observation, interview, and survey with the authors' intervention in 2016 but without my intervention from authors in 2017, and 2018. Thus, as the years went by, students were able to actively do research.

Perspective of the Faculty of International Studies at Ryukoku University

From the standpoint of the Faculty of International Studies at Ryukoku University, there are various administrative works including risk management, granting credit for compulsory courses, budget allocation for about 20 different programs including the Australia Study Tour, and advising for improving each program.

Coordinator's perspective

As a coordinator, Tomonaga had to exchange emails with the host society for 195 times from 2012 until 2015, and also with Inter Youth Sakai which makes the total emails to 225. Additionally, Tomonaga had 5 lectures a week in different universities at the time and part-time work at a Public Interest Incorporated Foundation for 3 days a week, while he spent time for my research activities such as submission of papers for academic journals.

As same as tasks Tomonaga had in Inter Youth Sakai, he got around 10 tasks at Ryukoku University. Among them, numbers of contacts with the host society by email were 92 times from 2016 until 2018 and the number including activities and lecturing at Ryukoku University became 119 times. (1) Nurturing trust between Tomonaga and the host society through the Inter Youth Sakai experiences he has had since 2012, (2) 5 Indigenous contact persons in the host society with incorporated contact tools into messenger, (3) program routine and limited visiting sites from 8 to 10 visiting sites resulted into the drastic reduction of contact numbers with the host society.

Perspectives of Host Society

For Indigenous people, the tourism space can be a contentious one. As Puriri and McIntosh (2013) argue, "Indigenous people seldom have control over tourism development and activity in their community: outside interests typically dominate in tourism development...as cultural identity serves as the basic resource for Indigenous tourism attractions and marketing, some argue that such culture becomes modified as it is packaged and sold to tourists: it can become 'commodified', 'staged' or made 'inauthentic.' This can be a struggle for Indigenous groups to welcome non-Indigenous peoples into their communities. However, if these relationships are Indigenous-led and focused the outcomes can be authentic, culturally appropriate,

and lifelong. These relationships can go beyond the voyeuristic nature of the tourist to one of reciprocal cultural exchange. This was a hope when Gerrett-Magee, one of the authors, first became involved in the Japanese student exchange with Dr Tomonaga and Dr Atkinson.

As a *Yorta Yorta* woman, Gerrett-Magee's beliefs and ways of being in the world are built on her culture and the teachings of reciprocity instilled in her by her family and her community elders. Reciprocity is the foundation of who the *Yorta Yorta* is as Indigenous peoples, it is a system of give and take that maintains a balance between all things. She has tried to live by this her whole life, particularly within her professional life also as she works within a space that is as Nakata (2008) points out "... contested spaces where we run the risk of blindly taking on the knowledge and practices that have served to keep us in a subjugated position." He goes on to say that by educating ourselves and working within these institutions we run the risk of erasing the elements of our own cultures and identities that define us as distinct (2008). Gerrett-Magee works hard to decolonize her work and the spaces that she works in to ensure she is authentically representing herself and her people. Being her authentic self was particularly important when working with Dr Tomonaga and his students as Gerrett-Magee felt an overwhelming responsibility to her people and her ancestors to share our culture in a culturally appropriate and honest manner. For this to occur she did not just want to engage in a one-way exchange and just speak at these students, she wanted to honor her reciprocal responsibilities and engage with them as cultural entities, learn from and about them, while they learned from and about her.

Gerrett-Magee uses a yarning pedagogy in her exchanges with the students which is a culturally responsive approach and is also her teaching technique. She finds that sharing individual stories while connecting them to the bigger political realities assists students in connecting with the history of colonization in a more personal and human way. Students are then able to understand the impact of colonization on Indigenous communities at a level that goes beyond the learning of events and dates to one that begins to understand the human cost of these processes. She not only shares stories with her students, but she also encourages them to share their own stories as a way to connect.

For this to occur spaces in which the *Yorta Yorta* is sharing must be safe and culturally appropriate. Gerrett-Magee tries to achieve this by beginning with either a Welcome to the Country or an

Acknowledgement of the Country to not only adhere to cultural protocol but also to set the scene for students by calling on the ancestors to fill the space and make it safe. This is particularly important when the exchanges are happening off the Country and within non-Indigenous spaces.

Gerrett-Magee also says:

Another integral part of the exchanges is the building of relationships amongst Dr Tomonaga and myself, particularly important given the language differences between the students and herself. Our relationship has been developed over many years and is built on mutual respect and reciprocal trust. I trust Dr Tomonaga with my stories and knowledge and I openly share them with him and his students.

The response in the Aboriginal host society varies from person to person, but there still are certain trends. This paper can observe five trends. (1) The first trend is to welcome guests and to help young Aboriginal people raise their self-esteem through communicating with others who learn about Aboriginal culture and history. (2) Secondly, some emphasize the idea that ignorance about Aboriginal culture and history promotes prejudice and discrimination. (3) The third trend is that some Aboriginal individuals may not be able to answer the questions from Japanese students, that will in turn become an opportunity or a motivation for them to learn more about their own culture and history. (4) The fourth is a tendency to confirm the fact that traditional culture and knowledge are now a mix of many modern knowledge and multicultural elements. (5) Lastly there are responses regarding the relationship between Japan and Australia such as the Nuclear power plant in Japan with Uranium mines from Australia.

Survey

For a more in-depth understanding of guest and host perceptions about study tours, now this paper looks at the outcome of surveys. Survey questions were prepared reflecting four steps in Jack Mezirow's theory of transformative learning, that are, (1) participation, (2) condition, (3) relation, and (4) interaction or connection (Mezirow 1991, 2000). Surveys were conducted on Inter Youth Sakai members, Ryukoku University students, and indigenous individuals during the period from September to November 2018. They were based on a four-point scale (Extremely: 4 points, Fairly well: 3 points, Not particularly: 2 points, Not at all: 1 point) and free text.

As for the survey to students of Inter Youth Sakai, 8 out of 34 were answered and the respondents were all female, ranging in age from 22 to 27 years, and their respective attributes were student, office worker, secondary school teacher and housewife.. Table 1 shows that average point was 3.3 points out of 4 points. Among 10 questions, question on Interaction or connection is the highest point as 3.8 points out 4 points.

As for the survey to students of Ryukoku University, 7 out of 24 were answered and the

respondents consisted of one male and six females, aged between 20 and 22 years.

Table 2 indicates that average point was 2.9 points out of 4 points. Among 10 questions, question on relation was the highest point as 3.9 points out of 4 points.

As for the survey to Indigenous individuals, 3 out of 6 were answered and table 3 shows that average point is 2.4 points out of 4 points. Among 7 questions, question on participation and relation were the highest point as 3 points out of 4 points respectively.

Table 2 – Contents of Survey for students of Inter Youth Sakai

Questions (points)	Summary of free texts
Participation (Q. ①3.4)	They were prepared in advance and confident in their participation.
Condition (Q.②2.6, ③3.3)	Although I did not have many experiences of awareness and conflict in the field, I was able to make new discoveries and changes.
Relation (Q.④2.9, ⑤2.9, Q.⑥3.5)	There was a conspicuous focus on individual themes rather than on successful collaboration among members and engagement with local people in the field.
Interaction or connection (Q.⑦2.8, Q.⑧3.6, Q.⑨3.8, Q.⑩3.1)	It is difficult to distinguish between issues in Australia and Japan, but it is understandable that the students see the issues they found in Australia as being related to their own daily lives and issues in Japan and are making use of these issues after returning home.
Average Point 3.3/ 4	

Table 3 – Contents of Survey for students of Ryukoku University

Questions (points)	Summary of free texts
Participation (Q. ①3.1)	They were prepared in advance in their participation.
Condition (Q.②2.4, ③2.6)	There was little awareness and little experience of conflict in the field.
Relation (Q.④3.9, ⑤3. Q.⑥3.1)	The collaborative work among the members of the group in the field was highly appreciated. The work with the local people and the focus on individual themes were also highly appreciated.
Interaction or connection (Q.⑦2.6, Q.⑧2.4, Q.⑨2.8, Q.⑩3)	It was difficult for students to distinguish between issues in Australia and Japan, and to see the issues they found in Australia as related to their own daily lives and issues in Japan. However, a relatively large number of students answered that they were able to make use of their study tour experience after returning home.
Average Point 2.9/ 4	

Table 4 – Contents of Survey for Indigenous individuals in Shepparton, Echuka, and Barmah

Questions (points)	Summary of free texts
Participation (Q. ①3)	I feel confident when talking about my culture and the land I grew up on and live with Japanese Student.
Condition (Q.②1.3, ③2)	I didn't have many awkward and confusing feeling.
Relation (Q.④2.7, ⑤3)	I have been sharing our cultures here at school with our Japanese guests for many years.
Interaction or connection (Q.⑥2, Q.⑦2.7)	Talking to other parole about Japanese culture and sharing of knowledge.
Average Point 2.4/ 4	

Discussion

In consideration, (1) Firstly members and students are to experience their own unique “stories” in interactions with local people, and to try to make use of what they have acquired in the boundary between their own cultures and other cultures in their subsequent lives. Moreover, after completing the study tour, it is necessary to guide reflection on oneself through the experience gained.

(2) Secondly host society and Indigenous people must keep their initiative so how much “local discretion” was guaranteed to perform a “culture for tourism” and to present a part of daily life based on their own decision was necessary. As a result, the possibility of decolonization is generated by Indigenous peoples exercising their initiative.

(3) Thirdly, as for the coordinator, it is important to explore whether the roles of “organizer” and “coordinator” can be established with “host” and “guest” by utilizing SNS and various methods so that the relationship between “host” and “guest” can be maintained without destroying the relationship.

There are also unsolved matters such (1) the problem of host initiative and representativeness, (2) way of feedback to host society by participants, (3) budget cut by the municipal government and lack of aid by University, (4) limited number of coordination staff, (5) unbalance student number due to various conditions such program name, implementation period, cost, number of credit, (6) insufficient risk management, and (7) lack of professional administration staff. (8) Alternative way of study tour which takes place not on the real field but through ICT under the recent Covid-19 pandemic situation.

Conclusion

In the light of “Decolonizing Methodology”, study tours have the potential to enable us to

overcome the academic boundaries of cultural anthropology as a specialized field and connect the discipline of anthropology more concretely with the real world. As such, study tours can present practical academic directions for anthropology to address and resolve contemporary social issues through dialogues with citizens.

In so doing, this paper will conclude by proposing “Study tour” as an “education that gives us knowledge that enables us to know ourselves and be proud of ourselves” as well as “knowledge that enables us to understand the world around us”, in other words, “to understand modern society and to develop the ability to survive in modern society”. Study tour not only aims to educate guests in the host society but also aims to achieve transformative learning between host and guest under the initiative of the host society.

Acknowledgments

This paper is based on Tomonaga’s book in Japanese, *Theory and Practice of Study Tours: Forum-based Tours Learning from Dialogue with Australian Indigenous People*, published in 2019, and adds Rebecca’s analysis, focusing on the perspective of indigenous peoples and examining one way of decolonizing methodologies. Furthermore, the questionnaire and interview data used in this paper were approved by the Ethics Committee of Ryukoku University, to which Tomonaga belongs, in 2018. I also would like to express my deepest thanks to the Australian indigenous people, community, and my old students who participated in the Study Tour program and my research. I also would like to express my gratitude to JSPS financial support for my research project. This work was supported by JSPS KAKENHI Grant-in-Aid for Scientific Research (C) (Grant Number 16k03246), JSPS Fund for the Promotion of Joint International Research (Grant Number 17KK0036).

References

- Battiste, M. (2013). *Decolonizing education: Nourishing the learning spirit*. Saskatoon: Purich
- Bongiorno, R (2017) Learning on country – AWAYE! – ABC Radio National (<https://www.abc.net.au/radionational/programs/awaye/learning-on-country/8212550> cited in Nov. 25 2021)
- Borofsky, R. (2000). To Laugh or Cry, *Anthropology News*, February, pp.9-10.
- Eriksen, T.H. 2004. *What is Anthropology?* Pluto Press.
- Fujiwara, T. (2014), “Overseas Training, Study Tours and International Education: About the Research Project on Specific Issues,” *International Education*, Vol. 20, pp. 36-41 [Japanese]
- Mezirow, J. (1991). *Transformative Dimensions of Adult Learning*, San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Mezirow, J. (2000). *Learning as Transformation: Critical Perspectives on a Theory in Progress*. San Francisco, CA: Jossey Bass.

- Nakata, M., 2006. Australian Indigenous Studies: A question of discipline. *The Australian Journal of Anthropology*, 17(3), 265–275.
- Nakata, M., 2007a. Disciplining the Savages-Savaging the Disciplines. Aboriginal Studies Press.
- Nakata, M., 2007b. The cultural interface. *The Australian Journal of Indigenous Higher Education*, 36s, 7–14.
- Peacock, J. (1997). The Future of Anthropology, *American Anthropologist* 99, pp.9-29
- Puriri, Ashley R., and McIntosh. *Indigenous Tourism and Heritage: a Māori Case Study*, Goodfellow Publishers, Limited, 2013. *ProQuest Ebook Central*, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/deakin/detail.action?docID=1218608>. Created from deakin on 2023-09-10 01:33:39.
- Smith, L. T., 2021. Decolonizing methodologies: Research and Indigenous peoples (Third edition). London: Zed Books.
- Smith, V. (1977) *Host and Guest: The Anthropology of Tourism*, University of Pennsylvania Press.
- Smith, V. (1989) *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism* (second edition), University of Pennsylvania Press
- Smith, V. & Bernt M. (2001) *Host and Guest Revisited: Tourism Issues in the 21st Century (Tourism Dynamics)*, Cognizant Llc
- Tomonaga, Y. (2019) *Theory and Practice of Study Tours: Forum-based Tours Learning from Dialogue with Australian Indigenous people* Akashi Shoten Publisher [Japanese]

Information about authors:

Yugo Tomonaga - Associate Professor, Faculty of International Studies, Department of Intercultural Communication, Ryukoku University, 67 Tsukamoto-cho, Fukakusa Fushimi-ku, Kyoto 612-8577 Japan

Rebecca Gerrett-Magee - Lecturer, Faculty of Arts and Education, The National Indigenous Knowledges Education Research Innovation (NIKERI) Institute, Deakin University, 75 Pigdons Road, Waurn Ponds Victoria 3216 Melbourne, Australia

Авторлар туралы мәлімет:

Юго Томонага - Доцент, Халықаралық Зерттеулер Факультеті, Мәдениетаралық Коммуникация Кафедрасы, Рюкоку Университет, 67 Цукамото-чо, Фукакуса Фушими-ку, Киото, 612-8577 Жапония

Ребекка Гаррет-Мэги-Дикин Университетінің Ұлттық Байырғы Білім Беру Ғылыми-Зерттеу Инновациялық Институтының (NIKERI) Оқытушысы, Пигдонс Роуд, 75, Уорн Пондс, Виктория, 3216 Мельбурн, Австралия

Received: January 21, 2024

Accepted: May 20, 2024

Junyao Han Nanjing University of Aeronautics and Astronautics, China, Nanjing
e-mail: myhjy2021@nuaa.edu.cn

SHIDIAN AND CHINESE PATH TO MODERNIZATION

Different from Policy Experimentation in the Western context, the ShiDian is a “homegrown” Chinese style governance strategy and methodology tool, which frequently appears in the process of the CPC leading the Chinese people to promote and expand Chinese path to modernization. In view of this, this paper will comprehensively sort out the practice of ShiDian to promote Chinese path to modernization, and explain the internal logic of ShiDians and Chinese path to modernization.

Firstly, this article analyzes the uniqueness of the ShiDian, which includes strong leadership mechanisms, non-controversial decision-making mechanisms, and innovative mechanisms for central and local cooperation. Second, this paper explains the advantages of the ShiDian in promoting Chinese path to modernization: correctly handling the important relationship between top-level design and practical exploration, effectively reducing the predictable and unpredictable exploration risks, and successfully resolving the resistance to the implementation of reform and innovation. Third, this paper discusses the ShiDian, how to promote Chinese path to modernization in different historical periods, and summarizes its achievements and experience. Fourth, this paper proposes countermeasures and suggestions for the new journey to continue to promote Chinese path to modernization through ShiDian from the aspects of political party leadership, high-quality development, spiritual strength, and the sense of integrity and innovation.

Key words: CPC, ShiDian, Chinese path to modernization, Chinese characteristics, The great rejuvenation of the Chinese nation.

Хань Цзюньяо

Нанкин аэроавтика және астронавтика университеті, Қытай, Нанкин қ.
e-mail: myhjy2021@nuaa.edu.cn.

«Шидян» және қытайдың модернизация жолы

Батыс контекстіндегі саяси эксперименттерден айырмашылығы, Шидян Қытайдың жаңару жолын алға жылжыту және кеңейту үшін Қытай халқын ҚКП басшылығында жиі қолданылатын қытайлық үлгідегі отандық басқару стратегиясы мен әдіснамалық құрал болып табылады. Бұл мақалада Қытайдың модернизация жолын ілгерілетудегі Шидян стратегиясының тәжірибесі мен логикасы қарастырылады.

Біріншіден, бұл мақалада орталық және жергілікті деңгейде көшбасшылық, шешім қабылдау және инновациялық ынтымақтастық тетіктерін қамтитын «Шидианның» бірегейлігі талданады. Екіншіден, бұл құжат Қытайдың модернизация жолын ілгерілетудегі Шидян жобасының артықшылықтарын түсіндіреді: жоғары деңгейлі дизайн мен тәжірибелік зерттеулер арасындағы маңызды байланысты дұрыс пайдалану, барлаудағы болжамды және болжауға болмайтын тәуекелдерді тиімді азайту және реформалар мен инновацияларға қарсылықты сәтті жеңу. Үшіншіден, бұл мақалада әртүрлі тарихи кезеңдердегі қытайлық модернизация жолын ілгерілетудің жолы ретінде «Шидиан» қарастырылып, жетістіктер мен тәжірибе жинақталған. Төртіншіден, бұл құжат саяси партия басшылығы, сапалы даму, рухани күш, тұтастық және жаңашылдық тұрғысынан «Шидян» арқылы Қытайдың модернизация жолын одан әрі ілгерілету үшін қарсы шаралар мен ұсыныстарды ұсынады.

Түйін сөздер: ҚКП, «Шидян», Қытайдың модернизация жолы, Қытайдың ерекшеліктері, «Қытай ұлтының ұлы жаңғыруы».

Хань Цзюньяо

Нанкинский университет авиации и астронавтики, Китай, г. Нанкин
e-mail: myhjy2021@nuaa.edu.cn.

“Шидянь” и китайский путь модернизации

В отличие от политических экспериментов в западном контексте, «Шидянь» – это отечественная стратегия управления в китайском стиле и методологический инструмент, который часто используется в процессе руководства КПК китайским народом в целях продвижения и расширения китайского пути модернизации. В данной статье будет рассмотрена практика и логика стратегии “Шидянь” по продвижению китайского пути модернизации.

Во-первых, в этой статье анализируется уникальность “Шидянь”, которая включает в себя механизмы лидерства, принятия решений и инновационные механизмы сотрудничества на центральном и местном уровнях. Во-вторых, в этом документе объясняются преимущества проекта «Шидянь» в продвижении китайского пути модернизации: правильное использование важной взаимосвязи между проектированием на высшем уровне и практическими исследованиями, эффективное снижение предсказуемых и непредсказуемых рисков при проведении геологоразведочных работ и успешное преодоление сопротивления внедрению реформ и инноваций. В-третьих, в этой статье рассматривается “Шидянь”, как способ продвижения китайского пути модернизации в разные исторические периоды, и обобщаются достижения и опыт. В-четвертых, в этом документе предлагаются контрмеры и предложения по дальнейшему продвижению китайского пути модернизации посредством “Шидянь” с точки зрения руководства политической партией, качественного развития, духовной силы, целостности и новаторства.

Ключевые слова: КПК, “Шидянь”, китайский путь модернизации, китайские особенности, “Великое возрождение китайской нации”.

Introduction

Chinese path to modernization is a major achievement that the CPC has led the people of all ethnic groups in the country to achieve at great cost through long-term exploration and practice. Its formation was not achieved overnight. As a Chinese style governance strategy and methodology tool, the ShiDian was organically embedded in the practice of the CPC leading the people of all ethnic groups to promote Chinese path to modernization, with prominent advantages and remarkable results.

At this critical period of the beginning of building a socialist modern country in an all-round way and an important beginning of promoting Chinese path to modernization, it is of great theoretical and practical significance for us to continue to expand and deepen Chinese path to modernization and comprehensively promote the great rejuvenation of the Chinese nation with Chinese path to modernization by combing the evolution process of pilot Chinese path to modernization, summing up its advantages, and exploring future practice routes.

Materials and Methods

1. Materials

The materials used in this article include documents from the Central Committee of the CPC, collections of leaders, biographies, chronicles, and

official documents or notices published by relevant authoritative party and government agencies.

2. Scientific methods

This paper mainly discusses the uniqueness of the ShiDian, the internal logic of the ShiDian and Chinese path to modernization. By comprehensively using the theories and research methods of history, politics, sociology and other disciplines, this paper combs the historical process of the ShiDian to promote Chinese path to modernization, and puts forward countermeasures and suggestions to vigorously promote Chinese path to modernization with the ShiDian in the new journey.

This article argues that compared to Policy Experiment, China’s ShiDian is based on China’s political system and has formed a strong guarantee mechanism. This makes the ShiDian play an obvious role in promoting the systematic project of Chinese path to modernization. As a Chinese style governance strategy and methodology tool, in the exploration process of the CPC leading the Chinese people to promote Chinese path to modernization, ShiDian is common, and their effects have been recognized in long-term practice. To embark on a new journey and vigorously promote Chinese path to modernization through ShiDian, we must continue to adhere to the leadership of the Party, anchor high-quality development, carry forward the spirit of struggle, establish a sense of integrity

and innovation, and constantly expand and deepen Chinese path to modernization.

Literature review

In recent years, scholars at home and abroad have paid attention to the role of ShiDian in promoting Chinese path to modernization.

1. Research on Policy Experiment by foreign scholars

As a policy-making method and evaluation plan, Policy Experiment has been widely used

by governments of various countries in various fields. Numerous scholars have also studied it from different perspectives and achieved fruitful results.

Using "Policy Experiment" as the keyword and searching through the WOS (Web of Science) database, it was found that the number of publications and citations for this keyword from January 1994 to April 2024 was 4165, showing an increasing trend year by year and reaching its peak in 2021. Please refer to Figure 1 for details. The keywords for all research findings include Environmental Studies, Environmental Sciences, Economics, etc. Please refer to Figure 2 for details.

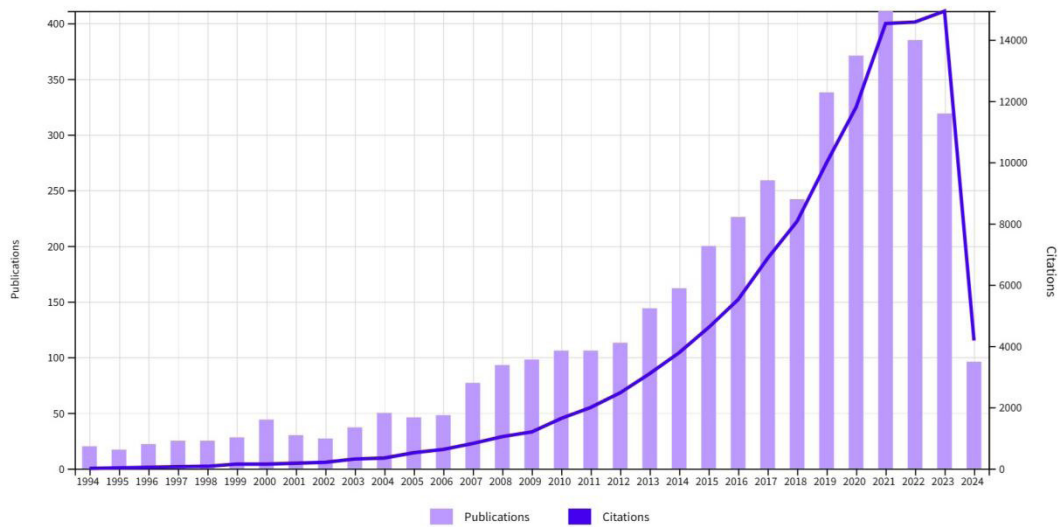

Figure 1 – The publication status of research on “Policy Experiment” in foreign academic circles

Figure 2 – The theme words of foreign scholars on “Policy Experiment” research

With the deepening of research, foreign scholars have gradually noticed that ShiDian are a unique and progressive path of institutional innovation and reform in China. Douglas C. North believes that the pilot program demonstrates the strong adaptability of China's institutional structure. Barry Naughton and Ezra F. Vogel propose that the pilot program ensures the "vitality" and "flexibility" of local governments. Philip C.C. Huang emphasized that the essence of piloting is to explore and experiment with new policies as a tool, seeking broad and long-term policy priorities based on experimentation decision-making. German scholar Sebastian Heilmann, in his three representative works, defines China's policy experiments as a "visionary repeated experiment" characterized by constantly exploring and experimenting with new policy tools, seeking broad and long-term policy priorities. The core of the policy-making process is a mechanism of interaction between the central and local governments – "experimentation under hierarchy". Sebastian Heilmann emphasized that this mechanism is a powerful means to promote institutional innovation and avoid reform turbulence, which is not only a significant supplement to governance strategies attempted to achieve economic transformation, but also helps to cope with large-scale social changes. In addition, scholars such as Husain Lewis, Hasmath Reza, Oesterle August, Teets Jessica C, Leutert Wendy, Ahlers Anna L, etc. also believe that China's policy experiments are another effective way to solve the problem.

2. Research on Chinese ShiDian by Chinese Scholars

2.1. Conceptual analysis of ShiDian

ShiDian may be a familiar concept, but it is an informal idiom. ShiDian first appeared in political practice, leader speeches, and news reports, and later became a focus of attention in the Chinese academic community. Therefore, the academic community has not yet formed a unified understanding of this concept. Some scholars emphasize that pilot programs are tools for policy solving, and their key lies not in "Dian" but in "Shi", that is, in order to break through the constraints of existing institutional mechanisms and behavioral habits on a larger scale. Some scholars seize the "Dian" to discuss, emphasizing its initiative and flexibility, and paying attention to its stratification.

2.2. Research on the operation mode and basic types of ShiDian

As a Chinese style reform methodology tool, the evaluation system and evaluation mechanism of ShiDian differ significantly from the procedures and methods of Western experimental governance. The Chinese academic community generally emphasizes the experimental significance of ShiDian and the policy process from point to surface. However, when exploring the interaction between the central and local governments, some scholars emphasize the continuous learning of practical experience and innovative behavior from the central government. Some scholars point out that the process of pilot experiments is "central selective control". According to different operating modes, the basic types of ShiDians in practice can be divided into "central proactive decision-making", "comparative", "effectiveness", and "local proactive experimentation".

2.3. Research on the Value Role of ShiDian

The ShiDian is not only an important way for the CPC to govern the country, an important method for China's reform, but also a key to interpret China's economic miracle. It plays a pioneering role, thereby reducing uncertainty caused by insufficient information through the diversification of trial and error costs. This is beneficial for improving the accuracy and controllability of institutional design, reducing uncertainty in reform activities, and thus reducing resistance to reform activities.

2.4. Research on ShiDian to promote Chinese path to modernization

Some scholars emphasize that without ShiDian, there would be no success in China's reform decision-making and modernization efforts. Some scholars point out that ShiDian are a crucial mechanism in the process of national modernization. Some scholars believe that the CPC's use of the ShiDian governance model is logically consistent with the great journey of China's modernization drive in terms of macro path and methodological innovation.

In summary, the current academic research on ShiDian has achieved phased results, and basic consensus has been reached on some key issues, laying an important prerequisite and solid foundation for further in-depth research. However, there are few studies that comprehensively sort out the practice of

ShiDian to promote Chinese path to modernization, and more rare studies that explain the internal logic of ShiDian and Chinese path to modernization. The research in this article explores the above aspects.

Discussion and results

What is the uniqueness of the pilot program?

1.1. A strong leadership mechanism

The CPC is the leading core of the cause of socialism with Chinese characteristics. Adhering to the centralized and unified leadership of the CPC is a significant advantage of China's national system and governance system, and it also provides a guarantee mechanism for the implementation of ShiDian and policies. Usually, regardless of the length and scope of the experiment itself, from a long-term perspective, it is a long-term, arduous, and arduous undertaking that involves a comprehensive balance of interests across all aspects of society. Any slight mistake can lead to turbulence. Therefore, the implementation of the experiment requires not only tremendous political courage and wisdom, but also a strong leadership and guarantee mechanism.

The leadership of the CPC is an important political and organizational resource for promoting the ShiDian. First, the long-term governance of the CPC ensured the continuous progress of the ShiDian, greatly reduced the risk of policy interruption, and significantly saved the time cost. Second, the ideological leadership of the CPC guides the practical direction of the pilot, which can "cross the river by feeling the stones" and correct the wrong tendency and content in time under the guidance of scientific theory. Third, the CPC's political leadership and its original organizational model and working method – the leading group, play a necessary role in specific leadership and organizational coordination for the pilot work.

1.2. A non controversial decision-making mechanism

China has a vast territory and diverse situations in different regions, making it difficult to make and implement decisions in a one size fits all manner. The exploration and experimentation of ShiDian may also lead to differing opinions among various parties due to the uncertainty and unknownness of the outcome direction. Moreover, no matter how meticulous the argument is, it is impossible to exhaust all factors, and no matter how good the plan design is, it cannot be without loopholes. Forceful decision-making will inevitably backfire. Only through practical testing. When the central government

plays a decisive role and makes decisions, it comes with the establishment of various ShiDian. Through experiments, summarize and extract useful components for overall policies from the practices of various ShiDian, from point to surface, speak with facts, and promote the successful experience of ShiDian. This is conducive to eliminating differences, enhancing consensus, and promoting implementation in various major decisions, avoiding the common problem of "undecided without resolution" in Western countries.

The essence of not arguing is to answer with practice, but not arguing does not mean not discussing or negotiating. The important guarantee for us to make scientific decisions is the new political party system in China, which is based on the spirit of consultation. It integrates political consultation into the decision-making process, insists on consultation before and during the implementation of decisions, and then closely unites various political parties and non party individuals, forming a strong social force to promote the modernization of the national governance system and governance capacity, and achieve the great rejuvenation of the Chinese nation. The new type of political party system in China enhances the scientific nature of decision-making and the effectiveness of policy implementation through repeated consultation, soliciting opinions, and rational and prudent decision-making, thereby ensuring that the policy formulation and implementation of the pilot program are more scientific and effective in terms of system.

1.3. Innovative mechanisms for cooperation between the central and local governments

The ShiDian was not carried out according to a predetermined fixed trajectory, nor was it a product of the "shock response" mode. It was completed through the interaction and cooperation between the central and local governments, or a combination of top-down and bottom-up approaches. The practice and experience of local governments have an impact on central decision-making, which is also the value and significance of ShiDian. If the top-level design is not combined with local innovation and lacks enthusiasm and autonomy from both the local and bottom levels, even the best top-level design may only remain on paper.

Although the implementation of pilot functions cannot be separated from the initiative of local governments and their practical experience in influencing central decision-making, local policy experiments are not arbitrary or arbitrary experiments, and their purpose and functionality

are both very clear. The central government plays an indispensable role in guiding, supervising, and coordinating during the experiment, and the successful experiences of local experiments and explorations will also be screened and drawn upon by the central government, and then comprehensively spread. Although policy experiments are specifically implemented by local authorities.

Therefore, pilot experiments must be carried out within the scope allowed by central policies, leveraging local initiative and actively experimenting with central plans according to local conditions. In other words, after the central government puts forward some directional guidance and requirements for economic system reform, the specific operations are carried out by the local government. Local governments are endowed with the power of independent innovation, implement the central intention, and accurately grasp the goals and directions of the reform. Through experimentation, seek local solutions and gain experience to gradually promote. Under this mechanism of interaction and cooperation between the central and local governments, local experiments are organically integrated into the process of policy formulation led by the central government. Thanks to the innovative spirit of the local government, the central government's ability to innovate and adapt to policies has also greatly improved in this process.

2. Why can the ShiDian promote Chinese path to modernization?

2.1. ShiDian can correctly handle the significant relationship between top-level design and practical exploration

Promoting Chinese path to modernization is a systematic project, which requires overall planning, systematic planning and overall promotion. It is necessary to properly handle the important relationship between top-level design and practical exploration. In order to verify the feasibility and scientificity of a certain route, guideline and policy, ShiDian, a common tool embodying the principle of "seeking truth from facts" and Chinese characteristics, has been widely used in Chinese path to modernization: under the systematic planning and overall promotion, select a point to carry out local experiments, take a step by step view, and gradually practice and explore through continuous experiments.

Indeed, the achievements of China's modernization construction are closely related to the pilot experiments, but the importance of top-level design cannot be ignored. The two are parallel,

dialectically unified, and interdependent. The top-level design is the guiding principle of the ShiDian, which means that the ShiDian should be carried out under the premise of strengthening the top-level design; ShiDian is an important foundation for top-level design, and strengthening top-level design should be planned based on experiments. The more uncontrollable factors facing the promotion of Chinese path to modernization, the more we cannot take it lightly, and the more we must correctly handle the important relationship between top-level design and practical exploration. On the premise of strengthening top-level design, we will promote ShiDian to better reflect problem orientation, experience orientation, and theoretical orientation. Based on pilot experiments, we will promote top-level design to reflect the times, grasp the rules, and be creative, and combine the principles of strategy with the flexibility of strategy.

2.2. ShiDian will effectively reduce predictable and unpredictable exploration risks

Promoting Chinese path to modernization is an unprecedented pioneering undertaking, which will inevitably encounter all kinds of predictable and unpredictable risks, challenges, difficulties and even rough seas. In the face of exploration risks, the experimental and adjustment nature of ShiDian enables it to control various uncertain risks in the policy exploration process, and then boldly explore in practice, promoting the development of the cause through reform and innovation. The experimental nature of ShiDian refers to the fact that all its practices have an experimental nature, are problem oriented, gradually solve problems encountered, and strive to address urgent issues. By summarizing the experience of local experiments, formulate guidelines and policies, and then promote them on a large scale. Adjustability refers to the gradual goal of the experiment, which is not to follow a pre-designed route and not to achieve success overnight, but to adopt the method of "crossing the river by feeling the stones" and adjust the reform steps in a timely manner to reduce risks.

Faced with predictable exploration risks, ShiDians can reduce the cost of reform and innovation. Promoting Chinese path to modernization is a highly risky undertaking, and one careless move will lead to total failure. The huge economic and social losses are unbearable. The experimental and adjustable nature of the pilot program allows it to retain its ability to correct errors, and even if one step of the reform is wrong, it can still be retraced. And if we do not promote the cause through pilot experiments, we

cannot boldly explore in practice, which will affect the strength of reform and innovation. The failure of local experiments will not have a devastating impact on the overall situation, but their success will provide experience and reference for the implementation of new policies nationwide, thereby reducing the cost of reform and innovation.

Faced with unpredictable exploration risks, ShiDian can increase the success rate of reform and innovation. The experimental nature of the ShiDian provides a rich selection of samples for the exploration of Chinese path to modernization. An additional sample means an increased chance of success, representing an opportunity that may lead exploration and practice towards success. Multiple samples are tested around the same goal from different angles and directions, and corresponding conclusions are drawn. After comparing and condensing the conclusions, choose one or re-integrate a case for promotion. The adjustability of ShiDian allows for continuous trial and error of the new plan, timely revision and adjustment of the reform plan based on various feedback, and optimization of various details as much as possible. In this process, new factors are created one by one, and experiments are conducted again to eliminate inferior factors, maintain and absorb high-quality factors, continuously improve policy plans, and increase the success rate of reform, thereby forming a forward-looking, comprehensive, and stable strategy for exploring the cause.

2.3. ShiDian help successfully resolve obstacles to the implementation of reform and innovation

Promoting Chinese path to modernization is a major issue that concerns the success or failure of the cause and affects the whole body. History has repeatedly proven that resistance to the implementation of new policies is inevitable. The most perfect and precise theoretical ideas and policy constructions may contain fallacies and traps. Faced with extremely uncertain and complex environments, as well as the diverse value preferences formed by everyone in social production relations, if a new policy is hastily implemented comprehensively, it will inevitably bring strong resistance and debates surrounding it. Debate is meaningful and even necessary, but if left unchecked and allowed to evolve, it can backfire.

Faced with the resistance and debate of reform and innovation, ShiDians are an effective strategy to adhere to Marxist theory of practice and resolve the resistance to the implementation of reform and innovation. In the process of recognizing

and adapting to changes, vigorously promoting reform and innovation, ShiDians play the roles of “pioneers” and “explorers”. After the local trial is conducted, a series of questions such as whether the content of the new policy is feasible and whether the effectiveness of the new policy meets expectations can be answered in the actual results of the pilot trial. These conclusions drawn from practice are more convincing than any theoretical debate, argumentation, and deduction, providing a factual basis for policy transformation.

At the same time, in the face of huge institutional inertia, some issues need to be piloted, experience gained, collective wisdom concentrated, matured, and solved by the central government after making a decision in principle, in order to alleviate the resistance of reform and innovation from point to surface. Empty debates will also be replaced by tangible and tangible conclusions.

Sebastain Heilmann summarized that China’s “point-to-point” approach refers to policy processes initiated from individual ShiDian, which are led by local authorities and implemented with formal or informal support from higher-level policy makers. If the ShiDian work is proven to be beneficial to the policy priorities set by current party and government leaders, superior leaders will summarize and extract “typical experiences” from the initial experiments, and then promote them through intensive media coverage, high-level experience exchange meetings, and visiting activities, and call on more regions to learn and emulate. This promotion process is also a process of further improving and researching suitable policy solutions for promotion.

3. How does the ShiDian promote Chinese path to modernization?

3.1. New Democratic Revolution Period: Widespread Application of ShiDian and Maturity of its Discourse System

During the period of the new democratic revolution, the CPC widely applied the ShiDian to the revolutionary practice, and formed a mature discourse system. As early as the spring of 1928, the land revolution in the Jinggangshan Revolutionary Base Area had begun in the selection experiment and was fully launched after June. The Minxi Revolutionary Base Area also conducted preliminary experiments on land revolution. On the basis of summarizing experience, the land revolution in other base areas was also vigorously carried out. The land demands of farmers were deeply satisfied, and their revolutionary enthusiasm was widely

stimulated, which earned the trust and support of the vast rural masses and consolidated the revolutionary base areas. During the War of Resistance Against Japan, the Shaan-Gan-Ning Border Region first became the central area for the CPC's various work experiments. The CPC took advantage of the special conditions in the border areas to first implement many policies in the border areas, and then promoted them to the entire Party and various anti Japanese base areas. Mao Zedong defined the Shaan-Gan-Ning Border Region as an experimental zone for all work: all work is tested here first. On the basis of the experiment in the Shaan-Gan-Ning Border Region, other Border Regions have also successively carried out the practice of political system construction in base areas, strengthened the centralized and unified leadership of the CPC, implemented the new democratic political program, significantly improved the institutionalization, standardization, and proceduralization of democratic politics, and laid a solid foundation for the victory of the new democratic revolution.

3.2. Socialist Revolution and Construction Period: ShiDian Promotion of Industrial Modernization

During the period of socialist revolution and construction, ShiDian gradually became the principle and system followed by the CPC in formulating and implementing policies, and helped the industrialization of PRC. Industrialization is the foundation and prerequisite of modernization. Therefore, the CPC decided to implement the first five-year plan for the development of the national economy starting from 1953, which was an important beginning of the transformation from an agricultural country to an industrial country. Cities are ShiDian for implementing the strategy. During the first five-year plan, cities such as Wuhan, Taiyuan, Xi'an, Baotou, and Lanzhou served as ShiDian to change the unreasonable industrial layout and established a number of heavy industry projects, which initially changed the original unreasonable industrial layout. The old industrial bases in Northeast China, Shanghai, and other coastal cities have also utilized their existing industrial foundations to become ShiDians for building new factories, mines, and bases. Among the 694 industrial infrastructure projects with quotas or above determined in the first five-year plan, 222 have been placed in cities in Northeast China and coastal areas. Liu Shaoqi later concluded that during the first five-year plan,

industrial zones such as Liaoning, Shanghai, and Tianjin had already played a significant role. While striving to realize industrial modernization, the CPC clearly proposed to take the road of Chinese industrialization based on the reflection on the Soviet Union's socialist industrialization model. Taking the road of Chinese industrialization is an important thought formed by the CPC in the process of exploring the road of socialist modernization. It can be said that the "Chinese style modernization" proposed after the reform and opening up and the "Chinese path to modernization road" proposed in new era of socialism with Chinese characteristics all originated from this.

3.3. New Era of Reform and Opening up: ShiDian Promotion of Socialist Modernization Construction

In the new era of reform and opening up, ShiDian has become an important methodology for exploring paths, reducing risks, building consensus, and promoting Chinese path to modernization to achieve key breakthroughs. After the Third Plenary Session of the Eleventh Central Committee of the CPC, based on summarizing the successful and failed experiences and lessons of socialist modernization construction, the CPC began to conduct more in-depth thinking and exploration on the path and strategic issues of China's modernization, gradually forming a rich and distinctive theory of "Chinese style modernization".

Deng Xiaoping emphasized that the reason for naming it "Chinese style modernization" is that our concept is different from that of the West. Let me put it in a new way. As the overall guiding ideology of China's socialist modernization construction in the new era of reform and opening up, "Chinese style modernization" has two meanings. Firstly, "Chinese style modernization" is the modernization of socialism. Secondly, "Chinese style modernization" centers around economic development. The proposal of this theory and the decision of the CPC to shift the focus of work to economic construction have opened up a new journey of China's modernization construction. However, there is no successful precedent for socialist modernization, and the CPC must cut through the thorns and open up a road. The effective old method of "experimentation-promotion" naturally took the stage again. Afterwards, the reports of the 13th, 14th, and 15th National Congress of the CPC all emphasized the application of pilot work methods.

3.4. New Era of Socialism with Chinese Characteristics: ShiDian Promotion of Modernization of National Governance System and Governance Capacity

In the new era of socialism with Chinese characteristics, ShiDian is not only a policy process, but also a governance process, which is related to the modernization of the national governance system and governance capability, and has evolved into a unique strategic advantage in the context of the CPC's governance. Since 2012, the CPC has clearly defined the modernization of the national governance system and governance capability as the overall goal of comprehensively deepening reform, united and led the people of all ethnic groups throughout the country to achieve the goal of the first stage of modernization of the national governance system and governance capability through unremitting efforts, making the socialist system with Chinese characteristics more mature and stereotyped, and significantly improving the modernization level of the national governance system and governance capability. As an important methodological tool reflecting the governance capacity of the national governance system, the ShiDian program has played an indispensable role. Pilot cities for comprehensive reform, pilot zones for comprehensive innovation and reform, and demonstration zones for socialism with Chinese characteristics have become effective ways of national governance. Their experiments have provided valuable experience and effectively promoted institutional innovation on a larger scale.

4. Countermeasures and suggestions for continuing to vigorously promote Chinese path to modernization with ShiDian in the new journey

4.1. Adhere to the leadership of the CPC and ensure the fundamental nature of Chinese path to modernization

At the selection level. The ShiDian of "trial first" is just like a "pawn" in the process of promoting Chinese path to modernization, playing a "pathfinder" role. In the face of trial and error costs, ShiDian must not only have high enthusiasm and initiative, but also have the ability to resist risks. Only under the leadership of the CPC and by closely combining the selection of ShiDian with the major development strategy determined by the Central Committee can we adhere to the correct direction and play a good role in demonstrating, breaking through and driving overall reform.

At the level of promotion. Whether the pilot can take steps and explore new paths depends on the leadership of the political party. Different from

Policy Experimentation, the leadership of the CPC is fully reflected in the process of promoting the ShiDian in China, and is specifically reflected in the top-level design carried out by the Party Central Committee based on the overall situation. Only the overall plan of the CPC can ensure that the whole country plays a chess game. Only by combining the pilot with the overall reform can the pilot be followed and based. Only by strengthening the top-level design can the planning and policy system formulated reflect the times, grasp the laws, and be creative.

At the diffusion level. The leadership of the CPC ensures the legitimacy and organizational diffusion of the results achieved in the ShiDian. Legitimacy recognition is an important factor in the diffusion of ShiDian effectiveness. The good response and effect formed in the process of ShiDian exploration can only form a model experience and have the value and significance of universal promotion if a standardized and specific policy document is formed under the leadership of the CPC. The organizational diffusion of the results achieved in the ShiDian is a gradual process, covering stages such as organization, design, supervision, and evaluation. Under the leadership of the CPC, through strict deployment and overall arrangement, we will gradually expand the results of the pilot program in a planned way, complete the policy process of "experiment-promotion", promote non pilot areas, and further promote policy reform nationwide, to ensure that the goal of Chinese path to modernization is carried forward steadily.

4.2. Anchor high-quality development and grasp the primary task of modernization construction

High quality development is the primary task of building a socialist modern country in an all-round way and the essential requirement of Chinese path to modernization. To continue to promote Chinese path to modernization through ShiDian in the new journey, we must firmly grasp the primary task of high-quality development, identify the strategic basis for promoting high-quality development, break through the existing bottlenecks, and promote the effective improvement of quality and reasonable growth of quantity of the economy.

To adhere to high-quality development, it is necessary to fully, accurately, and comprehensively implement the new development concept, and focus on solving the problems of imbalanced development and social fairness and justice. The ShiDian should strive to play an important role in regional coordinated development strategies, major regional

strategies, main functional area strategies, new urbanization strategies and other major regional strategies with global significance, actively build a regional economic layout with complementary advantages and high-quality development, and promote regional coordinated development. The implementation of pilot work must correctly handle the relationship between reform, development, and stability, and seek the maximum common divisor among the three from a global perspective. On the basis of the unity of increment and stock, we will organically combine the strength and speed of promoting Chinese path to modernization with the affordability of society, and organically combine the urgency of development goals with the gradual development process.

To adhere to high-quality development, we must firmly deepen reform and opening up, deeply transform the development mode, and promote quality change through efficiency and driving force changes. At the level of continuously expanding high-level opening-up to the outside world, ShiDian should demonstrate their exploratory role in optimizing regional opening-up layout and implementing the strategy of upgrading free trade pilot zones. Through experiments, institutional openness in rules, regulations, management, standards, and other areas should be steadily expanded, and market access should be continuously relaxed to make the door to openness wider and wider. At the level of building a high-level socialist market economy system, pilot work should be problem oriented, fully promote reforms in key areas, coordinate the construction of modern infrastructure system and high standard market system through systematic reforms, and accelerate the formation of a sustainable and high-quality development system and mechanism.

4.3. Carry forward the spirit of struggle and open up a new situation in the modernization cause

To carry forward the spirit of struggle, we must maintain strategic clarity and have a clear understanding of various risks and challenges. At present, the world is undergoing unprecedented changes and accelerating evolution. As a “pioneers” and “explorers”, ShiDian is necessary to always maintain strategic awareness, enhance awareness of opportunities and risks, and based on scientific analysis of the new strategic opportunities, tasks, stages, requirements, and environment faced by China’s development, deeply understand the situation faced by China’s development, and correctly grasp opportunities and challenges.

To carry forward the spirit of struggle, we must maintain strategic confidence and enhance the confidence of the struggle. Strategic confidence is based on the historic achievements and changes that China has achieved today. We have continued to move forward on the basis of what we have already done, and we have constantly achieved innovative breakthroughs in theory and practice, and successfully promoted and expanded Chinese path to modernization. Practice has proved that Chinese path to modernization is feasible and stable, which is the only correct way to build a strong country and revive the nation. Confidence comes from confidence. The ShiDian should have historical patience and strategic determination, meet difficulties, forge ahead, comprehensively implement the decisions and arrangements of the CPC Central Committee, and solidly promote the construction of Chinese path to modernization.

To carry forward the spirit of struggle, we must maintain strategic initiative and enhance our fighting skills. There have never been textbooks, let alone ready-made answers, to promote Chinese path to modernization. When embarking on a new journey, the pilot of “crossing the river by feeling the stones” must take the responsibility and mission of promoting Chinese path to modernization. We should not only dare to fight in the face of crisis adjustment, but also be good at fighting, constantly improve our ability and ability to fight, recognize the trend of struggle, expand the pattern of struggle, seize the opportunity of struggle, constantly expand and deepen Chinese path to modernization in the spirit of struggle, and open up a new situation in the cause of modernization.

4.4. Establish a sense of integrity and innovation, and maintain the sustainability of the modernization process

People always cannot resist the temptation to find a “unique” path that can be applied to all environments, allowing all those who choose this path to achieve success. But this is just an illusion. China has its own national conditions. Chinese path to modernization not only has the common characteristics of modernization in all countries, but also has its own distinctive characteristics based on its own national conditions. It breaks the misconception that modernization equals Westernization, presents another picture of modernization, expands the path choices for developing countries to move towards modernization, and provides a Chinese solution for human exploration of better social systems.

Chinese path to modernization is not a fall from the sky, but a major achievement made by the people of all ethnic groups under the leadership of the CPC in the long-term exploration and practice through thousands of hardships and great costs. It is an exploratory undertaking to continue to promote Chinese path to modernization in the new journey. There are still many unknown fields, which will inevitably face many uncertainties and unpredictable risks. As a Chinese style governance strategy and working method, the ShiDian to promote Chinese path to modernization must establish a sense of integrity and innovation, boldly explore in practice, maintain the sustainability of the modernization process, and continue to expand the modernization path of the Chinese program.

Adhering to the consciousness of upholding integrity and innovation, innovation must be placed in a prominent position. ShiDian experiment must actively recognize and adapt to changes, stimulate creative vitality, and must not carve boats and wait for rabbits. Promote career development with innovation, comply with the requirements of the development of the times, grasp the inevitable trend of things, enhance strategic foresight with own practice, be keenly aware of possible opportunities and challenges on the way forward, boldly explore and actively act, and inject inexhaustible power into Chinese path to modernization.

Adhering to the consciousness of upholding integrity and innovation, it is necessary to organically combine the principles of strategy with the flexibility of strategy, and form the driving force for reform. The pilot experiment

can be flexible, adaptable, and decisive, grasping strategic initiative in adapting to local conditions, adapting to the situation, and following the trend. In the process of forming the overall process of mutual connection and common development, the unique experience of several ShiDians has been transformed into commonness, providing raw materials for the exertion of collective advantages and making it possible to fit, promoting Chinese path to modernization to form new driving forces and new advantages for development, playing a role in promoting multi-point development, and helping to expand the Chinese plan for modernization.

Conclusion

As a Chinese style governance strategy and methodology tool with a strong safeguard mechanism, ShiDian is common in the exploration process of the CPC leading the Chinese people to successfully promote and explore Chinese path to modernization.

The actual effectiveness of ShiDian programs has been recognized in long-term practice, and their advantages have been fully demonstrated in this evolutionary process.

On the new journey, we must continue to adhere to the leadership of the CPC, anchor high-quality development, carry forward the spirit of struggle, establish a sense of integrity and innovation, and constantly expand and deepen Chinese path to modernization by vigorously promoting Chinese path to modernization with ShiDian.

References

- Roderick MacFarquhar and John Fairbank. (1998). *The Cambridge History of China Vol. 15: The People's Republic, Part 2; Revolutionary within the Chinese Revolutionary, 1966-1982*. Beijing: China Social Sciences Press.
- Ezra F Vogel. (2012). *Deng Xiaoping and the Transformation of China*. Hong Kong: The Chinese University of Hong Kong.
- Zhou Wang. (2014). *Shidian in Chinese Policy Process*. Tian Jin: Tianjin People's Publishing House.
- Sebastian Heilmann. (2008). *From Local Experiments to National Policy: The Origins of China's Distinctive Policy Process*. *The China Journal*, No. 01. 1-30 pp.
- Wang Shaoguan. (2008). *Learning and Adapting: The Case of Rural Healthcare Financing in China*. *Social Sciences in China*, No. 06. 111-133 pp.
- Philip Huang. (2009). *Crossing Left and Right Divergence: Exploring Reform from the Perspective of Practical History*. *Open Times*, No.12. 78-88 pp.
- Liu Peiwei. (2010). *Experiments Based on Central Selective Control: A New Explanation of China's Reform "Practice" Mechanism*. *Open Times*, No. 04.59-81 pp.
- Ning Sao. (2014). *Institutional Factors in Policy Experiments: A Comparative Perspective between China and the West*. *Expanding Horizons*, No. 02.27-33 pp.
- Liu Wei. (2015). *Policy Experiments: Start-up Mechanisms and Internal Logic –Case Studies on the Performance Management Policies in China's Public Sectors*. *Chinese Public Administration*, No. 05. 113-119 pp.
- Yan Yifu. (2017). "ShiDian": An important way for the CPC to govern the country. *Social Scientist*, No. 10.72-76 pp.

Li Ran. (2018). “ShiDian”: A New Perspective on Understanding the Constraints of Contemporary National Governance Structure. Studies on Mao Zedong and Deng Xiaoping Theories, No. 09. 15-22 pp.

Zhao Hui (2019). Experimental Mechanism of Policy Pilots-Situations and Strategies. Chinese Public Administration, No. 01. 73-79 pp.

WEI Shu-yan. (2020). A Review on the Research on“Policy Experimentation”in Foreign Bibliographies. Journal of Beijing Administration Institute, No. 03.53-61 pp.

Yang Hongshan. (2021). Attention regulation and adaptive governance in policy experiments. Administrative Tribune, No.03.59-67pp.

Duan Yan. (2022). A Study on the ShiDian of the CPC in Promoting the Modernization of National Governance. Southeast Academic Research, No. 05. 24-31 pp.

Information about authors

Junyao Han – PhD, Male, Assistant professor of Nanjing University of Aeronautics and Astronautics, China, Nanjing, Jiangsu Province, Email: myhjy2021@nuaa.edu.cn.

Авторлар туралы мәлімет

Хань Цзюньяо – PhD, кауымдастырылан профессор, Нанкин аэронавтика және, астронавтика университеті, Нанкин, Кытай, Электрондык, пошта: myhjy2021@nuaa.edu.cn.

Received February 27, 2024

Accepted May 20, 2024

А.М. Муратбекова^{1*} , К.Т. Габдуллин²

¹Евразийский научно-исследовательский институт Международного казахско-турецкого университета имени Ходжи Ахмета Яссави, Казахстан, г. Алматы

²Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

*e-mail: albina.muratbek@gmail.com

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НЕФОРМАЛЬНЫХ ИНСТИТУТОВ КАШМИРА В УСЛОВИЯХ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ

Кашмир на протяжении веков является культурным перекрестком для представителей разных национальностей, языков и религиозных общин. Географическое положение Кашмира, наряду с богатой этнической мозаикой с разными культурными, религиозными и лингвистическими особенностями привели к развитию уникального ландшафта, в котором тесно переплетены формальные и неформальные институты. В нынешнее время, к палитре этнического и культурного разнообразия добавились политическая нестабильность и конфликтность региона, которая привела к повышенной милитаризации региона. Данное исследование путем рассмотрения особенностей исторического и этническо-культурного развития кашмирцев анализирует причины и механизмы возникновения и становления неформальных институтов, а также природу их устойчивости в текущих социо-политических условиях. Для этого в статье сначала рассматриваются исторические предпосылки, этнический и культурный контекст Кашмира. Далее раскрываются причины конфликтности региона и его последствия для развития социальных связей. Затем на примере неформальных институтов статья анализирует как местное население использует механизмы неформальных практик для решения различных социальных вопросов, обходя сложные процедуры в формальных структурах. В заключении статья рефлексировывает о роли изучаемых неформальных механизмов в контексте более широкого развития Кашмира.

Ключевые слова: Кашмир, неформальные институты, культурное разнообразие, неформальные сети.

А.М. Muratbekova^{1*}, К.Т. Gabdullin²

¹Eurasian Research Institute of the Khoja Akhmet Yassawi International
Kazakh-Turkish University, Kazakhstan, Almaty

²Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

*e-mail: albina.muratbek@gmail.com

Interaction of informal institutions in Kashmir amid uncertainty

Kashmir has been a cultural crossroads for centuries for different nationalities, languages, and religious communities. The geographical location of Kashmir, along with its rich ethnic mosaic with various cultural, religious, and linguistic characteristics, has led to the development of a unique landscape in which formal and informal institutions are closely intertwined. At present, political instability and conflict potential in the region have been added to the palette of ethnic and cultural diversity, which has led to increased militarization of the region. Against this backdrop, the research, by considering the characteristics of the historical and ethnic-cultural development of the Kashmiris, analyses the causes and mechanisms of the emergence and formation of informal institutions, as well as the nature of their sustainability in the current socio-political conditions. To achieve this, the article first examines the historical background and ethnic and cultural context of Kashmir. Then, it reveals the reasons for the conflict potential of the region and its consequences for the development of social ties. Further, using the cases of informal institutions, the article analyses how the local population uses the mechanisms of informal practices to solve various social issues, bypassing complex procedures in formal structures. In conclusion, the article reflects on the role of informal mechanisms in the context of the broader development of Kashmir.

Key words: Kashmir, informal institutions, cultural diversity, informal networks.

А.М. Муратбекова^{1*}, К.Т. Габдуллин²

¹Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің
Еуразия ғылыми-зерттеу институты, Қазақстан, Алматы қ.

²Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.
*e-mail: albina.muratbek@gmail.com

Белгісіздік жағдайында Кашмирдегі бейресми институттардың өзара әрекеттесуі

Кашмир ғасырлар бойы әртүрлі ұлттар, тілдер және діни қауымдастықтар үшін мәдени тоғысқан жер деп саналады. Кашмирдің географиялық орналасуы әртүрлі мәдени, діни және тілдік сипаттамалары бар бай этникалық мозаикамен бірге ресми және бейресми институттар бір-бірімен тығыз байланысты бірегей ландшафттың дамуына әкелді. Қазіргі уақытта этникалық және мәдени әртүрлілік палитрасына қоса аймақтағы саяси тұрақсыздық пен жанжал әлеуеті қосылып, аймақтағы милитаризацияның күшеюіне әкеліп соқтырды. Бұл зерттеуде кашмирліктердің тарихи және этникалық-мәдени даму ерекшеліктерін қарастыра отырып, бейресми институттардың пайда болуы мен қалыптасуының себептері мен механизмдері, сондай-ақ олардың қазіргі қоғамдық-саяси жағдайларда тұрақтылық сипаты талданады. Бұған қол жеткізу үшін мақала алдымен Кашмирдің тарихи алғышарттарын, этникалық және мәдени контекстін қарастырады. Сосын аймақтың шиеленіс әлеуетінің себептері мен оның әлеуметтік байланыстарды дамытуға салдарын ашады. Содан кейін, бейресми институттар мысалында, мақалада жергілікті халықтың формальды құрылымдардағы күрделі процедураларды айналып өтіп, әртүрлі әлеуметтік мәселелерді шешу үшін бейресми тәжірибе механизмдерін қалай қолданатыны талданады. Қорытындысында мақала Кашмирдің кеңірек дамуы контекстінде зерттелген бейресми механизмдердің рөлін қарастырады.

Түйін сөздер: Кашмир, бейресми институттар, мәдени әртүрлілік, бейресми желілер.

Введение

Кашмир на протяжении веков является культурным перекрестком для представителей разных национальностей, языков и религиозных общин. Ее географическое положение, наряду с богатой этнической мозаикой с разными культурными, религиозными и лингвистическими особенностями привели к развитию уникального ландшафта, в котором тесно переплетены формальные и неформальные институты. В нынешнее время, к палитре этнического и культурного разнообразия добавились политическая нестабильность и конфликтогенность региона, которая привела к повышенной милитаризации. Перманентная напряжённость и усиленный военный контроль усложнили жизнь населения и функционирование различных структур социума и власти.

В этих условиях неформальные институты играют эффективную роль в решении повседневных вопросов, где формальные механизмы и структуры усложняют или делают невозможным реализацию определенных вопросов. В данном исследовании мы рассматриваем текущее положение в Кашмире через призму ее неформальных институтов. Неформальные институты являются частью любой политической системы и в зависимости от механизмов ее функционирования влияют на результаты в политической, соци-

альной и экономической сферах (Lauth, 2015), а также играют более функциональную роль в тех обществах, где повседневное взаимодействие не регулируется формальными правилами и положениями (Khan, Mehmood, 2016).

В данном исследовании мы рассматриваем институты как «нормы или совокупность норм, оказывающих существенное влияние на поведение индивидов» (North, 1990). К неформальным институтам относятся все формально не закреплены в официальных документах (конституциях или законах) институты, в отличие от формальных институтов, которые кодифицированы в письменных документах. Институты актуальны тем, что они формируют наш социальный порядок, а взаимодействие между формальными и неформальными институтами зависит от факторов и степени, в которой институты способны влиять на участвующих субъектов (Lauth, 2015). Соответственно изучая неформальные институты, мы попытаемся понять как эти институты облегчают взаимодействие между различными структурами и людьми, и как создавая известные и принятые поведенческие структуры они способствуют стабильности всего общества.

Для этого в статье сначала рассматриваются исторические предпосылки, этнический и культурный контекст Кашмира. Далее раскрываются причины конфликтогенности региона и его последствия для развития социальных связей.

Затем на примере неформальных институтов статья анализирует как местное население использует механизмы неформальных практик для решения различных социальных вопросов, обходя сложные процедуры в формальных структурах. В заключении статья рефлексировывает о роли изучаемых неформальных механизмов в контексте более широкого геополитического развития Кашмира.

Теоретические обоснование и методология

Большинство сравнительных исследований политических институтов основаны на изучении роли формальных институтов. Однако, не всегда формальные институты способны объяснить и реагировать на вызовы и причины, которые способствуют взаимодействию государства и социума. Более того, слабость формальных институтов и дефицит надлежащего управления может привести к усилению и распространению неформальных институтов и практик (Aliyev, 2017). Поэтому, неформальные институты, рассматривающие закономерности, структуры и тенденции являются важным аспектом регулярности и структуры (Casson, et. al., 2010). В отличие от формальных институтов, которые получают легитимность от государства, большинство неформальных институтов возникают в результате социальных действий, их природа может изменяться субъектами, обладающими нормотворческими полномочиями, и в большинстве случаев у них нет центрального органа, который направляет и координирует их действия (Lauth, 2015).

Данное исследование следует определению неформальных институтов предложенный Helmke и Levitsky (2004), как «разделяемые обществом правила, обычно неписанные, которые создаются, распространяются и применяются вне официально санкционированных каналов».

Неформальные институты в политике, хоть и исследуются многими авторами, в отличие от неформальной экономики, к примеру, не имеют согласованных концепции по феномену неформальности в политике и «систематические исследования по этому вопросу все еще находятся на начальной стадии» (Helmke и Levitsky, 2004). При этом подходы к неформальности и неформальным практикам в политике имеют тенденцию следовать трем подходам. Первый подход, используемый в политической науке и институциональной экономике, склоняется к изучению неформальности через сопоставление

различий между формальными и неформальными институтами. Последователи второго подхода рассматривают неформальную деятельность через неформальные сети, которые как межличностные, частные, социальные сети или сети сильных и слабых связей представлены как структуры, которые предоставляют людям организационные и оперативные средства для участия в неформальной деятельности. В отличие от неформальных институтов сети являются более лично-ориентированными структурами и позволяют изучать конкретные аспекты неформальных практик на микро- и макроуровнях. Третий же подход изучает более широкие концепции неформальных практик, рассматривая совокупность неформальной деятельности, включая неформальными институты и сети (Aliyev, 2017). В данном исследовании мы склоняемся к третьему подходу, изучая совокупность неформальной деятельности.

Неформальные институты, являясь важной частью общества и социальных практик, также являются важным при рассмотрении конфликтных или напряженных ситуации, где формальные механизмы такие как правоохранительные органы и госструктуры не могут обеспечить общественный порядок и упорядочить процессы, повседневное взаимодействие которых не регулируется формальными правилами и положениями. Особенно, это важно в условиях нестабильности и вооруженных конфликтов, когда государство не способно поддерживать закон и порядок, а также предоставлять основные государственные и социальные услуги (Risse and Lehmkuhl, 2006). В условиях ограниченной государственности управление также не является привилегией государства, поэтому некоторые группировки или другие неформальные субъекты могут обеспечивать некоторое управление либо создавать негласные социальные условия для взаимодействия с населением или внутри населения (Walch, 2018). Более того, в условиях, когда неопределенность становится неотъемлемым компонентом жизни и общества, сами люди создают или формулируют руководящие принципы и стратегии для беспрепятственного ведения или контроля своих повседневных дел (Jutting and De Soney, 2006). Они создают структуры, внутри которой человеческое взаимодействие будет происходить эффективным и плавным образом. Более того, неформальные институты способствуют смягчению экономических, социальных, политических, и религиозных проблем (Khan, Mehmood, 2016).

Современный Кашмир, с его богатой историей многообразия и плюрализма, является хорошим примером того, как в условиях перманентной неопределённости общество создаёт неформальные институты и практики, которые способствуют решению вопросов обходя взаимодействия с формальными институтами. Статья, полагаясь на исследовательские подходы, которые считают неформальные институты важным аспектом общества, особенно в условиях хронической конфликтности, рассматривает примеры социального взаимодействия на основе неформальных практик и правил.

Методологически исследование опирается на метод системного анализа, который позволяет рассмотреть причины и следствия сложных составляющих в Кашмире для оценки роли неформальных институтов и практик в этих процессах.

Результаты и обсуждение

Исторические предпосылки конфликтности региона

История современного Кашмира, актуального для его нынешнего формирования начинается с Амритсарского договора 1846 года, когда Кашмир продали индуистскому правителю Догре Джамму Радже Гулаб Сингху и его наследниками мужского пола за 7,5 миллионов рупий. Перед этим Догра получил Джамму от сикхского правителя Пенджаба Махараджи Ранджита Сингха в обмен на выплату британцам дани. Еще ранее в 1834 году, он аннексировал королевство Ладакх. Так Гулаб Сингх стал махараджей Джамму и Кашмира, которое заложило основу для правления династии Догра над регионом почти столетие (между 1846 и 1947 годами), в течение которого правили четыре махараджи Догра (Wani, 2013).

С этого времени три региона с разными политическими устройствами (Кашмир, Джамму и Ладакх имели различные статусы от небольших королевств до королевств с общим суверенитетом) и с тремя различными религиозными и языковыми группами населения (в Кашмире преимущественно мусульмане, говорящие на кашмирском языке; в Джамму большинство индуистов, говорящих на догри; и в Ладакхе большинство буддистов, говорящих на ладхаки) были объединены в одну географическую политическую идентичность под одним сувереном (Tremblay, Bhatia, 2020). Культурно и экономически Джамму был связан с Пенджабом и

остальной частью Индии, а территории северного и южного Кашмира имели общие культурные и религиозные традиции с различными частями Центральной Азии, Ирана и Тибета. При этом Кашмирская долина была местом для изучения санскрита и культурно ассимилировалась с Пенджабом нежеле с Центральной Азией (Bouzas, 2019).

Один из самых критичных периодов в истории Кашмира произошел в результате раздела Британской Индии в 1947 году, когда Кашмир стал яблоком раздора между двумя новообразованными странами из-за своего стратегического положения и преимущественно мусульманского населения. Региону необходимо было определяться по религиозному принципу. Махарадже Джамму и Кашмира Хари Сингху был поставлен выбор между присоединением к Пакистану или Индии. В это время, племенные ополчения, якобы спонсируемые Пакистаном, вторглись в Кашмир и усугубили ситуацию. В результате Махараджа Хари Сингх попросил помощи у Индии и согласился присоединиться к Индийскому союзу, результат которого привел к вводу индийских войск и началу индо-пакистанского конфликта из-за Кашмира. В итоге индийские вооруженные силы смогли освободить только две трети штата. С тех пор Кашмир разделен на две части: две трети, известные как индийский штат Джамму и Кашмир (до 2019 года), находятся под контролем Индии, а одна треть, известная как Азад Кашмир, находится под управлением Пакистана.

Попытки подачи жалобы на агрессию в адрес Пакистана от имени Индии имели неоднозначные результаты. Совет Безопасности ООН принял решение рассматривать Индию и Пакистан как равноправных сторон в споре о Кашмире, которое было подтверждено в резолюции 1948 года, где указывалось, что Кашмир является спорной территорией. Для решения вопроса были поставлены два условия: 1) вывод пакистанских войск с оккупированных территорий; 2) как только будет выполнено первое условие, будущее будет решаться на референдуме или свободно, как обещают генерал-губернатор и премьер-министр Индии. Так как в итоге референдум, так и не состоялся, референдум остается повторяющимся национальным символом в повествовании о сопротивлении Кашмирской долины.

В итоге, в Конституции Индии, которая вступила в силу 26 января 1950 года, есть два пункта относящиеся к Кашмиру. Согласно статье 370

Конституции, только штат Джамму и Кашмир получил особый автономный статус, который предоставлял правительству штата иметь собственную конституцию и полные законодательные полномочия кроме сфер иностранных дел, обороны и коммуникаций. Другая статья 35А была включена в Конституцию Индии указом президента в 1954 году, предоставляла особые права и привилегии жителям штата. Так были определены «постоянные жители» штата, которые обладали исключительным правом владеть собственностью, имели привилегии в получении государственных должностей и определенных социальных льгот (Noorani, 2011).

Политика Кашмира после разделения 1947 года развивалась по-разному. Если Кашмир был вовлечен в политику оспаривания статуса штата с Индией, политика Джамму была основана на политике региональных лишений и региональной дискриминации, а Ладакх требовала статуса союзной территории. Некоторые мусульмане Кашмира хотели независимости, другие полной независимости, ну а третьи боролись за полную автономию штата (Salat, Sergiu, 2014).

Азад Кашмир, означающий «Свободный Кашмир», был создан Пакистаном для управления территориями, над которыми он получил контроль. Азад Кашмир, не является ни провинцией, ни агентством Пакистана, имеет собственное правительство, которое Пакистан считает «независимым», хотя экономически и административно провинция связана с Пакистаном. Небольшая часть прежнего Кашмира также находится на территории Гилгит-Балтистана, который с самого начала управляется Пакистаном и не имеет представительства в органах национальной власти.

Следующий поворотный момент в истории штата Джамму и Кашмир был 5 августа 2019 года, когда индийский штат был разделен на две союзные территории – Джамму и Кашмир (с законодательным органом) и Ладакх (без законодательного органа). Изменения конституции коснулись и отмены статьи 370 и статьи 35А, которая наделяла штат Джамму и Кашмир и ее резидентов особым статусом. Этот шаг был встречен неоднозначной реакцией, с множеством волнений по всему штату, так как многие считали, что это приведет к интеграции региона в остальную часть Индии.

Исторический дискурс при рассмотрении этнической мозаики Кашмира обусловлен необходимостью понимания процессов формирования этнической и религиозной идентичности

региона, а также ее исторических и культурных традициях.

Кашмирский конфликт считается не только политическим, но и религиозным, в связи с противостоянием двух монолитных религиозных идентичностей – исламской и индуистской идеологии. Кроме внутренних динамик развития, идентичность Кашмира развивалась благодаря ее окружению. Кашмир на протяжении веков находился на перекрестке китайской, среднеазиатской, индийской и персидской цивилизаций, культур и экономик. Поэтому, в культуре Кашмира переплетены влияния этих цивилизаций. Географический фактор, а именно горные окрестности также способствовали формированию кашмирской культуры благодаря характеру топографии и обилию природными ресурсами. Это отражено в повседневных практиках быта кашмирцев, в их фольклоре, танцах, литературе и искусстве (Baba, 2020).

Этническое и религиозное разнообразие Кашмира

Кашмир известен своим богатым этническим разнообразием, сформированный благодаря переплетению различных исторических, культурных, и географических факторов. Кашмир представляет собой разнообразие, основанное на религии, касте и этнической принадлежности (Wani, 2013).

Традиции религиозного плюрализма имеют глубокие корни в истории Кашмира, когда регион был важным центром индуистской и буддийской культур, а после прихода ислама в XIV веке и сикхизма в XVIII и XIX веках стал занимать важное место в мифах и преданиях четырех религий. Сложный этнический состав Кашмира также внес свой вклад в уникальное культурное наследие региона.

Основное население Кашмира – это мусульмане, большинство из которых исповедуют суннитский ислам. Также есть кашмирские пандиты – индуистская община; гуджары и бакарвалы – кочевые и полукочевые общины; общины, говорящие на пахари; ладакхцы, исповедующие тибетский буддизм; и более мелкие общины, в том числе сикхи, буддисты и люди из других регионов Индии, которые поселились в этом районе в разные периоды.

Этническое разнообразие Кашмира было одновременно источником силы и предметом раздора из-за исторических и политических факторов. В период разделения, главным критерием самоидентификации была этническая принад-

лежность, которое привело к распространению регионально-автономистских тенденций (Филимонова, 2010).

После разделения, в индийском штате Джамму и Кашмир проживали 97,2% мусульман и менее 2% индуистов, говорящих на кашмирском языке; в Джамму население преимущественно говорит на догри и состоит из 65,2% индуистов и 35,7% мусульман; а в Ладакхе проживали 47,4% мусульман и 46,9% буддистов, где почти все говорят на ладакхском языке. Нарративы национализма доминировали в трех религиозно-лингвистически разделенных регионах. Религия также сыграла важную роль, особенно в противоположном самовосприятии маргинализации среди индуистов, мусульман и буддистов. Соответственно, опыт каждого региона с ярко выраженным чувством меньшинства/маргинализации сопровождал коллективную идентичность региона, которое также является следствием сложного пересечения религиозных и культурных особенностей с региональными и субрегиональными идентичностями (Tremblay, Bhatia, 2020).

По данным последней переписи (2011 года), в Джамму и Кашмире около 68,3% населения штата исповедуют ислам, 28,4% исповедуют индуизм, 1,9% сикхизм, 0,9% буддизм и 0,3% христианство. В культурном и лингвистическом отношении Кашмир также представляет собой фрагментированное общество. Самыми распространёнными в штате считаются девять языков: урду, догри (диалект пенджаби), кашмири, пахари, пенджаби, ладакский, балти (диалект ладакского, на котором говорят мусульмане), гуджари, дадри, а Конституция признает шесть языков региональными, провозглашая официальным урду и английский язык общения. Урду используется в нижних кругах власти, а кашмири и догри не включены в официальную языковую политику штата, тем самым провоцируя недовольства до стороны кашмирцев (Борисова, Борина, 2016).

Это множество и многоуровневая идентичность влияют на политику и управление. Этническая напряженность приводит к конфликтам и усугубляются политической динамикой и внешними влияниями. Учитывая политико-религиозные и социально-экономические факторы в нынешнем Кашмире, некоторые считают, что религия играет ключевую роль в конфликте между индуистами и мусульманами в Кашмире (Luка, 2021). Так как индусы и мусульмане принадлежат к двум разным религиозным философским, социальным обычаям и литературным

традициям, основанные на противоречивых идеях и концепциях (Reeta, 2009). Другие же исследователи считают, что кашмирцы во все времена поддерживали межобщинную гармонию и межконфессиональное разнообразие. Даже во времена, когда в 1970-х в Пакистане набирал силу исламский национализм, а в 1980-е в Индии укреплялся индуистский национализм, кашмирский синкретизм продолжал процветать без серьезных потрясений (EFSAS, 2020).

Кроме этого, в Кашмире существуют противоречия касательно понятий «большинства» и «меньшинства». К примеру, кашмирские мусульмане хотя и числятся большинством у себя в штате, в контексте страны считаются меньшинством. Аналогично, индуисты Джамму и буддисты Ладакха являются большинством в своих округах, в контексте штата считаются меньшинством, а в контексте страны снова считаются большинством. Поэтому эти факторы тоже необходимо учитывать при рассмотрении настроения большинства/меньшинства (Wani, 2013). Также это становится вызовом, когда кашмирский мусульманин ссылается на «кашмирскую» идентичность, а индуисты Джамму и буддисты Ладакха считают региональную маргинализацию дискриминирующим и считают это результатом государственной политики (Tremblay, Bhatia, 2020).

В любом случае, мы видим, как этническое и религиозное разнообразие Кашмира, когда-то гордость региона, превратился в сцену противостояния между Индией и Пакистаном. Вне зависимости от религиозных принадлежностей местные жители оказываются жертвами национальных вооруженных сил, террористов или радикалистов. В результате, религиозный национализм, фанатизм, панисламизм, трансграничный терроризм под руководством пакистанских военных и некоторые ответные действия или бездействие индийского правительства стимулируют многих примкнуть к той или иной стороне, подорвав доверие и связь между религиозными границами (EFSAS, 2020).

Милитаризация как часть повседневной жизни

Кашмир на сегодняшний день является одним из самых милитаризованных мест на земле. По официальным данным, в Кашмире находится более 1.3 миллиона военного и полувоенного персонала, а соотношение мирных жителей к числу военного и полувоенного персонала составляет 1:30 (The Indian Express, 2023). Поэто-

му при рассмотрении взаимоотношений между разными структурами необходимо понимать контекст, при которых эти взаимоотношения развиваются.

Политическая история Кашмира с момента присоединения к Индии всегда была в состоянии напряженности и противостояний. Конкурирующие нарративы национализма всегда доминировали в регионе, а религия и региональное деление являлась ключевой при маргинализации разных общин. В целом, всегда присутствовавшее недовольство в Кашмире, в конце 1980-х годов усилилось из-за различных факторов, включая обвинения в фальсификации выборов, экономическое неравенство и предполагаемую дискриминацию мусульманского населения Кашмира со стороны индийского правительства.

Предпосылкой к нынешней повышенной милитаризации в Кашмире стали события 1987 года. В 1989 году в Кашмире начался широкомасштабное народное вооруженное восстание, которое стало настоящим вызовом для Индии. Причиной недовольства стала фальсификация выборов в Ассамблею 1987 года, лишившая победы всех несогласных кандидатов, которые были членами единой политической группы – Объединенного мусульманского фронта. Это стимулировало возобновление сепаратистского движения, кашмирцы теперь уже требовали свободу (азади), а не расширение автономии как раньше. В этот период две конкурирующие известные группировки Кашмира «Хизбул-Моджахеды» и Фронт освобождения Джамму и Кашмира объединили свои усилия. «Хизбул-Моджахеды» выступали за объединение с Пакистаном, а Фронт освобождения Джамму и Кашмира, требовал создания независимого государства объединившись с пакистанским Кашмиром. Народным восстанием в 1989 году было положено начало новому сепаратистскому/националистическому движению в Кашмире, который получил массовую поддержку населения Кашмира и Пакистана (Tremblay, Bhatia, 2020).

В первые годы после восстания группировки боевиков сочетали насильственные методы против всех, особенно против тех, кто выступал против группировок, и против тех, кто поддерживал нейтрального национализма (Reeta, 2009). В результате в Кашмире были полностью разрушены традиционные социальные отношения, а традиционная неформальная система социального контроля лишилась актуальности в условиях насилия и напряженности. Из-за постоянной нестабильности и непрекращающегося

конфликта, радикализация населения, преступность, наркомания многократно возросла, а число девиантных элементов на всех уровнях увеличилось (Wani, 2018). И военные, и боевики совершали массовые нарушения прав человека, которое приводило к жертвам среди гражданского населения и перемещению тысяч людей. Так, за последние три десятилетия в Кашмире погибло от 75 000 до 100 000 человек. Смерти и убийства со стороны государственных и негосударственных субъектов не являются редким явлением в Кашмире (Mir, 2023).

Официально являясь самой милитаризованной зоной в мире, в Кашмире находятся множество военных объектов, лагеря государственных вооруженных сил, бункеры, места расквартирования и контрольно-пропускные пункты. В штате осуществляется строгий военизированный авторитарный контроль, который осуществляет микрорегуляцию повседневных физических и социальных пространств (Mir, 2023). Такая ситуация приводит к усилению страха и недоверия государству, где государство не рассматривается как гарант безопасности.

Продолжающийся конфликт в Кашмире является главной проблемой традиционной вражды между Индией и Пакистаном и занимает центральную часть в процессах национального строительства в Индии и Пакистане (Bouzas, 2012). Требование независимости Кашмира или слияния с Пакистаном все еще подпитывает сепаратистские движения и обостряет взаимодействие с государством.

Примеры неформальных институтов

Кашмирият. Кашмирият – это термин, сложившийся в XVI веке, означает гармоничное сосуществование различных идентичностей в регионе. Это единая историко-культурная идентичность кашмирцев, либо этно-национальное и социальное сознание культурных ценностей кашмирцев. Кашмирият считается абстрактным существительным, означающее «происхождение или принадлежность к Кашмиру», буквально обозначающее дух кашмирца (Aggarwal, 2008).

Кашмирцы всегда считали свою идентичность особенной от остального субконтинета, которая состояла из смеси мусульман, индуистов и буддистов. Считается, что соединение различных религий породило новое общество, которое сформировала уникальную концепцию Кашмирията, которая представляет собой идеал либеральных ценностей, религиозной и соци-

альной гармонии, взаимного сосуществования и братства (Singh, 2009).

Существует много определений Кашмирията, при этом термин корректируется в зависимости от целей и контекста использования (Aggarwal, 2008).

Одним из основных постулатов Кашмирията является религиозный и лингвистический плюрализм в регионе. Считается, что сосуществование многих религий и многоязычный характер региона способствовал созданию среды религиозной толерантности и гармонии. А художественное, литературное, музыкальное и духовное наследие Кашмира является подтверждением идентичности Кашмирията. К сожалению, события с конца 1980-х годов подорвали концепцию Кашмирията и Кашмир раскололся по религиозному признаку, отдалив не только физический, но и ментально дистанцию между общинами (Puri, 1995). В результате сложившейся обстановки ослабела межобщинная гармония и Кашмир стал очагом политических волнений и конфликтов. Однако, существует надежда, что потенциал концепции Кашмирията может быть переосмыслен и появится возможность возродить и сохранить дух Кашмирията для будущих поколений.

Нормы контроля общества. Кашмир, являясь одним из самых милитаризованных мест в мире, представляет собой традиционное или развивающееся общество, в котором неформальная система социального контроля играет доминирующую роль. Из покоя веков, важными агентами неформальной системы социального контроля в Кашмире являлись деревенские старейшины, хаджи (совершившие паломничество в Мекку), муллы мечетей, шакдары (которые следят за молодыми людьми деревни/сообщества, чтобы предотвратить любое девиантное поведение) и сановники мазааров предков или святых мест. В Кашмире деревенские старейшины осуществляли больший контроль над поведением людей, чем законы, установленные правительством. Молодое поколение учили социальные нормы и поведение у старейшин в мечетях, соседних садах и пекарнях (naanwai) (Wani, 2018).

Старейшины следили за порядком и принимали решение при обнаружении отклоняющего поведения жителей. Для отслеживания выполнения указов система обмена точной информацией между старейшинами позволяла отслеживать поведение этих людей и способствовало развитию способностей, при котором старейшины могли не только следить за индивидами, но и манипулировать этими девиантами для улуч-

шения потребностей общества и для укрепления социальной сплоченности. Старейшины следили за порядком, а общественный позор, насмешки, критика и неодобрение являлось критичным для социального благополучия проживающих.

Однако, с 1989 года, повстанческие движения Кашмир разрушили традиционную систему социального контроля. Из-за непрекращающегося насилия и конфликтов в регионе, неформальная система социального контроля потеряла свою актуальность, поскольку владение огнестрельным оружием перевалило страх послушания деревенских старейшин. Возникновение и расширение радикальных мусульманских организаций с разными политическими ориентациями и программами также нанесли серьезный урон институту старейшин (Wani, 2018).

Уровень конфликта и напряжения в регионе привел к нарастанию правонарушений в обществе, так как постоянное состояние конфликта ослабило традиционную неформальную систему социального контроля. В результате, в регионе участились случаи криминала, а традиционная система убеждений и неформальный социальный контроль оказались неспособны противостоять этим вызовам. Согласно индийским активистам, существует острая необходимость возрождения неформальной системы социального контроля, так как официальные органы и институты безопасности не справляются с текущей социальной системой Кашмира, пронизанную насилием, радикализацией и конфликтами (Wani, 2018).

Неформальные институты Rasookh и Zulm в Кашмире. Сложные условия в Кашмире являются частью повседневной жизни на протяжении последних трех десятилетий. Это подразумевает слабую государственность, постоянное социальное состояние страха и незащищенности, для которого самоуправление становится жизненно важным способом преодоления нестабильности. В этих условиях термины *rasookh* и *zulm* имеют глубокое значение в контексте Кашмира.

Rasookh, который в переводе с урду-английского эквивалентен твердости, стабильности, устойчивой дружбы и влияния, является неформальным институтом взаимодействия. Для кашмирцев *rasookh* означает достаточно стабильные связи (особенно личные неформальные объединения) с чиновниками. Это видно из усилий тех, кто его использовал, чтобы развивать, курировать и использовать свои личные (неформальные) ассоциации для сопротивления с распространяющимся социальным состоянием страха

и незащищенности. Исследователь Мир во время своих полевых исследований определил, что *gasookh* используется для возможности (неформально) использовать связи с соответствующими чиновниками и обходить формальные каналы для социального преодоления репрессивных ограничений. *Rasookh* используется преимущественно реактивно, но также имеет проактивный аспект, в основном для создания альтернативных коридоров действий, таких как уклонение от арестов, рейдов или ограничений, которые не могли быть достигнуты (как таковые) (Mir, 2023).

Как считает Мир, *gasookh* стал одним из методов компенсации широко распространенного социального состояния страха и неуверенности. *Rasookh* это фактически про выстраивание неформальных (личных) связей – семейные, социальные или профессиональные – с должностными лицами государственных учреждений, использование которого подразумевает социально принятые, известные и нормализованные модели поведения (Mir, 2023). *Rasookh* также не подразумевает демонстрацию силы или сохранение родового господства, в отличие от аналогичных институтов в индийском контексте. А скорее, это про стратегическую выдержку в сдержанной манере, чтобы социально преодолевать упомянутые репрессивные ограничения, не выглядя при этом сочувствующими (Jeffrey, 2010).

Применение *gasookh* показывает, как в условиях ежедневной борьбы за выживание, граждане могут прибегнуть к институционализированным средствам самоуправления в качестве средства выживания. Эти средства самоуправления становятся важными для поддержания повседневной жизни в условиях ограничений, проявляющихся в форме репрессивных структур и процедур (Mir, 2021).

Zulm означает угнетение, несправедливость, тирания, насилие, а в контексте Кашмира подразумевает различные формы угнетения, злоупотребления властью и несправедливости. Согласно полевым исследованиям Мира, кашмирцы считают *zulm* относится к опыту жизни, терпения и взаимодействия с администрацией военизированного авторитарного индийского штата. *Zulm* это про социальное и физическое пространство при репрессивных ограничениях. В таких обстоятельствах неформальные институты становятся важным средством преодоления ограничений. Неформальные институты также объясняют, как разные жители понимают

общее состояние того, что они называют *zulm*. В целом, в условиях *zulm*, *gasookh* является важным средством навигации для связи и получения необходимых услуг с государством (формальными институтами) (Mir, 2021).

При этом, согласно Миру, хотя и некоторые жители практикуют *gasookh* в условиях преодоления ограничений военизированного авторитарного контроля, описанного как *zulm*, его применение в итоге усиливает аспект структурного насилия. Применение *gasookh* хотя и обеспечивает участие формальных институтов, в итоге приводит к интернализации их репрессивных структур и процедур, поддерживая структурное насилие. *Rasookh* показывает черты конкурирующих неформальных институтов, которые являются институтами, которые взаимодействуют с (неэффективными) формальными институтами и, как следствие, дают результаты, отличные от тех, которые можно было бы получить при исключительном соблюдении формальных правил (Mir, 2021).

Заключение

После широкомасштабного восстания в 1989 году ситуация в Кашмире все еще остается далекой от стабильности. Несмотря на то, что правительство Индии запустило значительную поддержку в виде финансирования штата с целью превратить штат в «модель социально-экономического развития страны», ожидать скорейшего изменения ситуации и окончание затяжного конфликта не приходится (Khajuria, 2022). Причиной этому является сложные и многомерные аспекты, которые затрагивают не только внутренние вопросы идентичности и нациестроительства, но и фундаментальные вопросы идентичности Индии и Пакистана, вокруг которого еще и переплетаются геополитические и геостратегические интересы не только Индии и Пакистана, но и региональных игроков.

Подогревать обострение конфликта в Кашмире также постоянно пытаются различные повстанческие движения и группировки. Так в самом Кашмире, на сегодняшний день, существуют про-индийские, про-пакистанские сторонники и сторонники независимости, которые, не приходя к обоюдным решениям все больше усложняют жизнь обычных кашмирцев. Различные группировки в условиях отсутствия консенсуса не только усложняют жизнь обычных кашмирцев, но и создают новые динамики конфликта.

Для решения кашмирского клубка в 2019 году правительство Индии пошло не кардинальные меры – лишило штата особого статуса, согласно которому у Кашмира был свой собственный флаг, парламент и конституция. В период установление выборов и нового положения штата, кашмирцы в очередной раз вспомнили о возможностях формальных структур, когда формальные институты создали очередные трудности для простого населения. Так в этот период бы введен комендантский час; кашмирцы в очередной раз столкнулись с коммуникационной блокадой, когда все доступные виды коммуникации, включая интернет были заблокированы; город был перегорожен баррикадами и тысячи людей были задержаны; а в штате находилась армейская группировка численностью почти полмиллиона военных и полувоенных лиц. Кашмир превратился в «настоящее полицейское государство, когда при решении даже простейших бытовых вопросов приходится постоянно сталкиваться с полицией» (Meduza, 2019).

Естественно, простые кашмирцы в условиях *zulm*, живя в социальном и физическом пространстве с репрессивными ограничениями пытаются выжить, используя традиционные сети и практики. Применение *gasookh* в этих условиях являются вынужденной мерой нежели правом выбора. При этом сами кашмирцы помнят про концепцию Кашмирията, которая когда-то по-

зволяла переваривать плюрализм Кашмира, не прибегая к радикальным мерам сопротивления. Традиционная система социального контроля также напоминает о существовании неформальных норм и практик, которые позволяли в условиях слабой государственности справляться с вызовами повседневной жизни посредством неформальных сетей и институтов.

Данная статья, рассматривая неформальные институты и сети Кашмира попыталась рассмотреть положение кашмирцев через рассмотрение социальных преград в условиях крайней милитаризации. Учитывая специфику исторических, культурных, этнических, религиозных переплетений, статья показывает, как это все заиграло в условиях перманентного конфликта. Пример Кашмира показывает эффективность неформальных институтов, которые являются функциональными в обществах, где повседневное взаимодействие не регулируется формальными правилами и положениями.

Благодарность, конфликт интересов

Данное исследование финансируется Комитетом науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан в рамках проекта AP14871064 Этнический, этноконфессиональный дискурс нациестроительства в Южной Азии (Афганистан, Индия, Пакистан).

Литература

- Aggarwal, N. (2008, July). Kashmiriyat As Empty Signifier. *Interventions*, 10(2), 222–235. <https://doi.org/10.1080/13698010802145150>
- Aliyev, H. (2017). *When Informal Institutions Change*. University of Michigan Press. <https://doi.org/10.3998/mpub.8772004>
- Baba, N.A. (2020). The Dynamics of Kashmir Identity and its Contemporary Challenges. In R.C. Tremblay, M. Bhatia (Eds.). *Religion and Politics in Jammu and Kashmir*. Routledge India.
- Bouzas, A.M. (2012). Mixed Legacies in Contested Borderlands: Skardu and the Kashmir Dispute, *Geopolitics*, 17 (4), 867-886. DOI: 10.1080/14650045.2012.660577
- Casson, M.C., Giusta, M.D., Kambhampati, U.S. (2010). Formal and Informal Institutions and Development. *World Development*, 38 (2), 137-141. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2009.10.008>.
- EFSAS (2020) *A Memory of Religious Plurality in Jammu & Kashmir*. European Foundation for South Asian Studies (EFSAS), Amsterdam.
- Helmke, G., & Levitsky, S. (2004). Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda. *Perspectives on Politics*, 2(4), 725-740. doi:10.1017/S1537592704040472
- Jeffrey, C. (2010). *Timepass: Youth, class, and the politics of waiting in India*. Stanford University Press.
- Jutting, J. & De Soney, I. (2006). Informal Institutions: What Do We Know, What Can We Do? International Seminar jointly organized by the OECD Development Centre & the Development Assistance Committee Network on Governance (DAC-GOVNET).
- Khajuria, S. (2022). *Jammu & Kashmir set to become model of socio-economic development for the country*. Retrieved from http://timesofindia.indiatimes.com/articleshow/90627317.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst
- Khan, A. J., & Mehmood, D. T. (2016). The Role of Informal Institutions in Conflict: an Assessment Study in Swat, Pakistan. *Journal of Global Peace and Conflict*, 4(2). <https://doi.org/10.15640/jgpc.v4n2a1>
- Lauth, HJ. (2015). Formal and informal institutions. In J.Gandhi, R.Ruiz-Rufino (Eds). *Routledge Handbook of Comparative Political Institutions*. Routledge, Milton Park, Abingdon, Oxon.

- Luka, A.Y. (2021). Hindu-Muslim relations in Kashmir: A critical. *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, 77 (4), 6227. <https://doi.org/10.4102/hts.v77i4.6227>.
- Meduza (2019). «Индия построила в Кашмире настоящее полицейское государство». Монолог кашмирского журналиста о том, как семь миллионов человек живут в полной военной блокаде. Retrieved from <https://meduza.io/feature/2019/08/21/indiya-postroila-v-kashmire-nastoyashee-politseyskoe-gosudarstvo>
- Mir, T.Y. (2021). Militarised Authoritarian State and Informal Institutions: Zulm and Rasookh in Downtown Srinagar. *Journal of South Asian Studies*, 09 (02), 85-95. DOI: 10.33687/jsas.009.02.3620
- Mir, T.Y. (2023). Strong Military and Weak Statehood: The Case of Self-Governance Through Rasookh in Kashmir. *Politics and Governance*, 11 (2), 315–325. <https://doi.org/10.17645/pag.v11i2.6484>
- Noorani, A.G. (2011). Introduction, Article 370: A Constitutional History of Jammu and Kashmir. Delhi, online edn, Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198074083.003.0001>.
- North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Puri, B. (1995). Kashmiriyat: The vitality of Kashmiri identity. *Contemporary South Asia*, 4(1), 55-63, DOI: 10.1080/09584939508719751
- Reeta, C.T (2009). Kashmir's Secessionist Movement Resurfaces: Ethnic Identity, Community Competition, and the State. *Asian Survey* XLIX (6), 924-50.
- Risse, T. & Lehmkuhl U. (2006). Governance in Areas of Limited Statehood – New Modes of Governance? SFB-Governance Working Paper Series. Retrieved from http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2008/468/pdf/sf_bgov_wp1_en.pdf
- Salat L., & Sergiu C. (2014). Autonomy Arrangements around the World: A Collection of Well and Lesser-Known Cases. In *Autonomy Arrangements Around the World: A Collection of Well and Lesser-Known Cases*. Cluj-Napoca : Editura Institutuluipentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale.
- Singh, M. (2009). Kashmiriyat. The Pluralist Sufii--Bhaktii--Riishii Culture. South Asia Foundation and UNESCO.
- The Indian Express (2023). Govt considers phased withdrawal of Army from Kashmir hinterland. Retrieved from <https://indianexpress.com/article/india/govt-considers-phased-withdrawal-of-army-from-valley-hinterland-8455146/>
- Tremblay, R.C.& Bhatia, M. (2020). Setting the context: religion, secularism and secularization –diversities in Jammu and Kashmir. In R.C.Tremblay, M Bhatia. *Religion and Politics in Jammu and Kashmir*. Routledge India.
- Walch, C. (2018). Disaster risk reduction amidst armed conflict: informal institutions, rebel groups, and wartime political orders. *Disasters*, 42,239-S264. <https://doi.org/10.1111/disa.12309>
- Wani, A.A (2013). Ethnic identities and the dynamics of regional and sub-regional assertions in Jammu and Kashmir, *Asian Ethnicity*. DOI:10.1080/14631369.2013.764050
- Wani, A.A. (2018). Kashmir: Urgent need for revival of informal social control system. Retrieved from <https://www.orfonline.org/expert-speak/42814-kashmir-urgent-need-for-revival-of-informal-social-control-system/>
- Борисова Н.В., Бородина Л.С. (2016). Джамму и Кашмир (Индия). Retrieved from http://identityworld.ru/maps_aera/profile/jammu_and_kashmir.pdf
- Филимонова А.Л.(2010). Идея Пакистана: Предыстория Формирования // Вестн. Моск. Ун-Та. Сер. Востоковедение, № 3.

References

- Aggarwal, N. (2008, July). Kashmiriyat As Empty Signifier. *Interventions*, 10(2), 222–235. <https://doi.org/10.1080/13698010802145150>
- Aliyev, H. (2017). *When Informal Institutions Change*. University of Michigan Press. <https://doi.org/10.3998/mpub.8772004>
- Baba, N.A. (2020). The Dynamics of Kashmir Identity and its Contemporary Challenges. In R.C. Tremblay, M. Bhatia (Eds.). *Religion and Politics in Jammu and Kashmir*. Routledge India.
- Bouzas, A.M. (2012). Mixed Legacies in Contested Borderlands: Skardu and the Kashmir Dispute, *Geopolitics*, 17 (4), 867-886. DOI: 10.1080/14650045.2012.660577
- Casson, M.C., Giusta, M.D., Kambhampati, U.S. (2010). Formal and Informal Institutions and Development. *World Development*, 38 (2), 137-141. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2009.10.008>.
- EFSAS (2020) *A Memory of Religious Plurality in Jammu & Kashmir*. European Foundation for South Asian Studies (EFSAS), Amsterdam.
- Helmke, G., & Levitsky, S. (2004). Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda. *Perspectives on Politics*, 2(4), 725-740. doi:10.1017/S1537592704040472
- Jeffrey, C. (2010). *Timepass: Youth, class, and the politics of waiting in India*. Stanford University Press.
- Jutting, J. & De Soney, I. (2006). Informal Institutions: What Do We Know, What Can We Do? International Seminar jointly organized by the OECD Development Centre & the Development Assistance Committee Network on Governance (DAC-GOVNET).
- Khajuria, S. (2022). *Jammu & Kashmir set to become model of socio-economic development for the country*. Retrieved from http://timesofindia.indiatimes.com/articleshow/90627317.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst
- Khan, A. J., & Mehmood, D. T. (2016). The Role of Informal Institutions in Conflict: an Assessment Study in Swat, Pakistan. *Journal of Global Peace and Conflict*, 4(2). <https://doi.org/10.15640/jgpc.v4n2a1>
- Lauth, HJ. (2015). Formal and informal institutions. In J.Gandhi, R.Ruiz-Rufino (Eds). *Routledge Handbook of Comparative Political Institutions*. Routledge, Milton Park, Abingdon, Oxon.

- Luka, A.Y. (2021). Hindu-Muslim relations in Kashmir: A critical. *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, 77 (4), 6227. <https://doi.org/10.4102/hts.v77i4.6227>.
- Meduza (2019). «Индия построила в Кашмире настоящее полицейское государство». Монолог кашмирского журналиста о том, как семь миллионов человек живут в полной военной блокаде. Retrieved from <https://meduza.io/feature/2019/08/21/indiya-postroila-v-kashmire-nastoyashee-politseyskoe-gosudarstvo>
- Mir, T.Y. (2021). Militarised Authoritarian State and Informal Institutions: Zulm and Rasookh in Downtown Srinagar. *Journal of South Asian Studies*, 09 (02), 85-95. DOI: 10.33687/jsas.009.02.3620
- Mir, T.Y. (2023). Strong Military and Weak Statehood: The Case of Self-Governance Through Rasookh in Kashmir. *Politics and Governance*, 11 (2), 315–325. <https://doi.org/10.17645/pag.v11i2.6484>
- Noorani, A.G. (2011). Introduction, Article 370: A Constitutional History of Jammu and Kashmir. Delhi, online edn, Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198074083.003.0001>.
- North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Puri, B. (1995). Kashmiriyat: The vitality of Kashmiri identity. *Contemporary South Asia*, 4(1), 55-63, DOI: 10.1080/09584939508719751
- Reeta, C.T (2009). Kashmir's Secessionist Movement Resurfaces: Ethnic Identity, Community Competition, and the State. *Asian Survey* XLIX (6), 924-50.
- Risse, T. & Lehmkuhl U. (2006). Governance in Areas of Limited Statehood – New Modes of Governance? SFB-Governance Working Paper Series. Retrieved from http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2008/468/pdf/sf_bgov_wp1_en.pdf
- Salat, L., & Sergiu, C. (2014). Autonomy Arrangements around the World: A Collection of Well and Lesser-Known Cases. In *Autonomy Arrangements Around the World: A Collection of Well and Lesser-Known Cases*. Cluj-Napoca : Editura Institutuluipentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale.
- Singh, M. (2009). Kashmiriyat. The Pluralist Sufii--Bhaktii--Riishii Culture. South Asia Foundation and UNESCO.
- The Indian Express (2023). Govt considers phased withdrawal of Army from Kashmir hinterland. Retrieved from <https://indianexpress.com/article/india/govt-considers-phased-withdrawal-of-army-from-valley-hinterland-8455146/>
- Tremblay, R.C.& Bhatia, M. (2020). Setting the context: religion, secularism and secularization –diversities in Jammu and Kashmir. In R.C.Tremblay, M Bhatia. *Religion and Politics in Jammu and Kashmir*. Routledge India.
- Walch, C. (2018), Disaster risk reduction amidst armed conflict: informal institutions, rebel groups, and wartime political orders. *Disasters*, 42,239-S264. <https://doi.org/10.1111/disa.12309>
- Wani, A.A (2013). Ethnic identities and the dynamics of regional and sub-regional assertions in Jammu and Kashmir, *Asian Ethnicity*. DOI:10.1080/14631369.2013.764050
- Wani, A.A. (2018). Kashmir: Urgent need for revival of informal social control system. Retrieved from <https://www.orfonline.org/expert-speak/42814-kashmir-urgent-need-for-revival-of-informal-social-control-system/>
- Borisova, N.V., Borodina, L.S. (2016). Jammu and Kashmir (India). Retrieved from http://identityworld.ru/maps_aera/profile/jammu_and_kashmir.pdf [Borisova N.V., Borodina L.S. (2016). Dzhammu i Kashmir (Indiya). In Russian]
- Filimonova, A.L. (2010). The Idea of Pakistan: Background of Formation // Vestnik of Moscow University. Oriental Studies Series, No. 3. [Filimonova A.L. (2010). The Idea of Pakistan: Background of Formation // Vestn. Moscow Un-Ta. Ser. Oriental Studies, No. 3. In Russian]

Сведения об авторах:

Муратбекова Альбина (автор корреспондент) – PhD, старший научный сотрудник Евразийского научно-исследовательского института Международного казахско-турецкого университета имени Ходжи Ахмета Яссави, (г. Алматы, Казахстан, эл. почта: albina.muratbek@gmail.com; a.muratbekova@ayu.edu.kz)

Габдуллин Кенжебек Тулепбергенович – PhD, и.о. заведующего кафедрой Тюркской Казахского Национального Университета имени аль-Фараби (г. Алматы, Казахстан, эл. почта: gabdullin5682@gmail.com)

Information about authors:

Muratbekova Albina (correspondent author) – PhD, Senior Research Fellow of the Eurasian Research Institute, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University (Almaty, Kazakhstan, email: albina.muratbek@gmail.com; a.muratbekova@ayu.edu.kz)

Gabdullin Kenzhebek Tulepbergenovich – PhD, Acting Head of Turksoy Department of al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, email: gabdullin5682@gmail.com)

Поступила: 1 декабря 2023 года

Принята: 20 мая 2024 года

S. Park Ryukoku University, Japan, Kyoto
e-mail: a18344@mail.ryukoku.ac.jp**MOBILITY AND BELONGING
OF STATELESS KOREANS IN JAPAN**

This study explores the subject of *Ch sen* identification holders among Korean residents in Japan and illustrates their complex status. In Japan's alien registration system, Korean nationality is registered as either *Ch sen* or *Kankoku*. While the latter is linked with the Republic of Korea, *Ch sen* was a category originally given to those from colonial Korea who remained in Japan after the war, and is not linked a country. Nevertheless, in practice, the Japanese government tends to treat *Ch sen* identification holders as if they were citizens/supporters of North Korea and presumes an allegiance to North Korea. Similarly, the South Korean government often regards them with suspicion, imposing travel restrictions to South Korea and subjecting them to scrutiny at consulates. Within this environment, even among Korean residents in Japan, a pervasive misconception emerged equating *Ch sen* identification with North Korean nationality. This misconception significantly constrains *Ch sen* freedom of movement across international borders, as the international community has largely failed to comprehend the intricacies of their situation, often erroneously categorizing them as North Koreans even if individuals do not align with North Korean interests and maintain *Ch sen* identification based on personal convictions. This discordance between self-perception and external categorization is emblematic of the interactions between individual identities and prevailing political narratives. Within this paradoxical duality of *de facto* North Korean nationality and *de facto* statelessness, their sense of belonging is involuntarily shaped by the prevailing international political landscape, often reducing them to simply North Korean nationality, and subject to the difficulties that entails.

Key words: Korean residents in Japan, nationality, alien registration, statelessness, passport.

С. Пак

Рюкоку университеті, Жапония, Киото қ.
e-mail: a18344@mail.ryukoku.ac.jp**Жапониядағы азаматтығы жоқ
корейлердің ұтқырлығы мен мәртебесі**

Бұл зерттеу Жапонияда тұратын корейлер арасындағы Чосен жеке куәлігінің иелерінің мәселесін қарастырады және олардың күрделі мәртебесін көрсетеді. Жапондық шетелдіктерді тіркеу жүйесінде Корея азаматтығы Чосен немесе Канкоку ретінде тіркеледі. Соңғысы Корея Республикасымен байланысты болса да, Чосен-бұл бастапқыда соғыстан кейін Жапонияда қалған және елмен байланысы жоқ отаршыл Кореядан келгендерге берілген санат. Алайда, іс жүзінде Жапония Үкіметі Чосеннің жеке куәліктерінің иелеріне Солтүстік Кореяның азаматтары/жақтаушылары сияқты қарауға бейім және олардың Солтүстік Кореяға деген адалдығын болжайды. Сол сияқты, Оңтүстік Корея үкіметі оларға жиі күдікпен қарайды, Оңтүстік Кореяға сапарларға шектеулер қояды және оларды консулдықтарда тексереді. Бұл ортада, тіпті Жапонияның корей тұрғындары арасында да, Чосенді сәйкестендіруді Солтүстік Корея азаматтығымен теңестіретін кең таралған қате түсінік пайда болды. Бұл қате түсінік Чосеннің халықаралық шекаралар арқылы қозғалу еркіндігін айтарлықтай шектейді, өйткені халықаралық қауымдастық олардың жағдайының қыр-сырын түсіне алмады, көбінесе оларды солтүстік корейлықтар деп қате жіктеді, тіпті егер жеке адамдар Солтүстік Кореяның мүдделерін алға тартпаса және жеке себептермен Чосенді сәйкестендіруді қолдаса да. Өзін-өзі қабылдау мен сыртқы категориялау арасындағы бұл сәйкессіздік жеке тұлғалар мен басым саяси әңгімелер арасындағы өзара әрекеттесуді білдіреді. Солтүстік Корея азаматтығы мен іс жүзінде азаматтығы жоқтықтың осы парадоксалды екіұштылығының бөлігі ретінде олардың тиесілілік сезімі басым халықаралық саяси ландшафттың әсерінен байқаусызда қалыптасады, көбінесе оларды тек Солтүстік Корея азаматтығына дейін төмендетеді және оның қиындықтарымен байланысты.

Түйін сөздер: Жапонияда тұратын корейлер, азаматтық, шетелдіктерді тіркеу, азаматтығы жоқ, төлқұжат.

С. Пак

Университет Рюоку, Япония, г. Киото
e-mail: a18344@mail.ryukoku.ac.jp

Мобильность и статус корейцев без гражданства в Японии

В этом исследовании рассматривается проблема обладателей удостоверений личности Чосен среди корейцев, проживающих в Японии, и иллюстрируется их сложный статус. В японской системе регистрации иностранцев корейское гражданство регистрируется как Чосен или Канкоку. Хотя последнее связано с Республикой Корея, Чосен – это категория, первоначально присвоенная выходцам из колониальной Кореи, которые остались в Японии после войны и не связаны со страной. Тем не менее, на практике японское правительство склонно относиться к владельцам удостоверений личности Чосен так, как если бы они были гражданами/сторонниками Северной Кореи, и предполагает их преданность Северной Кореи. Точно так же правительство Южной Кореи часто относится к ним с подозрением, вводя ограничения на поездки в Южную Корею и подвергая их проверке в консульствах. В этой среде, даже среди корейских жителей Японии, возникло широко распространенное заблуждение, приравнивающее идентификацию Чосен к северокорейскому гражданству. Это заблуждение существенно ограничивает свободу передвижения Чосен через международные границы, поскольку международное сообщество в значительной степени не смогло понять тонкости их ситуации, часто ошибочно классифицируя их как северокорейцев, даже если отдельные лица не продвигают северокорейские интересы и поддерживают идентификацию Чосен по личным причинам. Это несоответствие между самовосприятием и внешней категоризацией символизирует взаимодействие между индивидуальными идентичностями и преобладающими политическими нарративами. В рамках этой парадоксальной двойственности де-факто северокорейского гражданства и де-факто безгражданства их чувство принадлежности невольно формируется под влиянием преобладающего международного политического ландшафта, часто сводящего их к просто северокорейскому гражданству и сопряженного с трудностями, которые это влечет за собой.

Ключевые слова: корейцы, проживающие в Японии, гражданство, регистрация иностранца, безгражданство, паспорт.

Introduction

During the period of Japanese colonial rule, the migration of Koreans and their descendants from the Korean Peninsula to contemporary Japan resulted in a population of approximately 600,000 Koreans remaining in post-war Japan. Despite having Japanese nationality under past colonial rule, they were immediately categorized as ‘foreigners’ under the Alien Registration Ordinance of 1947. Notably, in the Alien Registration system, individuals of Korean origin had their nationality/place of birth recorded as *Chōsen*, a term meaning simply ‘Korea’ in Japanese, which did not denote a specific national allegiance. Subsequently, upon Japan’s reintegration into the international community through the Treaty of San Francisco in 1952, the Japanese government unilaterally revoked the Japanese nationality of these former colonial subjects, thus rendering them stateless (Onuma, 2004: 306-311).

After diplomatic relations were established between Japan and South Korea, a new category *Kankoku* (an abbreviation for *Daikan Minkoku*, Republic of Korea) was introduced to the alien registration for Koreans remained in Japan. This bifurcation within Japan’s alien registration

system, separating Korean residents into *Chōsen* and *Kankoku* categories, became a focal point of contention between two Korean organizations in Japan: *Chongryun*, aligned with the Democratic People’s Republic of Korea (North Korea), and *Mindan*, aligned with the Republic of Korea (South Korea). This paper focuses on the *Chōsen* identification, elucidating its intricate and precarious status as *de facto* stateless, entangled with multiple nations yet lacking full affiliation with any.

Over the course of more than half a century, numerous Korean residents in Japan opted to change their registration status to *Kankoku* for South Korean nationality, or to acquire Japanese nationality. In recent years, approximately 10,000 Korean residents naturalize annually as Japanese citizens. But the dwindling number of *Chōsen* identification holders, having decreased from 495,000 in 1950 to less than 27,000 presently (Park, 2022:7), does not diminish the significance of this issue. Instead, it reflects the enduring repercussions of long-standing neglect regarding this vulnerable legal status, originating from political and historical circumstances. Notably, the complexity of this issue is compounded by the intricacies surrounding the legal affiliations of divided nations.

Materials and Methods

Legal experts of refugee issues and nationality law generally recognize two categories of statelessness, *de jure* and *de facto*. A person is *de jure* stateless if they have no nationality under the laws of any country. In contrast, a person is *de facto* stateless if they (i) have a nationality, (ii) reside outside the country of nationality, and (iii) are unable (or unwilling) to enjoy the protection of the country of nationality.

While international treaties provide a definition of *de jure* stateless, there is no official definition of *de facto* statelessness under international law. Due to this, some international laws only apply to *de jure* stateless people. All refugees are *de facto* stateless provided they have nationality, but there are many people who are not refugees and are still considered *de facto* stateless. It is therefore necessary to consider, in each case, whether the nationality of the persons concerned is truly functionally ineffective and whether they are unable to enjoy the rights attached to their nationality.

This paper first examines whether Korean residents in Japan, who hold *Chōsen* identification in the Japanese alien registration system, fall into this *de facto* stateless category. Then, problems created by a contemporary international migration management regime that struggles to accommodate those with an ambiguous nationality will be explored through an examination of lived migration experiences and self-perceptions. To this end, this article is based on a comparative study of Japanese alien registration system and the nationality laws of two Korean states, case studies revealed by media reports and court cases, and an analysis of experiences and perceptions among those with *Chōsen* identification from interviews of people within the Korean community. This mixed approach is necessary to address difficulties arising from the often inconsistent and arbitrary treatment, both in Japan and abroad, of people with Korean affiliation and an unclear legal status caught between the systems of three countries.

Literature Review

Much is written on the legal status and nationality of Korean residents in Japan since the end of the Pacific War. These include examination of the validity of the postwar loss of Japanese nationality held during the colonial period from the perspective of jurisprudence, analysis of the recognition of the status of Korean in Japan during diplomatic negotiations between Japan and Korea

from the perspective of history, and a history of protest movements against discrimination based on nationality and legal status. Many are written from a perspective implicitly or explicitly criticizing Japanese colonial rule and discriminatory attitudes toward Koreans that persist even in the postcolonial era. In this context, a kind of “Cold War” situation between Japan and the Korean community, and divisions within the Korean community in Japan, may have impeded the discussion’s balance.

The same could be said of the debate over *Chōsen* identification, which is frequently interpreted as emblematic of Japan’s postwar insincerity toward its former colonial subjects, but rarely as a case to be explained. Thus, the ‘nationality’ of those with *Chōsen* identification tends to be left ambiguous, with few attempts to clearly define *Chōsen* identification as a state of statelessness. Recently, publications have attempted to examine the issue of *Chōsen* identification from different perspectives including the lens of individual identity and experience (Nakamura, 2017; R Lee, 2021; Jung, 2022). However, there remains a tendency to only reconstruct the meaning of this status at a symbolic level.

For instance, from his survey of the younger generation with *Chōsen* identification, HJ Lee (2013) argues that *Chōsen* identification should be redefined as a positive signifier that disassociates it from North Korea, thereby transforming it into an identity with a transnational character. He further suggests redefining *Chōsen* identification as a symbol that problematizes the historical injustice that has surrounded Korean residents in Japan for more than half a century. However, redefining *Chōsen* identification as such would not only further widen the gap with those who hold *Kankoku* identification, which is inevitably tied to the state, but could also create pressure that would discourage those who would consider changing their status from *Chōsen* to *Kankoku* worrying that it would be seen as ‘abandoning’ or ‘denying’ the symbol of historical injustice. Above all, while such a semantic shift may have psychological benefit, it does not eliminate the legal and social disadvantages and restrictions experienced.

There are few scholarly studies written in English on the issues of *Chōsen* identification and statelessness (For examples, see Onuma, 1981; Ryang, 1997; J Kim, 2016), with fewer adequately analyzing this issue beyond purely a descriptive of the historical background/legal status. The recent work by Cho (2020) is the only case dealing directly with the issue of *Chōsen* identification. While Cho clearly lays out the complex nature of this legal status for English-speaking readers, the transnational mobility

and analysis from an international legal perspective on statelessness is not its primary concern.

Furthermore, Abe in his report on statelessness published by UNHCR Japan states that those with *Chōsen* identification are not stateless as they may obtain a North Korean passport (Abe, 2010, pp.55-57). However, Abe does not provide a thorough enough analysis, rather relying on the input of a *Chongryun* affiliated informant. As such, it is questionable whether this reflects an accurate consideration of the validity in obtaining that passport and the situations and perceptions of the individual parties. As the UNHCR operations mandate is limited to de jure statelessness, Abe's position cannot be said to be wrong. However, the international scholarship on contemporary statelessness is not limited to de jure statelessness. The perspective of this study addresses this deficiency and connects the issue nationality in the context of Korean residents of Japan, discussed mainly within Japan, with international research on nationality and statelessness. The issue of *Chōsen* identification is not unrelated to the recent development of global border control practices and growing international interest in the issue of statelessness.

Legal membership in two Korean states

In 1947, the vast majority of the approximately 600,000 Koreans residing in Japan possessed *Chōsen* identification (Ryang, 1997:80). However, recent Japanese government statistics reveal a notable shift, indicating that by the end of 2020, approximately 300,000 Koreans held Special Permanent Resident status in Japan – the status granted to former colonial subjects and their descendants – with 274,107 individuals identified as *Kankoku* (i.e., South Korean citizen) and 26,679 individuals bearing *Chōsen* identification. This decline in numbers is attributed to various factors, including prolonged stays leading to desires for settlement, intermarriage with Japanese citizens, and choices related to work.

The *Kankoku* identification within Japan's alien registration system equates to nationality of South Korea. Conversely, the Japanese government specifies that *Chōsen* categorization signifies neither state nationality nor affiliation but rather serves as a mere symbol within their registration framework. Given Japan's recognition of only South Korea as the legitimate authority in the Korean Peninsula, even if individuals were conclusively identified as holding North Korean nationality, such status would not be acknowledged within Japan.

The stance of North Korea towards *Chōsen* identification also presents a degree of ambiguity.

During the early post-war period, the North Korean government exhibited limited interest in recognizing and integrating Korean residents in Japan as its citizens. North Korea perceives *Chōsen* identification as a matter within the purview of the Japanese system, devoid of direct relevance to their governance. Nevertheless, this stance does not denote total indifference on the part of the North Korean government towards the issue of *Chōsen* identification. They instead have delegated the resolution of this matter to *Chongryun*. Although *Chongryun* has long called on the Japanese government to improve the rights and status of Koreans in Japan, including *Chōsen* identification holders, they have not explicitly asserted that *Chōsen* identification signifies North Korean nationality, despite prevalent misconceptions among some of their supporters.

The Nationality Law of North Korea was promulgated on October 9, 1963, comprising ten articles (C Kim, 1972: 324-329). This legislation delineated North Korean nationality as encompassing individuals who were Korean citizens prior to North Korea's establishment and maintained their nationality thereafter (Article 1-1); foreigners who acquired North Korean nationality through legitimate procedures (Article 1-2); children born to North Korean citizens (Articles 4-1 & 4-2); and children found within North Korean territory with unknown parentage (Article 4-3).

Given North Korea's refusal to recognize the legitimacy of South Korea as a sovereign entity, individuals holding South Korean nationality are theoretically considered North Korean citizens. Similarly, Korean residents in Japan who have not acquired Japanese nationality are regarded as North Korean citizens, regardless of whether they possess *Chōsen* or *Kankoku* identification. However, the North Korean government has not implemented measures such as national registration to assert control over Korean residents in Japan.

The North Korean Nationality Law underwent revision in 1995, yet its fundamental framework remained consistent with that established in 1963. Despite the introduction of a new population management registration system following the enactment of the Citizen Registration Act of 1997, this system has not been extended to encompass Korean residents in Japan. Consequently, North Korea lacks the institutional capacity to formally identify and integrate Korean residents in Japan as its citizens, notwithstanding claims of inclusivity. Thus, there is no concrete evidence delineating *Chōsen* identification as equal to North Korean nationality.

Conversely, South Korea enacted its Nationality Law in December 1948, which adopted the principle of patrilineal *jus sanguinis*, disallowed recognition of multiple nationality, and mandated uniform nationality status within families. The law stipulated that individuals with a father who was a citizen of the Republic of Korea were themselves deemed Korean citizens (Article 2). In this context, the term ‘Republic of Korea’ was construed to encompass the Korean nation-state predating Japan’s annexation in 1910. Consequently, South Korea’s Nationality Law theoretically encompasses individuals with *Chōsen* identification as its citizens, given their historical ties to pre-colonial Korea.

Indeed, both the Ministry of Justice and the Supreme Court of South Korea acknowledged in 1996 that Korean residents in Japan, including *Chōsen* identification holders, were citizens of the Republic of Korea. Despite inclusion in the family registry, however, many such individuals are not consistently treated as South Korean citizens. Activation of their South Korean nationality necessitates a change in their alien registration status in Japan from *Chōsen* to *Kankoku*. Hence, for Korean residents in Japan, the South Korean nationality framework operates in tandem with Japan’s alien registration system, facilitating the identification and exclusion of perceived ‘suspicious’ or ‘undesirable’ individuals, notably suspected North Korean spies.

This stance is particularly pronounced during periods of conservative administrations. Upon entry into South Korea, *Chōsen* identification holders are required to obtain a travel permit, often referred to as a Temporary Passport, from a South Korean consulate, which grants single-entry validity. However, a notable shift occurred in this dynamic starting in 2008, during the administration of Lee Myung-Bak. The government exhibited a hostile disposition towards *Chōsen* identification holders, leading to a marked increase in rejections of travel permit applications. Notably, some applicants were compelled to submit background check documents detailing their educational history and affiliations with *Chongryun*, alongside their travel permit requests. In some instances, individuals were urged to alter their alien registration status to *Kankoku* to obtain a South Korean passport at consulates, with rejections often ensuing for those who resisted.

As cases of rejection proliferated and disseminated within the Korean resident community in Japan, certain *Chōsen* identification holders found themselves compelled to forgo visits to South Korea. Others, possessing South Korean nationality, deferred passport renewal due to concerns regarding their educational background at Korean ethnic

schools affiliated with *Chongryun*. The cumulative effect of such potential abstentions from visiting South Korea has had a substantial impact on the Korean resident community in Japan. These instances of rejection contribute to the perpetuation and dissemination of the perception of *Chōsen* identification holders as North Korea supporters who would pose a potential risk to South Korea’s social security within both South Korean and Japanese societies. Furthermore, they appear to reinforce the misconception of *Chōsen* identification as indicative of North Korean nationality, disseminating beyond the confines of South Korea and Japan, thereby influencing the treatment of *Chōsen* identification holders when traveling to other countries.

The expansion of migration flows catalyzed by processes of democratization and economic advancement prompted South Korea to deepen its engagement with and interest in overseas Korean communities. Within the broad category of overseas Koreans, a distinction exists between ethnic Koreans with foreign nationality and overseas citizens of South Korea. Further nuances within the overseas Korean community emerge based on geographical location. Concerning Korean residents in Japan, despite most holding *Kankoku* identification with South Korean nationality today, conservative administrations persist in deploying anti-North and anti-*Chongryun* initiatives aimed at regulating the political sentiments of individuals already holding South Korean nationality. These efforts often entail the collection of extensive personal information pertaining to education, occupation, familial ties, and travel history, leading to arbitrary rejection decisions.

Consequently, individuals possessing *Chōsen* identification find themselves in a limbo across the legal frameworks of the three relevant countries. Although theoretically aligned with both Korean states, they lack full nationality affiliation with either in practice, rendering their status undetermined within Japan, the country of their birth and residence. This precarious condition of de facto statelessness is further compounded by its interaction with the broader framework of global migration control.

Cross-border mobility

When undertaking international travel, individuals are typically required to present a travel document to verify their identity, most commonly in the form of a passport. However, Korean residents holding *Chōsen* identification encounter numerous obstacles when traversing international borders. Despite the absence of explicit constitutional or

statutory prohibitions, *Chōsen* identification holders find themselves excluded from the sphere of South Korean nationals. Given that possession of *Kankoku* identification is a prerequisite for obtaining a South Korean passport, *Chōsen* identification holders are effectively precluded from this. Nevertheless, they retain the option to obtain a North Korean passport through *Chongryun* which is not the same official contact points as embassies but still acts as an intermediary on behalf of the North Korean government (Article 9 of Rules concerning Passport and Visa of DPRK, Administration Council Decision No.27, April 14, 1993; cited in DH Kim, 2006:186).

This facilitation is not predicated on North Korea's recognition of *Chōsen* identification as indicative of nationality, but rather stems from North Korea's classification of all Koreans who lack nationality in another country as its overseas citizens, including those who hold South Korean nationality. Notably, even individuals possessing *Kankoku* identification can obtain a North Korean passport, unlike the process for obtaining a South Korean passport, which is contingent upon one's nationality designation within Japan's alien registration system.

However, the Japanese government does not accord recognition to North Korean passports as an effective document, given the absence of official diplomatic relations between the two countries and Japan's treatment of North Korea as an 'unrecognized state.' Consequently, *Chōsen* identification holders are compelled to carry a separate document for travelling abroad, which is a re-entry permit issued by Japan. Typically affixed to one's passport, this re-entry permit is issued in booklet form to individuals lacking an effective passport, including *Chōsen* identification holders. It serves solely as documentation for re-entry into Japan from abroad and does not confer diplomatic protection by Japan upon its bearers. Nonetheless, *Chōsen* identification holders often rely exclusively on Japan's re-entry permit for international travel, effectively treating it as a quasi-passport.

The re-entry permit system in Japan necessitates periodic renewal, with failure to do so potentially resulting in challenges in returning to Japan from overseas. In fact, Japan's re-entry permit system for foreign citizens has been criticized by the UN Human Rights Committee due to its perceived infringement upon the rights of resident foreigners to exit and re-enter the country (UN Human Rights Committee, 1998). Despite such critique, the Japanese government has maintained the existing system without substantial alteration for decades. Conversely, recent media reports have shed light on the imposition by the Japanese Immigration Bureau

of a written oath upon *Chōsen* identification holders departing Japan (not bound for North Korea) under its sanctions against North Korea following a nuclear experiment in early 2016. This oath stipulates that their re-entry permit to Japan may be revoked if they travel to North Korea. Japan's sanctions against North Korea encompass the denial of re-entry to Japan for foreign technical experts in nuclear and missile development traveling to North Korea. However, this measure was extended to all *Chōsen* identification holders traveling abroad, irrespective of their occupation or intended destination.

The ambiguity surrounding *Chōsen* identification has become untenable for numerous countries, prompting them to demand that *Chōsen* identification holders present a North Korean passport. The root of this issue lies in the conflation of *Chōsen* identification with North Korean nationality, a distinction that remains unknown to most countries. This misrecognition has become increasingly prevalent since the early 2000s, coinciding with heightened global border controls and stricter immigration policies, particularly spearheaded by the United States. Consequently, it became customary across the globe to equate *Chōsen* identification with North Korean nationality, effectively categorizing individuals as North Korean citizens and impeding their ability to secure visas or entry permissions when traveling abroad.

The process to obtain visas for travel to Europe has notably lengthened for many countries in recent years, with most European nations now requiring a passport for entry. The visa application process typically entails a wait of one to two months for a decision, even in countries traditionally regarded as more accessible, such as the United Kingdom and Italy. Upon arrival, individuals presenting a North Korean passport and visa often undergo extended scrutiny by immigration officers. On contrary, certain countries such as China, Singapore, Russia, Peru, Palau, and Taiwan afford *Chōsen* identification holders relatively easier entry, although this leniency does not necessarily denote a clear differentiation between *Chōsen* identification and North Korean nationality in these nations' policies. The prevalent global practice of equating *Chōsen* identification with North Korean nationality underscores the limited understanding of the distinction between the two statuses among most countries.

Discussion

The act of traversing international borders epitomizes the ambiguous, unstable, and externally determined nature of the status of *Chōsen*

identification holders, posing significant challenges. While legally stateless in Japan, they are de facto treated as North Korean citizens by the Japanese government. Their difficulty in acquiring a South Korean passport reinforces the global misconception of *Chōsen* identification as indicative of North Korean nationality, thereby constraining their freedom of movement across borders.

Moreover, *Chōsen* identification holders encounter difficulties when seeking diplomatic protection from North Korea within Japan, and are often reluctant to solicit such protection while abroad. The interplay of various factors, including Japan's post-war ethno-national restructuring, the nationalism of Korean residents in Japan, the Cold War-era antagonism between North and South Korea, ideological conflicts within the Korean resident community in Japan, and the tightening of global border controls since the turn of the century, have transformed *Chōsen* identification from a mere administrative category within Japan's alien registration system into a de facto nationality status associated with North Korea.

The prevalent misconception regarding *Chōsen* identification extends even among Korean residents in Japan themselves. This misperception is partly attributed to *Chongryun*'s historical vehement opposition to transitioning alien registration to *Kankoku*, compounded by the term '*Chōsen*' itself, which readily evokes associations with North Korea (in Japan, the term *Kita Chōsen* is commonly used to refer to the Democratic People's Republic of Korea). Consequently, widespread confusion persists between the two concepts. Despite numerous academic publications and media reports in recent years elucidating that *Chōsen* identification does not confer nationality, a deep-seated misconception persists within both the Korean resident community and Japanese society at large, within public agencies, local government offices, and law enforcement entities in Japan. Particularly noteworthy is the increasing trend of *Chōsen* identification holders acquiring either Japanese or South Korean nationality amid the deteriorating political climate in Northeast Asia and the heightened global border control measures over the past few decades.

From a pragmatic standpoint aimed at optimizing the safety and mobility of *Chōsen* identification holders, the simplest resolution may entail obtaining Japanese or South Korean nationality. Both Japanese and South Korean passports afford high levels of international mobility, ranking first and second, respectively, among 199 passports (Henley and Partners, 2024). Indeed, many individuals have acquired either Japanese or South Korean

nationality to avail themselves of the freedom to travel abroad. Nevertheless, it remains imperative to acknowledge the continued existence of individuals who have maintained their *Chōsen* identification for decades across generations, despite encountering various disadvantages and discriminatory practices, with their motivations for doing so exhibiting considerable diversity.

For some individuals, *Chōsen* identification serves as a tangible reminder of Japan's colonial legacy and the enduring ramifications of the Cold War division of Korea. They consciously retain this status as a testament to historical injustices, viewing it as a living testimony to past grievances. Others refrain from altering their registration status out of a refusal to acknowledge the legitimacy of the South Korean state, which they perceive as having arisen from an unfair political process. Moreover, there exists dissatisfaction with the South Korean government, perceived as the instigator of division within the Korean community in Japan by introducing the *Kankoku* identification and adopting a conservative stance towards *Chōsen* identification holders throughout much of the post-war period, exacerbating intra-community conflicts.

Conversely, some individuals conceive of *Chōsen* identification as emblematic of a future unified Korean state or as an ethnic identity disassociated from any specific nation-state. Therefore, reducing their complex identities and practices solely to a national affiliation with North Korea overlooks the diversity inherent within their experiences and beliefs, rendering them marginalized within discussions centered solely on national belonging.

Since the 'de-Japanization' in 1952, Korean and Taiwanese residents in Japan have been categorized as 'stateless' within the framework of Japan's alien registration system. While the registration records of Taiwanese residents explicitly denote their status as 'stateless' (*mukokuseki*, meaning 'no nationality') until 2014, they are nonetheless eligible to obtain a Taiwanese passport, which the Japanese government recognizes as a valid travel document despite the absence of formal diplomatic relations with Taiwan.

Conversely, the designation of 'stateless' is not formally used in substitution for *Chōsen* identification, even though the Japanese government acknowledges that this group lacks nationality and does not recognize their possession of a North Korean passport obtained through *Chongryun*. *Chōsen* identification holders retain the right to permanent residence and enjoy partial citizenship rights in Japan, thanks to the advocacy efforts of Korean resident community. Moreover, they have the option to apply for nationality in either South Korea or Japan. It

therefore seems their situation has been perceived as less pressing by international organizations such as the UNHCR and international NGOs. However, the predicament of individuals who lack full protection from any state despite holding nationality, and who face further restrictions on their rights within their country of residence, effectively amounts to de facto statelessness, if not de jure statelessness.

The discourse surrounding *Chōsen* identification transcends mere nationality rights, encompassing broader historical, political, and cultural dimensions shaped by colonial legacies and Cold War dynamics. This multifaceted question underscores the longstanding reluctance of Korean residents in Japan to pursue naturalization in Japan, a stance persisting to the present day. Additionally, within the realm of international human rights protection, the status of statelessness is typically considered as a part of refugee concerns, prioritizing individuals

facing immediate threats to life, lacking access to protection from any state, and devoid of prospects for acquiring nationality. Cultural identity and historical context are often marginalized in the discourse, with international organizations and NGOs primarily focusing on immediate humanitarian needs.

Regarding the mobility of *Chōsen* identification holders, there are proposals advocating for the issuance of a ‘special permanent resident passport’ by the Japanese government, akin to the ‘Laissez-Passer’ provided to refugees and stateless persons. However, garnering social consensus in Japan for granting equal status and rights to a group of foreigners refraining from naturalization poses significant challenges. From the perspective of state authorities, such a group is often perceived as an anomaly within the national fabric, prompting reluctance to accord them equal treatment within the country’s borders.

Figure 1 – (From Left) South Korean passport, North Korean passport, and Re-entry Permit to Japan

Conclusion

Resolving the complex issue of *Chōsen* identification presents formidable challenges, extending beyond the scope of this study’s objectives. Even in the event of reconciliation on the Korean Peninsula and the establishment of diplomatic relations between Japan and North Korea, problems would likely persist. Reframing *Chōsen* identification as North Korean nationality risks homogenizing the diverse identities of its holders. Conversely, granting recognition of North Korean nationality by the Japanese government and affording *Chōsen* identification holders the option to choose between South and North Korea for their registration may result in some choosing neither.

Improved relations among the three countries may improve the rights and status of *Chōsen*

identification holders, potentially facilitating unhindered travel to both North and South Korea—a prospect long yearned for by many Korean residents in Japan. However, merely facilitating travel to the Korean Peninsula falls short of addressing the systemic challenges posed by the international community’s current practice of treating *Chōsen* identification holders as North Korean citizens, significantly impeding their cross-border mobility.

Should *Chōsen* identification holders be accorded rights and treatment commensurate with citizens, considering their unique historical backgrounds, the question arises as to which government should assume responsibility for such measures and to what extent. Given that most Korean residents of Japan hold permanent residency status, Japan emerges as the most plausible candidate for implementing such measures. However, extending equal rights to

Chōsen identification holders may engender debates regarding the treatment of individuals with *Kankoku* identification with South Korean nationality. Notably, Korean residents in Japan holding South Korean nationality currently enjoy certain privileges in South Korea, including voting rights in national elections and freedom of travel, residency, and employment.

Chōsen identification holders navigate a nuanced existence characterized by a dual status of de facto statelessness and de facto nationality (affiliated with North Korea), constituting a multifaceted domain shaped by intricate interactions among various political, social, and historical dynamics. Apart from the inherent contradictions within legal frameworks and the geopolitical tensions among the concerned countries, nationalist sentiments within Japan, coupled with the international community's

perception of individuals with uncertain nationality as anomalous, compound the complexity of this issue. Despite the potential merit of proposals such as the 'special permanent resident passport,' such measures fail to fundamentally challenge the prevailing norms governed by nationalistic conceptions of belonging, perpetuated by the intertwined constructs of nationality, borders, and identity. The inquiry into *Chōsen* identification underscores the scrutiny directed towards individuals who challenge conventional notions of national affiliation and nationality, offering an opportunity for critical reflection on the entrenched assumptions underlying contemporary migration control regimes. This examination holds promise in advancing towards a more equitable and liberated global order, conducive to the realization of universal freedom and equality.

References

- Abe, K. (2010). *Mukokuseki no Joukei: Kokusaihou no shiza, Nihon no kadai* [Overview of Statelessness: International and Japanese Context], Tokyo: UNHCR Japan. [Japanese]
- Cho, KH. (2020). Politics of identification of *Zainichi* Koreans under the divided system. *Inter-Asia Cultural Studies*, 21(3).
- Henley and Partners. (2024). *The Henley Passport Index Global Passport Ranking 2024*. Available at: <https://www.henleyglobal.com/passport-index> (Accessed on May 18, 2024).
- Jung, YH. (2022). *Rekishi no naka no Chōsen-seki* [*Chōsen* identification in the history], Tokyo: Ibunsha. [Japanese]
- Kim, C. (1972). North Korean Nationality Law. *The International Lawyer*, 6 (2).
- Kim, DH. (2006). *Zainichi chousenjin no houteki chii / shakaiteki shomondai* [Legal status and social problems of Korean residents in Japan]. in CM Park ed. *Zainichi Chousenjin no Rekishi to Bunka* [History and Culture of Korean Residents in Japan]. Tokyo: Akashi Shoten. [Japanese]
- Kim, J. (2016). *Contested Embrace: Transborder Membership Politics in Twentieth-century Korea*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Lee, HJ. (2013). 'Zainichi chousenjin no nashonaru aidenthithi wo saikou suru [Rethinking the national identity of Korean residents in Japan]', in M. Matsuda eds. *Korian diasupora to higashi ajia shakai* [Korean Diaspora and East Asian Societies], Kyoto: Kyoto University Press. [Japanese]
- Lee, R. (2021). *Chōsen-seki toha nani ka – toransunashonaru na shiten kara* [What is *Chōsen* identification – From a transnational perspective], Tokyo: Akashi Shote. [Japanese]
- Nakamura, I. (2017). *Rupo Shiso toshiteno Chōsen-seki* [Reportage: *Chōsen* identification as a thought], Tokyo: Iwanami Shoten. [Japanese]
- Onuma, Y. (2004). *Zainichi Kankoku Chousenjin no kokuseki to jinken* [Nationality and human rights of Korean residents in Japan], Tokyo: Toshindo. [Japanese]
- Onuma, Y. (1981). Nationality and Territorial Change: In Search of the State of the Law. *The Yale Journal of World Public Order*, 8 (1). Fall 1981. Pp.1-35.
- Park, S. (2022). Flipping the Belonging: The Development of Competition over 'Nationality' in the Korean Community in Post-war Japan. *Ryukoku University Global Affairs Research Centre Working Paper Series: Studies on Multicultural Societies*, No.38.
- Republic of Korea. (2010) Law No. 16, *1948 Nationality Act*, last amended 2010, 20 December 1948, Available at: <http://www.refworld.org/docid/3fc1d8ca2.html> (Accessed on June 8, 2018).
- Ryang, S. (1997). *North Koreans in Japan: Language, Ideology, and Identity*, Boulder, Colorado: Westview Press.
- UN Human Rights Committee (HRC). (1998). *UN Human Rights Committee: Concluding Observations: Japan*, 18 November 1998, CCPR/C/79/Add.102. Available at: <http://www.refworld.org/docid/3df37d044.html> (Accessed on November 10, 2023).
- Yoon, KC. (2015). '*Zainichi*' no seishinshi Vol.3 [The history of the idea of 'Zainichi'], Tokyo: Iwanami Shoten. [Japanese]

Information about authors:

Shincha Park – Ph.D. Research Associate (Center for Korean Studies), Ritsumeikan University: Kyoto, Japan, Lecturer (School of International Studies) Kwansei Gakuin University: Nishinomiya, Japan, e-mail paxincha@gmail.com

Авторлар туралы мәлімет:

Шинча Пак – Ph.D. Ғылыми Қызметкер (корейтану Орталығы), Ритсумейкан Университеті: Киото, Жапония, Оқытушы (Халықаралық Зерттеулер Мектебі) Квансей Гакуин Университеті: Нишиномия, Жапония, e-mail: paxincha@gmail.com

Received: February 12, 2024

Accepted: May 20, 2024

2-бөлім
ШЫҒЫС ФИЛОЛОГИЯСЫ

Section 2
ORIENTAL PHILOLOGY

Раздел 2
ВОСТОЧНАЯ ФИЛОЛОГИЯ

М. Түрбек , А.К. Анипина* , Ф. Оразақыңқызы

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

*e-mail: aliyaanipina80@gmail.com

ҚЫТАЙ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛДЕРІНДЕГІ ЗООНИМДІК МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРДІҢ КӨРКЕМДІК ЕРЕКШЕЛІГІ

Мақал-мәтелдер белгілі мағыналарды жинақтайтын тілдік бірліктер негізінде бастапқыда нақты мәдени ұғымдарды талдауда көмекші материал ретінде қолданылды. Қазіргі уақытта, мақал-мәтелдер — қоршаған ортада адамдардың этномәдени көзқарасын, қоғамдағы қалыптасып жатқан дәстүрлі стереотиптер мен идеяларды сипаттайтын тілдік бірлік ретінде қарастырылады. Вербалды бірліктер мәдени кодтарды, менталды-дүниетанымдық көзқарастарды, стереотиптік көріністерді, халықтың моральдық-этикалық құндылықтарын және т.б. сипаттауда қолданылады, себебі мақал-мәтел ұлттың жалғасып келе жатқан өмірін жалғастырушы ретінде, сонымен қатар ұлт пен менталитетке, сана-сезімге, өзіндік болмысына қажетті рухани құндылықтарды сақтап келе жатыр, келесі ұрпаққа асыл мұра ретінде жеткізетін қасиетті ұлағатты сөздер.

Берілген мақала екі түрлі тілдер семьясына жататын қазақ және қытай тілдерінің зоонимдік мақал-мәтелдері салғастырылып қарастырылады. Екі тілдегі зоонимдік тақырыптағы мақал-мәтелдерді зерттеу арқылы қазақ және қытай ұлтының ұлттың мәдени ерекшеліктері, тілдік ерекшеліктерін анықтаймыз.

Тілдерді салғастырып зерттеу барысында олардың бір-бірімен ұқсас немесе бір-бірінен ерекшеленетін дәрежесінің заңдылығын айқындауға, тілдің ұлттық қасиетін терең түсінуге болады. Екі тілдің материалдары негізінде осы мәселені зерттеудің маңыздылығы – қытай тілін шетелдік студенттерге үйрету барысында өте пайдалы, себебі лингвистикалық және мәдени ақпарат арқылы шетел студенттері коммуникативті құзыреттілікке ие болады, сабақ барысында мақал-мәтелдерді қолдану кезінде олардың семантикасы мен сипатын ажыратады.

Түйін сөздер: мақал, мәтел, фольклор, жанр, қытай тілі, қазақ тілі.

M. Turbek, A.K. Anipina*, F. Orazakynkyzy
Al-Fababi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty
*e-mail: aliyaanipina80@gmail.com

Artistic features of zoonymic proverbs in Chinese and Kazakh languages

Proverbs and sayings were originally used as auxiliary material for the analysis of specific cultural concepts based on linguistic units that generalize certain meanings. Currently, proverbs and sayings are considered as a linguistic unit that characterizes the ethnocultural views of people in the environment, traditional stereotypes and ideas emerging in society.

Verbal units are used to describe cultural codes, mentalistic worldviews, stereotypical ideas, moral and ethical values of the people, etc., since they are continuers of the ongoing life of the nation, and also preserve the spiritual values necessary for the nation and mentality, self-awareness, identity, sacred words of wisdom passed down as an inheritance.

This article compares zoonymic proverbs and sayings of the Kazakh and Chinese languages, belonging to two different language families. By studying proverbs and sayings on the topic of zoonyms in two languages, we determine the cultural and linguistic features of the Kazakh and Chinese peoples. In the course of a comparative study of languages, one can determine the pattern of the degree of their similarity or difference from each other, and deeply understand the national character of the language. The importance of studying this issue using materials from two languages is very useful when teaching Chinese to foreign students, since through linguistic and cultural information, foreign students acquire communicative competence, distinguish their semantics and character when using proverbs and sayings in the classroom.

Key words: proverb, saying, folklore, genre, Chinese language, Kazakh language.

М. Тұрбек, А.К. Анипина*, Ф. Оразақынызы

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

*e-mail: aliyaanipina80@gmail.com

Художественные особенности зоонимических пословиц и поговорок в китайском и казахском языках

Пословицы и поговорки первоначально использовались как вспомогательный материал для анализа конкретных культурных понятий на основе языковых единиц, обобщающих определенные значения. В настоящее время пословицы и поговорки рассматриваются как языковая единица, характеризующая этнокультурные взгляды людей в окружающей среде, традиционные стереотипы и идеи, складывающиеся в обществе.

Вербальные единицы используются для описания культурных кодов, менталистское-мировоззренческих взглядов, стереотипных представлений, морально-этических ценностей народа и т. д., поскольку они являются продолжателями продолжающейся жизни нации, а также сохраняют духовные ценности, необходимые для нации и менталитета, самосознания, самобытности, священные мудрые слова, передаваемые в качестве наследства.

В данной статье сравниваются зоонимические пословицы и поговорки казахского и китайского языков, принадлежащие к двум разным языковым семьям. Путем изучения пословиц и поговорок на тему зоонимов в двух языках мы определяем культурно-языковые особенности казахского и китайского народов. В ходе сопоставительного изучения языков можно определить закономерность степени их сходства или отличия друг от друга, глубоко понять национальный характер языка. Важность исследования данного вопроса на материалах двух языков очень полезна при обучении китайскому языку иностранных студентов, поскольку посредством лингвострановедческой информации иностранные студенты приобретают коммуникативную компетентность, различают свою семантику и характер при использовании пословиц и поговорок на уроке.

Ключевые слова: пословица, поговорка, фольклор, жанр, китайский язык, казахский язык.

Кіріспе

Мақал-мәтелдер ұзақ уақыт бойы ұлттың мәдениетін, салт-дәстүрін дәріптеп келеді. Қазіргі таңда мақал-мәтелдер тек фольклор жанры ретінде ғана емес, лингвистикалық тұрғыдан зерттелуде. Туыс емес тілдер тобына жататын қытай және қазақ тілдерінің мақал-мәтелдерін салғастыра зерттеу арқылы екі елдің мәдени және тілдік ерекшеліктерін арқылы көрсетуге болады.

Тақырыпты таңдауды дәйектеу және мақсаты мен міндеттері

Бұл зерттеудің міндеті – бір тілдің ұлттық ерекшелігі сол тілде сөйлеушілердің көзқарасымен жауап іздеу ретінде қарастырылған. Бұл жағдайда анағұрлым ұқсас зерттеу әдістері – ақпарат берушілермен сұхбаттасу және сол тілге қатысты лингвистикалық деректерге қатынасын анықтауға бағытталған әр түрлі зерттеулер жатады. Салғастырмалы талдауда ең маңызды өлшемнің бірі – қалыптасқан тіларалық айырмашылықтардың сәйкес мәдениеттің ерекшелігіне қозғағыштығы, ал интроспективті тәсіл кейбір құбылыстарды өзіндік және тек өзінікі ретінде сипаттайтын ана тілін меңгерген шешендердің түйсігіне жүгінуді білдіреді, яғни таза ұлттық сипатты білдіреді. Салғастырмалы тәсіл негізін-

де, нақты таңдалған құбылыстар интроспективті көзқарас негізінде анықталған құбылыстардың ауқымымен сәйкес келуі мүмкін емес, тіпті онымен байланыс нүктелері болмауы да мүмкін.

Біз зерттеуімізде бірінші тәсілді қолдандық. Қытай және қазақ секілді туыс емес тілдердің мақал-мәтелдерін салғастырмалы түрде талдау маңызды, өйткені мақал-мәтелдерде сол немесе басқа тілді жеткізуші мәдениеттің деректері мен құбылыстары жинақталып беріледі, тілдік қауымдастықтардың дүниетанымы, халық мәдениеті мен менталитетінің ерекшеліктері сақталады. Мақал-мәтелде халықтың күнделікті өмірінің, тұрмысының, тарихы мен мәдениетінің өзіндік ерекшелігі көрінеді. Коннотациялар әдетте, сөздердің (белгілердің) бейнелі мағыналарында, метафоралар мен салыстыруларда, фразеологиялық бірліктерде, синтаксистік конструкциялардың жекелеген түрлерінде және т.б. көрініс табады. Белгілі бір тілдік қауымдастықта мақал-мәтелдердің мәдени коннотациясының қалыптасуына келесі деректер үлкен әсер етеді: мақал-мәтелдердің өмір сүруінің мәдени, діни, тарихи, саяси, психологиялық түпнұсқалары, оның ұлттық әдебиетте қолданылуы, сонымен қатар лингвистикалық жаһандандудың белсенді үдерістері, бұқаралық ақпарат құралдары мен бұқаралық мәдениет тарапынан

байқалады. Әлемдік жаһандану үдерістері тілдердің дамуына үлкен әсер етеді: жаңа халықаралық коннотациялар пайда болады, үнемі жаңа тілдерлік метафоралардың, салғастырулардың, фразеологиялық бірліктердің және т.б. қалыптасу үдерісі жүреді (Репнякова Н.Н., 2006).

Мысалы, «*Айдаһар*» мен «*панда*» сөздері Қытайдың көптеген субъектілері арасында ғана емес, сонымен бірге бұқаралық ақпарат құралдары мен әдебиеттің негізінде мәдениетте жақсы қолданысқа ие болуда, мысалы, «*龍*» (*Lóng – айдаһар*) қытай ұлтының символы, «*қытай халқы – айдаһардың ұрпақтары*» деп айтылады, «*熊貓*» (*Xióngmāo – панда*) тек Қытайда өмір сүретін сирек кездесетін жануар. Екі топта да «*аю*» деген атауды ынталандыруда қытай мәдениеті көрініс табады. Мысалы:

Аюдан жұлған жүн олжа (қазақ);

«*宁养一条龙，不养十个熊*» (*níng yǎng yì tiáo lóng bù yǎng shí gè xióng – ошақты аюдан гөрі бір айдаһар болғаны жөн; бірнеше дарынсыз адамдардан гөрі бір данышпан болғанды жөн (қытай)*) (Арутюнова Н.Д., Янко Т.Е. и Спиридонова Н.Ф., 2002).

Ғылыми зерттеу әдіснамасы

Қазақ және қытай тілдеріндегі ұлттық ерекшеліктерді зерттеу барысында екі тәсілді қолданамыз. Біріншісі – салғастырмалы тәсіл, онда бір тілдегі ұлттық-мәдени ерекшелік басқа тілге қатысты анықталады. Салғастырмалы тәсілде екі түрлі тілдік семьяға жататын тілдер арасындағы ерекшеліктер анықталады. Екіншісі – интроспективті тәсіл, бұл жерде белгілі бір тілдің ұлттық ерекшеліктері сол тілдегі сөйлеушілердің көзқарасымен, яғни ішкі көзқараспен, өзін-өзі бақылауы арқылы қарастырылады.

Салғастырмалы тәсіл арқылы екі тілге де қатысты барлық ерекше деректер анықталады.

Интроспективті көзқарас басқа тіл мен мәдениеттің ерекшелігіне қарамастан «имманентті» ұлттық-мәдени сипаттамалардың болуы туралы идеяға негізделген (Анипина А.К., Оразақынқызы Ф., 2019).

Тақырыптың зерттелуінің әдіснамалық негізі

Қазақ тіліндегі мақал-мәтелдер XIX ғасырдың екінші жартысында пайда болды. 1948 жылға дейін мақал-мәтелдер халық аузынан жинақталып, жеке басылым ретінде шығару жұмыстары атқарыла бастады, екінші кезеңі – оларды лингвистикалық тұрғыдан зерттеу кезеңі. Қазақ халқының мақал-мәтелдерін қағаз бетіне түсірген

алғашқы ғалым – Шоқан Уәлиханов. Қазақ мақал-мәтелдерін жинақтап шығарған, тіл ғылымы, қазақ тілі мен әдебиеті, мәдениетінің дамуына зор үлес қосқан Б. Алтынсарин, Ш.Ибрагимов, Ә. Диваев, В. Радлов, М. Терентьев, т.б. секілді ғалымдардың еңбектері маңызды. Қазақ мақал-мәтелдері жайлы монографиялық зерттеулер жүргізген ғалым Б. Шалабаев, М.Ғабдуллин “Қазақ халқының ауыз әдебиеті” деген еңбегінде, С. Нұрышев мақал-мәтелдер жайлы зерттеулер жүргізген. Қытай тіліндегі мақал-мәтелдердің тарихы тереңде жатыр. Олар жазудың пайда болуымен қағаз бетіне түскен. «Мэнцзы», «Ицзин», «Гоюй», «Цзочжуань», «Шицзи» және т.б. еңбектерде халықтың нақыл сөздері жайлы айтылған. Алғашқы мақалдар жинағы Сун дәуірінде пайда болды, қазіргі таңда мақал-мәтел сөздігі – Вэнлан құрастырған Цин дәуіріндегі «Ежелгі халықтық өлеңдер мен сөздер» сөздігі. Бұл сөздікке ежелгі дәуірден бастап, Мин дәуіріне дейінгі әдеби мұраларда кездесетін халықтың сөздер кірген.

Нәтижелер мен талқылаулар

Мақал-мәтелдердің мәдени мәні оның құрылымындағы символдық компоненттің болуы Н.Д. Арутюнова бейнемен салыстырғанда символдың неғұрлым жоғары семиотикалық мәртебесін көрсетеді. Бұл ішінара символды көбінесе мәдениет тұрғысынан түсіндіруге байланысты, бұл «іс жүзінде символизммен ауыр жүктелген». «Символизм», «символика» (*symbolism*) терминдері мінез-құлықтың әртүрлі, бір-біріне ұқсамайтын тәсілдерін қамтиды. Символдың тұрақты сипаттамаларының бірі – ол әрқашан мінез-құлықтың неғұрлым жақын делдалдық түрін алмастырушы рөлін атқарады, сондықтан кез-келген «символизм» жағдайға байланысты түпнұсқадан тікелей шығаруға болмайтын мағыналардың болуын болжайды. Мақал-мәтел мазмұны әдетте бейнелі. Біз мақал-мәтелдер шындықтың кез-келген құбылысын білдірмейтінін, керісінше, оны бейне түрінде ұсына отырып сипаттайды деп айтқан болатынбыз (Арутюнова Н.Д., Янко Т.Е., Спиридонова Н.Ф., 2002).

Мақал-мәтелдің бейнелі мазмұны метафоралық мағына ретінде қабылданады, ол сонымен қатар қазіргі мәдени дүниетанымды бейнелейді. Сонымен бірге, мәдени белгіге жататын «дайын» белгілер де мақал-мәтелдердің бейнелік негізіне қатысады.

Бір жағынан тіл мәдениеттің көрінісі болса, екінші жағынан ол белгілі бір тілдік қоғамның

мәдениетін қалыптастыратын маңызды факторлардың бірі. Қытай мен қазақ мәдениеттері бір-бірінен едәуір ерекшеленетініне қарамастан, осыған ұқсас ерекшеліктер мәдени деңгейде қазақ және қытай тілдерінде кездеседі. Ұқсастық жағынан алып қарайтын болсақ, қытай және қазақ тілдеріне белгілі таңбаларды беретін семантикалық өрістердің немесе мәдени кодтардың жақындығы. Қазақ тілінде де, қытай мәдениетінде де аңдар, құстар, өсімдіктер, сандар мысалымен берілген көптеген ертегілер мен аңыздар бар. Бейнелердің әрқайсысы символдық мәнге ие. Мақал-мәтелдерде әртүрлі құбылыстардың белгісі бейнеленіп беріледі. Алайда, әртүрлі мәдени фондардың болуына байланысты, қазақ пен қытай санасындағы бір бейне бірдей немесе әр түрлі ассоциация тудыруы мүмкін, ал әртүрлі бейнелер кейде ұқсас белгіні тудыруы мүмкін, сайып келгенде, кейбір құбылыстардың белгісі тек қазақ тіліне немесе тек қытай тіліне тән. Әртүрлі елдердің адамдары белгілерге әр түрлі көзқараспен қарайтыны анық. Егер біз бұның маңыздылығына назар аудармасақ, кейінгі қарым-қатынаста түсінбеушілік, кедергілер болады. Қазақ және қытай тілдеріндегі белгілерді оқып үйрену және оларды салғастыру екі елдің мәдениеттері, әдет-ғұрыптары, тілдік әдеттері туралы көбірек білуге көмектеседі және екі халықтың мәдени өзара әрекеттестігін зерттеуге көмектеседі (Игілікқызы С., 2014).

Қазақ және қытай мәдениетінде ұқсас белгілері бар бейнелер кездеседі. Бұл құбылыстардың бір-бірінен ерекшелігімен, сыртқы келбеті мен сипатының ерекшеленуімен байланысты. Олар қазақ пен қытай ұлты арасында қабылдау немесе қабылдамауды тудырады. Бұл бөлімде біз кейбір бейнелердің ұқсас белгісіне салғастыра зерттеу жүргіземіз.

Түлкі бейнесі. Қазақ тілінде де, қытай тілінде де түлкі мифологияда «зиянды, қу жануар». Түлкі дәстүрлі түрде қалыптасқан қулық пен алдаудың белгісі деп саналады. Түлкінің бұл символикасы қазақтың «Түлкі мен бөдененің жолдас болуы», «Түлкі, аю және қойшы», «Түлкі мен қырғауыл» және т.б. ертегілерінде толық көрсетілген. Түлкі жануары өзі аса сақтықпен, әрдайым мүмкін болатын қауіпті қамтамасыз етеді деп саналады. Қазақ тіліндегі паремияларды қарастырсақ: «Түлкі құйрығына дақ түсірмейді»; «Түлкі жеті қасқырды жетектейді»; «Түлкі тауықтарды түсінде санайды»; «Түлкі – ескі жалапшы»; «Жақсы түлкінің үш тұмсығы бар»; «Түлкі болып кім дәрежеге кірсе, сол дәрежеде қасқыр болады»; «Түлкі апанына жа-

қын жерде аңға шықпайды»; «Түлкіні батпырауықтан, сұңқардан қорғау үшін құс ауласына жалдады»; «Егер түлкі келмеген болса, қой қасқырды жеп қояр еді» (Тұрманжанов Ө. (2007)).

Қытай халқының мәдениетінде қазақ халқының мәдениетіне ұқсас түлкі – екіжүзділіктің, айлакерліктің белгісін бейнелейді. Түлкі жануарымен берілген мақал-мәтелдерде жағымсыз бағалау сипат иеленеді. Мысалы:

狐狸觅的是肉，兔子寻的是草 (*Húli mì de shì ròu, tùzǐ xún de shì cǎo* – түлкі етке келер, қоян шепке келер (дайын тамаққа келу));

狡猾的狐狸在山根过冬 (*Jiǎohuá de húli zài shāngēn guòdōng* – түлкінің қуы бөктерді қыстайды (түлкінің қулығында шек жоқ));

野兽狡猾的是狐狸，牲畜狡猾的是山羊 (*Yěshòu jiǎohuá de shì húli, shēngchù jiǎohuá de shì shānyáng* – түлкі аңның қуы, ешкі малдың қуы (түлкінің қулығы еш аңға тең келмейді))

狐狸在洞底，烟在洞口 (*hú lí zài dòng dǐ, yān zài dòng kǒu* – түлкісі түбінде, түтіні аузында (адамның қулығын бірдей тану мүмкін емес)) (王思义, 1996).

Түлкі алдау мен екіжүздіктің көрінісі, қытай фольклорында орны ерекше жануар. Түлкі – қасқыр, түлкі – жын «түлкі эпосының» тұрақты кейіпкерлері – қытайдың қиял-ғажайып әлемінде алатын орны ерекше, оның ең көрнекті өкілі қытай жазушысы Пу Сунлин (Пу Сунлин, 2022).

Түлкі – ерекше сиқырға ие зұлым рухтардың өкілі. Түлкі – сақ, айлакер. Оның басты міндеті – адамдардың өміріне араласу, оларды өзінің арбауына бағындыру, оларды өзінің қулық-сұмдығымен және озбырлығымен баурау. Сұлу қыздардың кейіпін алған түлкілердің арбауына түскен ер адамдар өлім жазасына кесіліп жатады. Қабір жанындағы шұңқырларда өмір сүрген түлкілер өлген жанның бейнесі болып саналады (Қамшыгер С., Жұмашева Қ, 2009).

Адамдар түлкінің сиқырынан қорғану үшін барлық амалдарды қарастырды және бұл үшін түлкіні тыныштандыру керек деген шешімге келді. Түлкі салттық ғибадаттың нысанына айналды.

Түлкі туралы қалыптасқан бейнені келесі мақал-мәтелдерден көруге болады:

豺狼当道，安问狐狸 (*chái láng dāng dào, ān wèn hú lí* – қасқыр түлкіден жол сұрайды (жақсы ешнәрсе күтпе; ойында жамандық)).

黄鼠狼进屋后变成了狐狸 (*huáng shǔ láng jìn wū hòu biàn chéng le hú lí* – қасқыр түлкіге айналған – алдамшы ниеттер өте көп (айлакердің мың құбылысы бар; кім айлакер болса, ол бір өзінше адам) (Ғабдылкәрімұлы Б., 2023)).

Осылайша, қытай мақал-мәтелдеріндегі түлкі лексемасының коннотациясы қазақ тіліндегі мақал-мәтелдердің бейнелеу формасына ұқсас екенін анықтадық.

2) Ит жануары. Қазақ тілінде және қытай тілдерінде де ит белгісі қос сипатқа ие.

1. жағымды коннотация. Мысалы: *Жақсы ит өлімтігін көрсетпейді; Ер туған жеріне Жақсы ит малдан артық; Ат жақсысы бозы болар. Ит жақсысы тазы болар; Ит иесі үшін, Құс тамағы үшін; Ит те иесін сыйлайды; Ит тойған жеріне.*

2. иттің бейнесі бағыну, күшке бағыну; арнамысты ұмыту, жауға қызмет ету мағынасы. Бұл иттің иесінің соңынан жиі жүгіріп, құйрығын бұлғауымен, бейтаныс адамдарды көргенде үруіне байланысты. Сондықтан адамдарда итке деген теріс көзқарас қалыптасқан. Осыған байланысты мақал-мәтелдер қазақ тілінде өте көп кездеседі, мысалы:

Құрдас не демейді, ит не жемейді; Пейілі жаманды ит қабады, Ниеті жаманды Құдай табады; Ит жаманы түз қорыр, Жігіт жаманы қыз қорыр; Екі даугер ауыл болмас, Ит күшіктеп сауын болмас; Дау құтырса, биін табар, Ит құтырса, иесін қабар (Тұрманжанов Ө, 2007).

Қытай тілінде итті шынайылығы мен адалдығы үшін мадақтайтын мағынадағы мақал-мәтелдер бар. Мысалы,

狗不嫌家穷, 人不嫌地薄 (gǒu bù xián jiā qióng, rén bù xián de báo – ит иесін кедейсінбейді, адам жұртын қораишынбайды);

狗鼻子总会闻着地 (gǒu bí zi zǒng huì wén zhe de – ит тұмсығы жерге жатпаса) (王思义, 1996).

Алайда, екінші жағынан, иттің бейнесі басқа символдық мәнге ие: бағыну, күшке бағыну; арнамысты ұмыту, жауға қызмет ету. Мұндай сөз тіркестері қазақ тілінде өте көп, мысалы: *Иттің баласы; Арттан ерген ит сияқты; Иттің өлімі; Иесінің артынан жүзгірген ит сияқты.* Қытай тілінде ит сөзімен тіркестерді қарастыратын болсақ, олар қара сөздер ретінде қолданылады. Мысалы, *狗头军师 (gǒu tóu jūn shī – иттің басы бар стратег (кеңесші болады)); 狐朋狗友 (hú péng gǒu yǒu – жаман серіктестер, шірік достар); 落水狗 (luò shuǐ gǒu – суға құлаған ит (қиындыққа тап болған бейшара)); 蝇营狗苟 (Yíngyínggǒugǒu – шыбын сияқты сырғанау, иттей жорғалау; жалтару, ойнау; айлакер); 狗仗人势 (Gǒuzhàng rénshì – иесінің артында отырып, басқаларға қысым көрсету; иесінің артында отырып, басқаларды ренжіту; артында*

қожасы бола тұра, басқаларға қысым жасау); (王思义, 1996).

Қазақ және қытай халықтарының мәдениетінде «есек» бейнесі «қыңыр, ақымақ» деген мағынаны білдіреді. Мысалы, қазақ тілінде «*ақымақты сөйлеуінен біл, есегін құлағынан біл*» деген сөз бар. Онда есекті ақымақпен салыстырады, яғни есектің ақымақтығы айқын көрінеді. Келесі мысалдарды қарастырайық: *Бір қыздың кесірі қырық есекке жүк; Есек болса, ерттеуші табылар; Есекті ысқылағанша, иығын шұқыла; Есеп білмеген есек және т.б.* Қытай халқы үнемі қыңырлық танытқан адамды есек деп атайды. Есек жайлы мақал-мәтелдер: *驴子配不上鞍 (Lúzi pèi bù shàng ān – есекке күміс ер жараспаса); 驴子肉不洁净, 力气却没什么不洁净 (Lúzi ròu bù jiéjìng, lìqì què méishénme bù jiéjìng – Есектің емі арам күші адал); 有毛驴, 虽然比没有强, 可要是说是牲畜, 还算不上 (Yǒu máolǘ, suīrán bǐ méiyǒu qiáng, kě yào shuō shì shēngchù, hái suàn bù shàng – Есек барға саналса да малға саналмайды); 骑毛驴等于骑自己的劳力 (Qí máolǘ dèngyú qí zìjǐ de láolì – есек мінген еңбегін мінер); 驴肥了, 踢主人 (Lǘ féile, tī zhǔrén – Есек семірсе иесін тебер; 不管怎么打, 毛驴成不了马 (Bùguǎn zěnmē dǎ, máolǘ chéng bùliǎo mǎ – Есекті қанша ұрсаң да ат болмас) (王思义, 1996).*

Әсіресе Қытайдың солтүстігінде «*倔驴*» (*Jué lǘ – қыңыр есек*) сөздері жиі айтылады (宋永培, 2001).

Жылан бейнесі. Жылан сөзі қазақ халқында теріс мағынада қолданылады. Қазақ халқы үшін жылан – зұлымдықтың, алдаудың белгісін иеленсе де жыланды киелі деп санаған. Жыланның бейнесі Ғ. Қайырбековтың «Арасанның иесі – Сарбас жылан» атты жыр шумақтарында көрініс табады.

«Арасанның иесі – Сарбас жылан», –
Естігенде осыны қалмас шыдам,
Қан салқындап, жүрегің баяу соғып,
Деп тұрғандай миың да:
«ал, қаш, бұдан!».
Шипалы су шыққалы осы маңнан,
Сарбас жылан сол жерге көшіп алған.
«Садақаны көп берсе сауықтырып,
Сараңдардан қақсатып өшін алған»
(Ғабдылкәрімұлы Б., 2023).

Қазақ халқының жылан тақырыбындағы мақал-мәтелдері: *Адам бір сөйлескенде жылан, Екінші сөйлескенде құлан, Үшінші сөйлескенде адам; Иттен шыққан шұбар жылан; Жазды күні жыланнан қорыққан, Қысты күні ала жіптен аттамас; Жеріне қарай жыланы, Тауына қарай*

қыраны; Жылы-жылы сөйлесең, жылан інінен шығады, Жаман-жаман сөйлесең, пышақ қынынан шығады (Тұрманжанов Ө. 2007).

Қытай халқы жыланмен «уыттылық және арбау» деген мағынаны байланыстырады. Бұл адамдардың жыланды жақтырмайтынын көрсетеді. Қытай мақал-мәтелдері: 蛇委迤而行, 拖着身子进洞 (*Shé wēi yí ér xíng, tuōzhe shēnzi jìn dòng* – жылан ирелеңдеп жүреді, сүйрелеңдеп кіреді); 蛇的毒在头上, 大意着之敌在身旁 (*Shé de dú zài tóu shàng, dàiyì zhī dírén jì zài nǐ de shēnbiān* – жыланның уы басында, байқамағанның жауы қасында; сөз тіркестері): 杀条蛇, 算是个功德 (*Shā tiáo shé, suànshì gè gōngdé* – Жыланды өлтіргеннің сауабы бар); 虎头蛇尾 (*Hǔtóushéwěi* – жолбарыстың басы, жыланның құйрығы (құлдырауға бару; толық емес; ештеңемен бітпеу); 画蛇添足 (*Huàshétiānzú* – жыланның суретін салып, оның аяқтарын сызу (тым көп істеу, артық істеу, арбадағы бесінші доңғалақ иттің бесінші аяғы сияқты, ертегілер ойлап табу); 牛鬼蛇神 (*Niúguǐshéshén* – өгіз жың және жылан рух жиіркенішті, құбыжық; б) төмен адам, қоқыс); 引蛇出洞 (*yǐn shé chū dòng* – жыланды өз тесігінен шығарып алу (сатқынға арналған жем)) (王思义, 1996).

Қорытынды

Қытай және қазақ тілдеріндегі зоонимдерге қатысты мақал-мәтелдердің мағынасында ұқсас-

тықтар жиі кездеді. Алайда, қоршаған ортасы, табиғаты, мәдениеті мен салт-дәстүріне байланысты, қытай және қазақ тілдеріндегі жануарлар тақырыбындағы мақал-мәтелдер арасында ерекшеліктер бар болуы заңды. Тек қытай ұлтына тән жануарлар – панда, феникс құсы, айдаһарды атап өтуге болады.

Мақал-мәтелдерді қолдану сөйлеуші мен тыңдаушы арасында үйлесімді атмосфераны қалыптастырады. Бұл әңгімелесушілер арасындағы қарым-қатынасты жақсартады, ал мәдениетаралық коммуникация жағдайында халықаралық ынтымақтастықты нығайтуға ықпал етеді.

Қазақ тіліндегі дискурста қытай мақал-мәтелдері мәдениеттер арасындағы айырмашылықты жоюдың тәсілі болып табылады. Бірегей метафоралық бейнелер мен функциялар қытай мақал-мәтелдерін танымал және дискурстарда сәтті етеді. Қытай мақал-мәтелдері шетелдік коммуникативті кеңістікте дәлелді шындыққа айналды.

Осылайша, жүргізілген зерттеулер мақал-мәтелдерді когнитивтік, лингво-прагматикалық талдау мәселелері бойынша одан әрі жұмыстың келешегін көрсетеді. Біріншіден, бұл перспектива әлемнің басқа тілдерінің материалдары бойынша қытай мақал-мәтелдерін салыстырмалы түрде қарастыруда көрінеді. Екіншіден, ұсынылған әдістемені қазақтілді кеңістіктегі басқа тілдердегі мақал-мәтелдердің қызметін зерттеуде пайдалануға болады.

Әдебиеттер

- Анипина А.К., Оразақынқызы Ф. (2019) *Қазақ және қытай тілдеріндегі мақал-мәтелдердің мәдени сипаты*. Орталық Азия елдерінің араб әлемімен тіл, тарих және мәдениет салаларындағы байланысы» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы. Алматы: Қазақ университеті баспасы. 76-79 бб.
- Репнякова Н.Н. (2006) *Эпитет в китайских сказках и поговорках*. Омск: Академия. С. 114-121.
- Арутюнова Н.Д. Янко Т.Е. и Спиридонова Н.Ф. (2002) *Логический анализ языка*. Москва: Индрик. 648 с.
- Игілікқызы С. (2014) *Хайуанаттар туралы ертегілер*. Алматы: Мемлекеттік тілді дамыту институты. 111 б.
- Пу Сунлин (2022) *Лисичьи чары*. Москва: Азбука аттикус.
- 宋永培(2001). *汉语成语词典*. 成都:四川辞. 书出版社.
- Қамшыгер С., Жұмашева Қ, (2009) *Қазақстан жазушылары: Анықтамалық*. Алматы: Аң арыс баспасы.
- Ғабдылкәрімұлы Б. (2023) *Қытай мақалдарының қазақша түсіндірмесі*. Шыңжаң: Шыңжаң өрендер баспасы. 593 б.
- Черкасский М.А. (1978) *Опыт построения функциональной модели*. Москва: Наука. С. 35–52.
- Прядохин М.Г. (1977) *Китайские недоговорки-иносказания*. Москва: Наука. 148 с.
- Черданцева Т. (2010) *Язык и его образы*. Москва: Международное отношения. 165 с.
- Пермяков Г.Л. (1988) *Основы структурной паремииологии*. Москва: Наука. 235 с.
- Спешнев Н.А. (2014) *Китайцы: Особенности национальной психологии*. СПб: КАРО. С.75-95.
- Тұрманжанов Ө. (2007) *Қазақтың мақалдары мен мәтелдері*. Алматы: Білім.
- 王书贵(1984) *工具主语句. 语言学论丛(十三辑)*. 北京:商务印书馆.
- 王思义(1996) *国名人家书精典*. 沈阳:辽沈书社.

References

- Anipina A.K., Orazqınqızı F. (2019) Qazaq jáne qıtay tilderindegi maqal-mätelderdiñ mädeni sipati. Ortalıq Aziya elderiniñ arab älemimen til, tarix jáne mädeniet salalarındağı baylanısı» attı xalıqaralıq ǵılımi-praktikalıq konferenciyası. Almatı: Qazaq wniwersiteti baspası. 76-79 bb. Repnyakova N.N. (2006) Építet v kítayskix skazkax i paremiyah. Omsk: Akademıya. S. 114-121. Arwtyunova N.D. Yanko T.E. i Spiriđonova N.F. (2002) Logičeskıy analiz yazıka. Moskva: İndrik. 648 s.
- İgilikızı S. (2014) Xaywanattar twralı ertegiler. Almatı: Memlekettik tildi damıtw instıtıwtı. 111 b. Pw Swnlın (2022) Lisıçı çarı. Moskva: Azbwka attıkw. sòng yǒng péi (2001). hàn yǔ chéng yǔ cí diǎn. chéng dōu: sì chuān cí. shū chū bǎn shè.
- Qamşıger S., Jumaşeva Q. (2009) Qazaqstan jazwşıları: Anıqtamalıq. Almatı: Añ arıs baspası. Ğabdılkarımulı B. (2023) Qıtay maqaldarınıñ qazaqşa tüsindirmesi. Şıñjañ: Şıñjañ öreder baspası. 593 b.
- Çerkasskiy M.A. (1978) Opıt postroeniya fwnktsionalnoy modeli. Moskva: Nawka. S. 35–52. Pryadoxin M.G. (1977) Kıtayskie nedogovorki-inoskazaniya. Moskva: Nawka. 148 s
- Çerdanceva T. (2010) Yazık i ego obrazı. Moskva: Mejdwnarodnoe otnoşeniya. 165 s.
- Permyakov G.L. (1988) Osnovi strwktwrnoy paremiologii. Moskva: Nawka. 235 s.
- Speşnev N.A. (2014) Kıtaycı: Osobennosti nacionalnoy psixologii. SPb: KARO. S.75-95. Turmanjanov Ö. (2007) Qazaqtıñ maqaldarı men mätelderi. Almatı: Bilim.
- Wáng shū guì (1984) gōng jù zhǔ yǔ jù. yǔ yán xué lùn cóng (shí sān jí). běi jīng: shāng wù yìn shū guǎn.
- Wáng sī yì (1996) guó míng rén jiā shū jīng diǎn. shěn yáng: liáo shěn shū shè.

Information about authors:

Turbek Murat – Phd student, senior lecturer at the Faculty of Oriental Studies of KazNU. named Al-Farabi, (Almaty, Kazakhstan, e-mail: turbekmurat@gmail.com)

Anipina Aliya Karkenovna – PhD, senior lecturer, Department of Chinese Studies, Faculty of Oriental Studies (Almaty, Kazakhstan, e-mail address: aliyaanipina80@gmail.com)

Orazqynqyzy Farida – PhD, associate professor, head of the department of Chinese studies of Al-Farabi Kazakh National University, email: faridak09@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Тұрбек Мұрат – Докторант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Шығыстану Факультетінің аға оқытушысы, (г. Алматы Қазақстан, әл.почта: turbekmurat@gmail.com)

Анипина Алия Каркеновна – шығыстану факультеті қытайтану кафедрасының PhD, аға оқытушы (Алматы қ., Қазақстан, электронды адрес: aliyaanipina80@gmail.com)

Оразақынқызы Фаридә – PhD, қауымдастырылған профессор, Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ қытайтану кафедрасының меңгерушісі, email: faridak09@mail.ru

*Келіп түсті: 19 қараша 2023 жылы
Қабылданды: 20 мамыр 2024 жылы*

3-бөлім
**ШЫҒЫС ЕЛДЕРІНІҢ
ТАРИХЫ МЕН МӘДЕНИЕТІ**

Section 3
**HISTORY AND CULTURE
OF THE COUNTRIES OF THE EAST**

Раздел 3
**ИСТОРИЯ И КУЛЬТУРА
СТРАН ВОСТОКА**

Mehmet Can^{1*} , İskender Güneş¹

¹Istanbul Topkapı University, Turkey, Istanbul

²Marmara University, Turkey, Istanbul

*e-mail: mailmehmetcan@gmail.com

TRANSFORMATION OF LOCAL GOVERNMENTS IN THE CRISIS OF MODERNITY AND NEW CIVILISATION DEBATES

Today, the world is on the brink of a crisis that has plunged it into the darkness of the Middle Ages. The crisis of modernity raises serious questions about the sustainability of existing social, economic and political systems. In this context, the basic principles for the construction of a new civilisation are being determined and a global intellectual struggle is taking place. The crisis of modernity points not only to a material but also to a spiritual impasse. Societies are facing various problems and struggling with difficulties arising from existing paradigms. Therefore, to create a new vision of civilisation is to lay the foundations for a sustainable, just and human-oriented future. In this struggle, it is important to treat diversity not as a threat, but as an asset. Diverse cultures, worldviews and ways of life should be recognised as the cornerstones of a new civilisation. Not only economic growth, but also universal values such as human rights, environmental protection, equality and justice should be central to discussions on a new civilisation. This will enable the adoption of a human-centred approach and sustainable solutions to global and local problems. In conclusion, an intellectual effort is required to deal with the crisis of modernity and to build a new civilisation. This effort should include bringing together different perspectives, seeing diversity as richness and cooperating for a common future.

Key words: Modernity, Crisis, Civilisation, Local Government.

Мехмет Жан^{1*}, Искендер Гюнеш²

¹Істанбул Топкапы университеті, Түркия, Істанбул қ.

²Мармара университеті, Түркия, Істанбул қ.

*e-mail: mailmehmetcan@gmail.com

Қазіргі дағдарыс жағдайында басқару органдарын трансформациялау және жаңа өркениет туралы пікірталастар

Бүгінде әлем оны орта ғасырлардың қараңғылығына батырған дағдарыстың алдында тұр. Қазіргі дағдарыс қазіргі әлеуметтік, экономикалық және саяси жүйелердің тұрақтылығы туралы маңызды сұрақтар туғызады. Бұл тұрғыда жаңа өркениетті құрудың негізгі принциптері анықталады және жаһандық интеллектуалды күрес жүріп жатыр. Қазіргі дағдарыс тек материалдық емес, сонымен бірге рухани тығырыққа тіреледі. Қоғамдар әртүрлі қиындықтарға тап болады және бар парадигмалардан туындайтын қиындықтармен күреседі. Сондықтан өркениеттің жаңа көзқарасын құру дегеніміз-тұрақты, әділ және адамға бағытталған болашақтың негізін қалау. Бұл күресте әртүрлілікке қауіп ретінде емес, актив ретінде қарау маңызды. Әр түрлі мәдениеттер, дүниетанымдар мен өмір салты жаңа өркениеттің негізі ретінде танылуы керек. Экономикалық өсу ғана емес, сонымен қатар Адам құқықтары, қоршаған ортаны қорғау, теңдік және әділеттілік сияқты әмбебап құндылықтар жаңа өркениет туралы пікірталастарда орталық болуы керек. Бұл адамға бағытталған тәсілді қабылдауға және жаһандық және жергілікті мәселелердің тұрақты шешімдерін табуға мүмкіндік береді. Нәтижесінде қазіргі дағдарыспен күресу және жаңа өркениет құру үшін интеллектуалды күш қажет. Бұл күш-жігер әртүрлі көзқарастарды біріктіруді, әртүрлілікті байлық ретінде қарастыруды және ортақ болашақ үшін ынтымақтастықты қамтуы керек.

Түйін сөздер: қазіргі заман, дағдарыс, өркениет, басқару органдары.

Мехмет Джан^{1*}, Искендер Гюнеш²

¹Стамбульский университет Топкапы, Турция, г. Стамбул

²Университет Мармара, Турция, г. Стамбул

*e-mail: mailmehmetcan@gmail.com

Трансформация органов управления в условиях кризиса современности и дебаты о новой цивилизации

Сегодня мир находится на грани кризиса, который погрузил его во тьму Средневековья. Кризис современности ставит серьезные вопросы об устойчивости существующих социальных, экономических и политических систем. В этом контексте определяются основные принципы построения новой цивилизации и происходит глобальная интеллектуальная борьба. Кризис современности указывает не только на материальный, но и на духовный тупик. Общества сталкиваются с различными проблемами и борются с трудностями, вытекающими из существующих парадигм. Поэтому создать новое видение цивилизации – значит заложить основы устойчивого, справедливого и ориентированного на человека будущего. В этой борьбе важно относиться к разнообразию не как к угрозе, а как к активу. Разнообразные культуры, мировоззрения и образы жизни должны быть признаны краеугольными камнями новой цивилизации. Не только экономический рост, но и универсальные ценности, такие как права человека, защита окружающей среды, равенство и справедливость должны быть центральными в дискуссиях о новой цивилизации. Это позволит принять ориентированный на человека подход и найти устойчивые решения глобальных и местных проблем. В итоге необходимы интеллектуальные усилия, чтобы справиться с кризисом современности и построить новую цивилизацию. Эти усилия должны включать объединение различных точек зрения, рассмотрение разнообразия как богатства и сотрудничество ради общего будущего.

Ключевые слова: современность, кризис, цивилизация, органы управления.

Introduction

Among the arguments expressed in today's discussions in some academic and popular information sources, it is seen that there are statements defending the view that the Islamic world has fallen behind in the civilisation race in the last two centuries, as well as the claims that the USA, England and Russia disintegrated the Ottoman Empire. As a result of this situation, it is understood that contrary to these claims, there is no unity of opinion and power among the countries in the Islamic world.

In addition, the fact that problems such as economic crisis and terrorism in different times and forms in this geography have reached an important dimension further deepens the stagnation and regression experienced. It is stated that this situation is not limited to a certain region, on the contrary, it has global effects and in this context, the need to find solutions to the existing crises is emphasised. There are also those who argue that there is a potential for the realisation of the process of change and solution likely to be put forward by the Islamic Civilisation in order to overcome these crises. By using the metaphor of a compass, it is pointed out that this process needs to be carried out by embracing different civilisations while providing a solid basis for the values of its own civilisation.

In this context, an understanding of local government that can be developed through the concepts of “modernity” and “civilisation” has an important place both theoretically and etymologically for those interested in social sciences. When these concepts are considered conceptually and factually, they include different views and reflect the diversity of thought in the Islamic world in the process of shaping the future of local governments. While making this evaluation, it is also known that there is a difference of opinion among the thinkers who are accepted as the defenders of this view today. For example, while İsmet Özel argues that there is no civilisation in Islam, Sezai Karakoç says that “civilisation is Islam”.

These differences of opinion can actually be considered as a source of intellectual richness and provide an opportunity to address the issue from different perspectives. In today's world, it is important to properly evaluate this diversity in a period when intellectual and administrative wounds are healed and ways of healing are sought. The Islamic world is in need of intellectual and administrative unity more than in the past in this process in which the strong is seen as right. However, this unity will be achieved by overcoming the crisis of modernity that Islamic countries are experiencing and by the contribution of central and local governments to the citizens in a way that coincides with cultural and social realities.

In fact, this situation will be a proper response to the processes that lead us to be defined by the forces behind the age without being able to fully define the age.

In this article, focusing on the crisis of Modernity and the new Civilisation debates, the contribution of local governments to the process will be discussed from the perspectives of scholars and intellectuals who are considered as the cornerstones of history in Turkish and Islamic thought.

What is the Crisis of Modernity?

The meaning and perception of modernity around the world is expressed in various ways. The term modernity is generally used to distinguish the new situation that emerged after the Roman Empire officially adopted Christianity in the 5th century AD from the old Pagan period. This term derives its origin from the Latin word “Modernus”. The concept of “Modern”, which is used to express Europe’s transition from the Middle Ages to the new ages and the unique development experience of the West throughout history, symbolises rebirth with a new understanding.

The term “modern” was first used by Hegel, and the fact that it covers only the European Continent in geographical terms shows that this usage has a subjective character. The term modernity, derived from the subjective concept of modern, refers to the important and radical changes experienced in Europe in a certain historical period and is used to emphasise the differences of this period. In this context, modernity refers to a new understanding of life, an intellectual change and a mental transformation that emerged only in Western Europe (Baran, 2013).

Halliday argues that the crisis of modernity does not date back to the 1990s, but much earlier, emphasising the difficulties in the evolution of industrial society, the collapses caused by colonialism and the devastating effects of the two world wars. These elements can be characterised as periods of crisis in which Enlightenment ideals can be questioned. According to Halliday, humanity has survived these difficult and hopeless periods thanks to its efforts to rebuild society. He states that the Enlightenment itself was not questioned until the post-Cold War period (Özdikmenli, 2006).

From Halliday’s point of view, despite the problems of modernity, humanity’s continuous endeavour to restore the social structure contains a strong optimism and hope for the future. This endeavour can be considered as a step towards making modernity more sustainable and socially just. In this process, despite the difficulties people face,

the effort and will put forth for the reconstruction of society have the potential to overcome the crises of modernity. As Halliday emphasises, despite the fundamental problems of modernity, humanity’s continuous efforts to rebuild society provide a strong basis for hope and progress. With the ideals of the Enlightenment coming into question, focusing on the efforts made in dealing with the crises of modernity offers a hopeful perspective for the future. These efforts have the potential to overcome the difficulties encountered in the evolutionary process of modernity and have a positive impact on social justice and sustainability. According to Halliday’s analysis, social reconstruction efforts in the process of dealing with the crises of modernity offer a promising perspective for the future of humanity.

In Habermas’ critique of the crisis of modernity, he accuses neo-conservatives of ignoring the structural causes of the crisis of modernity. According to Habermas, the main problem is that a unidirectional process of modernisation based on the criteria of economic and administrative rationality neglects areas of life that conform to the criteria of communicative rationality, such as cultural transmission, social integration, socialisation and education. The functioning of modernity focuses only on economic and administrative rationality and ignores cultural, social and communicative dimensions. According to Habermas, the process of modernisation neglects cultural values, social integration and communicative rationality, since it is based only on certain economic and administrative criteria. This situation reveals fundamental structural problems that contribute to the crisis of modernity. The variety of views on modernity is due to the lack of a common consensus. This is due to the fact that many thinkers have different perspectives due to the complexity and multidimensional nature of modernity. Understanding and addressing modernity reflects the challenge of achieving a consensus of understanding among scholars from different disciplines.

Habermas’ criticism emphasises that modernity is a multidimensional subject and that it is difficult to reach a common understanding on this subject. The fact that various scholars and intellectuals have different views on modernity points to the depth and complexity of the subject. Therefore, studies on the issue of modernity need to focus on efforts to unify different perspectives and create a common meaning. The remarks of Dr S. Pervez Manzoor, President of the Swedish Federation of Muslims, on the crisis of modernity emphasise the crisis of meaning that modernity faces. Manzoor states that

the legitimacy of modernity's goals, not its available means, is being questioned. He states that we are facing a crisis in which the goodness and moral dimension of the project is questioned, not the power of the proponents of modernity to realise the project.

Manzoor's assessment defines the crisis of modernity not as a problem of power, but as a crisis of meaning. It is not the power of the proponents of modernity to realise this project that is being questioned, but the legitimacy and moral quality of the project itself. The claim that modernity is dysfunctional and contains no coherent worldview or meaningful cosmology is increasingly voiced in contemporary philosophy. This observation explains the crisis of modernity as the failure of modern reason to produce the perfect historical order it promised. Manzoor's perspective encourages the questioning of modernity by addressing its fundamental problems and the current crisis of meaning (Monzoor, 2007).

Ziyaüddin Serdar's striking observations on the crisis of civilisation are that modernity oppresses non-Western cultures, presents itself as a universal truth and tries to absorb other cultures. Serdar likens non-western cultures to flowing water and states that modernity flows its insignificant tributaries into the great ocean of western history. Therefore, he states that modernity is facing a crisis. Serdar's analysis includes the basic idea that modernity tends to impose its universality and in this process tries to ignore and assimilate non-western cultures. According to him, modernity's disdain for non-western cultures and its attempt to incorporate them into its ocean of history reveals that modernity is facing a fundamental crisis. This perspective emphasises that modernity is not only trying to be a universal norm, but is also experiencing a crisis in its attempt to suppress and assimilate other cultures.

Is a New Civilisation Possible?

As the Ottoman Empire lost power in the 19th century, various currents of thought emerged within the country and civilisation debates became an important agenda item. In this period, it is known that modernisation efforts were intensely experienced in many countries from Japan to Turkey and Russia. In this context, Mehmet Akif emphasised the importance of preserving one's own values as well as the science and technology of the West with the suggestion of a "selective westernisation". Akif suggested adopting the scientific and technological advances of the West as part of modernisation, but in a selective manner. Dr Abdullah Cevdet, on the other hand, represented

one of the currents of thought that emerged in this period and spoke of a total change. Cevdet, who had published many studies against the Ottoman state with the magazine "İctihat" in his house in Cağaloğlu, Istanbul, advocated a comprehensive transformation not only in the field of science and technology, but also in social, cultural and political fields. These two important thinkers approached the problems of modernisation and civilisation facing the Ottoman Empire from different perspectives. The currents of thought that emerged in this period addressed the difficulties and solutions that Ottoman society faced in the process of modernisation. The approaches proposed by both thinkers reflect the complexity and diversity of the civilisation debates at the time. In this context, the issues of modernisation and civilisation are not only limited to scientific and technological advances, but also have social, cultural and political dimensions.

The United Nations (UN) organisation was established in the aftermath of World War II and has made various attempts to prevent conflicts and promote peace in the international arena. However, these efforts have had limited success at both global and regional levels. This situation carries the UN's credibility and ethical problems to the present day. By the end of the 20th century, the need for concrete and civilian views has increased. This need was repeatedly expressed by the President of the Republic of Turkey, Recep Tayyip Erdoğan, from the rostrum of the UN. As Erdoğan emphasised, it was during this period that efforts to prevent a new split in civilisation emerged. In this context, the debate on the role and effectiveness of the UN will shape the future peace and stability efforts of the international community. Therefore, reforms are needed for the UN to cope with the current challenges and effectively ensure international peace and security. These reforms should include steps to strengthen the UN's structure and make its decision-making processes more effective. Moreover, the UN needs to co-operate more closely with different actors of the international community and encourage the participation of civil society. In this framework, Turkey's efforts and proposals at the UN play an important role in contributing to global peace and security. Turkey's constructive criticism of the UN and its proposed reforms can contribute to the creation of a more effective and just world order in line with the common interests of the international community. In this context, it is clear that discussions on the future role and effectiveness of the UN will play an important role in ensuring global peace and stability.

Promoting dialogue and cooperation among civilizations allows cultural differences to be seen as richness. Such alliances form the foundations of social cohesion and global peace. Moreover, the coming together of different civilisations around their common values is critical for global peace. These initiatives contribute to increasing mutual understanding among individuals and spreading a culture of tolerance around the world.

Among the activities of the group of wise men selected by Kofi Annan during his term as Secretary-General of the United Nations is a study coordinated by G. Picco. This work includes the dialogue between civilisations and the “Alliance of Civilisations”. Such initiatives encourage different civilisations to come together to increase mutual understanding and cooperate in pursuit of common interests (Özipek, 2013). (Özipek, 2013) Dialogue among civilisations creates the foundations for social harmony and global peace by ensuring that cultural differences are seen as richness. Such alliances create positive effects not only in international relations but also in economic cooperation, education and social areas.

Alliances between civilisations also play an important role in the process of finding solutions to global problems. In this context, the coming together of different civilisations around basic principles such as common values and respect for human rights is critical for ensuring global peace and stability.

What is Needed for a New Civilisation?

TIKA projects for the preservation, transfer to future generations and revitalisation of the cultural heritage of the Ottoman and Seljuk civilisations are important steps towards the protection of historical and cultural heritage. As a result of these efforts, it is possible to find destroyed monuments of Ottoman civilisation in different parts of the world, but various projects are being carried out by the Turkish Cooperation and Coordination Agency (TIKA) to restore and protect these monuments. These efforts of TIKA aim to protect, revitalise and transfer historical and cultural heritage to future generations. These projects are important steps towards the goal of preserving the rich cultural fabric of the Ottoman and Seljuk civilisations and carrying it into the future.

The 11 September 2001 terrorist attacks, the anti-Islamic sentiment in the US and the developments following the invasion of Afghanistan and Iraq point to the growing anger in the Islamic world against the US and its allies. This could represent a dangerous divergence across the globe and a potential threat to the escalation of global violence. These events can

be seen as the two ends of a scissors that can lead to tensions and conflicts in global relations.

From a historical and cultural perspective, the “alliance of civilisations” project, led by Spanish Prime Minister Rodrigo and then Turkish Prime Minister Recep Tayyip Erdoğan, can be seen as part of a meaningful effort to contribute to the establishment of peace. The fact that Spain has a culture of coexistence of Muslims, Christians and Jews in Europe and that Turkey has been a leader in the Islamic world are important elements that form the basis of this project. Developing dialogue and understanding between civilisations, seeing cultural diversity as richness and emphasising common values were among the main objectives of the project.

In this context, we can state that the project is an important step towards increasing mutual respect and understanding between different beliefs and cultures, taking into account its historical and cultural context. Bringing together the past cultural and historical experiences of the two countries and endeavouring to meet on a common ground can be an effective way to build peace. The alliance of civilisations emphasised in the project reflects a promising perspective of bringing different cultures together to increase mutual understanding and build a common future.

It is known that the Alliance of Civilisations has been decided upon in meetings held in many different cities such as Madrid, Istanbul, Rio, Doha, Vienna, Bali, Baku and Madrid. These decisions and details about the general purpose of the alliance are available on the official website of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey. The decisions taken at the meetings may be aimed at strengthening dialogue between civilisations, increasing cultural understanding and emphasising common values. These efforts may reflect an important initiative aiming to contribute to global peace by promoting understanding between different cultures (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, 2022).

Sezai Karakoç puts forward an important perspective for the strengthening of beliefs and the revival of Islamic life by emphasising that civilisation should be revived in all its dimensions, such as faith, morality, aesthetics and science lifestyle, through spiritual revival, under the leadership of intellectuals and in an organised manner. According to this idea, whose basic thesis is called the “Civilisation Thesis”, Karakoç defines civilisation only as Islamic civilisation and states that the revival of Islam around its values is the only way. In this context,

Karakoç's statements draw attention to the necessity of a revival and reconstruction identified with Islamic civilisation. According to him, a spiritual resurrection under the leadership of intellectuals and in an organised manner will contribute to the strengthening and sustainability of civilisation in every aspect (Karakoç, 1995).

İsmet Özel shared the following views on civilisation: "Civilisation can only survive with its own technology." Moreover, according to him, "we are the people of a world where it is not even possible to sustain life without taking technology into account." In this context, when we consider that today's technology is the technology of Western civilisation, according to İsmet Özel's statement, it is a fact that life cannot be sustainable without taking technology into account. However, the question to be raised here leads us, as people who cannot live without taking Western civilisation into account, to think about the influence and dependence of this civilisation. At this point, an evaluation of the influence of Western civilisation and its role in the cultural context will be important for understanding İsmet Özel's statements. (Özel, 1998)

Political scientist Samuel P. Huntington, in his article "The Clash of Civilisations", states that a new civilisation can develop:

"My hypothesis is that in this new situation the main source of struggle will not be primarily ideological and economic. The great divisions among humanity and the dominant source of struggle will be cultural. National states will still be the most powerful actors in world affairs, but the real struggles of global politics will take place between groups and nations belonging to different civilisations." (Huntington, 2006).

Prof. Dr. Erol Güngör's perspective, which emphasises the direct relationship between civilisation and belief system, deals with the spiritual dimension of a new civilisation. According to him, the foundation of a civilisation is a system of values and beliefs, and these values and beliefs form the basis for the emergence of institutions. It cannot be correct to evaluate the accumulation of the West within the concept of "civilisation", because the West has started two major world wars in order to expand its resources and millions of people have lost their lives and children have been orphaned in these wars. This reveals the difficulty of explaining the concept of civilisation of the West, which does not deal with human beings in all their dimensions and ignores all values.

Güngör argues that Western civilisation has been in a crisis since the beginning of the 20th century

and states that there are many Western thinkers who seek solutions to this crisis. However, according to Güngör, Islamic civilisation may be in trouble, but it has not collapsed; its resources are still alive and if the Islamic world can make use of these resources, it can offer a serious alternative to Western civilisation. He states that if Islamic civilisation finds itself and makes proper use of its resources, it can be a strong alternative to today's Western civilisation (Güngör, 1993)

Nureddin Topçu approaches the issue from a different perspective and states that it would not be possible to imitate Western civilisation and that this approach should be criticised. According to him, the West has taken great industrialisation to the skies and we have followed this caravan, admiring these developments. However, we imitated these values, which were born out of the West's own self and were the product of its own genius, to such an extent that when each of these values was imported from the West to our country like items taken out of customs, not a single criticism was heard. Topçu states that even if someone who thinks like Rousseau came out today and criticised the great industrial and technical civilisation and found it superior to this order with his true love and sincerity in nature, the intellectuals of the time would call him crazy. He argues that during the century and a half of this catastrophe, Turkey completely distanced itself from itself and became one of the colonial societies in the spiritual sphere. According to Topçu, the main reason for this situation was the confusion of civilisation with culture. In other words, he emphasises that instead of imitating the technical and industrial advances of the West, we should protect and develop our own cultural and spiritual values (Topçu, 1998).

If the Turkish nation wants to create a new understanding of civilisation, it must first of all convey this rich past to humanity by explaining in detail the civilisation it has had throughout history. Islamic civilisation should be examined comparatively with Chinese, Hindu and Western civilisation in the light of science. This examination will enable lessons to be learned from the achievements of past civilisations and the foundations of a new civilisation to be laid. Turkestan, Anatolia and the Balkan geographies are important research areas for the conception of a new Islamic civilisation. These regions have historically hosted different civilisations and have a cultural accumulation. The Turkish nation can create its own civilisation concept by evaluating the experiences and interactions in these geographies. An in-depth examination of the interactions between Islamic civilisation and other civilisations will contribute to

the shaping of a new understanding of civilisation. In this process, it is important to learn from the mistakes as well as the successes of the past. By preserving its own cultural values, the Turkish nation can create a civilisation that respects human rights, attaches importance to science and is based on justice. This vision should include an approach that is exemplary not only for the Turkish nation but also for all humanity.

The search for a new vision of civilisation for Muslims in Turkey can be based on a perspective that has a mindset that has historically distanced itself from these conflicts. In this context, an effort to reread the Hanafi jurisprudence and the Maturidi creed, which symbolises free will, can offer an official and scholarly dimension. This creed, reflecting one of the important currents of the Ahl al-Sunnah, can be addressed to the public using the language of Ahmet Yesevi. In the philosophical dimension, a transmission that explains the relationship between God, the Universe and Man, as Farabi did in his “Enumeration of Sciences”, can play an important role in shaping a new vision of civilisation. This philosophical foundation can offer a broader perspective to individuals by influencing society’s values, knowledge and understanding of the universe. The physical/natural sciences dimension of the vision of civilisation can be reproduced with an Atayurt and Homeland-centred approach. In this context, by using a Biruni-centred method, it is possible to contribute to the developments in the scientific field and to obtain new accumulations in this field. This can strengthen the scientific foundations of the concept of civilisation and contribute to the technological progress of society (Uyanık, 2016).

The Position of Local Governments in the Adventure of Modernity

In the development of the technological progress of society, it is observed that the developments in the transition from agricultural society to industrial and modern society have brought about many important changes. The process of industrialization, urbanization, rationalization, differentiation, the development of bureaucracy, the birth of the individual and the formation of the state are identified with the concept of modernization. In this process, the authority transformed into a more rational structure, and steps were taken towards secularization and creating an effective bureaucratic structure. The relations of individuals with the state have been placed on a more equal footing and the state’s sphere of influence has expanded.

This process has caused society to become more complex and new social structures to emerge. The modernization process has had profound effects on all areas of society, and the role of the state has become decisive in the lives of individuals. Therefore, more studies and research are needed on the importance and effects of the modernization process. (Huntington and Dominguez, 1985).

The development of modern local governments is closely related to the social effects of the industrialization process that started in the mid-18th century. During this period, industrialization and urban growth accelerated, population density increased, and the social fabric of cities changed significantly. The emergence and development of local governments has accelerated in order to effectively address the social needs and problems that arise as a result of these changes. This process has contributed to making cities more sustainable and livable by fulfilling the duties of local governments such as regulating public services, urban planning and infrastructure development. (Ersöz, 2000)

In parallel with this expansion in social welfare state practices, the organizational structures and especially the functions of local governments have undergone a radical transformation. This process started with a mostly civil and self-directed regulation and assistance strategy, followed by the modernization of the organizational forms of local governments and then the adoption of a market-centered strategy.

It is also necessary to list the ideological approaches that local governments were influenced by during the modernization process. These; They are listed as Classical Liberal Local Government Approach (Çelik and Usta, 2010), Marxist Approach (Arslan, 2019), New Liberalism’s Local Government Approach (Öçal, 2017). In addition, it is seen that different local government models play a role in this process. These; They can be listed as Protective Model, Economic Development Model, Welfare State Model, Socialist Local Government Model (Ersöz, 2004).

In contemporary management approaches, it is seen that local governments are expressed in many sources through new management and governance models that concern many fields such as law, politics, public administration and business and are related to many disciplines. (Bayramoğlu, 2005:35). In terms of the roles they undertake in the provision of public services, local governments are in a different position today than the sum of institutions that provided similar services in previous centuries. In previous centuries, guild organizations that shaped

their administrative structure in the Ottoman lands in the form of kethüda, guild master, brave man, head worker, old masters and board of directors (Akbaş, Bozkurt and Yazıcı, 2018), or in the history of the Turks, date back to B.C. Today's local governments are in a better position in terms of providing local services compared to the past, as they carry out services in a more institutional and systematic manner, which were provided in a dispersed manner through institutions such as foundations, which date back to the 13th and 12th centuries and are known for the local services they provide in Ottoman cities (Bayartan, 2008).

Local governments have the capacity to address regional needs and demands more sensitively (Arslan and Çetiner, 2021). This enables a better understanding of the real needs of the local people and the effective use of public goods and services. In addition, compared to central governments, local governments can make decisions more quickly and put these decisions into practice quickly. This allows public services to respond more quickly. Local governments have less bureaucracy and hierarchical control than central governments. This allows more efficient use of resources and time. Greater participation and transparency is also an important advantage of local governments. Local governments can encourage residents to become more involved in the production and delivery of public goods and services. This brings about a more open and accountable form of management.

Strengthening local governments contributes to the development of local democracy. This enables local people to have a greater role in their living spaces and to live a better life by improving their quality of life. However, for local governments to work effectively, certain conditions must be met. These include strengthening local governments and resource allocation, as well as capacity building in local governments and the development of local democracy culture. When these conditions are met, local governments can make significant contributions to the more effective provision of public goods and services. Changing management culture affects many aspects of institutions and organizations today, from decision-making processes to behavioral norms. The transition from traditional management approach to contemporary management culture aims to make institutions more competitive, efficient and effective. Concepts such as new public management and entrepreneurial management aim to ensure the functioning of the public sector in market-like conditions.

Among the factors that trigger the process of

change in public administration, the increase in neoliberal criticism, changes in economic theory and the reflections of management techniques in the private sector on the public have an important place. These factors lead the public to adopt a more flexible, innovative and result-oriented approach. This change process aims to enable the public to achieve a more effective and competitive structure. In this regard, adopting a more flexible and innovative approach in the public sector will enable institutions to be more efficient and effective. This change in management culture will support organizations to move forward in a more prepared way for the future.

Conclusion

Today, when many civilizations in the world are competing to come to the fore, it is observed that civilization discussions are taking place in the Muslim world regarding the revival of the Islamic civilization, whose leadership is expected to be taken by Turkey. "Globalism", which was expected to be a part of the solution in the past and thought to have positive roles in bringing civilizations closer together, has become a problem as a different topic of discussion in this process and has entered a period that negatively affects societies socially and economically. As a result of the monotonous approach brought by globalism, many nations have come to the point of losing their originality and freedom, as everything in the cultural, social and economic fields has become similar and lost their nobility. Realizing that this process is essentially progressing in line with a plan increases the responsibility of the intellectual circles and universities, which are the guiding and shaping power of society and states, regarding the process. Although discussions about this issue continue in many countries, a consensus has not yet been reached in the studies on this issue in the Islamic world. Due to the size and depth of the intellectual, religious and political divisions and disagreements in the Muslim world, a permanent solution to the issues seems unlikely. Beyond the artificial similarity brought by the globalization process and the move to minimize the differences, the past controversial processes that the Islamic world experienced with the Christian world and the heavy memory of mutual losses weaken the possibility of civilizations meeting on a common plane. The process that Western civilization went through with the loss of Istanbul in 1453 triggered some developments with a chain effect; It resulted in the Renaissance and part of the Byzantine dynasty being included in the Russian Tsardom and the

Ottoman Empire being weakened by the United Kingdom and removed from the stage of history due to the influence of the Italian dynasties. Members of the Western civilization world, who are waging various struggles with the plans they have developed as a result of the tactical moves developed in this process that extends over time and the methods they have developed in different lanes, continue their efforts to change the negative process they have experienced in the past in their favor. This being the case, it seems inevitable that societies speaking different languages based on the civil principles brought by Islam will form a consensus. In this regard, it is important to raise young minds who will understand, interpret and re-question the world and the West in urban spaces compatible with their own civilized values.

The urban, social, cultural and economic dynamics created by the Islamic states, which left behind many useful discoveries and innovations in the past, as well as practices that can be exemplary in the legal field with their human-based perspective, should be brought to light again and presented as the common value of humanity. In this context, rare and ancient works in libraries that will support this ideal should be used more for research, classification and printing activities.

These works should be reprinted in order of priority to meet today's needs and brought to the attention of researchers. It should not be forgotten that these works will be useful not only in the religious field, but also in cultural, scientific, urban, administrative and social terms. In order to achieve such a goal, relevant researchers must be interested and equipped to read these works in primary sources. In addition, establishing specialized institutes in different branches of science within different universities and carrying out studies will accelerate the progress in this field. In this way, the legacy of the high level contributions of many states, especially the Ottoman and Central Asian Turkish states, which contributed to the Islamic civilization and urban planning, can be transferred to future generations and contribute to the construction of a new civilization. In addition, highlighting those related to the construction of civilization and the development of cities among these works will contribute to future generations taking lessons from the past and guiding them in the construction of a new civilization. Considering that civilizations are in competition with each other today, getting out of this race successfully will only be possible by developing strong ideas that will play a role in synthesizing the past and the future and closing the

development gap with different civilizations.

References

- Akbaş, H. E., Bozkurt, S., & Yazıcı, K. (2018). Osmanlı Devleti'nde Lonca Teşkilatı Yapısı ve Yönetim Düşüncesi ile Karşılaştırılması. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi* (09), 165-202.
- Arslan, Erkan (2019). "Yerel Yönetimlerin Gelişim Süreci ve Düşünsel Temelleri Üzerine Bir Değerlendirme", Ed. Özcan Sezer, Hüseyin Çavuşoğlu, Kamu ve İşletme Yönetiminde Yeni Perspektifler, ss. 109-143, Ankara, İksad Yayınevi.
- Arslan, E., & Çetiner, T. (2021). Bölgesel Kalkınmada Yerel Yönetimlerin Rolü: Konya Örneği. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 13(24), 89-103. <https://doi.org/10.20990/kilisiiibfakademik.883281>
- Baran, Murat (2013) *Türkisch Studies-International Pediodacial For The Languages Litaratüre And History Of Turkish or Turkic*, Volume 8/11 Ankara
- Bayartan, Mehmet. "Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler". *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 10, sy. 1 (Aralık 2008): 157-75.
- Bayramoğlu, Sonay, (2005) *Yönetişim Zihniyeti: Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bergen, Lütfi (2014) "Medeniyet (Müslüman Halkların İnşası)" MG V yayınları. Ankara
- Berger, Peter L (2015) "Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi Modern İnsanın Yönelimi" Heretik Yayınları. 1. Baskı. Ankara.
- Çelik, Fikret ve Sefa Usta (2010). "Klasik Liberalizmde Özgürlük ve Liberalizmin Yerel Yönetimlere Bakışı", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı.24, ss.121-135.
- Demir, Şeyhmus (2008) *Türk Modernleşmesine Eleştirel Bir Bakış: Sosyal Bilimler Araştırmaları dergisi* sayı:2 yıl: 2008
- Ersöz, Halis Yunus, (2000) *Sosyal Politika Açısından Yerel Yönetimler (İngiltere, İsveç ve Türkiye Örneği)*, İ.Ü. Sos. Bil. Ens., İstanbul
- Ersöz, Halis Yunus, (2004) *Yerel Yönetimler ve Sosyal Hizmet*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- Güngör, Erol (1993) *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*. Ötüken Neşriyat. 8. baskı yıl: 1993: İstanbul
- Huntington, Samuel P., Jorge Domínguez (1985) *Siyasal Gelişme, Çev., Ergun Özbudun, S yayınları*, Ankara-.
- Huntington, Samel P. (2006) *Mega Basım*. İstanbul
- Monzoor, Pervez (2007) *Modernitenin Krizi ve İslam*. *Ayvakti Dergisi Medeniyet Özel Sayısı*. yıl:2007 ss.82-84

- Onat, Hasan (2015) “Medeniyet Tasavvuru” Sayı 3.
Öçal, Erol Uğraş, (2017). “Yerel Yönetimlerde Neo-liberal Dönüşümün Kısa Bir Değerlendirmesi”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt.1, Sayı.4, ss.1-8.
Özdikmenli, İklim (2006) “Jürgen Habermans’ın Modernite Savunusu Üzerine Bir deneme” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
Özel, İsmet (1998) “Üç Mesele” İstanbul. 3. Baskı
Özipek, Bekir Berat (2013) “Medeniyet, Modernleşme, Çatışma ve Uzlaşma” http://ww3.ticaret.edu.tr/bgur/files/2013/03/2_berat_ozipek_dersnotu.pdf
Topçu, Nuredin (1998) Kültür ve Medeniyet. Dergâh Yayınları, İstanbul
Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Medeniyetler İttifakı Girişimi, <https://www.mfa.gov.tr/medeniyetler-ittifaki-girisimi.tr.mfa>, 2022
Uyanık, Mevlüt, (2016) Yeni Bir İslam Medeniyeti Tasavvuru. Esagev (Ekonomi ve Sosyal Düşünce Araştırma, Geliştirme Vakfı Yayınları.

Information about authors:

Mehmet Can (PhD) – İstanbul Topkapı University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of History E-mail: mailmehmetcan@gmail.com

İskender Güneş (PhD) – Marmara University, Faculty of Political Sciences, Department of Local Governments and Urban Policies, İstanbul, Turkey. E-mail: iskender34gunes@gmail.com

Авторлар туралы мәлімет:

Mehmet Can (PhD) – Стамбул Топкапы университеті, экономика, әкімшілік және әлеуметтік ғылымдар факультеті, тарих бөлімі, E-mail: mailmehmetcan@gmail.com

Искендер Гүнеш (PhD) – Мармара университеті, Саяси ғылымдар факультеті, Жергілікті өзін-өзі басқару және қала саясаты департаменті, Стамбул, Түркия. E-mail: iskender34gunes@gmail.com

Received: March 4, 2024

Accepted: May 20, 2024

А.А. Рамазанов¹ , И.Н. Кренгауз^{2*} , З. Болатханова³

¹Алматы гуманитарлық-экономикалық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

²«Тұран» университеті, Қазақстан, Алматы қ.

³Еуразиялық технологиялық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

*e-mail: irina_krengauz@mail.ru

ҚЫТАЙДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒАЖАЙЫБЫ

Қытайдың экономикалық ғажайыбы мен Қытайдың әлемдік гегемон және көшбасшы ретінде қалыптасуының негізгі шарттарының маңызы мен рөлі сипатталды. Қытай қысқа уақыт ішінде оң ғана даму нәтижелеріне қалай және неліктен қол жеткізді деген тікелей қойылған сұрақтарға жауаптар берілді. Қытай кедейлікті іс жүзінде жойып, 1,5 миллиард халқын қалай тамақтандырды. Бастапқыда әлемнің жетекші елдерінің капиталы мен технологиясын тарту арқылы экономикалық дамуына қол жеткізудің стратегиялық мақсаттары, моделі мен тетіктері дұрыс қойылды. Экономиканы модернизацияға тікелей басшылықты Қытай Коммунистік Партиясы жүзеге асырды. Модернизацияның дамыған экономикалық моделінің табыстылығын анықтайтын жағдайларға тиімді факторлар жатады: орасан зор еңбек нарығы, этникалық қытайлық шетелдік капиталдың импорты. Өсудің драйверлері және нарықтық реформалардың тәжірибелік алаңдары әзірленген Бағдарлама шеңберінде ашылған Арнайы Экономикалық Аймақтар болды. Арнайы Экономикалық Аймақтардың көрінетін жетістігі «Экономикалық және технологиялық даму аймақтары» аумақтар желісін құруға әкелді. Мемлекеттік кәсіпорындарды жекешелендірудің қытайлық ерекшеліктері бар: Қытайдың жекешелендіруі мемлекеттің экономикалық қызметтен кетуін білдірмейді. Қытайдың барлық стратегиялық аймақтарында мемлекеттік кәсіпорындардың монополиясы сақталды. Өсудің қозғалтқышы үлкен (соның ішінде монополиялық жағдайға ие) мемлекеттік корпорациялар өз пайдасын жаңа жобаларға инвестициялауға ұмтылуда. Қытай XXI ғасырда экономиканы жаңа технологиялық және инновациялық деңгейге айналдыруда.

Түйін сөздер: Қытай, модель, экономикалық ғажайыб, өсу қарқыны, стратегия, модернизация.

A.A. Ramazanov¹, I.N. Krengauz^{2*}, Z. Bolathanova³

¹Almaty Humanitarian-Economic University, Kazakhstan, Almaty

²University «Turan», Kazakhstan, Almaty

³Eurasian Technological University, Kazakhstan, Almaty

*e-mail: irina_krengauz@mail.ru

The economic miracle of China

The significance and role of the basic conditions for the economic miracle of China and the formation of China as a world hegemon and leader are characterized. Answers are given to directly posed questions of how and why China has obtained not only positive, but phenomenal development results in such a short time. How China managed to virtually eradicate poverty and feed its 1.5 billion people. Initially, the strategic goals, model and mechanisms for achieving the economic development of the leading countries of the world by attracting their capital and technology were correctly set. Economic modernization contained the export orientation of the economy, the attraction of foreign investment and technology, a high share of investment in GDP, and the active participation of the state in the development of the economy. The direct leadership of the modernization of the economy was carried out by the Communist Party of China. The conditions that determined the success of the developed economic model of modernization include effective factors: a huge labor market, imports of ethnic Chinese foreign capital. Drivers of growth and experimental platforms for market reforms were special economic zones opened under the developed Program. The visible success of special economic zones led to the creation of a network of territories "Zones of Economic and Technological Development". The privatization of state-owned enterprises has Chinese specifics: Chinese privatization does not mean the state's withdrawal from economic activity. In all strategic areas of China, the monopoly of state-owned enterprises has been preserved. The engine of growth is large (including those occupying a monopoly position) state-owned corporations seeking to invest their profits in new projects. China in the 21st century is transforming the economy into a new technological and innovative level.

Key words: China, model, economic miracle, growth rates, strategy, modernization.

А.А. Рамазанов¹, И.Н. Кренгауз^{2*}, З. Болатханова³

¹Алматинский гуманитарно-экономический университет, Казахстан, г. Алматы

²Университет «Туран», Казахстан, г. Алматы

³Евразийский технологический университет, Казахстан, г. Алматы

*e-mail: irina_krengauz@mail.ru

Экономическое чудо Китая

Охарактеризована значимость и роль базовых условий экономического чуда Китая и становление Китая как мирового гегемона и лидера. Даны ответы на прямо поставленные вопросы как и почему у Китая получились не только позитивные, а феноменальные результаты развития за столь короткое время. Как Китаю удалось практически искоренить бедность и накормить 1,5 млрд население. Изначально были правильно поставлены стратегические цели, модель и механизмы достижения экономического развития ведущих стран мира за счет привлечения их капитала и технологии. Экономическое модернизация содержало экспортоориентацию экономики, привлечение иностранных инвестиций и технологии, высокую долю инвестиций в ВВП, активное участие государства в развитии экономики. Непосредственное руководство модернизацией экономикой осуществляла Коммунистическая партия Китая. К условиям определившим успешность разработанной экономической модели модернизации относятся за действенные факторы: громадный рынок труда, импорт этнического китайского иностранного капитала. Драйверами роста и экспериментальными площадками рыночных реформ стали специальные экономические зоны, открытые по разработанной Программе. Наглядные успехи специальных экономических зон привели к созданию сети территорий "Зоны экономического и технологического развития". Приватизация государственных предприятий имеет китайскую специфику: китайская приватизация не означает уход государства от хозяйственной деятельности. Во всех стратегических сферах Китая была сохранена монополия государственных предприятий Двигателем роста выступают крупные (в том числе занимающие монопольное положение) государственные корпорации, стремящиеся инвестировать свою прибыль в новые проекты. Китай в 21 веке трансформирует экономику в новый технологический и инновационный уровень.

Ключевые слова: Китай, модель, экономическое чудо, темпы роста, стратегия, модернизация.

Кіріспе

Бұл зерттеу Қытайдың экономикалық дамуының өзекті мәселелері бойынша монографиялар, ғылыми мақалалар және жағдайлық зерттеулер сияқты кең ауқымды дереккөздерге сүйенді.

Ғылыми зерттеудің мақсаты, негізгі бағыттары мен идеялары. **Зерттеудің мақсаты** – Қытайдың модернизациясының стратегиялық мақсаты мен экономикалық моделінің мәні мен мазмұнын, әлеуетін, экономикалық ғажайыбы және ұзақ мерзімді даму болашағы ретінде қарастыру.

Мақсатқа байланысты зерттеудің міндеттері:

- Қытайдың экономикалық даму факторларын қарастыру,
- Қытайда экономикалық модернизация моделін құру,
- Қытай экономикасының негізгі секторларын модернизациятуды зерделеу,
- Қытайда арнайы экономикалық аймақтардың ашылуын зерделеу,
- 21 ғасырдағы Қытайдың сын-қатерлерін қарастыру.

Жұмыстың ғылыми және практикалық маңыздылығын сипаттау. Бұл зерттеу Қытайдың экономикалық даму проблемасы аясында ғылыми нәтижелер негізінде жүргізілді. Қытайдың экономикалық дамуы саласындағы ғылыми нәтижелер, сондай-ақ халықаралық және отандық ұйымдардың ғылыми баяндамалары мен жарияланымдары және олармен байланысты зерттеулер осы зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізін құрайды.

Зерттеу әдістемесі. – зерттеудің объективтілігі әдістемелік және ақпараттық базамен Қытайдың экономикалық модернизациясын жүйелі түрде ашумен байланысты;

- нәтижелердің сенімділігі оларды әдістер кешенін қолдану арқылы алу қамтамасыз етіледі;
- категориялық аппарат күрделі қолдану арқылы сипатта;
- Қытай және шетел ғалымдарының зерттеулерін зерттеу жалпылау тұрғысынан қарастырылады,
- Қытайдың экономикалық модернизациясының моделі өнеркәсіптегі мен ауылдық жерлердегі реформалар, шетел капиталын және менеджмент тарту, жұмыс күшін және табиғи ресурстар пайдалану, Қытай Коммунистік пар-

тиясы мен мемлекеттік органдардың жетекші рөлінмен салынған. Қытайдың экономикалық модернизациясының моделінде принциптер қолданды: кезектілік, жоспарлау, күрделілігі.

Мақалада әдістемелік негіз ретінде логикалық талдау мен синтездің жалпы ғылыми әдістері қолданылады. Зерттеуде жүйелік-функционалдық талдау, логикалық талдау, экономикалық-статистикалық синтез, салыстырмалы талдау әдістері қолданылды.

Зерттеу жұмысының негізгі нәтижелері мен талдаулары, қорытындылары. Қытайдың экономикалық ғажайып тәжірибесі Жаңа Қазақстанды құрудың үлгісі бола алады. Зерттеуде экономиканы қайта құру процесінде мемлекеттік басқарудың маңыздылығы, шетелдік тәжірибені ұлттық жағдайларға бейімдеу қажеттілігі және ғылым мен техникаға инвестицияның маңыздылығы көрсетілген. Жұмыстың практикалық маңыздылығы Қазақстанның экономикалық дамуының тиімді стратегияларын қалыптастыру үшін Қытай тәжірибесін пайдалану мүмкіндігінде.

Соңғы он жылдықтарда Қытайдың әлеуметтік-экономикалық дамуының негізгі тенденцияларын талдауға және Қытайдың экономикалық прогресіне әсер еткен әртүрлі аспектілерді (факторларды) қарастыруға арналған көптеген жұмыстар пайда болды. Чжан Ю.Ю., Чжэн К., Ван Х. (Zhang Y. Y., Zheng Q., Wang H., 2021), Ван Х., Уивердің Н., Сюэ Н. (Wang X., Weaver N., Xue N., 2019), Лу С., Шен Дж. Х., Ли В., Чжан Дж. (Lu S., Shen J. H., Li W., Zhang J., 2020), Лау Л.Дж. (Lau L. J., 2019), Беккерс Э., Купман Р.Б. және Рего К.Л. (Bekkers E., Koopman R. B., Rêgo C. L., 2021), Ли М. (Li M., 2020), Хуан К.Х., Ли С., Тянь Г. (Huang K. X., Li S., Tian G., 2021), Мэн Дж., Чжу Ю., Хан Ю. (Meng J., Zhu Y., Han Y., 2023), Цай Ф. (Cai F., Cai F., 2021), Жи Х., Лим Г. (Ji X., Lim G., 2022), Лин Ифу (2019) жарияланымдары экономикалық өсудің, аймақтық экономиканың дамуының әртүрлі аспектілерін зерттеуге арналған.

Хагсефат С., Хуаминг Сонг (Haghsefat S., Huaming Song, 2021), Хуан Т. (Juan T., 2019, 2023) сияқты ғалымдар статистикалық талдау мен экономикалық өсуді модельдеудің теориялық және әдістемелік негіздерін зерттеуде. Чжэнпэн Х. (Zhenpeng X., 2021), Ма Ю. (Ma Y., 2023), Салике Н., Хуан Ю, Инь З., Цзэн Д. (Salike N., Huang Y., Yin Z., Zeng D. Z., 2022), Цзун Хэ (Zong He, 2019), Лю Вэй (Liu Wei, 2019), Чжан Мин (Zhang Min, 2019) еңбектері Қытайдың инновациялық прогресті және оның талдауына арналған.

Лу Ю, Ван Дж. және Чжу Л. (Lu Y., Wang J., Zhu L., 2019), Яо Шуджи, Сазерленд Дилан, Чен Цзян ((Yao Shuji, Sutherland Dylan, Chen Jian, 2020), Ляо Х., Ян Л., Дай С., Ван Асч. А. (Liao H., Yang L., Dai S., Van Assche A., 2021), Тао Хуан (Tao Huang, 2017). Қытайға шетелдік инвестицияларды тарту, сондай-ақ еркін экономикалық аймақтарды дамыту мәселелеріне қатысты сұрақтар еңбектерінде көрсетілген

Нәтижелер

Көпшілік Қытайдың қысқа уақыт ішінде осындай орасан зор экономикалық табысқа қалай қол жеткізгеніне таңғалады. Әлемдегі супер-державға айналу, кейбір жағынан алда, кейбір жағынан АҚШ-тан да төмен. Өйткені, жақында Қытай артта қалған аграрлық-индустриалды ел болды. Оның визиттік карталары бұрынғы Кеңес Одағында сатылатын әйгілі термостар мен жүннен жасалған жиделер болды. Мао Цзэдун басқарған Қытай Коммунистік Партиясы экономиканы шұғыл түрде нығайту қажеттігін түсінді. Ол үшін 1970 жылдары «Ұлы серпіліс» бағдарламасы қабылданып, онда ауылдарда ірі халық коммуналарын құру қарастырылып, онда шаруаларға тек ауыл шаруашылығымен ғана емес, сонымен қатар үй шаруашылығында темір және болат өндірумен де айналысу тапсырылды. Осылайша олар ауыр өнеркәсіптің дамуын жеделдетпек болды. Бұл ізгі ниеттер шойын мен болат өндірісінің артуына әкелді, бірақ қарабайыр технологияны қолданудың арқасында олардың сапасы өте төмен болды. Сонымен бірге ауыл тұрғындарын өнеркәсіптік мақсатқа пайдалану ауыл шаруашылығының өзін дағдарысқа ұшыратты. Ауыл шаруашылығының дағдарысын ушықтыратын зиянкестермен (егеу-күйрықтар, масалар, шыбындар және торғайлар) күресу идеясы болды, ол өзі зиянды болып шықты, өйткені торғайлар егінді сақтауға қатысады. Осылайша, «Ұлы серпіліс» бағдарламасы ауыл шаруашылығының одан да үлкен құлдырауына және жаппай ашаршылыққа әкелді.

Көпшіліктің назарын Маоның ауыр жағдайынан басқа жаққа аудару үшін «Мәдени революция» деп аталатын революцияны бастады. Елде өткеннің қалдықтары мен ревизионизмге қарсы күрес басталды, бірақ іс жүзінде қолданыстағы режимге ықтимал қарсылық білдіретін адамдармен күрес өрбіді. Оның үстіне олар Кеңес Одағының Коммунистік Партиясын ревизионизм деп айыптап, шабуыл жасады. Оның шыңы Даманский аралындағы шабуыл болды. Мәдени революцияны студент жастардан ұйым-

дасқан хунвэйбин отрядтары жүзеге асырды. Олар елде тура мағынада қиянат жасай бастады. Мәдени революцияның идеологиялық науқандары шығармашылық еңбекті алмастырды.

Нәтижесінде Қытай экономикасы бұдан да төменге түсіп, өнімділігі төмен ауыл шаруашылығы мен өнеркәсіпті көрсетті. Көпшіліктің арманы бір тостаған күріш жеу еді. Сол кезде көшеде кездескен екі қытай адам алдымен бір-бірінен бір тостаған күріш жедің бе деп сұрайтын.

Экономиканы модернизациялау

Керемет қиын экономикалық және әлеуметтік жағдайларда Дэн Сяопин бастаған Қытай Коммунистік Партиясының жаңа басшылығы экономиканы жаңғыртуға кірісті. Ең алдымен, экономикалық даму жағынан әлемнің озық елдерін қуып жету деген өршіл мақсат қойылды. Мәдени революциядан кейінгі алғашқы жағдайларда міндет өте қиын болды. Бұл мақсатқа жету үшін экономикалық өсудің жоғары қарқынын қамтамасыз ету міндеті таңдалды. Жоғары экономикалық өсу Қытайдың мемлекеттік саясатының фетишіне айналды. Бірақ бұл мәдени революция жағдайындағы экономикалық өсудің жоғары қарқыны мәселесін шешуден түбегейлі

өзгеше болды. Ол шетел капиталы мен технологиясы есебінен экономикалық өсудің жоғары қарқынын қамтамасыз ету мәселесін шешуге арналған. Көптеген адамдар Дэн Сяо Пиннің сол жылдары айтқан: «Тышқандарды ұстаса, қара немесе ақ мысықтың айырмашылығы неде?» деген атақты сөзін еске алады. Қытайлықтар бейнелі сөйлеуді жақсы көреді. Сол жылдары шетел капиталы мен технологиясының үстемдігін жариялау көптеген революционерлер мен коммунистерді шатастырды. Сондықтан Дэн Сяопиннің сөз тіркесі олардың идеологиялық күмәндерін сейілтуді көздеді.

Ресми түрде модернизацияға негізделген Қытай экономикасының жоғары қарқынын қамтамасыз ету мәселесінің шешімі 1-суретте көрсетілген.

Қытайда бірқатар макрофакторлар экономикалық даму моделін қозғалысқа келтірді. Біріншіден, жай ғана үлкен емес, 1,5 миллиард адамды құрайтын үлкен Қытай нарығы. Екіншіден, шетелдік капиталды бөлу кезінде этникалық қытайлық шетелдік капиталды әкелу рөліне мән берілмейді. Оңтүстік-Шығыс Азияның бірқатар елдерінде бизнесте жетекші орын алатын Қытай халқының болуы маңызды.

1-сурет – Қытайдың экономикалық модернизациялауды моделі

Қытай экономикасын модернизациялаудың принциптері:

- Кезектілік,
- Жоспарлау,
- Күрделілігі.

Қытай экономикасын модернизациялау принциптеріне үш құрамдас бөліктің туындысы болып табылатын «Қытай стратегиялық мәдениеті» әсер етті, атап айтқанда конфуцийшілдік, тарихи стратегиялармен, Realpolitik концепталарымен және марксистік-маоизм доктринасымен біріктірілген (Ramazanov A., Sakhanova A., 2013).

Аграрлық реформа «Шаруа қожалықтарының жауапкершілігі саясаты»

20 ғасырдың 70-жылдарында реформаға дейінгі ауыл шаруашылығының субъектілері «Ұлы ілгерілеу» кезінде құрылған коммуналар болды. Олар еңбек өнімділігі мен еңбек ынтасының төмендігімен, коммуна мүшелерінің еңбек нәтижелерін теңестірумен сипатталды. Коммуналардың өндірген барлық өнімдері белгіленген бағамен белгіленіп, мемлекетке сатылды.

Нәтижесінде коммуналар таратылды. Ауыл шаруашылығы еңбегінің өнімділігін арттыру мәселесін шешу үшін Қытай Коммунистік партиясы «шаруа қожалықтарының жауапкершілігі саясатын» аграрлық реформа жүргізді. Әрбір шаруа жанұясының табысы олардың жер учаскесіндегі еңбегіне байланысты болды. Бұл ретте мемлекет ауыл шаруашылығы өнімдерін сатып алу бағасын көтеру арқылы шаруаларға да қолдау көрсетті.

Қытайдағы ХХ ғасырдың 70-80-жылдарындағы аграрлық реформалар бірегей нәтижелер берді (Трофимов V., 2021):

Біріншіден, аграрлық секторды нығайту және азық-түлік мәселесін шешу экономиканың басқа салаларында реформалар жүргізуге сенімді негіз жасады. Екіншіден, ауыл шаруашылығын реформалау өндіріс тауарларын тұтынуға дайын, қалалардан тыс жерде төлемге қабілетті халықты қалыптастырды. Сонымен бірге реформа кезінде босаған халық қалаларға көшіп, Қытай өнеркәсібін дамыту үшін адам ресурстарын қалыптастырды. Ақырында, басқа елдерде аграрлық сектордың ұжымдық моделінен, ... кетудің бір бөлігі ретінде жүргізілген бірқатар реформалардан айырмашылығы, аграрлық секторды реформалаудың қытайлық моделі жоғарыдан төмен емес, керісінше жүзеге асырылды, төменнен жоғары қарай.

Мемлекеттік кәсіпорындарды жекешелендіру және бәсекеге қабілеттілігін арттыру

Экономиканы индустрияландыру мемлекеттік кәсіпорындарға негізделген өнеркәсіпті жекешелендірумен қатар жүрді. Бастапқыда шарт қойылды: мемлекеттік кәсіпорындарды жекешелендіру мемлекеттің экономикалық қызметтен кетуін білдірмейді. Мемлекеттік кәсіпорындарды жекешелендірудің көрсеткіштері олардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру болды. Әдеттегідей жекешелендіру бірте-бірте жүргізіліп, алдымен мемлекеттік меншік нысаны болыстық және отырықшы кәсіпорындарға ауысты, одан кейін болыс және отырықшы кәсіпорындар жекешелендірілді. Сонымен бірге Қытайдың барлық стратегиялық аймақтарында мемлекеттік кәсіпорындардың монополиясы сақталды. Мемлекеттік кәсіпорындарды реформалау және бәсекеге қабілеттілігін арттыруды Қытайдың Мемлекеттік мүлікті бақылау және басқару комитеті (SASAC) жүзеге асырады.

Мемлекеттің экономиканы дамытуға белсенді қатысуы

Мемлекеттің экономиканы дамытуға белсенді қатысуы немесе Қазақстандық терминологияда мемлекеттік реттеудің өзіндік қытайлық ерекшеліктері бар. Өндірісті дамыту мәселесін шешуге Компартияның орталық басшылығы мен орталық өкімет органдары ғана емес, сонымен қатар жергілікті билік органдары мен Коммунистік Партия да қатысады. Сонымен қатар, барлық провинциялық және жергілікті деңгейлерде инвестиция және жоғары өсу қарқыны үшін бәсекелестік бар (Berger Ya.M., 2009). Сиднейлік экономист Джон Ли бұл ішкі инвестиция өсімнің 40% құрайды деп есептейді, ал экспорттық сектор мен тікелей шетелдік инвестициялар шамамен 30% үлес қосады (Berthelsen J., 2011).

Ақырында, өз пайдасын жаңа жобаларға инвестициялауға ұмтылатын ірі (соның ішінде монополиялық жағдайдағыларды қоса алғанда) мемлекеттік корпорациялар кейіннен несие-лер мен басқа да экономикалық және әкімшілік тұтқалардың көмегімен мемлекет бекітіп, бақылайды. Бұл жағдайда табысты корпорациялардың мінез-құлқының жалпы заңы – кенеюге ұмтылу туралы айтуға болатын сияқты. Қытай жағдайында басқарушылар мен олардың адамдары үшін жаңа орындарды, жаңа ресурстарды білдіреді, бақылау күшін арттырады. Екінші жағынан, корпорациялар арасында ресурстарға қол жеткізу үшін әрқашан бәсекелестік бар, ол

инвестициялық белсенділікке байланысты. Бұл жағдайда өте пайдалы жобалар мүлдем пайдасыз жобалармен таңқаларлық түрде біріктіріледі (Grinin L.E., 2012).

Арнайы экономикалық аймақтарды ашу бағдарламасы

Қытайда экономикалық реформаларды жүзеге асыруды қарастыру кезінде арнайы экономикалық аймақтарды ашудың қабылданған бағдарламасына жеткілікті көңіл бөлінбейді. Арнайы экономикалық аймақтарды ашу бағдарламасы «Реформа және ашылу саясаты» аясында өтті және Қытайды сыртқы әлемге ашуға, оның халықаралық саудадағы рөлін арттыруға бағытталған болатын.

1980 жылы арнайы экономикалық аймақтарды құру үшін келесі орындар таңдалды:

- Сямэнь,
- Шанью,
- Чжухай,
- Шэньчжэнь,
- сондай-ақ Хайнань аралы.

Бұл орындар кездейсоқ таңдалған жоқ. Олар экономикалық дамыған Гонконг, Тайвань және Макаомен қатар орналасқан және олармен ынтымақтастықты дамыту керек еді. Жалпы алғанда, Гуандун және Фуцзянь жағалауындағы аймақтар Қытайдың халықаралық аумақтық саудасына салыстырмалы түрде интеграцияланған.

Қытайдың алғашқы арнайы экономикалық аймақтары 2-суретте көрсетілген.

2-сурет – Қытайдың алғашқы арнайы экономикалық аймақтары

Ескерту: (Yitao T., Yiming Y., 2016)

Арнайы экономикалық аймақтарда тіркелген компаниялар үшін жеңілдіктер (Trofimov V., 2021):

- пайда болмаған жағдайда корпоративтік салықтан босату. Сонымен қатар, компания пайда тапқан жағдайда, корпоративтік салық келесі 5 жыл ішінде төмендетілді,
- қажетті құрал-жабдықтарды сатып алу үшін импорттық салығынан босату,
- бюджеттен тыс әлеуметтік қорларға неғұрлым аз қаражатты төлеу,
- арнайы экономикалық аймақтарда аумағында өндірілген өнімді өткізу кезінде өтелетін «кіріс Қосымша Құн Салығы» деп аталатын соманың болуы,
- бірқатар жанама салықтардан босату.

Жоғары мақсаттар жарияланғанымен, арнайы экономикалық аймақтарды ашу бағдарламасы тікелей шетелдік инвестицияларды тарту және экспортқа тауар өндіру бойынша нақты міндеттерді шешті.

Арнайы экономикалық аймақтарда тіркелген компаниялар үшін жеңілдіктер, сондай-ақ ҚХР-дың арзан жұмыс күшінің көп болуы сияқты табиғи артықшылықтары арнайы экономикалық аймақтарда айтарлықтай экономикалық қалпына келтіруге әкелді. Алғашқы 5 жыл ішінде Қытайдағы барлық тікелей шетелдік инвестицияның 20%-ы арнайы экономикалық аймақтарға тартылды. Қытай-шетелдік бірлескен кәсіпорындардың жартысына жуығы арнайы экономикалық аймақтарда құрылған. Бұл жағдайда Гонконг бизнесімен ынтымақтастық ерекше рөл атқарды. Осы ынтымақтастықтың бір бөлігі ретінде 1970 жылдардың аяғында 30 000-ға жуық халқы бар шағын балықшылар қаласы болған тиімді Шэньчжэнь аймағы ҚХР-дағы экономикалық өсім ең жоғары аймаққа айналды. Егер Қытай экономикасы 1980-1984 жылдар аралығында бір жарым есе өссе, Шэньчжэньдің ЖІӨ 6 есеге өсіп, әлемдік экономика үшін ЖІӨ-нің керемет өсу қарқынын көрсетті – жылына 58%. Арнайы экономикалық аймақтардағы негізгі мақсат шетелден инвестиция тарту болғанына қарамастан, олардың құрылуы жоғары сапалы инфрақұрылымды құруға және Қытайдағы мемлекет пен жұмыс істеп тұрған кәсіпорындар арасындағы қарым-қатынасты орнатуға байланысты ішкі инвестицияға да ықпал етті (Trofimov V., 2021):

1984 жылы арнайы экономикалық аймақтар тәжірибесінің жетістігі олардың дамуының екінші кезеңіне әкелді. Арнайы экономикалық аймақтардың екінші толқыны «Ашық жағалаудағы қалалар» деп аталады. Қытайдың жағалауында-

ғы тағы 14 қалада арнайы экономикалық аймақтар құрылды.

Арнайы экономикалық аймақтар стереотиптік жолмен құрылмады, олардың өзіндік мамандануы болды, мысалы, кейбір аймақтар жоғары технологияларды дамытуға мамандандырылған. Осылайша, 1990 жылдардың ортасына қарай Қытайда «Экономикалық және технологиялық даму аймақтарының» желісі қалыптасты. Сол уақыттан бері Қытайдың экономикалық дамуы тек жеделдеді.

Қытайдың арнайы экономикалық аймақтарының дифференциациясы 1-кестеде көрсетілген.

Арнайы экономикалық аймақтарының 40 жылдағы өсу қарқынының ауқымы жай ғана керемет: миллионнан миллиард юаньға дейін.

Экономиканың инновациялылығы

Қытай экономикасы еңбекті көп қажет ететін емес, білім мен инновацияны қажет ететін экономикаға айналуда. Соңғы онжылдықтарда әлем Қытайдың инновациялық күш-жігері мен ғылым мен технология бастамаларындағы жетістіктерінің әсерлі жеделдеуіне куә болды. Мемлекеттердің экономикасының инновациялылығы жаһандық инновациялық индекспен сипатталады (1-кесте).

1-кесте – 2007-2023 жж. жаһандық инновациялық индекстегі мемлекеттердің рейтингі

		2007	2015	2020	2021	2022	2023
1	Швейцария	6/4,16	1/68.30	1/66.08	1/65,5	1/64.6	1/67,6
2	АҚШ	1/5,8	5/60.10	3/60.56	3/ 61,3	2/61.8	3/63,5
3	Швеция	12/3,90	3/62.40	2/62.47	2/ 63,1	3/61.6	2/64,2
4	Ұлыбритания	3/4,81	2/62.42	4/59.78	4/ 59,8	4/59.7	4/62,4
5	Нидерланды	9/3,99	4/61.58	5/58.76	6/58,6	5/58.0	7/60,4
6	Оңтүстік Корея	19/3,67	14/56.26	10/56.11	5/ 59,3	6/57.8	10/58,6
7	Сингапур	7/4.10	7/59.36	8/56.61	8/ 57,8	7/57.3	5/61,5
8	Германия	2/4,89	12/57,05	9/56.55	10/57,3	8/57.2	8/58,8
9	Финляндия	13/3.85	6/59.97	7/57.02	7/ 58,4	9/56.9	6/61,2
10	Дания	11/3,95	10/57.70	6/57.53	9/ 57,3	10/55.9	9/58,7
11	Қытай	29/3,21	29/47.47	14/53.28	12/54,8	11/55.3	12/55,3

Ескерту: деректерден құрастырылған World Intellectual Property Organization (WIPO). Global Innovation Index (2023)

Индекс халықаралық мемлекеттік және жеке көздерден алынған 81 көрсеткішті пайдалана отырып есептелді – инновация анықтамасы кеңейгендіктен дәстүрлі инновациялық көрсеткіштерден асып түседі. Ол енді зерттеу зертханаларымен және жарияланған ғылыми еңбектермен шектелмейді, керісінше әлеуметтік аспектілерді, бизнес-модельді және техникалық аспектілерді қоса алғанда, жалпы сипатта болады.

Индекс халықаралық мемлекеттік және жеке көздерден алынған 81 көрсеткішті пайдалана отырып есептелді – инновация анықтамасы кеңейгендіктен дәстүрлі инновациялық көрсеткіштерден асып түседі. Ол енді зерттеу зертханаларымен және жарияланған ғылыми еңбектермен шектелмейді, керісінше әлеуметтік аспектілерді, бизнес-модельді және техникалық аспектілерді қоса алғанда, жалпы сипатта болады.

Жаһандық инновациялық индекс екі субиндекстің орташа мәні ретінде есептелді: инновациялық шығындар субиндексі және инновациялық өнім субиндексі. Инновациялық шығындардың қосалқы индексі инновациялық қызметті қамтамасыз ететін және жеңілдететін ресурстарды жинақтайды. Ол бес негізгі бағытқа топтастырылған: институттар, адами капитал және зерттеулер, инфрақұрылым, нарықтың күрделілігі және бизнестің күрделілігі. Инновациялық өнімнің ішкі индексі экономикадағы инновациялық қызметтің нақты нәтижесін көрсетеді және екі құрамдас бөлікке бөлінеді: білім мен технологияның өнімі және шығармашылық нәтиже.

Әрбір ел үшін Индекстегі басқа елдермен салыстырғанда барлық көрсеткіштер бойынша қол жеткізген нәтижелерді жазатын бір беттік

профиль құрастырылады. Экономикалық профильдер сонымен қатар инновация саласындағы экономиканың салыстырмалы күшті және әлсіз жақтарын көрсетеді.

Дүниежүзілік зияткерлік меншік ұйымы есептеген Жаһандық инновация индексында Швейцария, АҚШ және Швеция көш бастап тұр. Қытай бұл рейтингте көш бастаған алғашқы он елдің қатарына өте жақын. Жаһандық инновациялар индексында 11-ші орынға ие болды.

Қытай үкіметі ұлттық іс-қимыл жоспарын әзірлеп, «Жаһандық инновациялар көшбасшылығына үш қадам» (中共中央 国务院印发《国家创新驱动发展战略纲要》-新华网, 2016) бекітті. 2016 жылы Қытай үкіметі «Ұлттық инновациялық даму стратегиясының жоспарын» (бұдан әрі – «Жоспар») әзірледі, онда үкімет ғылым мен технология қоғамдық өнімділікті және жан-жақты ұлттық күш-қуатты арттырудың стратегиялық тірегі болып табылатынын және сондықтан ел дамуының негізіне қою керек. Жоспар инновация саясатының қарапайым мотивациясын көрсетеді, бұл орталық үкімет инновацияны дамудың бес қағидатының арасында бірінші орынға қойды және инновацияны дамуды ынталандыратын нөмірі бірінші фактор ретінде анықтады.

Жоспар инновациялық даму стратегиясын іске асырудың үш бағытын айқындайды, олар «үш қадамда» Қытайдың модернизациясына қол жеткізудің стратегиялық мақсатына сәйкес бірін-бірі толықтырады:

1-қадам: Қытай 2020 жылға қарай инновациялық елге айналуы керек және барлық жағынан қалыпты гүлденген қоғам құруға күшті қолдау көрсетуі керек;

2-қадам: 2030 жылға қарай Қытай ірі экономикалық державаға және ортақ гүлдену қоғамына айналуына берік негіз қалайтын ең инновациялық елдердің біріне айналуы керек;

3-қадам: Қытай 2050 жылға қарай инновациялық державаға айналуы керек, гүлденген, күшті, демократиялық, мәдени жағынан дамыған, келісімі жарасқан, заманауи социалистік елдің құрылысына және Қытайдың ұлттық жаңару арманының жүзеге асуына қолдау көрсетуі керек.

Жоспардан кейін Қытай өзінің бәсекелестік артықшылығын құру үшін бірнеше стратегиялық салаларды анықтады. Соңғы мысалдардың бірі – Жасанды интеллект бойынша әрекет жоспары (2017)

Соңғы онжылдықтарда Қытай үкіметі әрбір 5 жыл сайын жоғары технологиялық даму жоспарларын жүзеге асырып келеді және мезгіл-мезгіл

Қытайда жасалған 2025 және ақпараттандыру, цифрлық трансформация және индустрияландыруды үйлестіруге жәрдемдесетін іс-қимыл жоспары сияқты ұлттық стратегияларды тұжырымдады (工业和信息化部 国资委 国家标准委关于深入推进信息化和工业化融合管理体系的指导意见年第33号国务院公报_中国政府网,2018)

Қытай инженерлік, технологиялық инновациялар, соның ішінде жүрдек пойыздар, жасанды интеллект, кванттық есептеулер, жаңа энергия және интернет экономикасы салаларында айтарлықтай жетістіктерге жетті. Қытай электронды ақпарат өнімдерін шығаратын әлемдегі ең ірі өндірістік базаға айналды. Қытай әлемдегі ең ірі автомобиль өндірушісі және электромобиль өндірушісі және экспорттаушысы болды.

Ол осы сегменттегі нарық үлесі 52% болатын ең ірі өнеркәсіптік роботтар нарығының бестігіне кіреді.

Қытай 29 000 км-ден астам арнайы жоғары жылдамдықты теміржолдарды салды, бұл бүкіл әлемдегі темір жолдардың жалпы ұзындығынан көп. жоғары жылдамдықты теміржол желісін және барлық табыс деңгейіндегі адамдар үшін қолжетімді қызметтерді дамытқан алғашқы табысы орташа елге айналды (Lawrence M.B., 2019).

Патенттік өтінімдер – Қытайдың ғылым мен технологиялық инновациялар бойынша әлемде көшбасшылығын көрсететін тағы бір күшті көрсеткіш. Қытайдың жаһандық патент пен тауар таңбасына өтінімдердің үлесі сәйкесінше 43,6% және 46,3% жетті. Қытай ғылыми мақалаларға сілтеме жасау бойынша әлемде АҚШ-тан кейін және Ұлыбританиядан озып, екінші орында тұр (Chinadaily, 2017). Қытай ғалымдарының әртүрлі пәндер бойынша ең ықпалды халықаралық журналдарда жарияланған мақалаларының саны жетінші жыл қатарынан әлемде екінші орында тұр, бұл Қытайдың ғылыми зерттеулер мен инновациялар саласында да орасан зор жетістіктерге жеткенін білдіреді.

Электрондық коммерцияның әсерлі дамуын Қытайдың сауда алаңдары көрсетеді. Қытайда аптасына 31 сағатқа жуық уақытын желіде өткізетін 904 миллион интернет пайдаланушысы және халықтың 65% нарыққа ену деңгейі бар екенін ескерсек, бұл таңқаларлық емес. Салыстыру үшін: АҚШ-тағы сәйкес пайдаланушылар небәрі 312 миллион пайдаланушыны құрайды, ал ену деңгейі 90%-ға жақын (D'Andrea K., 2022).

Қытайлық компаниялар MIT Technology Review, Forbes, BCG деректері бойынша әлемде-

гі ең инновациялық және ақылды компаниялардың рейтингтеріне кіреді.

Alibaba Қытайдағы инновациялық компаниялардың типтік үлгісі болып табылады. Alibaba – Tmall, Taobao, аналогы eBay; соның ішінде бірқатар онлайн платформаларды бақылайтын әлемдегі ең ірі электрондық коммерция компаниясы; және әлемдегі ең күрделі және тиімді онлайн коммерция экожүйелерінің бірін жасайтын Alipay төлем қызметі (Ant Group басқарады).

Baidu, Alibaba және Tencent интернет аспауыттары басқаратын елдің технологиялық компаниялары жасанды интеллект бойынша көптеген сарапшыларды жалдап, жаңа зерттеу нысандарын салуда және Amazon, Google немесе Microsoft корпорациясына тиесілі кез келген нәрсемен бәсекелесетін деректер орталықтарына инвестиция салуда. Ақша сансыз стартаптарға да құйылып жатыр, өйткені қытайлық кәсіпкерлер мен инвесторлар жасанды интеллект барлық салаларда қолданудың үлкен мүмкіндігін көреді»?

Қытайдың адам ресурстарын, сондай-ақ кәсіпкерлік мүмкіндіктерін барынша пайдалану үшін Қытай бүкіл елде жаппай кәсіпкерлік пен жаңашылдық бастамасын бастады, бұл нарықтың өміршеңдігі мен әлеуметтік шығармашылықты айтарлықтай ашты.

Жаппай кәсіпкерлік пен инновация да елдің дәстүрлі салаларын түрлендіруге және экономиканы жаңғыртуды жеделдетуге көмектесті.

Соңғы жылдары әкімшілік шаралар, институционалдық инновациялар мен зияткерлік меншікті қорғау, сондай-ақ ғылыми-зерттеу және әзірлемелерге инвестицияларды ынталандыру арқылы Қытай өзінің техникалық стандарттарын алға жылжытуға негізделген жаңа технология саясатын белсенді түрде дамытып келеді. Жаһандануға белсене қатыса отырып, Қытай жаһандық құн тізбегіндегі ынтымақтастықтан пайда тауып қана қоймайды, сонымен қатар бүкіл әлемде инновацияларға үлес қосады.

«Реформалар мен ашықтық саясатын» іске асыру нәтижелері

«Реформалар мен ашықтық саясатын» іске асыру нәтижелері (Трофимов В., 2021):

Біріншіден, реформалар басталған кезде әлемнің ең ірі жиырма экономикасынан тыс қалған Қытай экономикасы өткен кезеңде жалпы ішкі өнім бойынша әлемде сенімді екінші орынды иеленді. Оның үстіне, бірқатар болжамдар алдағы онжылдықтарда Қытай экономикасының АҚШ-ты басып озуға және әлемдегі ең ірі эко-

номикаға айналуға толық мүмкіндігі бар екенін көрсетеді.

Екіншіден, қарастырылып отырған кезеңде Қытай жүздеген миллион адамдарды кедейліктен алып шықты. 1978 жылы қытайлардың 88%-дан астамы күніне 2 доллардан аз табыспен өмір сүрсе, соңғы онжылдықтарда мұндай кедей азаматтардың санаты айтарлықтай қысқарып қана қоймай, дерлік жойылды. Бір кездері Қытайдың шешуші артықшылықтарының бірі болған арзан жұмыс күші бүгінде ондай емес, өйткені қытайлық жұмысшылардың өмір сүру деңгейі мен жаалақысы Вьетнам сияқты Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінің жұмысшыларынан әлдеқайда асып түседі. Оның үстіне бұрын басқа елдерге, мысалы, Ресейге жұмыс істеуге кеткен көптеген қытайлық жұмысшылар қазір өз отанында қалып, жұмыс істегенді тиімді санайды.

Қытай өсу қарқыны 3-суретте көрсетілген.

3-суреттен көрініп тұрғандай, Қытай экономикасының жинақталған инвестициялық, инновациялық және ғылыми-техникалық әлеуеті 2005 жылдан бастап өсудің жылдам қарқынын қамтамасыз етті.

Көптеген адамдар Қытайдың экономикалық табысының ұзақтығына таң қалады. Бұл жазықтықта Қытайдың экономикалық дамуы туралы мәселенің көтерілуі заңды. Жапония, Германия сияқты қарқынды экономикалық табысқа қол жеткізген елдердің бүкіл тарихы уақыт өте келе олардың экономикалық өсу қарқыны төмендеп, жаһандық елдермен салыстырғанда орташа деңгейде екенін көрсетеді. Дегенмен, Қытайдың экономикалық даму динамикасында әлсіреу белгілері байқалмайды.

Қытайдың экономикалық өсу қарқыны сызықтық және ұзақ мерзімді болып табылады және келесі формула бойынша жүреді:

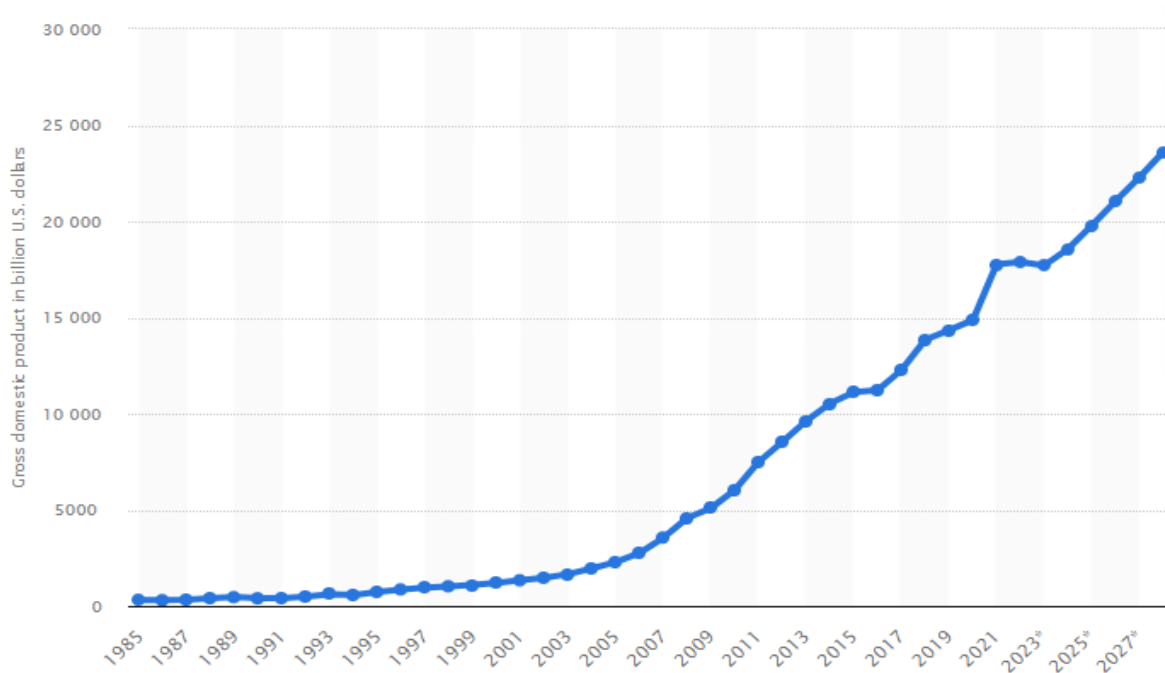
$$Y = a + ax + t$$

Y – экономикалық өсу қарқыны,

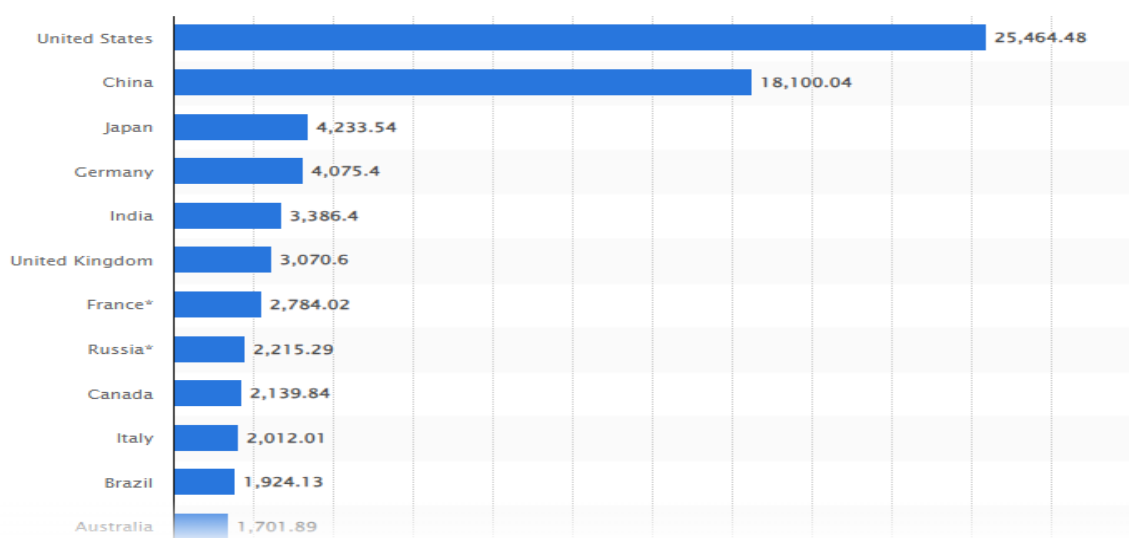
X – айнымалы факторлар,

t – уақыт факторы

Жалпы ішкі өнім елдің экономикалық қуатының маңызды көрсеткіші болып табылады. Ол елде бір жылда өндірілген барлық тауарлар мен қызметтердің жалпы нарықтық құнын білдіреді. Қытай әлемдегі ең үлкен жалпы ішкі өніммен жетекші елдердің қатарында, АҚШ-тан кейін екінші орында. Қытайдың жалпы ішкі өнімінің көлемі 18 триллион АҚШ долларынан асады (4-сурет)

3-сурет – 1985 жылдан 2022 жылға болжаммен 2028 жылға дейінгі Қытайдағы ағымдағы бағадағы жалпы ішкі өнім (миллиард АҚШ долларымен)
Ескерту: statista.com (2023) бойынша құрастырылған

4-сурет – 2022 жылғы жалпы ішкі өнімі ең үлкен 20 ел (миллиардтаған АҚШ доллары)
Ескерту: statista.com (2023) бойынша құрастырылған

Қытай 2001 жылы ДСҰ-ға кіргеннен кейін жаһандық саудадағы ролін арттырды. Осылайша, бүгінгі таңда дүние жүзінде қалған тұтыныңдың 2,6%-ы одан импортталады (2000 жылғы 0,8%-бен салыстырғанда). (Erkebulan A., 2019).

21 ғасырдағы Қытайдың сын-қатерлері

XXI ғасырдағы Қытайдың сын-қатерлеріне «жаңа экономикалық циклге» көшу және қалпына келтіру мәселесін шешу және Қытай үкіметі ұсынған «Қытай жолы» деп аталатын «жаһандандудың жаңа тұжырымдамасын» жүзеге асыру жатады. Қытай экономикасына жоғары сапалы инвестициялардың тұрақты өсуі және Қытайдың шетелдік активтерге инвестициялауы.

«Қытай жолы» схемасы 5-суретте көрсетілген.

Қытайдың шетелдік компанияларға инвестициясы өседі және негізгі себепке байланыс-

ты «орташа жоғары» өсу қарқынында қалады (D'Andrea K., 2022):

- «Жаңа экономикалық циклдің» басталуымен және Қытай экономикасының үнемі кеңеюіне байланысты жоғары қосылған құнды қамтамасыз ететін экономиканың шетелдегі секторларына қытайлық инвестицияға сұраныс артып отыр.

- «Бір белдеу, Бір жол» жобасын дәйекті түрде жүзеге асыру Қытайдың бастамасы мен алға қойған «жаһандандудың жаңа тұжырымдамасына» назар аударуына байланысты Қытайдың тікелей шетелдік инвестицияларын одан әрі дамытудың айқындаушы факторларының біріне айналады. Сондықтан біз «Бір белдеу, бір жол» жобасының қатысушылары Қытайдың тікелей шетелдік инвестициясы түсетін ең жылдам дамып келе жатқан аймаққа айналады деп күтеміз.

5-сурет – «Қытай жолы» схемасы

Бірақ басқа да пікірлер бар: Қытайдың стратегиясы «көп көлемдегі табиғи ресурстарды импорттаудан және тауарлардың үлкен экспортынан тұратын сыртқы әлемге қатысты кеңірек стратегиясының көрінісі болуы мүмкін». (Ramazanov A., 2013)

Қытай – 21 ғасыр державасы. (kpmg.com., 2018) Бүгінгі таңда Қытайдың жаһандық супердержаваға айналу перспективалары бар екені белгілі болды. ҚХР-ның ұлы державасы оның ұлттық мүдделерін жүзеге асыру негізінде өседі. Қытай «Қытайдың бейбіт дамуы» ақ кітабында атап өткендей, ұлттық даму үшін бейбіт және тұрақты халықаралық ортаны құру басты мақсат болып табылады (Iimkozha A.E., Raev D.S., 2023).

Қорытындылар

Мао Цзэдун кезіндегі сәтсіз шаралар мен қате экономикалық саясат экономика мен жалпы қоғамның апатты жағдайына әкелді. Қазіргі күрделі экономикалық жағдайдан шығу үшін нарықтық реформалар негізінде экономиканы жаңғырту стратегиясы қабылданды. Қытай эко-

номикасын модернизациялау принциптері реттілігін, жоспарлауын, күрделілігін, анықтайды. Қағидалардың негізінде стратегиялық мақсат пен экономиканы жаңғырту моделі әзірленді. Қытай экономикасын модернизациялаудың стратегиялық мақсаты – жоғары өсу қарқынының арқасында экономикалық даму бойынша әлемдегі жетекші елдерді қуып жету. Қытай мемлекеті мен Коммунистік Партиясы органдарының барлық қызметі жоғары өсу қарқынына қол жеткізуге бағынады. Экономиканы жаңғырту моделі шетел капиталын, технологияларын, менеджментін импорттау, жекешелендіру және мемлекеттік кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру, арзан өндіріс факторларын пайдалану, белсенді инвестициялау арқылы жалпы ішкі өнімдегі жинақтау үлесі жоғары саясат, экономиканы дамытуға мемлекеттің белсенді қатысуы (экономиканы икемді мемлекеттік реттеу), экономиканы жаңғыртуға Қытай Коммунистік Партиясының орталықтандырылған басшылығы. Шетелдік инвестицияларды тартатын және экспортқа тауар өндіру мәселелерін шешетін тірек пункттер еркін экономикалық аймақтарды құру болып табылады. Солардың арқасында Қы-

тай экономикасы экспортқа бағытталған және шетелдік инвестицияға ашық болды. Өткен кезеңдегі экономиканы жаңғырту нәтижесінде Қытай жалпы ішкі өнім көлемі бойынша әлемде екінші орынға шықты. ХХІ ғасырдағы Қытайдың сын-қатерлеріне «қытайлық жолға» көшу жатады: Қытай экономикасына инвестиция тарту және Қытайды шетелдік активтерге инвестициялау. Бұл инвестициялардың мақсаты – Қытай

экономикасын өзгертуге және қытайлық тұтынушылардың өсіп келе жатқан қажеттіліктерін қанағаттандыруға көмектесетін технологияларды, тәжірибені және жетекші брендтер мен өнімдерді қайтару. Қытайдың экономикалық даму динамикасы төмендеу белгілерін көрсетпейді. Қытай дамуының экономикалық үлгісі экономикалық өсу қарқынының сызықтық және ұзақ мерзімді сипаты болып табылады.

Әдебиеттер

- Bekkers E., Koopman R. B., & Rêgo C. L. (2021). Structural change in the Chinese economy and changing trade relations with the world. – *China Economic Review*. – 65. – P. 101573
- Berger Ya. M. (2009) *Ekonomicheskaya strategiya Kitaya*. – M.: Forum [Economic strategy of China. – M.: Forum]. – 560 p.
- Berthelsen J.(2011) Is This the China that Can't? // *Asia Sentinel* [Electronic resource]. – URL: http://www.asiasentinel.com/index.php?option=com_content&task=view&id=3200&Itemid=422%20(Accessed: 19.08.2023)
- Cai F., & Cai F. (2021). How Fast Has the Chinese Economy Grown? Understanding China's Economy: The Turning Point and Transformational Path of a Big Country. – P. 27-43
- D'Andrea K. (2022) *Elektronnaya trgovlya v Kitae*. ECC – «Izdatelskie resheniya» [D'Andrea K. Electronic commerce in China. ECC – Publishing Solutions].-34 p. [Electronic resource] .- URL:https://ridero.ru/books/elektronnaya_torgovlya_v_kitae/freeText/#freeTextContainer (Accessed: 19.08.2023)
- Erkebulan A. (2019) *Zataivshiy drakon. Kak sdelat' uspekh Kitaya vy'godny'm dlya mirovoj e'konomiki* [Hidden dragon. How to make China's success profitable for the global economy]. [Electronic resource]. – URL: https://forbes.kz/process/expertise/zataivshiy_drakon_1552906942 (Accessed: 16.08.2023)
- Globalizatsiya mirovoj e'konomiki i Kazakhstan/pod nauch. red. A. Ramazanov, A. Sakhanovoj (2013). – Almaty: [Globalization of the world economy and Kazakhstan. – Almaty]. – 191p.
- Grinin L. E. (2012) *Kitajskaya model' i perspektivy liderstva Kitaya v mire*// Age of globalization [Grinin L. E. Chinese model and perspectives of China's leadership in the world // *Vek globalizatsii*.- No 2.]. [Electronic resource]. – URL: <https://publications.hse.ru/pubs/share/folder/zrv15qn3yc/135053558.pdf> (Accessed: 19.08.2023)
- Haghsefat S., & Huaming S. O. N. G. (2021). The impact of total factor productivity on economic growth based on Chinese economy. – *Economics Business and Organization Research*.- 3(1).-P. 70-90
http://www.xinhuanet.com/politics/2016-05/19/c_1118898033.htm(Accessed: 21.10.2023)
<https://spb.hse.ru/ixtati/news/463382403.html> (Accessed: 19.08.2023)
- Huang K. X., Li S., & Tian G. (2021). Chinese Economy under the New" Dual Circulation" Strategy: Challenges and Opportunities-A Summary of the Annual SUFE Macroeconomic Report (2020–2021). – 1. *Frontiers of Economics in China*. – 16(1). – P. 1-29
- Ilimkozha A.E., Raev D.S. (2023) *Analiz roli i interesov Kitaya v Tsentralnoy Azii* [Ilimkozha A.E., Raev D.S. Analysis of China's role and interests in Central Asia]. [Electronic resource]. – URL: <https://bulletin-irr.ablaikhan.kz/index.php/j1/issue/view/40> (Accessed: 21.10.2023)
- Ji X., & Lim G. (2022). The Chinese way of reforming global economic governance: An analysis of China's rising role in the group of twenty (G-20). *The Chinese Economy*. – 55(4). – P. 282-292.
- Kitajskij faktor v Czentral'noj Azii/ pod red. d.e`n. A.Ramazanov(2013) [The Chinese factor in Central Asia.- KazUMOMYa them. Abylai Khan, Almaty]. -58p.
- Kucera J. (2022) What is China's policy in Central Asia?. – EurasiaNet.[Electronic resource].-URL: <https://eurasianet.org/central-asia-what-is-chinas-policy-drive> (Accessed: 23.10.2023)
- Lau L. J. (2019). Chinese economy in the new era. *Pacific Economic Review*. – 24(2). – P.187-207
- Lawrence M. B., Bullock R. G., Liu Z. (2019) *China's high-speed rail development* (no. 137512), The World Bank, pp. 1–101. [Electronic resource]. – URL:<http://documents.worldbank.org/curated/en/933411559841476316/Chinas-High-Speed-Rail-Development>(Accessed: 21.10.2023)
- Li M. (2020). The future of the Chinese economy: Four perspectives. – *Journal of Contemporary Asia*. – 50(2). – P. 228-247
- Liao H., Yang L., Dai S., & Van Assche, A. (2021). Outward FDI, industrial structure upgrading and domestic employment: empirical evidence from the Chinese economy and the belt and road initiative. – *Journal of Asian economics*. – 74. – P. 101303.
- Lu S., Shen J. H., Li W., & Zhang J. (2020). A theory of economic development and dynamics of Chinese economy. – *Economic Modelling*. – P. 69-87
- Lu Y., Wang J., & Zhu L. (2019). Place-based policies, creation, and agglomeration economies: Evidence from China's economic zone program. – *American Economic Journal: Economic Policy*. – 11(3). – P. 325-360.
- Ma Y. (2023). From imitation to innovation: examining the technology-related change process in a transitioning Chinese economy. – *Sport in Society*. – 26(3). – P. 474-493

Meng J., Zhu Y., & Han Y. (2023). Can 'new' infrastructure become an engine of growth for the Chinese economy? – Journal of Chinese Economic and Business Studies.- 21(3).-P. 341-362.

Perspektiviyi razvitiya kitayskoy ekonomiki (2018) [Prospects for the development of the Chinese economy]. [Electronic resource]. – URL: <https://kpmg.com/kz/ru/home/media/press-releases/2018/03/china-outlook.html>(Accessed: 21.10.2023)

Salike N., Huang Y., Yin Z., & Zeng D. Z. (2022). Making of an innovative economy: a study of diversity of Chinese enterprise innovation. – China Finance Review International. – 12(3). – P. 496-518.

Trofimov V. (2021) Agrarnaya reforma kak zadel dlya budushhikh uspekhev [Agrarian reform as a foundation for future success]. [Electronic resource]. – URL:

Trofimov V. (2021) Ekonomicheskoe liderstvo KNR: pozitivny`e itogi 40 let reform [China`s Economic Leadership: Positive Outcomes of 40 Years of Reforms]. [Electronic resource].- URL: : <https://spb.hse.ru/ixtati/news/465133760.html> (Accessed: 20.08.2023)

Trofimov V. (2021) Speczial`ny`e e`konomicheskie zony` Kitaya: prichiny` uspekha [China Special Economic Zones: Reasons for Success]. [Electronic resource]. – URL: <https://spb.hse.ru/ixtati/news/463382403.html> (Accessed: 19.08.2023)

Wang X., Weaver N., & Xue N. (2019). Challenges for the Chinese economy in the new era of development. Journal of Chinese Economic and Business Studies. – 17(1). – P. 1-7

Yitao T., Yiming Y. (2016) Current Chinese Economic Report Series / T. Yitao, Y. Yiming. – Singapore: Springer.- 30 p. [Electronic resource]. – URL: <https://content.e-bookshelf.de/media/reading/L-5008422-d25f073b17.pdf> (Accessed: 19.10.2023)

Zhang Y. Y., Zheng Q., & Wang H. (2021). Challenges and opportunities facing the Chinese economy in the new decade: epidemics, food, labor, E-commerce, and trade. – *The Chinese Economy*. – 54(6).- P.373-375

Zhenpeng X. (2021). New innovative guidelines for the Chinese economy by 2035. – Scientific result. Economic research. – 7(2). – P. 4-12

中共中央 国务院印发《国家创新驱动发展战略纲要》-新华网 (xinhuanet.com) 中共中央 国务院印发《国家创新驱动发展战略纲要》-新华网(2016). [Electronic resource]. – URL:

国务院关于印发新一代人工智能发展规划的通知_科技_中国政府网(2017). [Electronic resource]. – URL: http://www.gov.cn/zhengce/content/2017-07/20/content_5211996.htm/ (Accessed: 21.10.2023)

工业和信息化部 国资委 国家标准委关于深入推进信息化和工业化融合管理体系的指导意见年第33号国务院公报_中国政府网 (2017). [Electronic resource]. – URL: http://www.gov.cn/gongbao/content/2017/content_524 (Accessed: 21.10.2023)

Авторлар туралы мәлімет:

Рамазанов А.- Профессоры, Экономика ғылымдарының докторы, Экономика, қызмет көрсету және құқық кафедрасы Алматы гуманитарлық – экономикалық университетінің (Профессоры Алматы, Қазақстан, email: altay@mail.ru);

Кренгауз И.Н. (сәйкес автор)- доцент, э.ғ.к., Маркетинг және логистика кафедрасы «Туран» университетінің., асс. профессоры (Алматы, Қазақстан, email: : irina_krengauz@mail.ru);

Болатханова З. – э.ғ.к., Инженерлік және ақпараттық технологиялар мектебі Еуразиялық технологиялық университетінің, асс. профессоры (Алматы, Қазақстан, email:bolatkhanova@mail.ru)

Information about authors:

Altay Ramazanov Professor- Doctor of Economics, Professor of the Department of economics, services and law of Almaty Humanitarian – Economic University(Almaty, Kazakhstan, email: altay@mail.ru);

Irina Krengauz (corresponding author)- Phd, Associate Professor of the Department of marketing and logistics of Turan University(Almaty, Kazakhstan, email: : irina_krengauz@mail.ru);

Zaure Bolatkhanova – Candidate of Economic Sciences , Associate Professor of the Department School of Engineering and Information Technology of Eurasian Technological University, Almaty, Kazakhstan, email: bolatkhanova@mail.ru

Сведения об авторах:

Рамазанов Алтай Абдрахманович- профессор, доктор экономических наук, профессор кафедры экономика, услуги и право Алматинский Гуманитарно – Экономический Университет(г. Алматы, Казахстан, эл.почта: altay@mail.ru);

Кренгауз Ирина Наумовна(корреспондентный автор)- кандидат экономических наук, доцент, ассоциированный профессор кафедры маркетинг и логистика Университет «Туран» (г. Алматы, Казахстан, эл.почта: irina_krengauz@mail.ru);

Болатханова Зауре – кандидат экономических наук, ассоциированный профессор кафедры Школа инженерных и инновационных технологий Евразийский технологический университет(г.Алматы, Казахстан, эл.почта: bolatkhanova@mail.ru)

*Келіп түсті: 5 наурыз 2024 жылы
Қабылданды: 20 мамыр 2024 жылы*

Г.М. Молотова Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова, Казахстан, г. Алматы
e-mail: gmolotova@mail.ru**ПРЕДСТАВЛЕНИЕ О МИРОЗДАНИИ
ТЮРКСКИХ НАРОДОВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ:
ДРЕВНОСТЬ И РАННЕЕ СРЕДНЕВЕКОВЬЕ**

В статье использованы сведения древнетюркских письменных памятников, изданных в советский период. Автор ставит перед собой цель осветить представление о мироздании тюркских народов Центральной Азии. Основными источниками выступили надписи на камне «Памятник в честь Кюль-Тегина», «Памятник в честь Тоньюкука» и «Ырк-битиг», сохранившийся на бумаге. Автором статьи отмечается, что, несмотря на изученность каменных стел, все еще остаются малоизученными некоторые грани этих источников. Рассматривается представление о трехуровневой горизонтальной и четырехугольной вертикальной модели мира. Отмечается, что подобное представление является общим для тюркских народов Центральной Азии и Южной Сибири. Непосредственно с этим вопросом освещена поддерживающая и карающая функция представителей древнетюркского пантеона божеств. Путем сравнительного анализа памятников в честь Кюль-Тегина, Тоньюкука с данными эпиграфики того же периода установлены дополнительные сведения о функции богини Умай. Установлена трансформации функции Умай на основе сведений, зафиксированных в «Диван лугат ат-турк» Махмуда Кашгари. Определена архаичность мифа о создании Вселенной. В заключении отмечается важность древнетюркских письменных памятников для исследования духовных ценностей тюркских народов древности и раннего средневековья.

Ключевые слова: древнетюркские письменные памятники, представление о мироздании, модель мира, каган, Центральная Азия.

G. Molotova

Institute of Oriental Studies after named R.B. Suleimenov, Kazakhstan, Almaty
e-mail: gmolotova@mail.ru**Idea of the world of turkic peoples of Central Asia:
Antiquity and Early Middle Ages**

The article uses data from Ancient Turkic written monuments published in the Soviet period. The author intends to illuminate the idea of the world of Turkic peoples of Central Asia. The main sources were the inscriptions on the stone "Monument in honor of Kul-Tegin", "Monument in honor of Tonyukuk" and "Irk-bitig", which were preserved on paper. The author of the article notes that, despite the knowledge of stone steles, some facets of these sources remain poorly studied. The idea of a three-level horizontal and quadrangular vertical model of the world is being considered. It is noted that such a view is common to the Turkic peoples of Central Asia and Southern Siberia. Directly with this question, the supporting and punishing function of representatives of the ancient Turkic pantheon of deities is covered. By comparative analysis of monuments in honor of Kul-Tegin, Tonyukuk with data from epigraphy of the same period, additional data about the function of the goddess Umai was established. The transformation of the Umai function was established based on data recorded in the "Divan Lughat at-Turk" by Mahmud Qashghari. The archaic myth about the creation of the Universe has been determined. The conclusion notes the importance of ancient Turkic written monuments for studying the spiritual values of the Turkic peoples of Antiquity and the Early Middle Ages.

Key words: ancient Turkic written monuments, the idea of the world, the model of the world, Qaghan, Central Asia.

Г.М. Молотова

Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Қазақстан, Алматы қ.
e-mail: gmolotova@mail.ru

Орталық Азия түркі халықтарының дүниетанымы туралы түсінік: ежелгі және ерте орта ғасырлар

Мақалада Орталық Азиядағы түркі халықтарының дүниетанымы туралы түсінік беру мақсатында кеңестік кезеңде жарық көрген көне түркі жазба ескерткіштерінің мәліметтері пайдаланылды. «Күл-Тегиннің құрметіне ескерткіш», «Тонюкуктың құрметіне ескерткіш» тасқа жазылған ескерткіштер және қағазда сақталған «Ырқ-бітіг» қатарлы дереккөздер зерттеу негізгі болды. Мақала авторы тас стелалардың зерттелінгеніне қарамастан, бұл дереккөздердің кейбір қырлары әлі де аз зерттелгенін атап өтті. Түркі халықтарының әлемнің үш деңгейлі көлденең және төртбұрышты тік моделі туралы түсінігі қарастырылады. Мұндай түсінік Орталық Азия мен Оңтүстік Сібірдің түркі халықтары үшін ортақ екендігі айтылып өтті. Ежелгі түркі құдайлар пантеоны өкілдерінің қолдау және жазалау функциясы бұл мәселемен тікелей байланыста көрсетілген. Күл-Тегиннің, Тонюкуктың құрметіне орнатылған ескерткіштерді сол кезеңдегі эпиграфия деректерімен салыстыру арқылы Умай құдайының қызметі туралы қосымша мәліметтер анықталды. Махмұд Қашқаридің «Диван лұғат ат-түрік»-де сақталған мәліметтер негізінде Умай функциясының өзгерістері белгіленді. Ғаламды құрылуы туралы мифтің архаикалық сипаты анықталды. Қорытындыда ежелгі және ерте орта ғасырлардағы түркі халықтарының рухани құндылықтарын зерттеу үшін ежелгі түркі жазба ескерткіштерінің маңыздылығы атап өтілді.

Түйін сөздер: ежелгі түркі жазба ескерткіштері, әлем туралы түсінік, әлем моделі, қаған, Орталық Азия.

Введение

Памятники древнетюркского периода стали известны науке в XIX веке и с тех пор они представляют особый интерес для исследователей как источник по истории и культуре тюркских народов. На первый взгляд они достаточно изучены, но со временем выявляются неизученные аспекты наскальных надписей, над которыми стремятся работать ученые современности. Одним из таких сторон каменных стел выступает представление о мироздании, которое непосредственно связано с верованием тюркских народов древности и раннего средневековья. Изученный материал показывает, что мировоззрение, основанное на вероисповедании древних тюрков, способствовало процветанию культуры.

Рунические надписи на камне свидетельствуют о развитом литературном языке, вобравший в себя более архаичный стиль повествования. Например, в «Ырқ битиг» зафиксирован собственно тюркский образ птицы-помощницы героя повествования – «qoqu qush» (Малов, 1951: 88). В фольклоре более позднего периода встречается образ таких огромных птиц, как Симург, Анка, которые были заимствованы с арабской и иранской мифологии с принятием ислама. Вероятнее всего, «qoqu qush» относится к архаичному пласту образов, который был характерен для фольклора тюркских народов. В «Диван лугат ат-турк» Махмуда Кашгари зафик-

сирована быличка, где упоминается подобная птица со стальными крыльями, разрушающая горы. В тексте, возможно, имеет место гиперболизация. Мы предполагаем, что истоком образа птицы-помощницы «qoqu qush» является птица, упомянутая в быличке.

«Ырқ битиг», некоторыми исследователями переводится как «Книга гаданий». В ней ярко отражено вероисповедание и миропонимание тюрков. Следует отметить, что в «Ырқ битиг» в отличие от надписей на камне фигурирует не только Кок Тенгри, но и Ерклиг – божество нижнего уровня. Вероисповедание тюрков, зафиксированное в орхоно-енисейских памятниках, определило дальнейший ход развития культуры тюркских народов Центральной Азии.

Обоснование выбора темы. Малоизученные аспекты памятников древнетюркского периода определили выбор темы статьи. Памятники рунического письма стали основой трудов ученых прошлых столетий. Специалисты современности выявляют аспекты, оставшиеся вне внимание их предшественников. В статье рассматривается представление о мироздании, поддерживающая и карающая функции божеств древнетюркского пантеона. В тесной взаимосвязи с функцией божеств повествуется распад и восстановление тюркских каганатов. Наряду с функцией божеств верхнего и среднего уровня освещен вопрос трансформации функции Умай в период исламизации тюркских народов.

Исследуемые источники содержат значительный материал, не теряющий актуальность и в современности.

Цель и задачи. Автор статьи ставит цель исследовать представление тюрков о мироздании на основе древнетюркских письменных памятников. В изучаемых источниках зафиксированы достаточно лапидарные сведения по рассматриваемому аспекту культуры тюркских народов Центральной Азии.

Научная методология. Методологической базой выступили труды предшественников, занимавшихся источниковедческим анализом памятников письменности древнего периода. Используются издания орхоно-енисейских памятников, осуществленные С.Е. Маловым, привлечены исследования ученых прошлого столетия и современности. Методом эвристики выявлен необходимый пласт материала, зафиксированный в каменных стелах. Осуществлен сравнительный анализ сведений «Памятника в честь Кюль-тегина», «Памятника в честь Тоньюкука» и «Бірк битиг». На их основе составлено представление о божествах трех уровней, их роли в развитии тюркского каганата. Используются методы сравнительного исследования, описательный тип исследования. В центре внимания находятся труды специалистов, занимающихся проблемами истории и культуры древности и раннего средневековья.

Материалы и методы

Основная часть памятников периода тюркских каганатов сохранилась в виде надписей на камне, который воспринимался тюрками, как вечный материал. Таковыми являются «Памятник в честь Кюль-Тегина», «Памятник в честь Тоньюкука» и эпитафии. «Бірк битиг» выступает образцом памятника рунического письма на бумаге. С.Е. Малов отмечает, что по первоначальным находкам памятников рунического письма их называли «енисейскими», по мере их обнаружения на территории современной Монголии в долине Кошо-Цайдам, на берегу р. Орхон начали их называть орхоно-енисейскими. Дальнейшие экспедиционные работы позволили выявить надписи, выполненные руническим письмом на территории Казахстана, Киргизии. Редчайшие бумажные фрагменты с тюркскими рунами найдены на территории Восточного Туркестана (Малов, 1951: 11-13). Памятники, выявленные учеными конца XIX века, предоставили в распоряжение специалистов важные сведения

для реконструкции картины истории и культуры тюркских народов древности и раннего средневековья. Исследователи отмечают, что каменные стелы с долины реки Орхон отличаются огромными размерами и двуязычностью.

В «Памятнике в честь Кюль-Тегина», «Памятнике в честь Тоньюкука» зафиксированы достаточно краткие сведения, помогающие реконструировать государственное устройство тюрков, их мировоззрение и вероисповедание. Раскрыть вопрос представления тюркских народов о мироздании в исследуемый период стало возможным благодаря мифу, с которого начинается один из памятников рунического письма.

Большая надпись «Памятника в честь Кюль-Тегина» начинается с мифа о создании Вселенной: «Когда было сотворено сверху голубое небо (и) внизу темная земля, между (ними) обоими были сотворены сыны человеческие» (Малов, 1951: 36). Хотя текст мифа краток, но он свидетельствует о воле верхнего божества создать землю и людей. В алтайской мифологии создание земли приписывается двум уткам, которые, скорее всего, олицетворяют богов. Изгнание утки, затаившей в своем клюве землю, исследователи считают показателем разделения божеств верхнего и нижнего уровней. Однако такого поворота событий не наблюдается в мифе, зафиксированном в орхоно-енисейских памятниках. Создание Вселенной преподносится как воля верховного божества Кок. Далее подчеркивается, что правители в государствах тюрков определялись самим Тенгри: «Над сынами человеческими воссели мои предки Бумын-каган и Истеми-каган» (Малов, 1951: 36). Предопределение судьбы правителей и народа приписывается Кок Тенгри. С.Ю. Неклюдов высказал мнение, что образ единого небесного божества восходит «к довольно аморфной и инертной фигуре «небесного хозяина», известного архаической мифологии (Неклюдов, 1981: 187).

Мотив избранности правителя присутствует в более раннем эпосе тюрков «Огуз-наме»: рождение и становление правителем Огуз-кагана преподносится как воля Кок Тенгри. Эпизоды его женитьбы на представительнице верхнего и среднего уровней, удачные завоевательные походы описываются в ракурсе поддерживающей функции верховного божества. Единственное отличие от орхоно-енисейских памятников – в «Огуз-наме» присутствует образ волка, который выступает связующим звеном между Кок и его наместником на земле, по велению Кок указывая путь в период походов Огуз-кагана. Соответ-

ственно, волк описан эпитетами «сивогривый, сивовласый». В эпосе Кок Тенгри, по определению С.Ю. Неклюдова, выступает «небесным хозяином», управляющим деятельностью правителя тюрков.

В приведенном выше фрагменте мифа четко представлена вертикальная структура мироздания тюрков, которая является трехуровневой: верхний, средний и нижний. Небо тюрками воспринималась как сакральный уровень, о чем свидетельствуют данные древнетюркских письменных памятников. Небо, соответственно, воспринималось тюрками местом обитания главных божеств, которые в текстах называются Кок (Кок Тенгри) и Умай. Божеством же среднего уровня, по нашему мнению, выступает священная Земля-Вода. Понятие «ыдук Йер-Суб» в последующем трансформировалось в понятие Родины. В культуре тюркских народов более позднего периода сохранилось отношение к воде и земле как сакральным субстанциям. В традиционной культуре тюркских народов современности существует запрет осквернять воду и землю, являющийся отголоском мировоззрения более раннего периода. Божествам верхнего и среднего уровней свойственна поддерживающая и карающая функции, о чем пойдет речь ниже. Следует отметить, что смерть кагана или героев передается выражением «улетел», тем самым подчеркивая, что души героев поднимаются к божествам верхнего уровня.

После текста мифа приведены сведения о том, как представлялось тюркам окружающее пространство, согласно которым государство тюрков занимает центральное положение и враждебно настроенные народы расположены по четырем сторонам. В значении «стороны света» в изучаемых источниках использовано выражение «четыре угла» (угол – buluŋ). Описывая завоевательные походы тюркских каганов, отмечается, что принудили враждебные племена к миру. Когда речь идет о побежденных тюркских племенах, то подчеркивается, что их правителя связывали брачным союзом, выдав замуж одну из принцесс. Подобный шаг политического окраса был необходим для воссоздания конгломерата тюркских народов. Главное для Ильтериш-кагана было восстановление племенного союза, что способствовало объединению тюркских племен. С другой стороны, союз тюркских племен давал возможность укрепления тыла в период походов на восток, в страну табгачей.

Возникновение государства тюрков, объединение различных племен, процветание каганата

в этих текстах связываются с поддерживающей функцией верховных божеств. В малой надписи «Памятника в честь Кюль-Тегина» более ясно выражена идея избранности правителя тюрков самим Кок. Такие выражения, как «небоподобный, неборожденный» (Малов, 1951: 33), встречающиеся в изучаемых источниках, подтверждают наше мнение. В них каган воспринимается как наместник Тенгри на земле. Далее в малой надписи памятника указывается земля Отюкэн, где тюркский народ жил, не зная голода (Малов, 1951: 35). Здесь вырисовывается центральное положение места, где расположено государство тюрков. С центральным положением каганата непосредственно связано процветание государства и благополучие тюркского народа. Интересной является схема завершения походов на восток или на запад, связанная с морем или рекой. Кляшторный С.Г. отмечает, что горизонтальная космологическая модель мира, представленная в виде «четырёхугольного плоского пространства, окруженного морями» широко известна среди тюрков Центральной Азии и Сибири, свидетельствуя о многообразии культурных связей древнетюркского общества (Кляшторный, 2003: 241).

В каменных стелах встречается ландшафтная схема горизонтальной картины мира. Как выше отмечено нами, центром мира для тюрков представляется Отюкенская чернь, окруженная иными племенами и народами. Наряду с ней называется Кегменская страна и другие. Прослеживается еще и этнополитическая картина мира. В одном случае маркирована этнической принадлежностью: «уйгурская земля», «страна народа аз» и т.д. В другом случае – именем правителя «страна Капаган-кагана и народа тюрков сиров». Последний пример характеризуется сочетанием антропонима и этнонима. Как отмечают исследователи, древнетюркская цивилизация представляет собой «сложную систему», включающую «как архаические, так и прогрессирующие структуры» (Кляшторный, 2003: 242).

В повествовании о завоевательных походах кагана и его армии часто встречаются тюркские названия местностей: Йенчу-огуз, Темир-капуг и другие. Появление этих топонимов и гидронимов С.К. Караев объясняет завоеванием тюрков этой территории еще во второй половине VI века. Он приводит следующие их значения: Йенчу-огуз – древнетюркское название реки Сырдарья, Темир-капуг – Железные ворота, ущелье в Сурхандарьинской области (Караев, 1985: 25).

В горизонтальной модели мира, как нами отмечалось, государство тюрков окружено с четырех сторон враждебно настроенными народами. В орхоно-енисейских памятниках использованы такие обозначения сторон света: «илгэрү» – С.Е.Маловым переведен как «вперед», в значении «восток». Это направление к востоку от каганата. «Курыгару» (переведен как «назад») указывал на запад, «биргэрү» (в переводе «направо») обозначал юг от каганата, «йыргару» (переводится «налево») – северная часть от каганата. Прослеживается также применение их синонимов: «күн тоқсықа» – сторона солнечного восхода, «күн батсықыңа» – сторона заката солнца, «күн ортусыңару» – сторона полуденная (юг), «түн ортусыңару» – сторона полуночная (север). Передача оппозиций сторон света, как направо – налево, передний – задний, по утверждению исследователей мировоззрения, является традиционной для тюрков Центральной Азии и Южной Сибири (Львова, 1988: 24).

Как уже отмечено, каганом становятся по воле Кок Тенгри, что передается как один из аспектов поддержки верховного божества. В орхоно-енисейских памятниках упоминаются Кок, Умай и ыдук Йер-Суб. В эпитафии Кули Чура, «Ырк битиг» встречаются Ерклик – божество нижнего уровня. Следует отметить, что в рассматриваемых источниках выражение «Кок» используется в двух значениях: 1) имя верховного божества – Кок; 2) в значении неба. В первом случае делается акцент на уровень обитания божества. Богиня Умай тюрками воспринимается парой верховного божества. Поэтому при выражении поддерживающей функции божеств ее имя указывается наряду с Кок Тенгри. Следует отметить, что в некоторых надписях Умай названа наставницей (Васильев, 1981: 70). Поскольку царская чета – каган и хатун, является калькой парности божеств верхнего уровня, в орхоно-енисейских памятниках придается высокий статус кагану и хатун: «Небо, руководя со своих (небесных) высот отцом моим Ильтериш-каганом и матерью моей, Ильбильге-катун, возвысило их (над народом)» (Малов, 1951: 37). Здесь четко выражено верховное положение кагана и его супруги, как избранников Кок Тенгри, о чем свидетельствуют также данные нумизматики. Монеты Западно-Тюркского каганата с парным портретом (кагана и хатун) подтверждают наше мнение (Бабаяров, 2013: 144). В «Памятнике в честь Кюль-Тегина» словами Бильге-кагана подкрепляется идея о возвышении кагана над народом самим Кок: «Небо, дарующее (ханам)

государства, посадило меня самого, надо думать, каганом, чтобы не пропало имя и слава тюркского народа» (Малов, 1951: 39). Другая идея, выдвинутая в изучаемых источниках, заслуживающая внимания – избранность тюркского народа. Воинственный дух, храбрость тюрков в древности и раннем средневековье считаются даром и поддержкой божеств древнетюркского пантеона. Для указания воинственности тюрков в источниках используется сравнение «словно волки», а слабость врага уподобляется положением овцы перед волком. Подобные сравнения использованы автором «Кутадгу билиг», являясь показателем продолжения литературной традиции доисламского периода в более позднее время. Как подчеркивает Йусуф Хас Хаджиб, полководец должен быть сильным как волк (Йусуф Хас Хаджиб, 1984: 501).

Относительно богини Умай хочется подчеркнуть, что в XI веке в культуре тюркских народов наблюдается изменение ее функции. Можно привести пример с «Диван лугат ат-турк» Махмуда Кашгари. В этом труде зафиксирована поговорка «Умайқа тапинса оғул болур» (У той, которая прислуживает [роженице], родится сын) (Кашгари, 2010: 143). З.-А.М. Ауэзова перевела данную поговорку следующим образом: «У того, кто почитает ее [умай], будет ребенок» (Кашгари, 2005: 151). В отличие от предыдущего перевода присутствует намек на имя богини Умай, хотя в обоих случаях «умай» переводится в значении «плацента». Вероятнее всего, позже Умай стала восприниматься тюрками покровительницей младенцев. Разница в переводах есть. В первом случае подчеркивается рождение «сына» и вознаграждение сыном за услуги роженице. Хотя «Умайқа тапинса» можно было переводить «Если почитать Умай», как дано в переводе З.-А. Ауэзовой. Однако в ее переводе не указан пол ребенка. По нашему мнению, в поговорке применено слово «оғул», указывающее на мужское потомство, поскольку в переводе означает «сын» неслучайно. Рождение сына для тюрка являлось не только продолжением рода, но и рождением воина.

Наряду с божествами верхнего уровня упоминается ыдук Йер-Суб. Можно предположить, что это – божество среднего уровня. В каменных стелах священная Земля-Вода упоминается наряду с Кок Тенгри для передачи их поддерживающей функции. Так, например, «(Но) вверху Небо тюрков и священная Земля и вода тюрков (*т.е.* Родина) так сказали: «да не погибнет, говоря, народ тюркский народом пусть будет»»

(Малов, 1951: 37). При описании победы над многочисленной армией врага подчеркивается поддержка всех трех божеств: «Небо, Умай, священная Родина – вот они, надо думать, даровали победу» (Малов, 1951: 68).

В изучаемых источниках отражена и карающая функция божеств древнетюркского пантеона. Так, мы отмечали, что правителями становились по воле Кок Тенгри. Создание каганата, успехи в завоевательных походах считаются поддержкой божеств. Однако распад тюркского каганата преподносится авторами надписей как кара божеств за предательство народа по отношению к своему правителю – наместнику Кок на земле. Более ярко передана эта идея в «Памятнике в честь Тоньюкука»: «Небо, пожалуй, так сказало: Я дало (тебе) хана, ты оставив своего (букв.: твоего) хана, подчинился другим. Из-за этого подчинения Небо, – можно думать, – (тебя) поразило (умертило). Тюркский народ ослабел (умер), обессилел, сошел на нет» (Малов, 1951: 65). Далее повествуется, что вольный и воинственный тюркский народ превратился в рабов и долгие годы служил правителю табгач.

Что касается божества нижнего уровня, то упоминание встречается в эпитафии Кули-чору и в «Ырк битиг». Он представлен как обитатель подземного царства. Десакрализация нижнего уровня связана с тем, что он является противоположностью верхнего уровня: небесная сфера и подземное пространство. На примере эпитафии и «Ырк битиг» можно увидеть оппозицию уровней: верх – низ и значения: доброе – злое. Следует отметить, что нижний уровень у древних тюрков воспринимался копией верхнего уровня. Тем самым вырисовывается образ неба как крышки, подземное пространство представлялось в виде перевернутой крышки. Такое понятие было общим для тюрков Южной Сибири и Центральной Азии.

И.В. Стеблева характеризует «Ырк битиг» как «пространное, связное и удовлетворительно сохранившееся сочинение» (Стеблева, 2012: 75). В данном источнике также отражена поддерживающая функция Кок:

Вверху стоял туман (мгла),
Внизу стояла пыль.

Птицы летели [и] сбивались с пути.
Звери бежали [и] сбивались с пути.
Люди шли [и] сбивались с пути.

Снова по Милости Неба на третий год
Все увидели друг друга в здравии [и] благополучии.

В приведенном фрагменте ярко отражено спасение Небом всего живого от хаоса. Кок выступает блюстителем порядка во Вселенной. Здесь, как и в орхоно-енисейских надписях, отражена поддерживающая функция верховного божества. Относительно божества нижнего уровня И.В. Стеблева отмечает существование в культуре алтайцев Эрлика – черного, злого бога (Стеблева, 2007: 83).

Результаты и их обсуждение

Древнетюркские письменные памятники содержат достаточно сведений, чтобы реконструировать картину развития истории тюркских народов, государственного устройства и взаимосвязи в культуре представителей Тюркского мира. В изученных источниках отражена не только история развития государственной организации тюрков, но и их представление о мироздании, вероисповедание, мировоззрение. Характеризуя орхоно-енисейские памятники, И.В. Стеблева отмечает, что «однотипность приемов художественного изображения представляла собой стилистически единое целое, она возникла и развивалась согласно универсальным законам художественного творчества архаических периодов существования человечества» (Стеблева, 2012: 8). Можно предположить, что в привлеченных источниках использованы более архаичные формы выражения и формулировки мыслей о реальности современной авторам надписей.

Многочисленность тюркских племен позволила создать в 552 г. Тюркский каганат, о чем свидетельствуют исследования синолог А. Ходжаева (Ходжаев, 2011: 25-26). О могуществе каганата тюрков свидетельствует факт, что «тюрки вошли в контакт с не менее могучей державой Ираном, управляемой династией Сасанидов». Уничтожение государства эфталитов в бассейне Амударьи И.В. Стеблева связывает с именем одного из сыновей Бумын-кагана – Мухан-каганом (Стеблева, 2007: 10). В 567 г. земли к северо-востоку от Амударьи достались тюркам, а юго-западная часть отошла Ирану. Договор между ними определил границы двух держав, что свидетельствовало о росте могущества тюрков (Кызласов, 2004: 5). Все это свидетельствует о возрастающем влиянии тюрков на территории Центральной Азии. В древнетюркских письменных памятниках каганы этого периода характеризуются как мудрые и храбрые правители. Им приписывается создание племенного союза, что

служило гарантией безопасного тыла во времена походов к востоку от каганата.

Создание государства и его процветание непосредственно связано с волей Кок Тенгри. В этом Л. Базен видит «общий космический порядок», который «предписывает повиновение тюрков кагану, а других народов – тюркам» (Базен, 1986: 354). Мнение Л. Базена, вероятнее всего, основано на данных «Памятника в честь Кюль-Тегина». В малой надписи, где повествуется о периоде Бумын-кагана и Истеми-кагана, утверждается, что они, покорив враждебно настроенные народы, создали племенной союз: покорили «все народы, жившие по четырем углам, и принудили их всех к миру» (Малов, 1951: 34). В изучаемых источниках подчеркнута воинственность тюрских каганов, их армии.

Заключение

Древнетюркские письменные памятники, изданные еще в прошлом столетии, предоставляют в распоряжение исследователей информацию об истории и культуре тюрских народов в более ранний период. На основе данных орхоно-енисейских надписей нам удалось исследовать представление тюрков о мироздании. Несмотря на лапидарность сведений, они фиксируют горизонтальную и вертикальную модели картины мира. Вертикальная модель состоит из трех частей, где каждый уровень соответствует божеству: небо – обиталище божеств верхнего уровня: Кок (Кок Тенгри) и Умай. Божество ыдук Йер-Суб относится к среднему уровню. И нижний уровень – место обитания божества Еркиг. В изученных источниках встречается упоминание божеств первых двух уровней. Отражены их поддерживающая и карающая функции. Выдвигается идея о предрешенности судьбы кагана и его супруги. Так, правителем становятся по воле Кок Тенгри. Представители первого Тюркского кагана навлекает на себя гнев Кок, восстав против наместника верховного божества на земле: этим объясняется распад первого Тюркского каганата. Предав своего кагана, и подчинившись правителю табгач, тюркий народ потерял свою независимость. Согласно текстам, тюрские народы превратились в рабов народа табгач. Воинственная и сильная армия тюрков служи-

ла правителю табгач, участвуя в завоевательных походах. Поддерживающая функция Кок, Умай и ыдук Йер-Суб выражена в «Памятнике в честь Кюль-Тегина», «Памятнике в честь Тоньюкука». Победа малочисленных отрядов над многочисленным врагом объясняется как воля божеств. Каменные стелы, как непосредственно в них написано, воздвигнуты представителями второго Тюркского каганата как напоминание о прошлых ошибках и в виде наставления тюрским народам.

В горизонтальной модели мира земля тюркам представляется четырехугольной, а государство тюрков занимает центральное положение. Стороны света означают направление, в котором находятся другие государства в зависимости от расположения тюркского каганата. Так, вперед – восток, назад – запад, справа – юг, слева – север. Вырисовывается схема походов тюркских каганов: поход на восток, когда они дошли до Шантунгской равнины, поход на запад, когда они, переправившись через реку Жемчужная, дошли до Темир-Капыга, поход на юг, когда они немного не дошли до Тибета, поход на север, когда каган со своей армией дошел до страны Йыр-Байырку. Наряду с ориентирами сторон света называются конкретные топонимы, гидронимы. Наличие тюркских названий рек, гор указывает на более раннее пребывание в указанных местах тюркских племен.

Проведенное исследование показало, что древнетюркские письменные памятники являются прекрасным источником для исследователей современности. В них описывается похоронная обрядность древних тюрков, хотя в них речь идет только о проходах каганов. Немаловажным фактором выступает наставление потомкам как строить отношения с соседствующими народами. Хотя кратко, но передана характеристика народа табгач. Идея единства и сплоченности тюркских народов, выдвинутая каганами древнего периода, актуальна и сейчас.

Финансирование

Статья подготовлена в рамках ФНИ МНВО РК на тему: «Страны Востока: геополитические вызовы и новые перспективы для Казахстана в историческом и современном измерении» (№ BR 20281006).

Литература

- Малов С.Г. (1951). Памятники древнетюркской письменности. М.-Л., 451 с.
- Неклюдов С.Ю. (1981). Мифология тюркских и монгольских народов (Проблемы взаимосвязи) // Тюркологический сборник. 1977. М., сс. 184-202.
- Кляшторный С.Г. (2003). История Центральной Азии и памятники рунического письма. СПб. 560 с.
- Караев С.К. (1985). Древнетюркские топонимы Средней Азии // Советская тюркология. № 6. сс. 23–35.
- Львова Э.Л., Октябрьская И.В., Сагалаев А.М., Усманова М.С. (1988). Традиционное мировоззрение тюрков Южной Сибири. Пространство и время. Вещий мир. Новосибирск. 225 с.
- Васильев Д.Д., Чадамба З.Б. (1981). Древнетюркские эпиграфические памятники из долины р. Уюк // Тюркологический сборник. 1977. М., сс. 63-75.
- Бабаяров Г., Умиров К. (2013). Западный Тюркский каганат: денежное обращение, монеты, тамги // Западный Тюркский каганат. Атлас. Астана. сс. 142-173.
- Йүсүп Хас һажип. (1984). Кутадғу билиг. Үрүмчи.
- Махмуд ал-Кашгари. (2010). Диван лугат ат-турк. М., Т. 1. 461 с.
- Махмуд ал-Кашгари. (2005). Диван Лугат ат-Турк. Алматы, 1288 с.
- Стеблева И.В. (2007). Жизнь и литература доисламских тюрков: историко-культурный контекст древнетюркской литературы. М., 208 с.
- Стеблева И.В. (2012). Тюркская поэтика: этапы развития: VIII-XX вв. М., 200 с.
- Ходжаев А. (2011). Из истории древних тюрков (сведения древнекитайских источников). Алматы, 276 с.
- Кызласов В.Р. (2004). Историко-культурное взаимодействие иранских и тюркских народов в средние века (язык, письменность, религия) // Вестник Московского университета. Серия 8. История. № 3. сс. 5-20.
- Базен Л. (1986). Человек и понятие истории у тюрков Центральной Азии в VIII в. // Зарубежная тюркология. Выпуск 1. Древние тюркские языки и литературы. М., сс. 345- 360.

References

- Malov S.E. (1951). Pamyatniki drevneturkskoi pis'mennosti [Monuments of ancient Turkic writing]. M.-L. 452 s.
- Neklyudov S.YU. (1977). Mifologiya tyurkskikh i mongol'skikh narodov (Problemy vzaimosvyazi) [Mythology of Turkic and Mongolian Peoples (Interconnection Problems)] // Tyurkologicheskij sbornik. 1977. M., ss. 184-202.
- Klyashtorniy S.G. (2003). Istoriya Cenral'noi Azii i pamyatniki runicheskogo pis'ma [History of Central Asia and monuments of runic writing]. SPb., 560 s.
- Karaev S.K. (1985). Drevneturkskie toponimi Srednei Azii [Old Turkic place names of Central Asia] // Sovetskaya turkologiya, № 6. ss. 23–35.
- L'vova E.L., Oktyabr'skaya I.V., Sagalaev A.M., Usmanova M.S. (1988). Tradicionnoe mirovozzrenie tyurkov Yuzhnoj Sibiri. Prostranstvo i vremya. Veshchij mir [Traditional worldview of the Turks of Southern Siberia. Space and time. The Prophetic World]. Novosibirsk, 225 s.
- Vasil'ev D.D., Chadamba Z.B. (1981). Drevneturkskie epigraficheskie pamyatniki iz doliny r. Uyuk [Ancient Turkic epigraphic monuments from the valley of the river. Uyuk] // Tyurkologicheskij sbornik. 1977. M., ss. 63-75.
- Babayarov G., Umirov K. (2013). Zapadnyj Tyurkskij kaganat: denezhnoe obrashchenie, monety, tamgi [Western Turkic Khaganate: monetary circulation, coins, tamgi] // Zapadnyj Tyurkskij kaganat. Atlas. Astana, ss. 142-173.
- Yusuf Khas Khadzhib. (1084). Kutadgu bilig. Urumchi.
- Mahmud al-Kashgari. (2010). Divan lugat at-turk. M., T. 1. 461 s.
- Mahmud al-Kashgari. (2005). Divan Lugat at-Turk. Almaty, 1288 s.
- Stebleva I.V. (2007). Zhizn' i literatura doislamskikh tyurkov: istoriko-kul'turnyj kontekst drevneturkskoj literatury [Life and literature of pre-Islamic Turks: the historical and cultural context of ancient Turkic literature]. M., 208 s.
- Stebleva I.V. (2012). Turkskaya poetika. Etapi razvitiya: VIII–XIX vv [Turkic poetics. Stages of development: VIII-XIX centuries]. M., 200 s.
- Khodzhaev A. (2011). Iz istorii drevnih tyurkov (svedeniya drevnekitajskih istochnikov) [From the history of the ancient Turks (information from ancient Chinese sources)]. Almaty, 276 s.
- Kyzlasov V.R. (2004). Istoriko-kul'turnoe vzaimodejstvie iranskikh i tyurkskikh narodov v srednie veka (yazyk, pis'mennost', religiya) [Historical and cultural interaction of Iranian and Turkic peoples in the Middle Ages (language, writing, religion)] // Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 8. Istoriya. № 3. s. 5-20.
- Bazen L. (1986). Chelovek i ponyatie istorii u tyurkov Central'noj Azii v VIII v. [Man and the concept of history among the Turks of Central Asia in the VIII century.] // Zarubezhnaya tyurkologiya. Vypusk 1. Drevnie tyurkskie yazyki i literatury. M., s. 345- 360.

Сведения об авторе:

Молотова Гульбахрем Максимовна (корреспондентный автор) – кандидат филологических наук, доцент, главный научный сотрудник, Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова КН МНВО РК (г. Алматы Казахстан, эл.почта: gmolotova@mail.ru)

Information about author:

Molotova Gulbakhrem Maxsimovna (corresponding author) – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Chief researcher, R.B. Suleimenov Institute of the Oriental Studies CS MHES RK (Almaty, Kazakhstan, email: gmolotova@mail.ru)

Поступила: 28 февраля 2024 года

Принята: 20 мая 2024 года

С.С. Тулешова* , А. Әбиденқызы

Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Қазақстан, Алматы қ.

*e-mail: saule_tuleshova@mail.ru

ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ҚЫТАЙ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ДӘСТҮРЛІ МӘДЕНИЕТІНЕ САЛҒАСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ: ҰЛТТЫҚ САЛТ-ДӘСТҮР, ҚҰНДЫЛЫҚТАР МЕН МӘДЕНИ ЕРЕКШЕЛІКТЕР НЕГІЗІНДЕ

Бұл мақалада қазақ және қытай халықтарының дәстүрлері, құндылықтары мен мәдени ерекшеліктерін салыстыруға бағытталған өзара әрекеттестікке мәдени талдау жасалған. Тақырыптың өзектілігі Қазақстан мен Қытайдың қазіргі заманғы саяси, экономикалық және әлеуметтік-мәдени өзара әрекеттесуімен, сондай-ақ тиімді халықаралық өзара әрекеттесу үшін мәдени контексттің сипаттамаларын түсіну қажеттілігімен түсіндіріледі.

Зерттеу екі қоғамның мәдени аспектілерінің, соның ішінде тарихы, діні, әдет-ғұрпы, тілдік ерекшеліктері мен көркемдік өрнектерінің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау және талдауды мақсат етеді. Нәтижелер халықаралық ынтымақтастық пен түсіністікті нығайтуға ықпал ете отырып, Қазақстан мен Қытайдың мәдени ерекшеліктерін жан-жақты түсінуге мүмкіндік береді.

Жұмыстың практикалық маңыздылығы осы халықтар арасындағы тереңірек өзара түсіністікке ықпал ететін мәдени бағдарламалардың негізін жасауда жатыр.

Әдістеме тарихи дереккөздерді талдауды, социологиялық зерттеулерді, антропологиялық талдауды және тілдер мен көркем мәдениетті кешенді зерттеуді қамтиды. Маңызды әдіс – салыстырмалы талдау, әрбір мәдениеттің ортақ белгілері мен ерекшеліктерін көрсету.

Зерттеу нәтижелері қазақ және қытай халықтарының мәдени өзара әрекеттесуінің негізгі аспектілерін ашады, сонымен қатар мәдени айырмашылықтарды құрметтеудің маңыздылығын көрсетеді. Деректерді талдау мәдени факторлардың әртүрлі салалардағы, соның ішінде экономика, саясат және әлеуметтік қатынастардағы өзара әрекеттесуіне әсері туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Зерттеу қазақ және қытай халықтарының өзара қарым-қатынасына терең талдау жасай отырып, мәдениеттану саласына елеулі үлес қосады.

Алынған нәтижелер дипломатиялық қатынастар мен халықаралық ынтымақтастықты нығайтуға көмектесетін мәдени бағдарламаларды әзірлеу үшін пайдаланылуы мүмкін. Оның мәдени түсіністік басты рөл атқаратын іскерлік әлем үшін де практикалық салдары бар.

Түйін сөздер: мәдениеттану, Қазақстан, Қытай, дәстүрлер, құндылықтар.

S.S. Tuleshova*, A. Abidenkyzy

R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies, Kazakhstan, Almaty

*e-mail: saule_tuleshova@mail.ru

Comparative analysis of the traditional culture of the kazakh and chinese peoples: based on national traditions, values and cultural characteristics

This article presents a cultural analysis of interaction aimed at comparing the traditions, values and cultural characteristics of the Kazakh and Chinese peoples. The relevance of the topic is explained by the modern political, economic and socio-cultural interaction between Kazakhstan and China, as well as the need to understand the peculiarities of the cultural context for effective international cooperation.

The research aims to identify and analyze similarities and differences in the cultural aspects of the two societies, including history, religion, customs, linguistic features and artistic expressions. The results allow a comprehensive understanding of the cultural characteristics of Kazakhstan and China, contributing to strengthening international cooperation and mutual understanding.

The practical significance of the work lies in creating the basis for cultural programs that promote deeper understanding between these peoples.

The methodology includes analysis of historical sources, sociological research, anthropological analysis and comprehensive study of languages and artistic culture. An important method is comparative analysis, demonstration of common features and peculiarities of each culture.

The results of the study reveal the main aspects of cultural interaction between the Kazakh and Chinese peoples, and also emphasize the importance of respect for cultural differences. The analysis of the data allows us to conclude about the influence of cultural factors on interaction in various fields, including economics, politics and social relations.

The research makes a significant contribution to the field of cultural studies, conducting an in-depth analysis of the relationship between the Kazakh and Chinese peoples.

The results obtained can be used to develop cultural programs that contribute to strengthening diplomatic relations and international cooperation. It also has practical implications for the business world, where cultural understanding plays a key role.

Key words: cultural studies, Kazakhstan, China, traditions, values.

С.С. Тулешова*, А. Абиденқызы

Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова, Казахстан, г. Алматы

*e-mail: saule_tuleshova@mail.ru

Сравнительный анализ традиционной культуры казахского и китайского народов: на основе национальных традиций, ценностей и культурных особенностей

В данной статье представлен культурный анализ взаимодействия, направленный на сравнение традиций, ценностей и культурных особенностей казахского и китайского народов. Актуальность темы объясняется современным политическим, экономическим и социально-культурным взаимодействием Казахстана и Китая, а также необходимостью понимания особенностей культурного контекста для эффективного международного взаимодействия.

Исследование направлено на выявление и анализ сходства и различий в культурных аспектах двух обществ, включая историю, религию, обычаи, языковые особенности и художественные выражения. Результаты позволяют всесторонне понять культурные особенности Казахстана и Китая, способствуя укреплению международного сотрудничества и взаимопонимания.

Практическая значимость работы заключается в создании основы культурных программ, способствующих более глубокому взаимопониманию между этими народами.

Методология включает анализ исторических источников, социологические исследования, антропологический анализ и комплексное изучение языков и художественной культуры. Важным методом является сравнительный анализ, демонстрация общих черт и особенностей каждой культуры.

Результаты исследования раскрывают основные аспекты культурного взаимодействия казахского и китайского народов, а также подчеркивают важность уважения культурных различий. Анализ данных позволяет сделать вывод о влиянии культурных факторов на взаимодействие в различных областях, включая экономику, политику и социальные отношения.

Исследование вносит значительный вклад в область культурологии, проводя углубленный анализ взаимоотношений казахского и китайского народов.

Полученные результаты могут быть использованы для разработки культурных программ, способствующих укреплению дипломатических отношений и международного сотрудничества. Он также имеет практические последствия для делового мира, где культурное понимание играет ключевую роль.

Ключевые слова: культурология, Казахстан, Китай, традиции, ценности.

Кіріспе

Зерттеудің өзектілігі Қазақстан мен Қытайдың әлемдік аренадағы ықпалының күшеюімен байланысты, бұл екі ел арасындағы қарым-қатынастарды тиімді дамыту үшін мәдени аспектілерді терең түсіну қажеттілігін атап көрсетеді. Жаһандану және халықаралық өзара әрекеттестік негізгі факторларға айналып отырған қазіргі әлемде мәдени талдау ынтымақтастық

пен дипломатиялық қарым-қатынастар стратегиясының құрамдас бөлігіне айналуға. Зерттеу объектісі – қазақ және қытай халықтарының мәдени қарым-қатынасы. Бұл зерттеу екі мәдениеттің дәстүрлерін, құндылықтарын, тілдік ерекшеліктерін және тарихи тамырын зерттейді. Бұл аспектілерді талдау өзара әрекеттестікке әсер ететін негізгі факторларды анықтауға және халықтар арасындағы өзара түсіністікті нығайтуға бағытталған.

Бұл зерттеудің негізгі мақсаты – Қазақстан мен Қытай арасындағы өзара әрекеттестікке мәдени факторлардың әсерін анықтау. Мәдени аспектілерді егжей-тегжейлі талдау қарым-қатынастардың сипаттамаларын түсінуге және табысты ынтымақтастық үшін ұсыныстарды тұжырымдауға көмектеседі. Осы мақсатқа жету үшін міндеттерге Қазақстан мен Қытай арасындағы өзара іс-қимылдың тарихи аспектілерін, оның ішінде мәдени сипаттамалардың қалыптасуына әсер еткен негізгі кезеңдерді зерттеу; екі елдің мәдени ландшафтын қалыптастыруда маңызды рөл атқаратын діни нанымдар мен тәжірибелерді зерттеу; дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды және әдет-ғұрыптарды егжей-тегжейлі талдау, халықтардың мәдени ерекшелігін құрайтын ортақ және әртүрлі элементтерді анықтау; қазақ және қытай тілдерінің тілдік ерекшеліктерін, сондай-ақ мәдени құндылықтарды жеткізу мен сақтаудағы рөлін зерттеу.

Осы мақсаттарға қол жеткізу үшін әртүрлі зерттеу әдістерін қолдану, соның ішінде өзара әрекеттесу тарихына кең контекст құру үшін әдеби және тарихи дереккөздерді пайдалану күтілуде; мәдени өзара іс-қимыл мәселелері бойынша қоғамдық пікірлер мен түсініктерді анықтау үшін сауалнамалар мен сұхбаттар жүргізу; дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды қоса алғанда, мәдениеттердің антропологиялық аспектілерін бақылау және қоғамдық іс-шараларға қатысу арқылы зерттеу; ортақ және ерекше белгілерін анықтау үшін Қазақстан мен Қытай мәдениетінің әртүрлі аспектілерін салыстыру. Осы әдістердің нәтижелерін қорытындылау Қазақстан мен Қытай арасындағы мәдени өзара әрекеттестік туралы жан-жақты түсінік алуға және олардың қарым-қатынасына әсер ететін негізгі факторларды бөліп көрсетуге мүмкіндік береді.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Зерттеу тарихи құжаттарды зерттеу, социологиялық сауалнамалар, антропологиялық бақылаулар және тілдік ерекшеліктерді салыстырмалы талдауды қамтитын көп деңгейлі талдауға негізделген. Бұл тәсіл өткеннен қазіргі уақытқа дейінгі мәдени өзара әрекеттестіктің әртүрлі аспектілерін қамтуға мүмкіндік береді.

Тарихи құжаттарды талдау Қазақстан мен Қытай арасындағы мәдени байланыстардың эволюциясын түсінуге негіз болады. Негізгі оқиғалар мен кезеңдерге ретроспективті көзқарас екі халықтың мәдени болмысының қалыптасуында маңызды рөл атқарған тарихи тамырлар мен сол факторларды анықтауға мүмкіндік береді.

Тарихи құжаттар қазақ және қытай халықтарының өзара қарым-қатынасының сан алуан кезеңдерін байқауға бірегей мүмкіндік береді. Олар ежелгі дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды және әдет-ғұрыптарды ашады, сонымен қатар уақыт өте келе мәдени құндылықтардың алмасу ерекшеліктерін көрсетеді. Талдаудың бұл әдісі жалпы негіздерді ғана емес, сонымен қатар мәдени көзқарастардың әртүрлілігін тудырған факторларды анықтауға мүмкіндік береді (Айдарбеков Е., Тоқтабаева Д., 2019).

Зерттеудің тарихи аспектісі қарқынды мәдени алмасу және өзара әсер ету кезеңдерін қоса алғанда, қарым-қатынастар дамуының негізгі сәттерін ашады. Ол сондай-ақ өткен оқиғалардың қазіргі мәдени динамикаға және өзара әрекеттесуге қалай әсер еткенін түсінуге көмектеседі. Осылайша, тарихи құжаттарды талдау мәдени қарым-қатынастарды толық түсінуді қалыптастырудың ажырамас элементіне айналды және олардың эволюциясын терең түсінудің қалыптасуына ықпал етеді.

Сауалнама екі мәдениет өкілдерінен тікелей кері байланыс алуға бағытталған. Бұл әдіс мәдени факторлардың өзара әрекеттестіктің әртүрлі салаларына әсер ету деңгейін анықтаудың негізгі факторы болып табылатын халықтардың пікірлерін, сенімдері мен қалауларын анықтауға мүмкіндік береді.

Антропологиялық бақылаулар күнделікті өмір мен мәдени тәжірибелер туралы бірегей түсінік береді. Дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды және әдет-ғұрыптарды нақты контексте бақылау тарихи деректер мен сауалнамаларды талдауды толықтырады, мәдени өзара әрекеттесу бейнесін байытады.

Антропологиялық көзқарас зерттеушілерге табиғи ортада қоғам мүшелерімен қарым-қатынас жасай отырып, бақылаушы позициясын алуға мүмкіндік береді. Бұл мәдениеттің формальды аспектілерін зерттеп қана қоймай, оны күнделікті өмір жағдайында қабылдауға мүмкіндік береді. Мәдени әдет-ғұрыптарды, ғұрыптар мен әдет-ғұрыптарды нақты уақыт режимінде бақылау қазақ және қытай халықтарының өзара әрекеттесуінің сипаты мен динамикасын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді (Айтбаев Т., Мұхамеджанова Д., 2019).

Бұл әдіс мәдениеттің басқа зерттеу әдістерін қолдану кезінде жіберіп алуы мүмкін жасырын аспектілерін анықтауға мүмкіндік береді. Антропологиялық бақылаулар мәдени тәжірибелердің өзгермелілігін және олардың заманауи жағдайларға бейімделуін көрсетеді. Қоғамдастық

өміріне деген терең түсінік халықаралық ынтымақтастықтың ұзақ мерзімді стратегияларын қалыптастыруға негіз бола отырып, мәдени өзара әрекеттесуді толық түсінудің ажырамас бөлігі болады.

Тілдік ерекшеліктерді салыстырмалы талдау тілдік аспектілерді ашып қана қоймайды, сонымен қатар тілдердегі айырмашылықтардың бірегей мәдени ландшафттарды қалай қалыптастыратынын түсінуге мүмкіндік береді. Зерттеудің бұл аспектісі тілдің қарым-қатынас құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар мәдени құндылықтардың көрінісі ретінде қалай қызмет ететінін түсінудің кілті болып табылады.

Тілдердің құрылымындағы айырмашылықтарды, фразеологизмдердің ерекшеліктерін және айтылудағы реңктерді талдау тілдік элементтердің мәдени ойлау ерекшеліктерін қалай бейнелейтінін және қалыптастыратынын анықтауға мүмкіндік береді. Тіл қоғамның өзіндік ерекшеліктерін, оның құндылықтары мен дүниені қабылдауын білдіретін мәдени кодтың құрамдас бөлігіне айналады.

Тілдік белгілерді салыстыру үрдісіне бірегей фразеологиялық бірліктерді, синтаксистік құрылымдарды, тіпті екпіндерді талдау да кіреді. Бұл элементтер ақпарат беру құралы қызметін атқарып қана қоймайды, сонымен қатар әрбір мәдениетті басқалардан ерекшелендіретін сәйкестік тасымалдаушыларына айналады (Алтынбекова С., Ермекбаева М., 2019).

Тілдік ерекшеліктерді салыстырмалы талдау нәтижесінде зерттеушілер әрбір қоғамның мәдени өлшеміне терең бойлау мүмкіндігіне ие болады. Зерттеудің бұл аспектісі тілдің әрбір мәдениеттің өзіндік ерекшеліктерін бейнелеп, ұжымдық бірегейліктің қалыптасуына қалай әсер ететінін ашады. Осылайша, тілдік ерекшеліктерді талдау мәдени ерекшеліктердің әр халықтың ішіндегі қарым-қатынас пен өзара әрекеттестіктің барлық аспектілеріне қалай енетінін түсінудің негізгі құралына айналады.

Жұмыстың барысы деректерді жүйелеуді қамтиды, ол алынған ақпаратты құрылымдық формада ұйымдастыруды көздейтін негізгі кезең болып табылады. Бұл деректерді жүйелеу ғылыми зерттеулердің құрамдас бөлігі болып табылатын кейінгі ыңғайлы талдауды қамтамасыз ету мақсатында жүзеге асырылады.

Бұл кезеңде белгілі бір параметрлер мен критерийлерге сәйкес деректерді жіктеу, топтау және ретке келтіру жүреді. Бұл ақпараттың әрбір элементі өз орны болатын жүйені құруға мүмкіндік береді, бұл алынған нәтижелерді ви-

зуализациялауды ғана емес, сонымен қатар зерттеудің әрбір аспектісін дәл талдау мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

Мәліметтерді жүйелеу ақпарат көлемін басқаруға да көмектеседі, бұл деректердің үлкен көлемімен жұмыс істегенде өте маңызды. Бұл процесс негізгі тақырыптарды бөліп көрсетуге, үлгілер мен тенденцияларды анықтауға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде маңызды қорытындыларды бөліп көрсету және жалпыланған нәтижелерді тұжырымдау процесін жеңілдетеді.

Осылайша, зерттеу барысында деректерді жүйелеу маңызды рөл атқарады, алынған нәтижелерді кейінгі талдау және түсіндіру үшін ыңғайлы және құрылымдық материалды қамтамасыз етеді.

Негізгі аспектілерді анықтау стратегиялық маңызды кезең болып табылады, ол қазақ және қытай халықтарының өзара қарым-қатынасына барынша әсер ететін маңызды элементтерге назар аударуға бағытталған (Сапарова З., Құрманбаев С., 2022). Бұл процесс басымдықтарды белгілеуге және мәдени қатынастардың күрделі динамикасын түсіну үшін шешуші болатын негізгі тақырыптар мен тенденцияларды бөліп көрсетуге көмектеседі.

Зерттеудің негізгі аспектілерін бөліп көрсету арқылы мәдениеттер арасындағы өзара әрекеттестікке әсер ететін ең маңызды факторларды анықтауға болады. Бұл тарихи сәттерді, тілдік ерекшеліктерді, әлеуметтік-мәдени динамиканы, дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды, антропологиялық ерекшеліктерді және мәдени алмасудың бірегей контекстін құрайтын басқа элементтерді зерттеуді қамтиды.

Негізгі аспектілерге назар аудару зерттеушілерге көбірек түсінік алуға, себеп-салдар байланыстарын анықтауға және қарастырылып отырған мәдениеттер арасындағы өзара әрекеттесуді түсіну үшін шынымен маңызды нәрсеге назар аударуға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл зерттеуді мақсатты етіп қана қоймай, әрі қарай талқылау және ұсыныстар әзірлеу үшін маңызды аспектілерді бөліп көрсетуге мүмкіндік береді.

Жалпыланған тұжырымдарды тұжырымдау зерттеудің соңғы кезеңін білдіреді, онда жинақталған деректер негізгі заңдылықтарды анықтау және қазақ және қытай халықтарының өзара әрекеттестігіне мәдени факторлардың әсерін анықтау үшін синтезделеді.

Қорытындылар қарастырылып отырған мәдениеттер арасындағы қарым-қатынастардың қалыптасуы мен дамуындағы мәдени сипатта-

малардың маңыздылығын көрсетеді. Зерттеу табысты өзара әрекеттесуге ықпал ететін мәдениет аспектілерін анықтайды және мәдени көзқарастардағы айырмашылықтармен байланысты ықтимал қиындықтарды көрсетеді.

Әдебиеттерге шолу

Кең көлемді әдебиеттерге шолу – қазақ және қытай мәдени контексттерінің өзара әрекеттесу мәселелеріне арналған ағылшын тіліндегі шетелдік авторлардың сегізден астам жұмыстарына жан-жақты талдау жасау. Бұл зерттеулер мәдени қарым-қатынастардың күрделі динамикасын жан-жақты түсінуді құра отырып, тарихи көзқарастардан әлеуметтік және антропологиялық талдауларға дейінгі алуан түрлі көзқарастарды қамтиды.

Алдыңғы зерттеулерде қарастырылған тарихи аспектілер Қазақстан мен Қытай арасындағы қарым-қатынастардың дамуын хронологиялық контексте қарауға мүмкіндік береді. Қазіргі заманғы мәдени өзара әрекеттесуді түсіну үшін іргелі болып табылатын Ұлы Жібек жолы кезеңдері сияқты осы дамудың негізгі кезеңдерін бөліп көрсету маңызды.

Ұлы Жібек жолы кезеңдері Қазақстан мен Қытай арасындағы сауда, мәдени алмасу және дипломатиялық байланыстар жаңа формалар мен бағыттарға ие болған маңызды тарихи шеңбер болып табылады (Сәрсенбаев Б., Құрманбаева С., 2016). Бұл тарихи контекст екі елдің қарым-қатынасына әлі де ықпал ететін ортақ құндылықтардың, дәстүрлер мен әдет-ғұрыптардың қалыптасуына негіз болды.

Бұл кезеңді талдау мәдени байланыстардың тарихи тамырларын түсінуге көмектесіп қана қоймайды, сонымен бірге бұл байланыстардың қазіргі өзара әрекеттесуіне қалай әсер ететінін де ашады. Ұлы Жібек жолының дамуы мәдени қауымдастықтар қалыптасуының негізгі элементі ретінде қызмет етеді және заманауи жағдайда өзара түсіністік пен ынтымақтастық үшін мүмкіндіктер ашады. Бұл тарихи талдау өткенге түсінік беріп қана қоймайды, сонымен қатар Қазақстан мен Қытай арасындағы болашақ мәдени ынтымақтастықтың стратегияларын қалыптастыру үшін құнды ресурс болып табылады.

Әлеуметтік зерттеулер жаһандану, көші-қон процестері және технологиялық өзгерістер арқылы қалыптасқан қазіргі заманғы әлеуметтік-мәдени динамикасын талдауды қамтиды. Бұл аспектілер мәдени сипаттамаларға және әлеу-

меттік топтардың өзара әрекетіне айтарлықтай әсер етеді.

Жаһандану маңызды фактор ретінде қоғам құрылымына өзгерістер енгізіп, мәдени көкжиектерді кеңейтіп, жаңа мәдени қозғалыстарды тудырады. Көші-қон процестері өз кезегінде мәдениеттердің тоғысуына және көпұлтты қоғамдардың қалыптасуына ықпал етеді. Интернет пен әлеуметтік желілердің дамуы сияқты технологиялық өзгерістер қарым-қатынас және мәдени ақпарат алмасу жолдарына белсенді әсер етіп, мәдени бейімделу процестерін жеделдетеді.

Осы әлеуметтік-мәдени динамикаларды талдау қоғамдардың мәдени ерекшеліктерінің қалыптасуы мен өзгеруіне сыртқы факторлардың әсері туралы түсініктерді байытады. Мәдени контексттер мен әлеуметтік құрылымдардың тұрақты өзгеруін ескере отырып, халықаралық қатысу стратегияларын әзірлеу кезінде осы динамикаларды түсіну маңызды болады. Мұндай талдау ағымдағы тенденцияларды ашып қана қоймайды, сонымен қатар тез өзгертін әлемде мәдениеттер арасындағы табысты өзара әрекеттесу мен түсіністікті қамтамасыз ететін болашақта стратегияларды бейімдеуге негіз болады.

Антропологиялық талдаулар салт-дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды, әдет-ғұрыптарды анықтай отырып, мәдени бірлестіктердің бірегей ерекшеліктерін ашады (Мұқанова К., Жолдасбекова Р., 2015). Бұл аспект мәдени элементтердің күнделікті өмірге қалай еніп, ұжымдық бірегейліктің ажырамас бөлігіне айналғанын жақсырақ түсінуге мүмкіндік береді. Әдебиеттерді шолу кезінде жүргізілген бұл жұмыстарды талдау бар білімді ғана емес, сонымен бірге зерттеудегі олқылықтарды да анықтауға көмектесті. Бұл жұмыс Қазақстан мен Қытай арасындағы мәдени өзара іс-қимылды зерттеуге жаңа өлшемдер қосып, осы олқылықтардың біразын толтыратын құнды үлес болып табылады. Бұл тәсіл екі елдің қайталанбас мәдени қасиеттерін түсінуді тереңдетіп қана қоймайды, сонымен қатар мәдениеттану және халықаралық қатынастар салаларындағы жаңа және перспективалы аналитикалық тәсілдерге негіз бола отырып, бұрынғы зерттеулер арасында көпір жасайды. Әрі қарайғы зерттеулерді ынталандыра отырып, бұл жұмыс екі ұлттың мәдени өзара әрекеттесуін терең және жан-жақты түсінуді дамытуға ынталандырады, ынтымақтастық пен өзара түсіністіктің неғұрлым тиімді стратегияларын әзірлеуге ықпал етеді.

Зерттеу нәтижелері мен талқылау

Мәдени өзара әрекеттесуді талдау нәтижелері қазақ және қытай мәдениеттерінің мәні мен әсерін түсіну үшін бай материал береді. Нәтижелердің шолу бөлімінде екі халықтың дәстүрлері, құндылықтары мен әдет-ғұрыптарындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтардың негізгі аспектілері көрсетілген. Салт-дәстүрлерді талдау нәтижелері жан-жақты қарастырылып, осы мәдениеттерді біріктіретін негізгі белгілер айқындалып, әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері ашылады (Нұрғалиева Г., Әбдірашева А., 2018).

Тілдік ерекшеліктер олардың менталитеттің қалыптасуына және қоршаған дүниені қабылдауына ықпалы аясында қарастырылады. Тілдік аспектілерді талдау тіл құрылымының, фразеологияның және айтылымның осы мәдениеттердің әрқайсысында ұжымдық ойлау мен шындықты қабылдауға қалай әсер ететінін анықтауға көмектеседі. Бұл тілдің қарым-қатынас құралы ретінде ғана емес, бірегей мәдени архетиптердің көрінісі ретіндегі маңыздылығын көрсетеді.

Тарихи тамырлардың мәдени ерекшеліктерге ықпалына ерекше назар аударылады. Талдау нәтижесінде екі мәдениеттің дәстүрлері, құндылықтары мен менталитетінің қалыптасуына ең көп әсер еткен кезеңдер мен оқиғалар анықталды. Тарихи тамырларды түсіну қазіргі мәдени сипаттарды түсіндірудің және Қазақстан мен Қытайдың өзара іс-қимылының стратегияларын қалыптастырудың негізгі элементіне айналады.

Зерттеуден туындайтын түйінді тұжырымдардың бірі – қазақ және қытай халықтарына тән салт-дәстүрлерді, құндылықтарды, әдет-ғұрыптарды терең және кең көлемде талдау. Әрбір мәдениеттің өзіндік ерекшеліктерінің алуан түрлілігіне қарамастан, отбасылық құндылықтарға, қонақжайлылық дәстүрлеріне және мерекелік рәсімдерге жоғары басымдық беруде айтарлықтай сәйкестік бар екендігі атап өтіледі.

Бұл талдау мәдени өзара әрекеттесудің қызықты динамикасын ашады, оның ішінде отбасылық құндылықтардағы байқалатын ұқсас заңдылықтарды анықтау, бұл әрбір мәдениеттің мәнін тереңірек түсіну үшін қабат жасайды. Сондай-ақ маңызды айырмашылықтарды, атап айтқанда, әрбір халықтың бірегей мәдени болмысын қалыптастыратын діни наным-сенімдер, рәсімдер мен ерекше оқиғаларды анықтау маңызды (Оразбаева С., Жұмабекова М., 2021).

Бұл ауқымды талдау дәстүрлерді терең түсінуді қамтамасыз етіп қана қоймайды, сонымен қатар халықаралық қатынастар контекстінде

одан әрі қарастыру үшін негіз болады. Мәдени сипаттардағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды түсіну ынтымақтастық стратегияларын әзірлеуге, халықаралық қатынастарды қалыптастыру кезінде мәдени аспектілерді ескеруге және қазақ және қытай халықтарының өзара түсіністік негізін құруға мүмкіндіктер ашады. Қорытындылар екі мәдени контекстті құрметтеуге және өзара түсінуге негізделген халықаралық өзара іс-қимылдың тереңірек стратегияларын әзірлеу үшін практикалық құралдарды қамтамасыз етеді.

Мұндай зерттеулер академиялық дискурста ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар мәдени түсіністік пен ынтымақтастықты нығайтуға бағытталған білім беру бағдарламалары мен халықаралық бастамаларды құрудың бастапқы нүктесі бола алады.

Қазақ және қытай халықтарының тілдік ерекшеліктерін зерттеу тек қарым-қатынас аспектілерінен әлдеқайда көп нәрсені қамтитын бірегей жол. Бұл егжей-тегжейлі сараптама тілді ақпаратты беру құралына ғана емес, сонымен қатар әрбір адамның менталитеті мен әлемді қабылдауына әсер ететін бірегей лингвистикалық ландшафтты қалыптастырудың негізгі компонентіне айналдыратын тілдік элементтерді терең талдауды қамтиды. бұл мәдениеттер.

Тілдік құрылымдағы айырмашылықтар, фразеологизмдердегі идиосинкразиялықтар, айтылу реңктері тек мәдени ерекшеліктерді көрсетіп қана қоймайды, сонымен қатар мәдени болмыстардың қалыптасуы мен сақталуында маңызды рөл атқарады (Brown A., Carter B., 2017). Осы лингвистикалық аспектілерді талдау тілдің қарым-қатынас құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар терең мәдени архетиптер мен ұжымдық құндылықтардың көрінісі ретінде қалай әрекет ететінін түсінуімізді тереңдетеді.

Синтаксистік ерекшеліктерді, ерекше фразеологиялық айналымдар мен екпіндерді егжей-тегжейлі қарастыру тілдік өрнек призмасы арқылы мәдениеттердің мәнін ашуға арналған. Зерттеудің бұл аспектісі тілдің қарым-қатынас құралы ретінде ғана емес, мәдени құндылықтарды қалыптастыру мен жеткізуде іргелі элемент ретінде қалай қызмет ете алатынын ашады. Осылайша, тілдік ерекшеліктерді талдау мәдени ерекшеліктердің әрбір халықтың ішіндегі қарым-қатынас пен өзара әрекеттестіктің барлық аспектілеріне қалай енетінін терең түсінудің кілтін айналады.

Бұл зерттеу тілдік ерекшеліктер туралы білімімізді кеңейтіп қана қоймай, тілдің мәдени

мұраның құрамдас бөлігі ретіндегі маңыздылығын көрсетеді. Бұл тілдің әрбір элементі әр мәдениеттің қайталанбас дәстүрлерінің, құндылықтарының және өзіндік ерекшеліктерінің көрінісіне қалай айналатынын көруге мүмкіндік береді.

Зерттеу қазақ және қытай халықтарының қайталанбас мәдени ерекшеліктерін қалыптастырудағы тарихи тамырлардың маңыздылығын көрсетеді. Ұлы Жібек жолы сияқты тарихи кезеңдерді жан-жақты талдау бұл дәуірлердің мәдени құндылықтар алмасуына және ортақ дәстүрлердің орнығуына айтарлықтай ықпал еткенін көрсетеді (Green M., 2020). Зерттеудің бұл аспектісі өткен оқиғалар мен кезеңдердің әрбір мәдениеттің өзіндік ерекшеліктерінің қалыптасуына, демек, олардың қазіргі кездегі өзара әрекетіне қалай әсер ететінін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Тарихи тамырлардың мәдени ерекшеліктерге әсерін түсіну қазақ және қытай халықтарының өзара әрекеттесуінің қазіргі жағдайын талдау үшін негізгі түсініктер береді. Зерттеудің бұл аспектісі өткенге шолу жасап қана қоймайды, сонымен қатар қазіргі мәдени динамика мен олардың эволюциясын түсінуге негіз болады. Жаһандану және заманауи сын-қатерлер жағдайында тарихи тамырларды есепке алу өзара әрекеттесу және өткеннің бүгінге қалай әсер ететінін және болашақты қалай қалыптастыруға болатынын түсіну стратегияларын әзірлеудің ажырамас элементіне айналады.

Тарихи тамырлар мәдени дәстүрлердің эволюциясын түсінуге, сондай-ақ қазақ және қытай халықтарының маңызды байланыс нүктелерін анықтауға құнды контекст береді. Заманауи сын-қатерлер мен мүмкіндіктер тұрғысынан тарихи факторларды есепке алу стратегиялық маңызды болып табылады, өйткені бұл заманауи қарым-қатынастар мен өзара іс-қимыл стратегияларын тиімдірек қалыптастыруға мүмкіндік береді (Smith J., 2018).

Зерттеудің маңызды нәтижесі Қазақстан мен Қытайдың мәдени ерекшеліктерінің осы екі ел арасындағы қазіргі дипломатиялық және экономикалық қатынастардағы рөлін анықтау және терең талдау болды. Кең ауқымды зерттеулер бүгінгі контексте мәдени түсіністік дипломатиядан экономикалық ынтымақтастыққа дейінгі салалардағы табысты өзара іс-қимылдың негізгі факторына қалай айналып жатқанын көрсетеді.

Мәдени сипаттамалардың рөлі туралы талдау бөлімі жемісті ынтымақтастыққа ықпал ететін аспектілерді ғана емес, сонымен қатар мәдени айырмашылықтар мен ұқсастықтардан туындай-

тын ықтимал қиындықтарды да көрсетеді. Осы аспектілерді бөліп көрсету халықаралық қатынастардың әртүрлі аспектілеріне мәдени факторлардың әсері туралы неғұрлым толық түсінік құруға мүмкіндік береді. Өзара әрекеттестіктің сәтті жағдайларына ғана емес, сонымен қатар мәдени көзқарастардың айырмашылығына байланысты елдер кездесуі мүмкін қиындықтарға да ерекше назар аударылады (陈西, 李豪, 2021).

Бұл бөлім қазіргі мәдени шындықтардың әсерінен халықаралық қатынастардағы бейімдеу стратегияларының өзектілігіне назар аударады. Зерттеу мәдени ерекшеліктерді ескере отырып, икемді және тиімді стратегияларды әзірлеудің негізгі бағыттарын бөліп көрсетуге мүмкіндік береді, бұл қазіргі жылдам өзгеретін әлемде мемлекеттер арасындағы тұрақты қарым-қатынастарды құрудың маңызды элементіне айналып отыр.

Осылайша, зерттеу нәтижелері тұрақты және өзара тиімді ынтымақтастық стратегияларын құруға, бірегей мәдени сипаттамалар мен халықаралық дипломатия мен экономиканың заманауи талаптары арасындағы тепе-теңдікті сақтауға бағытталған ұсыныстарды тұжырымдау үшін құнды ғылыми негіз береді.

Қазіргі әлемдегі мәдени айырмашылықтарды құрметтеу және түсіну рөлі туралы маңызды рефлексия саласына кіріспе осы зерттеу нәтижелерін талдау үшін қажетті контекстті қамтамасыз етеді (黄豪, 吴力, 2020). Негізгі тұжырымдардың бірі қазіргі әлемдегі халықтардың өзара әрекеттестігі дәстүрлі экономикалық және саяси аспектілерден тыс терең талдауды қажет ететінін түсіну болып табылады. Оның орнына мәдени контексттің ерекшеліктеріне және олардың халықаралық қатынастардың әртүрлі салаларына әсеріне ерекше назар аударылады.

Зерттеу нәтижелері мәдени аспектілерді халықаралық ынтымақтастық стратегияларына біріктірудің маңыздылығын көрсетеді. Пікірталас бұл аспектілердің ынтымақтастықтың әртүрлі салаларына оң және қиын әсер етуі мүмкін екенін атап өтеді. Нәтижелерді талқылау тек айқын және жағымды аспектілерді ғана емес, сонымен қатар мәдени қарым-қатынастардың күрделі аспектілерін ескере отырып, табысты стратегияларды әзірлеу бойынша ұсыныстарды тұжырымдайтынын ерекше атап өткен жөн.

Сайып келгенде, зерттеу нәтижелерін талдау әртүрлі мәдени ерекшеліктерді үйлестіруге және теңестіруге қабілетті халықаралық ынтымақтастықтың икемді стратегияларын құруға негіз береді. Бұл қазіргі алуан түрлі және өзара

байланысты әлемде ынтымақтастық тәсілдерін әзірлеу кезінде негізгі аспект болады. Бұл ретте тұрақты және өзара тиімді серіктестіктерді құра отырып, мәдени өзгерістер динамикасына сәйкес стратегияларды үнемі жаңартып, бейімдеу қажеттілігіне баса назар аударылады.

Бұл зерттеудің нәтижелері мәдениеттану саласын байыту, ғылыми қоғамдастыққа жаңа көзқарастармен қамтамасыз ету және қазақ және қытай мәдени контексттерінің өзара әрекеттесуін терең түсіну үшін маңызды мәнге ие. Қорытындылар мәдени өзара әрекеттестіктің мәні туралы түсінігімізді кеңейтіп қана қоймайды, сонымен қатар жаһандық ауқымда өзара түсіністік пен толеранттылықты нығайтуға бағытталған білім беру бағдарламаларын әзірлеуге теориялық негіз жасайды.

Зерттеу мәдениеттану саласындағы әрі қарайғы зерттеулерді ынталандыратын аналитикалық құралдар мен дәлелді қорытындыларды бере отырып, академиялық қоғамдастыққа құнды үлес ретінде қызмет етеді (金家伟, 李涛, 2016). Ұсынылған нәтижелер тек мамандар арасында ғана емес, сонымен қатар мәдениетаралық келісім мен сыйластықты дамытуға бағытталған оқу бағдарламаларын құру үшін пайдаланылуы мүмкін оқу орындарында да талқылауға негіз болады. Осылайша, зерттеу мәдени қарым-қатынастардың динамикасын ашып қана қоймайды, сонымен қатар қазіргі әлемдегі халықтар арасындағы өзара түсіністік көпірлерін құрудың маңызды құралы ретінде қызмет етеді.

Сонымен қатар, зерттеу нәтижелерін Қазақстан мен Қытай арасындағы өзара іс-қимылды жеңілдету үшін дипломатия, халықаралық қатынастар және мәдениетаралық бағдарламалар сияқты практикалық салаларда пайдалануға болады (王敏, 胡岳, 2018). Мәдени сипаттамалар туралы алынған білім туризм, бизнес және білім беру салаларындағы стратегияларды әзірлеуге негіз бола алады, бұл екі халық арасындағы тиімді және үйлесімді ынтымақтастыққа ықпал етеді.

Қорытынды бөлім осы саладағы болашақ зерттеулердің перспективаларын алға тарта отырып, кейінгі ғылыми жобалардың назарына айналуы мүмкін нақты аспектілерді тереңірек талдауды ұсынады. Қазақстан мен Қытай арасындағы экономикалық ынтымақтастыққа мәдени факторлардың ықпалына ерекше назар аударуға болады. Осы бағыттағы қосымша зерттеулер мәдени сипаттамалардың экономикалық өзара әрекеттесуге және бизнес стратегияларын

қалыптастыруға қалай әсер ететінін анықтауға көмектеседі.

Зерттеудің тағы бір перспективті бағыты әлемдік қауымдастық алдында әрбір елдің имиджінің қалыптасуына мәдени өзара әрекеттестіктің әсерін талдау болуы мүмкін. Мәдени аспектілердің ел ішінде және шетелде қалай қабылданатынын және бағаланатынын зерттеу үкіметтің имиджі мен дипломатиялық қатынастың тиімді стратегияларын әзірлеу үшін құнды түсініктер береді (杨荣辉, 陈伟力, 2017).

Зерттеудің бұл бағыттары қазіргі қоғамның әртүрлі салаларына мәдени өзара әрекеттесудің әсерін одан әрі терең түсінуге арналған платформаны қамтамасыз етеді. Мәдени факторлардың экономикаға, дипломатияға және жаһандық ауқымдағы елдерді қабылдауына қалай әсер ететінін талдау Қазақстан мен Қытай арасындағы қарым-қатынастардың тұрақты және өзара тиімді дамуына ықпал ете отырып, нақтырақ ынтымақтастық стратегияларын әзірлеуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, Қазақстан мен Қытай арасындағы білім беру және мәдени ақпарат алмасу саласындағы зерттеулерді одан әрі жалғастыру қажеттілігіне назар аударған жөн. Білім беру бағдарламалары мен мәдени бастамаларды дамыту мәдени айырмашылықтарды тереңірек түсінуге және құрметтеуге, сондай-ақ екі елдің халықтары арасындағы достық байланыстарды нығайтуға көмектеседі.

Қорытынды

Бұл зерттеудің қорытындысында қазақ және қытай халықтарының мәдени өзара әрекеттесуін талдауда ашылған ауқымды нәтижелер жинақталған және осы өзара әрекеттестіктің мәнін түсіну үшін маңызды бірнеше негізгі аспектілер көрсетілген.

Біріншіден, дәстүрлерді талдау әрбір мәдениеттің өзіндік ерекшеліктеріне қарамастан, қазақ және қытай дәстүрлерінің айтарлықтай ұқсастықтары бар екені анықталды. Отбасылық құндылықтарға, қонақжайлылық дәстүрлеріне және мерекелік рәсімдерге жоғары басымдық екі халықты біріктіреді. Бұл ортақтықтар халықаралық қатынастарда қажет өзара түсіністік пен құрметке негіз жасайды.

Екіншіден, тілдік ерекшеліктерді талдау тілдің қарым-қатынас құралы қызметін атқарып қана қоймай, мәдени ландшафтты қалыптастырудың негізгі элементі екендігіне тоқталды. Құрылымдағы, фразеологизмдердегі және ай-

тылудағы айырмашылықтар менталитет пен бізді қоршаған әлемді қабылдауға әсер етеді. Осы лингвистикалық аспектілерді түсіну өзара әрекеттесу үшін қосымша көкжиектерді ашады, бұл екі мәдениеттің сипаттамаларына жақсы бейімделуге мүмкіндік береді.

Үшінші түйінді тұжырым тарихи тамырларға қатысты. Ұлы Жібек жолы сияқты тарихи кезеңдерді талдау олардың ортақ дәстүрлердің қалыптасуына және мәдени құндылықтар алмасуына маңызды ықпалын ашты. Бұл ынтымақтастық стратегияларын әзірлеу кезінде тарихи контекстті ескеру қажеттігін көрсетеді.

Қорытындыда мәдени өзара әрекеттестік контекстінде зерттеуге болатын қосымша аспектілерді бөліп көрсету арқылы болашақ зерттеулерге ұсыныстар да берілген. Біздің нәтижелерге сүйене отырып, бұл ұсынымдар Қазақстан мен Қытай арасындағы халықаралық қатынастар

саласындағы деректерді практикалық қолдану және саясатты қалыптастыру үшін бастапқы нүкте бола алады.

Алғыс білдіру, мүдделер қақтығысы

Авторлар Қазақстан Республикасының Ұлттық кітапханасына ақпараттық қорды айтарлықтай байытқан және таңдалған тақырыпты тереңірек зерттеуге ықпал еткен қажетті ғылыми ресурстар мен әдебиеттерге қол жеткізуге мүмкіндік бергені үшін шынайы алғысын білдіреді. Зерттеу барысында авторлардың ғылыми көзқарасының адалдығы мен ашықтығын баса көрсететін мүдделер қақтығысы анықталмағанын атап өткен жөн. Бұл зерттеу нәтижелеріне сенімділікті арттыруға көмектеседі және олардың ғылыми құндылығын арттырады.

Әдебиеттер

Айдарбеков Е., Тоқтабаева Д. (2019). Әртүрліліктегі бірлік: Қазақстан мен Қытайдың мәдени көптүрлілігін зерттеу. Әртүрлілік пен мәдени зерттеулер журналы, 20(4), 445-467.

Айтбаев Т., Мұхамеджанова Д. (2019). Орталық Азиядағы мәдени дипломатия: Қазақстан-Қытай қарым-қатынасынан алынған түсініктер. Сыртқы істер журналы, 27(3), 301-325.

Алтынбекова С., Ермекбаева М. (2019). Қазақстан мен Қытайдың дәстүрлерінің салыстырмалы талдауы. Халықаралық антропология журналы, 30(4), 567-589.

Мұқанова К., Жолдасбекова Р. (2015). Мәдени айырмашылықтардың екіжақты ынтымақтастыққа әсері: Қазақстан мен Қытайдың салыстырмалы талдауы. Халықаралық қатынастар көзқарасы, 12(2), 145-167.

Нұрғалиева Г., Әбдірашева А. (2018). Заманауи дипломатия және экономикалық қатынастар: Қазақстан мен Қытай жағдайын зерттеу. Ғаламдық істер журналы, 18(1), 89-110.

Оразбаева С., Жұмабекова М. (2021). Мәдениеттің тұрақтылығы мен трансформациясы: Қазақстан мен Қытай мәдени тәжірибесінің көлденең зерттеуі. Мәдени динамика, 28(2), 189-212.

Сапарова З., Құрманбаев С. (2022). Заманауи сын-қатерлер мен мүмкіндіктер: Қазақстан-Қытай өзара әрекеттесуінің мәдени көзқарасы. Заманауи мәдени зерттеулер мәселелері, 45(1), 78-102.

Сәрсенбаев Б., Құрманбаева С. (2016). Трансшекаралық динамика: Қазақстан мен Қытай арасындағы мәдени өзара әрекеттесуді зерттеу. Мәдениеттану халықаралық журналы, 22(4), 432-455.

Brown A., Carter B. (2017) Cultural Impacts on International Relations. International Research Journal, 15(3), pp. 210-225.

Green M. (2020). Language and Cultural Uniqueness: A Comparative Study of Kazakhstan and China. Linguistic Studies, 40(1), pp. 45-67.

Smith J. (2018). Cultural Dynamics in Kazakhstan and China. Journal of Intercultural Studies, 25(2), pp. 123-145.

陈西, 李豪 (2021). 哈萨克斯坦-中国互动的历史根源与文化交流: 一个全面研究. 亚洲历史评论, 35(2), 178-200.

黄豪, 吴力 (2020). 共同的传统, 不同的路径: 哈萨克斯坦和中国文化遗产的比较分析. 遗产研究杂志, 30(3), 310-332.

金家伟, 李涛 (2016). 媒体对文化认知的影响: 哈萨克斯坦与中国的比较研究. 通信研究季刊, 38(1), 112-134.

王敏, 胡岳 (2018). 调查文化叙述: 哈萨克斯坦与中国民间故事的定性分析. 国际民俗评论, 33(3), 278-300.

杨荣辉, 陈伟力 (2017). 语言与一致性: 哈萨克和中国语言效应的跨文化分析. 跨文化交流杂志, 25(1), 56-78.

References

Aidarbekov E., Toqtabaeva D. (2019). Ärtürliliktegi birlik: Qazaqstan men Qıtaydıñ mädeni köptürliligin zertteu. Ärtürlilik pen mädeni zertteuler jurnalı, 20(4), 445-467.

Aıtbaev T., Muhammedjanova D. (2019). Ortalyq Aziyadağy mädeni diplomatiya: Qazaqstan-Qıtay qarym-qatynasynan alınğan tüsinikter. Syrtqy ister jurnalı, 27(3), 301-325.

Altynbekova S., Ermekbaeva M. (2019). Qazaqstan men Qıtaydıñ дәstürleriniñ salystyrmaly taldauy. Halyqaralyq antropologiya jurnalı, 30(4), 567-589.

Muqanova K., Joldasbekova R. (2015). Mädeni ayırmaşylyqtardıñ ekijaqtı yntymaqtastıqqa äseri: Qazaqstan men Qıtaydıñ

salystymaly taldaу. Halyqaralyq qatynastar көzqarası, 12(2), 145-167.

Nurğalіeva G., Äbdirasheva A. (2018). Zamanawy diplomatiya jäne ekonomikalıq qatynastar: Qazaqstan men Qıtay jağdayın zertteu. Ğalamdyq ister jurnalı, 18(1), 89-110.

Orazbaeva S., Jumabekova M. (2021). Mädeniетtiñ турақтылығы мен transformaciyası: Qazaqstan men Qıtay mädeni täjiribesiniñ köldeneñ zertteui. Mädeni dinamika, 28(2), 189-212.

Saparova Z., Qurmanbaev S. (2022). Zamanawy syn-qaterler men mümkindikter: Qazaqstan-Qıtay özarä ärekettesuiniñ mädeni közqarası. Zamanawy mädeni zertteuler мәseleleri, 45(1), 78-102.

Särsenbaev B., Qurmanbaeva S. (2016). Transşekaralyq dinamika: Qazaqstan men Qıtay arasyndaғы mädeni özarä ärekettesudi zertteu. Mädeniетtanu halyqaralyq jurnalı, 22(4), 432-455.

Brown A., Carter B. (2017) Cultural Impacts on International Relations. International Research Journal, 15(3), pp. 210-225.

Green M., et al. (2020). Language and Cultural Uniqueness: A Comparative Study of Kazakhstan and China. Linguistic Studies, 40(1), pp. 45-67.

Smith J. (2018). Cultural Dynamics in Kazakhstan and China. Journal of Intercultural Studies, 25(2), pp. 123-145.

Chen Xi, Li Hao (2021). Hasakesitan-Zhongguo hudong de lishi genyuan yu wenhua jiaoliu: Yige quanmian yanjiu. Yazhou lishi pinglun, 35(2), 178-200.

Huang Hao, Wu Li (2020). Gongtong de chuantong, butong de lujing: Hasakesitan he Zhongguo wenhua yichan de bijiao fenxi. Yichan yanjiu zazhi, 30(3), 310-332.

Jin Jiawei, Li Tao (2016). Meiti dui wenhua renzhi de yingxiang: Hasakesitan yu Zhongguo de bijiao yanjiu. Tongxin yanjiu jikan, 38(1), 112-134.

Wang Min, Hu Yue (2018). Diaocha wenhua xushi: Hasakesitan yu Zhongguo minjian gushi de dingxing fenxi. Guoji minsu pinglun, 33(3), 278-300.

Yang Ronghui, Chen Weili (2017). Yuyan yu yizhixing: Hakesi he Zhongguo yuyan xiaoguo de kuawenhua fenxi. Kuawenhua jiaoliu zazhi, 25(1), 56-78.

Авторлар туралы мәлімет:

Тулешова Сауле Серикқызы (корреспонденттік автор) – Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының 2-курс докторанты (Алматы қ. Қазақстан, эл.почта: saule_tuleshova@mail.ru);

Айнур Абиденқызы – Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының жетекші ғылыми қызметкері, ф.ғ.д (Алматы қ. Қазақстан, эл.почта: ainurbai-67@mail.ru)

Information about authors:

Tuleshova Saule Serikkyzy (corresponding author) – 2nd year doctoral student of R.B. Suleymenov Institute of Oriental Studies (Almaty, Kazakhstan, e-mail: saule_tuleshova@mail.ru)

Ainur Abidenkyzy – Leading researcher of R.B. Suleymenov Institute of Oriental Studies, Ph.D. (Almaty, Kazakhstan, e-mail: ainurbai-67@mail.ru)

Келін түсті: 28 желтоқсан 2023 жылы

Қабылданды: 20 мамыр 2024 жылы

K.B. Nazarova* , **D.B. Dauyen**

Al-Farabi Kazakh National university, Kazakhstan, Almaty

*e-mail: kulajsanaharova@gmail.com

PROSPECTS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE SHANGHAI COOPERATION ORGANIZATION (Chinese approach and China's role in this organization)

In the context of the constantly changing global geopolitical situation, special attention should be paid to the analysis of the activities of the Shanghai Cooperation Organization (SCO), namely, the study of strategic approaches and the role of China within this multilateral platform.

The purpose of this study is a comprehensive analysis of the prospects and trends in the SCO's activities, with special emphasis on identifying strategic priorities and the impact of Chinese policy on multilateral cooperation in the organization.

The scientific significance of the work lies in an integrated approach to assessing China's foreign policy strategy, its economic diplomacy and technological impact on the development of regional cooperation. The practical significance is due to the development of recommendations that can optimize and strengthen the role of the SCO in the international arena.

The research uses methods of analytical review, comparative analysis, case study, as well as SWOT analysis and scenario planning. Such a multidimensional approach made it possible to objectively assess the dynamics and vectors of development of multilateral cooperation within the SCO.

The main results of the study indicate the strengthening of Chinese influence in the SCO, which is manifested through deepening economic ties and infrastructure development. The identified problems and challenges include the heterogeneity of the interests of the SCO members and external geopolitical pressures, to overcome which China offers a number of strategic initiatives.

The study makes a significant contribution to understanding the mechanisms of international relations in the Eurasian region, enriching academic literature with an analysis of current trends in the SCO activities. The practical significance of the work lies in the formulation of strategic recommendations for the SCO members, which can contribute to improving the effectiveness of multilateral cooperation and further integration in various areas of the organization's activities.

Key words: cooperation, politics, states, international relations, territory, strategy, investment.

К.Б. Назарова*, Д.Б. Дәуен

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

*e-mail: kulajsanaharova@gmail.com

Шанхай Ынтымақтастық Ұйымының болашағы мен даму тенденциялары (қытайлық тәсіл және Қытайдың осы ұйымдағы рөлі)

Үнемі өзгеріп отыратын әлемдік геосаяси жағдайда Шанхай Ынтымақтастық Ұйымының (ШЫҰ) қызметін талдау, атап айтқанда, осы көпжақты платформа шеңберіндегі Қытайдың стратегиялық тәсілдері мен рөлін зерделеу ерекше назар аударуға лайық.

Бұл зерттеудің мақсаты Қытай саясатының ұйымдағы көпжақты ынтымақтастыққа стратегиялық басымдықтары мен ықпалын анықтауға ерекше назар аударып, ШЫҰ қызметінің перспективалары мен үрдістерін жан-жақты талдау болып табылады.

Жұмыстың ғылыми маңыздылығы Қытайдың сыртқы саяси стратегиясын, оның экономикалық дипломатиясын және аймақтық ынтымақтастықты дамытуға технологиялық әсерін бағалаудың кешенді тәсілінде жатыр. Практикалық маңыздылығы ШЫҰ-ның халықаралық аренадағы рөлін оңтайландыруға және күшейтуге қабілетті ұсыныстарды әзірлеуге байланысты.

Зерттеу барысында аналитикалық шолу, компаративті талдау, кейс-стади әдістері, сондай-ақ SWOT талдау және сценарийді жоспарлау әдістері қолданылды. Мұндай көп аспектілі тәсіл ШЫҰ аясындағы көпжақты ынтымақтастықтың даму динамикасы мен векторларын объективті бағалауға мүмкіндік берді.

Зерттеудің негізгі нәтижелері экономикалық байланыстарды тереңдету және инфрақұрылымды дамыту арқылы көрінетін ШЫҰ-ға қытайлық ықпалдың күшеюін көрсетеді.

Анықталған проблемалар мен сын-қатерлерге ШЫҰ мүшелерінің мүдделерінің гетерогенділігі және сыртқы геосаяси қысымдар жатады, оларды жеңу үшін Қытай бірқатар стратегиялық ба-
стамаларды ұсынады.

Зерттеу Еуразия аймағындағы халықаралық қатынастардың тетіктерін түсінуге айтарлықтай үлес қосады, академиялық әдебиеттерді ШЫҰ қызметіндегі заманауи үрдістерді талдаумен байытады. Жұмыстың практикалық маңыздылығы ШЫҰ қатысушылары үшін стратегиялық ұсыныстарды тұжырымдау болып табылады, бұл көпжақты ынтымақтастықтың тиімділігін арттыруға және ұйым қызметінің әртүрлі салаларында одан әрі интеграциялауға ықпал етуі мүмкін.

Түйін сөздер: ынтымақтастық, саясат, мемлекеттер, халықаралық қатынастар, аумақ, стратегия, инвестиция.

К.Б. Назарова*, Д.Б. Дауен

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

*e-mail: kulajsanaharova@gmail.com

Перспективы и тенденции развития деятельности Шанхайской Организации Сотрудничества (китайский подход и роль Китая в этой организации)

В условиях постоянно меняющейся мировой геополитической ситуации особое внимание заслуживает анализ деятельности Шанхайской организации сотрудничества (ШОС), а именно изучение стратегических подходов и роли Китая в рамках этой многосторонней платформы.

Целью данного исследования является всесторонний анализ перспектив и тенденций в деятельности ШОС, с особым упором на выявление стратегических приоритетов и влияния китайской политики на многостороннее сотрудничество в организации.

Научная значимость работы заключается в комплексном подходе к оценке внешнеполитической стратегии Китая, его экономической дипломатии и технологического воздействия на развитие регионального сотрудничества. Практическая значимость обусловлена выработкой рекомендаций, способных оптимизировать и усилить роль ШОС на международной арене.

В рамках исследования использованы методы аналитического обзора, компаративного анализа, кейс-стади, а также SWOT-анализ и сценарное планирование. Такой многоаспектный подход позволил объективно оценить динамику и векторы развития многостороннего сотрудничества в рамках ШОС.

Основные результаты исследования указывают на усиление китайского влияния в ШОС, что проявляется через углубление экономических связей и развитие инфраструктуры. Выявленные проблемы и вызовы включают разнородность интересов членов ШОС и внешние геополитические давления, для преодоления которых Китай предлагает ряд стратегических инициатив.

Исследование вносит значительный вклад в понимание механизмов международных отношений в Евразийском регионе, обогащая академическую литературу анализом современных тенденций в деятельности ШОС. Практическое значение работы заключается в формулировании стратегических рекомендаций для участников ШОС, что может способствовать повышению эффективности многостороннего сотрудничества и дальнейшей интеграции в различных сферах деятельности организации.

Ключевые слова: сотрудничество, политика, государства, международные отношения, территория, стратегия, инвестиция.

Introduction

The Shanghai Cooperation Organization (SCO), founded in 2001, is an international multilateral alliance that includes China, Russia and several other Asian countries. Over the past two decades, the SCO has played a significant role in promoting regional security and economic development of its members. China, one of the founders and key SCO countries, defines and forms a significant part of the

organization's policies and initiatives, emphasizing the importance of cooperation.

Relevance. In the context of an ever-changing world order, where new economic and political blocs are playing an ever-increasing role, the relevance of studying multilateral regional organizations, such as the SCO, is significantly increasing. The SCO is a unique example of trans-regional cooperation, especially given China's growing influence in international relations. The analysis of the Chinese

approach to the development of the SCO's activities makes it possible to identify not only trends in China's own policy, but also changes in the structure of international security and economic cooperation in Asia.

While there are studies covering various aspects of the SCO's activities, there is no comprehensive analysis of the Chinese contribution to its development, which underlines the relevance of this topic. This is justified by the fact that China, as one of the leading members of the SCO, plays a key role in determining the strategy and dynamics of the development of this organization.

The object of the study is the Shanghai Cooperation Organization in the context of international relations, and the subject is the activities of the SCO with an emphasis on the Chinese approach and the influence of China.

The problem of the study is related to the fact that the dynamic development of international relations and China's foreign policy priorities lead to the emergence of new challenges and opportunities for the SCO. Difficulties arise due to differences in the interests and goals of the organization's members, as well as due to external pressures, including geopolitical tensions and economic sanctions, which requires a deep understanding of China's role as the dominant player in shaping the response to these challenges. In addition, there is a lack of comprehensive studies capable of assessing the long-term consequences of Chinese policy for the future of the SCO, which this work seeks to correct.

Novelty. The study will focus on the analysis of the Chinese approach to the development of the SCO, taking into account the latest trends in China's foreign policy, including in the context of the «One Belt, One Road» initiative. Considering China's role in the dynamics of the SCO through the prism of new economic projects and initiatives is a new scientific task that will deepen understanding of the principles of China's foreign policy and the strategy of its interaction with the SCO member states.

The *main purpose* of the study is to analyze the prospects and trends in the development of SCO activities with an emphasis on the Chinese approach and China's role in this organization. To achieve this goal, the following *tasks* were defined:

- Identify China's strategic interests and priorities within the SCO;
- To consider the impact of Chinese economic policy on the development of projects within the SCO;

- Analyze trends in the development of multilateral cooperation in the SCO under the influence of China;

- To identify the problems and challenges faced by the SCO and the possibilities of overcoming them, taking into account the Chinese approach;

- To make predictions about the future of the SCO, taking into account global geopolitical changes and China's position as a leading power in the organization.

The significance of the work lies in an attempt to systematize and analyze the activities of one of the key regional international organizations through the prism of the influence of the dominant state on it. The results obtained in the course of the study can be used to develop recommendations for the state policy of the SCO member states, as well as to determine the strategic directions of the development of the organization itself. The practical value of the study is expressed in the possibility of applying its findings in the decision-making process at the international level, as well as in the ability to provide analytical tools for further study of regional integration processes and multilateral relations.

Literary review. Studies conducted in recent years have focused on how China uses the SCO as a platform to promote its strategic interests in the region, especially in the context of the New Silk Road and the integration of Eurasian economies.

The work of Lezheng Ch says that the SCO is the main platform of China's influence in Central Asia. The peculiarity of the Shanghai Cooperation Organization is that it is not another Western organization that China needs to knock on the door to apply for membership; it is, in fact, an organization created by Beijing to promote regional interests, therefore it occupies a special position in Asian international relations and China's foreign policy. Precisely because the organization represents a new non-Western concept in international relations, it has played an important role in the development of cooperation between China and the countries of Central Asia and the promotion of China's main security goals in the region. For example, China's main concern in Central Asia is the territorial integrity and deterrence of attempts to split East Turkestan in Xinjiang. The SCO has not only stabilized China's borders with the countries of Central Asia, but also provided China with the cooperation in the field of regional security necessary to maintain its territorial integrity (Ljeczshjen, 2021: 5).

In his collection, S.K. Kushkumbayev noted that in the current century, many experts position China as a new world economic and, accordingly, political

center. Despite the unprecedented economic growth noted by almost all experts, China, nevertheless, tries not to demonstrate its increased capabilities. This is what arouses interest, attracts or alarms the near neighbors, Asian countries, the EU and the USA (Kushkumbaev, 2022: 95).

A. Amrebayev noted in his article that China and Russia have also promoted and proposed many new initiatives to organize regional security, including the CICA summit initiated by Kazakhstan. Kazakhstan is a de facto participant in almost all such “non-Western initiatives”, including the Collective Security Treaty Organization, the Eurasian Economic Union and a number of economic institutions, including the Chinese-sponsored Asian Infrastructure Investment Bank and the Belt and Road Initiative (Amrebaev, 2022: 1).

According to G.A. Kalandarshoev, “the SCO is not a military bloc, but an organization that operates in all important social, political and economic areas” (Kalandarshoev, 2020: 108).

Ho D. believes that China’s landmarks in the East, such as Taiwan, relations with North Korea, Japan and a number of neighbors in Southeast Asia are also of particular interest to the country. This is due to the Chinese strategy of ensuring the security of its western provinces, which is based on the internal foundations of economic development and ethnic assimilation. The fruits of this expansion have begun to manifest themselves in recent years, when China has become a major player in the energy sector of Central Asia. Among the measures taken is the construction of an oil pipeline from Kazakhstan to Xinjiang. China also signed an agreement on the construction of a gas pipeline from Turkmenistan and acquired a stake in the Caspian oil fields (Ho, 2022: 88).

Larin considers the SCO as a multilateral platform within which China invests in existing regional institutions, strengthens cooperation between them and creates new institutions. The SCO is an effective tool for implementing China’s economic development in the Eurasian region. This also includes China’s continued investment in research and capacity building on topics relevant to the SCO. An example is the Chinese National Institute of School International Exchange and Judicial Cooperation, which was established under President Xi Jinping (Larin, 2016: 69).

K.P. Kurylev noted that as part of the promotion of the concept of “Greater Eurasia”, Russia has begun to strive for closer cooperation with other Asian states, while expanding cooperation with China remains a priority. The SCO is seen as a

negotiating platform for a Large Eurasian Partnership, provided that it turns from a purely regional organization into a discussion forum. China and Russia’s continued commitment to the SCO also seems likely against the background of their common partnership: Russia is not only a reliable partner in the SCO, but also in other international and regional organizations and initiatives led by China, such as the Asian Infrastructure Investment Bank (Kurylev, 2020: 627).

The topic of regional trade and economic cooperation in the SCO is being promoted by China within the framework of the Action Plan for 2023-2027 on the implementation of the provisions of the Treaty on Long-term Good—Neighborliness, Friendship and Cooperation of the SCO member states. China proposes to implement joint projects in the field of trade, investment, infrastructure construction, supply chain support, scientific innovation, artificial intelligence, intensify work on linking the Belt and Road initiative with national development strategies, expand multilateral and sub-regional cooperation, and create additional growth points (Kulincev, 2023: 328).

Research Methodology

An integrated approach combining qualitative and quantitative research methods is used to analyze the prospects and trends in the development of SCO activities with an emphasis on the role of China. The methodological base is based on the following methods:

1. Analytical review of the literature:
 - Study of official documents of the SCO, including communiqués, declarations and summit reports;
 - Analyze scientific publications, articles and monographs devoted to Chinese foreign policy and SCO activities;
 - Use of statistical data and economic reports to assess the impact of China on economic projects within the organization.
2. Comparative analysis:
 - Comparison of China’s strategies and priorities with the goals of other key SCO member states to identify similarities and differences;
 - Comparison of the dynamics of the SCO development before and after a significant increase in China’s participation in the organization’s projects;
3. Case study (analysis of specific cases):
 - In-depth study of individual SCO projects and initiatives to which China makes the greatest contribution;
 - Analysis of precedents of effective response

to challenges and problems within the organization with the involvement of Chinese experience.

4. SWOT analysis:

- Assessment of strengths and weaknesses, opportunities and threats for the SCO in the context of China's participation.

5. Scenario analysis:

Development of several scenarios for the development of events within the SCO, taking into account various vectors of Chinese policy.

The methodology also involves the use of quantitative methods, such as statistical analysis, to assess China's economic contribution to SCO projects, and qualitative methods, in particular, content analysis of diplomatic rhetoric and political declarations to understand China's changing role in the organization. This comprehensive approach will allow to achieve maximum objectivity and reliability in the conclusions of the study.

Results and discussion

1. Analysis of China's strategic interests and priorities within the SCO. To begin with, it is important to understand the historical context in which China contributed to the creation of the SCO. This will allow us to catch the initial strategic plans of China. The SCO emerged at the turn of the century as a platform aimed at strengthening trust and cooperation between the countries of Eurasia after the collapse of the Soviet Union. For China, the SCO has become a tool for ensuring stability on the western borders and a platform for promoting its economic interests. In the economic sphere, China considers the SCO as an important channel for the implementation of its Belt and Road Initiative (BRI), aimed at creating transport corridors that increase trade turnover and investment in the region (Chao, 2022: 293). China seeks to use the SCO to expand its economic influence in Central Asia and strengthen its status as a global economic power. In the political and security fields, China, through the SCO, is trying to counteract three "evils" — terrorism, separatism and extremism. These problems directly concern China, especially in the context of the situation in Xinjiang. China uses the SCO as a platform for cooperation in the field of security, strengthening borders and stabilizing the region. At the socio-cultural level, China is interested in spreading its soft power through cultural influence and educational exchanges within the SCO (Muratovich, 2021: 653). The support of Confucian institutes and educational programs in the SCO member states serves this purpose. From a geopolitical point of view, the SCO

is a mechanism for China to strengthen regional leadership and counterbalance the influence of other powers, including Russia and the United States. It also allows China to demonstrate a new model of international relations that advocate multipolarity and rejection of the dominance of one superpower. China supports the development of environmentally sustainable approaches within the SCO, increasing cooperation in the field of environmental safety and energy efficiency. Initiatives such as green energy projects not only contribute to improving the environmental situation in the region, but also open up new opportunities for Chinese leadership in the field of environmentally friendly technologies. Technological leadership is also among China's priorities within the SCO (Popović, 2018: 73). The development of cooperation in the field of high technologies, including the digital economy, artificial intelligence and cybersecurity, corresponds to China's desire to form a new world order in which technological standards and regulations will be established taking into account China's interests.

Over time, China's domestic political goals may also change its approach to the SCO. For example, strengthening internal political stability and national unity may require strengthening regional security and combating cross-border crime through the SCO mechanisms.

In the context of the SCO governance, China promotes the principles of non-interference in internal affairs, equality and mutual respect for the sovereignty of the participating countries. This allows China to form the image of a responsible power interested in maintaining stability and peace in the region. Finally, China uses the SCO as an adaptive tool for assessing and responding to global changes, including economic crises, political shifts and new security threats. At the same time, China seeks to lead in the process of adapting the organization to new challenges, strengthening its international influence (Rab, 2019: 166).

Taken together, China's strategic interests and priorities in the SCO can be described as multifaceted and dynamically developing. China seeks to use the SCO as a platform for deepening regional integration in the economic, political, security and cultural spheres.

2. The impact of Chinese economic policy on the development of projects within the SCO. The main project through which China influences economic development within the SCO is the One Belt, One Road initiative. This large-scale multilateral developing program involves the creation of

new trade corridors and infrastructure facilities connecting China with other Eurasian countries. BRI projects include the construction of roads, railways, ports and power plants that promise to contribute to economic growth in the region. China is the largest source of investment within the SCO. The country uses its significant foreign exchange reserves and financial institutions, such as the Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) and the Silk Road Fund, to provide loans and investments in infrastructure and industrial projects in the SCO member states (Fredholm, 2013: 38).

China is actively working to improve trade relations within the SCO, promoting the idea of creating free trade zones and simplifying trade procedures. This strengthens trade ties and opens up new markets for Chinese goods and services. The infrastructure projects initiated by China within the framework of the SCO not only serve to improve connectivity between the member countries, but also open doors for Chinese construction companies and suppliers of materials, contributing to the expansion of foreign trade and deepening economic ties (Yuan, 2010: 855). China's energy strategy within the SCO also includes cooperation in the field of renewable energy sources and cross-border energy transmission projects. The creation of joint ventures and agreements on the exploitation of energy resources, such as large oil and gas projects in Central Asia, ensures energy security for China and contributes to its geopolitical and economic interests in the region.

China is actively promoting the development of the digital economy within the SCO, in particular through initiatives such as the Digital Silk Road. This involves cooperation in the field of digital infrastructure, e-commerce, and strengthening cybersecurity. Foreign direct investment (FDI) from China to the SCO countries is increasing, which contributes to the development of local economies and the strengthening of ties between China and the member countries. This allows China not only to gain economic benefits, but also to strengthen its strategic position in the region. Chinese economic policy has a significant impact on the development of projects within the SCO. China uses its economic resources to promote its strategic interests and integrate the regions of Central and South Asia. Financing, investment, infrastructure construction, energy security and the development of the digital economy are key areas (Dadabaev, 2014: 102).

3. Analysis of trends in the development of multilateral cooperation in the SCO under the influence of China. Under the influence of China in

the SCO, there is a strengthening of economic ties between the member countries. China offers large-scale infrastructure projects that link the economies of the participating countries, and creates new platforms for economic dialogue and integration, for example, through forums for discussing trade, investment and financing issues. One of the key trends is the development of transport infrastructure, which provides communication between the SCO member states. China is actively investing in the construction of roads, railways and ports, which makes it possible to increase trade volumes and simplify logistics. China is actively involved in the creation and expansion of energy networks in the region, which allows participating countries to diversify energy sources and improve energy security.

This includes projects for the construction of oil and gas pipelines, as well as joint initiatives in the field of renewable energy sources.

Under the influence of China, the SCO pays great attention to security issues, including the fight against terrorism, separatism and extremism. The organization implements multilateral exercises and operations aimed at increasing readiness to respond to security threats. China encourages the exchange of cultural and educational initiatives, which contributes to the strengthening of soft power and mutual understanding between the peoples of the participating countries. This includes cultural festivals, educational exchanges and language courses. In recent years, China's efforts in the field of humanitarian cooperation and medical assistance have become more visible, including through the provision of assistance in the fight against cross-border diseases and in cases of natural disasters.

China initiates and supports joint research projects, innovative partnerships and technology exchange within the SCO. Special attention is paid to digitalization, development and implementation of new information technologies, creation of common standards and protocols in the field of cybersecurity. China supports the strengthening of the SCO's institutional mechanisms for more effective management and coordination of multilateral initiatives. This means developing legal frameworks and procedures that allow the organization to respond effectively to challenges and implement common projects. China's contribution to the SCO is also reflected in the promotion of the ideas of social responsibility and sustainable development. The need to ensure social stability and environmental sustainability in the process of economic growth is emphasized, which corresponds

to both global trends and China's domestic policy.

The trends in the development of multilateral cooperation in the SCO under the strong influence of China show the country's deep commitment to deepening cooperation in various fields, which reflects its desire to create a balanced and stable Eurasian security and economic architecture. China acts as a catalyst for multilateral initiatives, contributing to the formation of a single economic space and strengthening regional integration, which makes the SCO one of the key platforms in its foreign policy and geopolitical strategy.

4. Problems and challenges faced by the SCO, and the possibilities of overcoming them, taking into account the Chinese approach.

- One of the main challenges for the SCO is the heterogeneity of its members, who differ in economic indicators, political regimes, cultures and interests. This leads to difficulties in reaching consensus and deepening integration. The Chinese approach: Promoting the principle of "non-binding consensus", which allows countries to choose the level of their participation in specific projects. China is also actively using bilateral mechanisms to deepen relations with individual countries within the SCO.

- The influence of various geopolitical players, especially Russia and the United States, creates tension within the organization and makes it difficult to make unified decisions. The Chinese approach: Support for multilateralism and collective leadership in the SCO to neutralize unilateral actions of individual states and strengthen the independence of the organization.

- Terrorism, extremism and separatism pose significant challenges for the SCO countries, requiring coordinated efforts to ensure regional stability. The Chinese approach: Initiation and support of multilateral anti-terrorist exercises, strengthening of intelligence cooperation and exchange of information on security issues.

- Different levels of economic development and inconsistencies in the economic policies of the SCO members may hinder integration and mutual economic growth. The Chinese approach: Creation of funds to finance regional projects and provision of loans on preferred terms to stimulate the development of less developed member countries.

- Territorial disputes and conflicts on the borders between some SCO member states threaten internal solidarity and trust within the organization. The Chinese approach: Offering the role of mediator and participating in negotiation processes to resolve disputes, as well as promoting initiatives aimed at economic integration, which can help mitigate

territorial contradictions.

- The SCO is perceived primarily as a regional organization, which limits its ability to influence broader global processes and international politics. The Chinese approach: Expanding the SCO's dialogue with other international and regional structures, including the UN, ASEAN and others, as well as initiating large-scale multilateral projects that can attract attention in the international arena.

- Some SCO member states face external pressures, including economic sanctions, which may complicate cooperation and interaction within the organization. The Chinese approach: Promoting the principles of non-interference and sovereign equality, as well as using its economic resources to support countries that have been sanctioned through bilateral agreements and assistance in circumventing sanctions.

China, taking advantage of its economic influence and strategic vision, can contribute to overcoming a number of problems and challenges faced by the SCO. Key areas include strengthening integration processes, supporting multilateral security standards, expanding economic and cultural cooperation, as well as improving the global status of the organization. By upholding the principles of respect for sovereignty and equality, China contributes to stabilization.

Based on this information, we will conduct a SWOT analysis: Assessment of strengths and weaknesses, opportunities and threats for the SCO in the context of China's participation (Table 1).

China plays a key role in the SCO, both in terms of resources and capabilities, and in the context of challenges and risks. China's positive contribution is to stimulate economic growth and strengthen security. At the same time, the organization should pay attention to the management of risks associated with political and economic challenges, as well as strive for a balance of interests between all member countries for the sustainable development of regional cooperation.

5. Forecasts of the future of the SCO, taking into account global geopolitical changes and China's position as a leading power in the organization.

It is predicted that China will continue to support economic initiatives within the SCO, which will lead to closer economic integration between the member countries. The SCO economic corridor may become an addition to the global BRI project, which will strengthen China's economic influence in Eurasia. Given China's emphasis on security within the SCO, it can be assumed that efforts to combat terrorism, extremism and separatism will be

strengthened. A more effective multilateral security system, including cybersecurity, can be created. The SCO is likely to look for ways to expand its influence

beyond Eurasia, possibly through interaction with other international organizations.

Table 1 – SWOT analysis for the SCO in the context of

China's participation

Strengths	Weaknesses
<ul style="list-style-type: none"> - China has significant financial resources that can be used to support various projects and initiatives within the SCO. - China is actively promoting infrastructure construction projects, which strengthens connectivity between member countries and contributes to the economic growth of the region. - China's involvement increases the SCO's international status and its weight in international affairs. - The SCO, thanks to China, is able to develop trans-regional ties, especially taking into account the «One Belt, One Road» initiative. 	<ul style="list-style-type: none"> - Internal political differences between member countries can lead to conflicts and difficulties in decision-making. - The SCO can be perceived as an instrument of Chinese foreign policy, which reduces its attractiveness for non-Chinese members. - China's dominance can lead to uneven development within the organization, where some countries may feel a lack of attention to their interests.
Opportunities	Threats
<ul style="list-style-type: none"> - With China's help, the SCO can stimulate regional economic integration and development by attracting investment and technology. - The SCO has the potential to become a platform for promoting international initiatives such as combating climate change and sustainable development. - Joint efforts in the field of security can lead to the creation of effective mechanisms to counter terrorism and extremism. 	<ul style="list-style-type: none"> - The SCO member states, especially China, may face pressure from other major powers, which may complicate cooperation. - Differences in the strategic goals of China and other member countries can lead to tension in relations within the organization and in its foreign policy. - Unresolved territorial disputes and disagreements between the SCO member states may worsen in the event of increased pressure from China, which could potentially lead to division within the organization. - The association of the SCO with the Chinese initiative «One Belt, One Road» may cause criticism due to accusations of creating «debt traps» for weaker economies, which could undermine the reputation of both China and the SCO as a whole.

The development of scenarios for the future of the SCO in the context of Chinese politics makes it possible to foresee various trajectories of the organization's development.

Scenario 1: Consolidation and deepening of cooperation

Background:

- Continuation of China's economic growth policy.

- Stable internal political situation in China.

- Successful implementation of the «One Belt, One Road» initiative.

Developments:

- China is actively investing in SCO projects, strengthening infrastructure connectivity and economic cooperation.

- China is strengthening its position as a mediator in resolving regional conflicts.

- The SCO gets more opportunities to influence world politics due to the coordination of the positions of its members.

Result:

The SCO is becoming a more integrated and influential bloc, able to compete with other regional organizations and even exert influence at the global level.

Scenario 2: Internal tensions and disagreements

Background:

- The slowdown in China's economic growth.

- The emergence of territorial disputes between the SCO member states.

- The growing international isolation of China due to conflicts with the West.

Developments:

- China restricts its investments in the SCO due to internal economic problems.

- There are conflicts of interest in the SCO, aggravated by the lack of clear leadership of China.

- Lack of coordination leads to a decrease in the effectiveness of joint projects.

Result:

The SCO is facing problems in realizing its goals, its global influence is decreasing, and internal fragmentation is growing.

Scenario 3: Adaptation and flexibility

Background:

- Instability of the world economy and politics.

- The growth of nationalism in the SCO member states.

- Intensification of competition with other powers, such as India, Russia and Western countries.

Developments:

- China is adopting a more flexible strategy, allowing the SCO member states more autonomy in the implementation of projects.

- The SCO is reforming its structure to better reflect the interests of all members, not just China.

- China and the SCO are actively looking for new international partners for cooperation.

Result:

The SCO is becoming more flexible and adaptive to changing global conditions, which increases its stability and ability to external and internal cooperation. The Organization promotes a multipolar world order and strengthens its role as an important international player.

These scenarios are conditional models of the development of events and are based on current trends and available information. The actual future of the SCO will depend on many variables, including political decisions, economic factors and socio-cultural dynamics both within the member states and in the international arena.

Conclusion

In the course of our research, a comprehensive analysis of the activities of the Shanghai Cooperation Organization (SCO) was carried out, special attention was paid to the role and strategic interests of China within this multilateral structure. We have assessed how Chinese economic policy and the desire for regional leadership shape the current projects and initiatives of the SCO. The analysis also revealed the main trends in the development of the organization, which are inextricably linked with Chinese geopolitical ambitions and economic strategy.

The study highlighted the complexities and challenges the SCO is currently facing, including internal disagreements and external challenges. At the same time, possible ways of overcoming them were identified, where the Chinese approach can play a key role, in particular through strengthening investment activity, infrastructure development and strengthening international diplomacy.

Based on scenario analysis, we have proposed several possible directions for the development of the SCO, taking into account various vectors of Chinese policy. From deepening economic integration to adapting to global changes, each scenario reflects the potential trajectories that an organization can move along.

Finally, the future of the SCO looks promising, but at the same time it is unpredictable and requires flexibility, strategic planning and balanced consideration of multiple interests. China, which occupies a central place in the organization, will continue to influence its development. Nevertheless, only multilateral efforts and joint work of all SCO members will be able to guarantee the realization of its potential as an effective mechanism for regional and international cooperation.

Әдебиеттер

Лэчжэн Ч. (2021) Роль Китая в создании и деятельности Шанхайской организации сотрудничества (2001–2012 гг.). С. 5-7

Кушкумбаев С.К. (2022) Казахстан и Центральная Азия между вызовами из прошлого и грядущего. Сборник статей, выступлений и интервью. Астана. С. 95-96.

艾达尔·阿姆列巴耶夫 (2022) 当代国际局势与上合组织的角色变化—哈萨克斯坦的视角. 1-15页.

Каландаршоев Г. А. (2020) Роль и место Шанхайской организации сотрудничества в системе международных отношений // Молодой учёный. №. 48 (338). С. 108-110.

Хо Д. (2022) Национальные интересы Китая и России в рамках ШОС // Вестник Московского государственного областного университета. №. 3. С. 88-99.

Ларин В. (2016) Российско-китайское трансграничье в контексте проектов евразийской интеграции. Мировая экономика и международные отношения. №. 12. С. 69-81.

Курьлев К. П., Баранник М. А., Станис Д. В. (2020) ШОС как несущий элемент конструкции Большой Евразии // *Постсоветские исследования*. Т. 3. №. 8. С. 627-632.

Кулинцев, Ю. В. (2023) Приоритеты Китая в ШОС в 2022 году // *Институт Китая и современной Азии Российской академии наук*. Москва. С. 328-332.

Chao W. C. (2022) The political economy of China's rising role in the Shanghai Cooperation Organization (SCO): Leading with balance // *The Chinese Economy*. Т. 55. №. 4. P. 293-302.

Muratovich M. T., Mohammad M. J. (2021) The role of the SCO countries in ensuring China's energy security // *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Экономика*. Т. 29. №. 4. P. 653-663.

Popović S. (2018) The role of the Shanghai Cooperation Organization in the Chinas New Security Concept // *Asian Issues*. Т. 4. №. 1. P. 73-100.

Rab A., Zhilong H. (2019) China and Shanghai Cooperation Organization (SCO): Belt and Road Initiative (BRI) perspectives // *International Journal of Humanities and Social Sciences*. Т. 9. №. 2. P. 166-171.

Fredholm M. (2013) Understanding China's Policy and Intentions Towards the SCO // *Himalayan and Central Asian Studies*. Т. 17. №. 3/4. P. 38.

Yuan J. D. (2010) China's role in establishing and building the Shanghai Cooperation Organization (SCO) // *Journal of Contemporary China*. Т. 19. №. 67. P. 855-869.

Dadabaev T. (2014) Shanghai Cooperation Organization (SCO) regional identity formation from the perspective of the Central Asia States // *Journal of Contemporary China*. Т. 23. №. 85. P. 102-118.

References

Amrebaev A. (2022) Sovremennaja mezhdunarodnaja situacija i menjajushhajasja rol' ShOS – vzgljad Kazahstana [The contemporary international situation and the changing role of the SCO—Kazakhstan's Perspective]. P. 1-15.

Chao W. C. (2022) The political economy of China's rising role in the Shanghai Cooperation Organization (SCO): Leading with balance // *The Chinese Economy*. Т. 55. №. 4. P. 293-302.

Dadabaev T. (2014) Shanghai Cooperation Organization (SCO) regional identity formation from the perspective of the Central Asia States // *Journal of Contemporary China*. Т. 23. №. 85. P. 102-118.

Fredholm M. (2013) Understanding China's Policy and Intentions Towards the SCO // *Himalayan and Central Asian Studies*. Т. 17. №. 3/4. P. 38.

Ho D. (2022) Nacional'nye interesy Kitaja i Rossii v ramkah ShOS [National interests of China and Russia within the SCO], *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta*. №. 3. P. 88-99.

Kalendarshoev G. A. (2020) Rol' i mesto Shanhajskoj organizacii sotrudnichestva v sisteme mezhdunarodnyh otnoshenij [The role and place of the Shanghai Cooperation Organization in the system of international relations], *Molodoj uchjonyj*. №. 48 (338). P. 108-110.

Kulincev, Ju. V. (2023) Prioritety Kitaja v ShOS v 2022 godu [China's priorities in the SCO in 2022], *Institut Kitaja i sovremennoj Azii Rossijskoj akademii nauk*. Moskva. P. 328-332.

Kurylev K. P., Barannik M. A., Stanis D. V. (2020) ShOS kak nesushhij jelement konstrukcii Bol'shoj Evrazii [SCO as a bearing element of the Greater Eurasia structure], *Postsovetskie issledovanija*. Т. 3. №. 8. P. 627-632.

Kushkumbaev S.K. (2022) Kazahstan i Central'naja Azija mezhdu vyzovami iz proshlogo i gradushhego. Sbornik statej, vystuplenij i interv'ju [Kazakhstan and Central Asia between challenges from the past and the future. Collection of articles, speeches and interviews.]. Astana. P. 95-96.

Larin V. (2016) Rossijsko-kitajskoe transgranich'e v kontekste proektov evrazijskoj integracii. Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija [The Russian-Chinese cross-border area in the context of Eurasian integration projects. World economy and international relations]. №. 12. P. 69-81.

Ljeczhen Ch. (2021) Rol' Kitaja v sozdanii i dejatel'nosti Shanhajskoj organizacii sotrudnichestva (2001–2012 gg.) [China's role in the establishment and operation of the Shanghai Cooperation Organization]. P. 5-7

Muratovich M. T., Mohammad M. J. (2021) The role of the SCO countries in ensuring China's energy security // *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Экономика*. Т. 29. №. 4. P. 653-663.

Popović S. (2018) The role of the Shanghai Cooperation Organization in the Chinas New Security Concept // *Asian Issues*. Т. 4. №. 1. P. 73-100.

Rab A., Zhilong H. (2019) China and Shanghai Cooperation Organization (SCO): Belt and Road Initiative (BRI) perspectives // *International Journal of Humanities and Social Sciences*. Т. 9. №. 2. P. 166-171.

Yuan J. D. (2010) China's role in establishing and building the Shanghai Cooperation Organization (SCO) // *Journal of Contemporary China*. Т. 19. №. 67. P. 855-869.

Сведения об авторах:

Назарова Құлайша Бимаханбетовна (корреспондентный автор) – докторант PhD кафедры китаеведения КазНУ им. аль-Фараби (г. Алматы Казахстан, эл.почта: kulajsanaharova@gmail.com);

Дәуен Динара Бақыткерейқызы – PhD., доцент кафедры китаеведения КазНУ им. аль-Фараби (г. Алматы Казахстан, эл.почта: orientalsciences.kz@gmail.com).

Information about authors:

Nazarova Kulaisha (corresponding author) – PhD student of the Department of Chinese Studies of al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, kulajsanaharova@gmail.com);

Dinara Dauyen – PhD., Associate Professor of the Department of Chinese Studies of al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, email: orientalsciences.kz@gmail.com).

Received: December 15, 2023

Accepted: May 20, 2024

4-бөлім
ҒЫЛЫМИ ПІКІРТАЛАСТАР

Section 4
SCIENTIFIC DISCUSSIONS

Раздел 4
НАУЧНЫЕ ДИСКУССИИ

Е.В. Музыкаина

Центр постпривычной политики и исследований перспектив будущего, Казахстан, г. Алматы
e-mail: yelena@andrews.edu

УПРАВЛЕНИЕ ПОСТПРИВЫЧНОЙ КОМПЛЕКСНОСТЬЮ, ХАОСОМ И ПРОТИВОРЕЧИЯМИ С МУСУЛЬМАНСКОЙ ТОЧИ ЗРЕНИЯ (Интервью с Шамимом Миа)

Существуют различные определения современности. Одно из них называет настоящий момент «постпривычным временем» или «промежуточным периодом, когда старые ортодоксии умирают, новые еще не родились, и очень немногое имеет смысл». Данное определение появилось в 2010 году в основополагающей статье британского мусульманского мыслителя-энциклопедиста Зияуддина Сардара «*Добро пожаловать в постпривычное время*». Эта концепция стала главным структурным элементом интервью с доктором Шамимом Миа (Лондон, Великобритания). В интервью были рассмотрены вопросы современной общественной жизни с точки зрения мусульманского мировоззрения в контексте постпривычного времени. В нем предлагается разбор ключевых характеристик феномена постпривычности – комплексность, хаос и противоречия – и их проявление в современных мусульманских сообществах. Также собеседники затронули тему разделения в современной академической науке исламоведения и мусульманских исследований, что помогло бы осознанию и правильным выводам в отношении ряда острых вопросов, связанных с современным исламом и теми, кто его исповедует. В интервью была затронута тема политического ислама, его места и роли в современном развитии обществе, а также необходимость развития критического мышления у исповедующих ислам.

Ключевые слова: постпривычное время, мусульманские сообщества, политический ислам, критическое мышление, перемены.

Y. Muzykina

Centre for Postnormal Policy and Futures Studies, Kazakhstan, Almaty
e-mail: yelena@andrews.edu

Managing postnormal complexity, chaos, and contradictions with the muslim mindset (Interview with Shamim Mia)

There are different definitions of modernity. One calls the present “postnormal times” or “an in-between period when old orthodoxies are dying, new ones have yet to be born, and very few things seem to make sense.” This definition appeared in 2010 in *Welcome to Postnormal Times*, a seminal paper by Ziauddin Sardar, a British Muslim polymath. This concept structured the interview with Dr. Shamim Mia (London, UK). During the conversation, he examined issues of modern social life from the Muslim world-view perspective in the context of postnormal times (PNT). The interview offers an analysis of the key characteristics of PNT – complexity, chaos, and contradictions – and their examples in contemporary Muslim communities. The discussion also addressed the separation of Islamic Studies from Muslim Studies in modern academic science. It would help raise awareness and correct conclusions regarding several pressing issues related to modern Islam and those who profess it. The interview also briefly touches upon political Islam, its place and role in a modern developed society, as well as the need to nurture critical thinking among those who profess Islam.

Key words: Postnormal times, Muslim societies, political Islam, critical thinking, changes.

Е.В. Музыкаина

Постқалыпты саясат және болашақ перспективаларын зерттеу орталығы, Қазақстан, Алматы қ.
e-mail: yelena@andrews.edu

**Мұсылмандық көзқарас тұрғысынан постқалыпты кешенділік,
қарама-қайшылықтар және хаосты басқару
(Шамим Миамен сұхбат)**

Қазіргі заманның әртүрлі анықтамалары бар. Біреуі қазіргі «постқалыпты уақыт» немесе «ескі православиелер өліп жатқан, жаңалары әлі тумаған және өте аз нәрселер мағынасы бар сияқты көрінетін кезең» деп аталады. Бұл анықтама 2010 жылы британдық мұсылман полиматы Зиауддин Сардардың негізгі мақаласы болып табылатын *Welcome to Postnormal Times* журналында пайда болды. Бұл тұжырымдама доктор Шамим Миамен (Лондон, Ұлыбритания) сұхбатты құрылымдады. Әңгіме барысында ол қазіргі қоғам өмірінің мәселелерін постқалыпты заман контекстінде мұсылман дүниетанымы тұрғысынан қарастырды. Сұхбат PNT негізгі сипаттамаларын талдауды ұсынады – күрделілік, хаос және қайшылықтар – және олардың қазіргі мұсылман қауымдарындағы мысалдары. Пікірталас сонымен қатар қазіргі академиялық ғылымдағы исламтануды мұсылмантанудан бөлу мәселесін қарастырды. Бұл қазіргі исламға және оны ұстанушыларға қатысты бірнеше өзекті мәселелерге қатысты хабардар болу мен дұрыс қорытынды жасауға көмектеседі. Сұхбатта сондай-ақ саяси ислам, оның қазіргі дамыған қоғамдағы орны мен рөлі, сондай-ақ исламды ұстанушылар арасында сыни ойлауды тәрбиелеу қажеттілігі туралы қысқаша айтылады.

Түйін сөздер: постқалыпты уақыт, мұсылман қауымдары, саяси ислам, сыни ойлау, өзгеріс.

В интервью рассматриваются вопросы современной общественной жизни с точки зрения мусульманского мировоззрения в контексте постпривычного времени. Предлагается разбор ключевых характеристик феномена постпривычности – комплексность, хаос и противоречия – и их проявление в современных мусульманских сообществах. В интервью предлагается поговорить о различии между исламоведением и мусульманскими исследованиями в первую очередь с академической позиции и демонстрируется важность осознания и применения данного деления для понимания исповедующих ислам. В интервью также затрагиваются вопросы: политического ислама и его места, а также роли в современном развитии общества; необходимости развития критического мышления.

– Спасибо, доктор Шамим, что согласились на интервью. Давайте начнем наш разговор с характеристики времени, в которое мы живем, и которое называют в том числе «постпривычным временем». Ему в высшей степени свойственны неопределенность и стремительные перемены. Каким образом оно влияет на мусульманские сообщества во всем мире? Каковы основные изменения, происходящие в них?

– Это очень интересный и своевременный вопрос. Мой ответ на него будет двояким. Есть перемены, затрагивающие мусульманские сообщества в странах с мусульманским большин-

ством. Но есть и мусульманские диаспоры, численность которых растет. Мусульмане, живущие в диаспоре, являются, пожалуй, самой ключевой и важной группой из двух названных из-за современных факторов и социально-политических проблем. Давайте посмотрим на мусульман, живущих в диаспоре, например, в контексте Великобритании. Мэрмом Лондона является Садык Хан, имеющий мусульманское происхождение, а Хамза Харун Юсаф – важный шотландский политический деятель, занимающий с марта 2023 года пост Первого министра Шотландии и лидера Шотландской национальной партии. У него тоже мусульманские пакистанские корни. Еще есть Анас Сарвар, шотландский оппозиционный лидер, также пакистанского происхождения. Все они выходцы из одного региона Пакистана, а именно из Пенджаба. Более того, их деятельность направлена не столько на интеграцию, сколько на вклад в политическую систему Соединенного Королевства. Сегодня в Великобритании, мы отошли от дебатов и дискуссий на тему «Должны ли мусульмане интегрироваться в западное общество?», а также от обсуждения других вопросов интеграции и ассимиляции, в том числе в сфере политики. Мы живем в волнующий момент, когда можно отойти от этих дебатов. Сегодня нам интереснее рассматривать вопрос вклада, который мусульмане привносят не только для других мусульман, но для всего общества в более широком смысле. Поэтому под вкладом можно понимать широкий спектр

деятельности. Например, когда мы говорим о Садых Хане, мэре Лондона, то понимаем, что он представляет интересы не только мусульман, но и всех жителей Лондона, среди которых есть значительное количество как мусульман, так и немусульман. Основываясь на моем понимании социологии, политики и экономики, могу сказать, что вклад мусульман в сферу политики, экономики и науки будет только возрастать в будущем. Мы станем свидетелями различных политических изменений, которые повлияют на понимание богословия и других областей.

Много интересных перемен происходят в мусульманских диаспорах во всем мире, например, в Канаде, США, Великобритании, Франции, Германии и т. д. Эти события имеют важное влияние на наше понимание того, что представляют собой мусульманские правила общежития в современном обществе. Но кроме того, в мусульманском мире происходят и другие важные изменения, благодаря которым появляются три категории.

Во-первых, есть мусульманский мир, который воспринял капитализм и демонстрирует, как он может превзойти страны Западного капитала. В эту группу входят Саудовская Аравия, Дубай и Катар, которые как бы говорят: «Знаете, если мериллом прогресса является уровень развития капитализма, мы можем превзойти существующие показатели». Более того, все, что бы не делали эти страны, набирает обороты. Например, в октябре 2023 года в Эр-Рияде, Саудовская Аравия, состоялся поединок профессиональных боксеров, легендарных тяжеловесов Фрэнсиса Нганну и Тайсона Фьюри. [1]. Недавно я смотрел документальный фильм об этом событии. В нем рассказывалось, что на момент подписания контрактов на бой между противниками стадиона, на котором должен был состояться этот бой, еще не существовало. Однако он был построен в небывало короткие сроки: за 180 дней Саудовская Аравия завершила строительство стадиона, который вмещал 30.000 человек. Этот стадион должен был собрать людей со всего мира. Данный пример показывает, что когда дело доходит до вопросов, связанный с темпами и скоростью, то первая группа мусульманских стран может превзойти западных капиталистов, если скорость является определяющим показателем прогресса. При этом все будет сделано исключительно хорошо.

Далее, есть страны мусульманского мира, вышедшие на мировую арену в результате событий «арабской весны». В эту группу входят

такие государства, как Тунис, Египет, Ливия, Йемен и другие, расположенные в разных частях мира и пережившие «арабскую весну» в 2010-2011 годах. Есть весьма интересное исследование, проведенное индийским социологом Асифом Бхатом [2, 3]. Он представил интересную теорию, согласно которой мусульманские страны того периода переживали не обязательно *революцию*, а *«рефволюцию»*. Другими словами, он говорит, что эти мусульманские государства пережили и не революцию, и не реформы, а попали в парадоксальный промежуточный период.

Более того, эти *«рефволюции»* происходят не обязательно собственно в странах, а в окружающих их государствах. Это значит, что события, совершающиеся в рамках программы Саудовская Аравия-2030, следует понимать в контексте «арабской весны», поскольку саудовцы не хотят повторения того же сценария, что имел место в Тунисе и Египте.

Наконец, есть типичные мусульманские страны, которые, похоже, повторяют историю, приводящую их к упадку. Я имею в виду такие государства, как Бангладеш или Пакистан, страдающие от циклических взлетов и падений в политике, среди руководства стран и т. д. Но одно можно сказать точно: экологические последствия климатического кризиса непропорционально повлияют в первую очередь на мусульманский мир. Глобальное потепление окажет существенное влияние на рост числа климатических беженцев, появляющихся в результате внезапного или постепенного перемещения людей из-за стихийных бедствий, ухудшающегося климата, проливных дождей или засухи. Существует также новый феномен, о котором говорят географы, такие как Лори Парсон и другие. Это «углеродный колониализм» [4] или процесс, посредством которого Запад свою ответственность за воздействие на окружающую среду возлагает на третьи лица. Я считаю, что серьезные проблемы, которые одинаково будут воздействовать на все страны мусульманского мира, возникнут из-за последствий изменения климата. Более того, мусульманский мир имеет значительную долю молодежи среди своего населения, поэтому влияние искусственного интеллекта на занятость, образование и культуру будет в нем весьма высоким. Центр постпривычной политики и исследований перспектив будущего проводит важную работу в этом направлении через проект «Атлас перспектив будущего мусульманского мира» (Atlas of Muslim Futures) [5].

Возвращаясь к вашему вопросу, чтобы ответить на него в более последовательной форме, необходимо обсудить мусульманский мир в его множественности. Я не думаю, что существует *единый* мусульманский мир; есть *мусульманские миры*, каждый со своей историей, темпами развития, скоростью изменений и уровнем хаоса. Все это уникально для каждой географической части мира. Я также думаю, что мы не можем говорить о мусульманском мире, не говоря о мусульманской диаспоре. Потому что мое понимание истории – а я скорее социолог – скорее всего демонстрирует, что когда макроизменения происходят в мусульманском мире, они не обязательно возникают в центре и определяют дальнейшие перемены. Они скорее начинаются на периферии. Большинство таких крупных мусульманских мыслителей, как Ибн Сина или Аль-Фараби, были выходцами не из колыбели ислама, а с мусульманской периферии. При этом страны Центральной Азии, будь то Казахстан или Узбекистан, оказали глубокое влияние на формирование характера, истории и направления движения мусульманского мира.

Еще раз хочу подчеркнуть, что когда речь идет о проблеме перемен и развития, нам необходимо смотреть не только на традиционные исламские страны, но и на то, что происходит на окраинах мусульманского мира. Важно не мыслить категориями и иерархиями, а рассматривать общую картину как мозаичное панно, осознавая, что оно не определяется одной единственной моделью или формой. Перемены происходят повсеместно, во всем мусульманском мире, и мы должны составить целостную картину. Более того, было бы полезно, если бы мы видели более широкую панораму. Часто, когда мы говорим о мусульманском мире, мы склонны сосредотачивать внимание на конкретных странах, таких как Палестина. Конечно, то что там сейчас происходит, – огромная трагедия. Однако мы должны научиться смотреть шире, чтобы осознать неоднозначность хаоса и той скорости, с которой меняется мусульманский мир. Поэтому важно иметь комплексное понимание перемен, а не отдельных случаев.

– *Комплексность – одна из характеристик постпривычного времени (ППВ), которое активно разрабатывается Центром постпривычной политики и исследований перспектив будущего, в котором вы являетесь старшим научным сотрудником. Как теория ППВ способ-*

ствует развитию исламоведения? Как можем применить ее к данной области?

– Это основополагающий вопрос. В исламских исследованиях мы можем выделить два ключевых подхода, которые соответствуют двум осям – горизонтальной и вертикальной. Вертикальная ось касается отношений между Богом и людьми. Вопросы, касающиеся того, сколько раз следует совершать молитву, как следует ее совершать или как соблюдать пост и т. д., в основном касаются отношений между Богом и Его подданными, и они являются вневременными.

Однако существует горизонтальная ось, касающаяся отношений людей друг с другом, то, что называется *му'амалāt*¹. Это вопросы из сферы экономики, политики, культуры, технологий и других областей. Ученые-исламоведы должны иметь четкое понимание этого конкретного изменения, чтобы понять современный мусульманский мир или ислам в целом. Хочу добавить, что если признать, что ислам предназначен для всех людей, для всех времен и на всех территориях, тогда вопросы горизонтальной сферы, касающиеся взаимодействия между самими мусульманами, а также взаимодействия с теми, кто не является мусульманином, становятся гораздо более критичными, если хотите. Например, возьмем экологическую проблему. Мусульманские богословы должны понимать вопросы, связанные с хаосом, скоростью и комплексностью. Одновременно, они должны признавать, что воздействие на окружающую среду затрагивает не только мусульман, но и все население земли, потому что мы все живем на этой планете. Вот почему нам необходимо дать новое определение понятию *уммы*. Имеется в виду не только мусульмане, приверженцы того или иного мазхаба. В этом случае *умма* будет иметь более широкое определение и всеобъемлющий аспект. Таким образом, ученые-исламоведы должны хорошо разбираться в проблемах *му'амалāt*, которые требуют понимания вопросов истории, политики, исследований перспектив будущего и теории постпривычного времени. В противном случае они не смогут ориентироваться в проблемах эко-

¹ *Му'амалāt* (араб.: *تالامع*, буквально «транзакция» или «делка») является частью исламской юриспруденции или *фикха*. Сюда входят гражданские действия и в целом все аспекты *фикха*, не принадлежащие категории *'ибадат* (акты ритуального поклонения, такие как молитва или пост).

логической, экономической или политической сферы.

Противоречия являются центральным аспектом постпривычного времени, и мне кажется интересным недавнее сообщение, коснувшееся проблемы геноцида в секторе Газа, Палестина. Именно Южная Африка, которая не является страной мусульманского большинства, подала заявление о применении Конвенции о предотвращении преступления геноцида в секторе Газа и наказании за него (дело «Южная Африка против Израиля») в Международный Суд (МС) 29 декабря 2023 года. Другой пример геноцида произошел в Мьянме, пережившей серию продолжительных преследований и убийств мусульман-рохинджа военными. Более миллиона человек стали беженцами; при этом другая африканская страна – кажется, Гамбия – подала на Мьянму в Международный Суд. В данных обстоятельствах, как определить, что такое *умма*? Если ина что-то и значит, то должна пониматься более комплексно, иметь связь с внешним миром, мировой политикой, этикой и справедливостью. Вам не нужно быть специалистом по Нельсону Менделе, чтобы понять, почему именно ЮАР инициировала рассмотрения действий Израиля. История апартеида все еще причиняет боль этой стране. Нам необходимо осознать комплексность более широко, чтобы понять более широко хаос, существующий в мире вообще, и мусульманских сообществах в частности, чтобы ориентироваться в общей картине. Я не думаю, что мы как мусульмане не относимся должным образом к себе и не живем в соответствии с высочайшей этикой, которой учит нас Коран, если не понимаем общество, в котором живем сегодня.

Можно видеть множество примеров тому в истории ислама. Как-то, имам аш-Шафии², если я не ошибаюсь, один из известных исламских юристов, издал несколько *фетв* или юридических постановлений, находясь в Ираке. Однако, прибыв в Египет, он дал другие указания. Многие ученые размышляли над этим и пришли к выводу, что социокультурный контекст определяет процесс принятия юридических решений. Чтобы выносить конкретные решения, необходимо понимать вопросы, касающиеся природы

² Мухаммад ибн Идрис аш-Шафии (767–820гг.) – исламский учёный-богослов, правовед, хадисовед и третий из четырёх имамов суннитских школ. Основатель и эпоним шафиитского мазхаба. Играл важную роль в формировании мусульманской правовой мысли, внёс основной вклад в религиозно-правовую методологию в отношении использования преданий.

общества. Я считаю, что лучше всего понять природу социокультурных изменений помогают социальные науки.

Тем не менее, существуют проблемы, связанные с взаимодействием людей друг с другом. Человеческие взаимосвязи претерпевают изменения при переходе от одного исторического периода к другому, от одного географического пространства к другому. Те, кто представляют исламские исследования, должны иметь знания в области исследований перспектив будущего, постпривычной теории, экономики, социологии и этики. Мы не можем позволить *улемам* выносить суждения по комплексным научным вопросам, если они имеют подготовку только в области теологии. Им непременно нужно демонстрировать и развивать способность к диалогу между людьми, которые являются экспертами в области исламоведения, политики, в области этики и науки. Они должны уметь достигать консенсуса посредством диалога и обсуждений, потому что необходимо признать существование множества дисциплин. В настоящее время исследователь не может быть только социологом, но должен также использовать трансдисциплинарные подходы, чтобы понять общество и происходящие в нем изменения, а также разработать решения и рекомендации для воплощения этих решений.

– *В контексте комплексности, если сравнивать исследования в области исламоведения в XX и XXI веках и ссылаясь на ваше представление о горизонтальных и вертикальных осях, можем ли мы сказать, что сегодня есть смысл разделить исламские и мусульманские исследования?*

– Абсолютно! Например, проблема терроризма продолжает оставаться актуальной во всем мире. Если вы попытаетесь понять смысл действий террориста-смертника через Коран, то это ни к чему не приведет. Текстуальная герменевтика может привести к единственно возможному выводу, что теракты ошибочны. Вместе с тем, Коран говорит одно, а поведение мусульман говорит совершенно о другом; при этом такое поведение пытаются оправдать с религиозной позиции.

Необходимо задаться вопросом: «Что следует делать для того, чтобы полностью понимать мусульманский мир и те события, которые в нем происходят?» Ответ заключается в том, что для этого необходимо понять поведение мусульман. Мы должны понимать не то, что гово-

рит текст Корана, а то, что делают мусульмане. Понимания того, что делают мусульмане, невозможно достичь через текст Корана, хадисы, герменевтику или арабский язык. Этого понимания можно достигнуть с помощью социальных наук, экономики, социологии, культурологии и политических наук. В этом заключается мой аргумент в пользу важности развития именно мусульманских исследований. Только развивая данное направление, мы сможем разобраться в сложностях и противоречиях, понять происходящие изменения.

Текстуальные исследования очень важны, но контекстуальные исследования являются ничуть не менее важными. Они помогают понять природу мусульманского общества. Есть замечательный политолог из Франции Оливье Руа. Он много времени посвятил исследованиям афганского мира еще в 1980-х годах. Пять лет назад была опубликована его книга о природе ИГИЛ [6]. Ее идея – понять, почему мусульмане из Франции, Германии, других стран ЕС, а также разных уголков мира прилетали в Сирию, чтобы присоединиться к ИГИЛ. Что побудило этих людей поехать туда? Чтобы ответить на данный вопрос, он изучил биографии этих людей. Кто-то, возможно, думал, что эти «добровольцы» имели знания в области исламоведения или обучались в медресе. Однако исследователь обнаружил, что люди, которые присоединялись к этой группировке, в прошлом употребляли наркотики, имели судимость или проблемы с психическим здоровьем. Их мотивировал не текст Корана; было что-то другое. Поэтому Руа разработал теорию исламизации радикалов. Другими словами, не ислам радикализировал отдельных людей, а произошла радикализация ислама отдельными личностями. Люди, которые уже были радикалами, были не в ладах с законом и прошли тюрьму, – они радикализировали ислам. Это исследование доказывает, что крайне важно видеть то, что делают люди, а не только то, что говорит текст. Оливье Руа – один из многих политологов, которые говорят, что для понимания мусульманского мира ориентироваться необходимо не только на один Коран. Исследование поведенческих моделей, социологического и политического контекстов, а также экономических обстоятельств должны формировать представления о личности.

– Итак, мы начали говорить об эпистемологии, которая является одним из ваших научных интересов. Как она меняется в свете перемен,

о которых мы говорили выше? Можем ли мы сегодня различать исламскую и мусульманскую эпистемологию?

– Мне придется быть довольно пессимистичным, отвечая на этот вопрос. Я не думаю, что мусульмане занимаются развитием собственной эпистемологии. Как результат колонизации, мусульмане автоматически принимают эпистемологию Запада. Они следуют западной логике, когда создают сегодня факультеты университетов, разделяя социальные, гуманитарные и другие науки. Они не видят прямой связи между этикой и экономикой или медициной и этикой. Они не признают, что философия должна влиять на их практику медицины или определять то, как мусульмане думаем об экономических вопросах. Я весьма пессимистично настроен в отношении того, что современные мусульмане разработали новый способ мышления или взгляд на мир. Практически произошел возврат к старому западному мышлению, сконцентрированному на классификации знаний. Это с одной стороны.

С другой стороны, некоторые мусульманские страны все еще продолжают обсуждать исламизацию знаний, не обязательно обращая внимание на то, как развивается эпистемология формирования дисциплин. Зияуддин Сардар в одной из своих книг [7], рассматривая интеграцию знаний и последствия этого процесса, говорит, что мусульманам необходима интегративная система знаний, чтобы ориентироваться в комплексном мире. Эта мысль подталкивает нас к вертикальному направлению, о котором говорилось выше. Я также подробно обсуждал этот вопрос в одной из своих статей о зомби-дисциплинах, опубликованной в сборнике под названием «Нарождающиеся эпистемологии. Изменяющаяся ткань знаний в постпривычное время» (*Emerging Epistemologies: Changing Fabric of Knowledge in Postnormal Times*) [8, p. 135-155], под редакцией Зияуддина Сардара. На самом деле, для тех, кто интересуется данной темой, посоветую отличную статью Сардара в этом же сборнике, которая называется «Смог невежества: знание и мудрость в постпривычное время» (*The Smog of Ignorance: Knowledge and Wisdom in Postnormal Times*) [9, p. 18-43].

Говоря об исламской эпистемологии, мы можем извлечь уроки из прошлого. Например, читая работы Ибн Халдуна, писавшего в XIV веке, мы видим, что, пытаясь разобраться в причинах взлетов и падений цивилизаций, он не смог подобрать одну дисциплину, которая помогла бы

ему понять феномен, который он рассматривал. По сути, он разработал свою собственную дисциплину; это была социология. Ибн Халдун не говорил об исламизации дисциплины, а создал новую. Мусульманам следует уделять больше времени и энергии для разработки нового взгляда на мир, а не обязательно возвращаться к старым моделям, которые не всегда ведут к конкретной цели. Таков будет мой ответ. Новые эпистемологии требуют много времени и сил для своего появления.

Задача мусульман сегодня состоит не в том, чтобы возвращаться к старым моделям формирования знаний, а искать новые способы взглянуть на мир. Этому есть много примеров в истории. Если обратиться к процессу классификации хадисов, то можно увидеть, что мусульманские улемы должны были прийти к этой системе классификации как к новому знанию. С другой стороны, если мы посмотрим на фикх, систему знаний в области юриспруденции, кто-то должен был ее разработать. У Джонатана Брауна есть интересная книга [10] о процессе канонизации «Сахйх ал-Бухарй»³. Часто мусульмане склонны воспринимать литературу хадисов как данность, но она была создана в социально обусловленных обстоятельствах, и общество сыграло в этом процессе решающую роль. Нам следует перестать упорно смотреть в прошлое и начать смотреть в будущее.

Однако нам не следует отказываться от всего в интеллектуальной традиции, например китайской или индийской, потому что есть интеллектуальные основы, на которые мы можем опираться. Красота ислама заключается в способности мусульман собирать знания по всему миру. Есть хадис, в котором говорится: «Знание – это утраченная собственность верующего». Знание не является продуктом греков, оно божественно и богодухновенно. А если так, то мусульмане смогут извлечь пользу из знаний и греков, и китайцев, и Запада, и других. Таков мой ответ.

- Если рассматривать новый тип эпистемологии, что может способствовать и что может препятствовать ее развитию?

³ Сахйх ал-Бухарй один из шести основных суннитских сборников хадисов, составленный персидским ученым Мухаммадом ал-Бухари, примерно в 846 году. Автор родился в Бухаре, на территории современного Узбекистана. «Сахйх» в переводе с арабского означает «достоверный». Наряду с «Сахйх Муслим», это одна из самых уважаемых книг в суннитском исламе после Корана.

– По сути, мусульмане должны взять на себя ответственность за производство знаний, чтобы расставить приоритеты и активно участвовать в процессе. Они должны стать хозяевами своей судьбы. Необходимо инвестировать в новую систему производства знаний в университетах и других учебных заведениях. Тем не менее, это не означает, что мусульмане не могут и не должны учиться у других. Также важно перенимать знания других дисциплинах и изучать новое интеллектуальное наследие. Я говорю не только о Западе. Возьмем, например, серию книг Джозефа Низама⁴ по истории науки и техники в Китае [11]. Автор рассказывает об идее науки и техники, разработанной китайцами. Другая книга Усмана Кейна «За пределами Тимбукту» [12] посвящена исламской форме знания, характерной для Западной Африки. Поэтому мусульманам следует смотреть на знания глобально, тогда это сослужит им гораздо большую службу.

Например, говоря об исламской истории, ученые обычно начинают со смерти Пророка, затем переходят к эпохе Праведных халифов, Омейядов, Аббасидов и так далее. Но что, если начинать историю ислама с перспективы Центральной Азии, Западной Африки, Индии или Китая? Я был в Китае и знаю, что несколько *сахабов*⁵ похоронены там. История ислама в Китае восходит к IX-X векам. Там сохранились мечети того времени, которые все еще можно посетить. Сегодня есть возможность развивать историю ислама не с арабцентристской точки зрения, а с гораздо более широкой и инклюзивной перспективы.

- Существует проблема с такой инклюзивной перспективой в исламе, особенно в нашей части земного шара. Интеграция и изучение, скажем так, других мазхабов здесь является чуть ли не отступничеством. Быть мусульма-

⁴ Работа «*Science and Civilisation in China*» представляет собой монументальное исследование, открывающее новые горизонты в представлении читателям подробного и последовательного отчета о развитии науки, техники и медицины в Китае с древнейших времен до появления иезуитов и зарождения современной науки в конце XVII века. Это обширная работа, несомненно, больше подходящая для ученых и исследователей, чем для обычного читателя, опубликованная издательством Cambridge University Press. Более детально см. Winchester, S. (2008). The man who unveiled China. *Nature* 454, 409–411. <https://doi.org/10.1038/454409a>.

⁵ Сахабы (араб.: صحابہ، «соратники») были мусульманскими сподвижниками исламского пророка Мухаммада, которые видели его или встречались с ним.

нином в центральноазиатских странах значит быть приверженцем конкретного, то есть ханафитского мазхаба, матуридитского направления. Однако строгая принадлежность только к тому или иному мазхабу не характерна для остального мусульманского мира. Что может помочь людям преодолеть этот сепаратизм и сегрегацию?

– Это критический момент. Если кто-то живет, например, в отдаленной деревне в Пакистане, то придерживаться ханафитского мазхаба имеет смысл, поскольку все остальные тоже являются приверженцами ханафитского мазхаба. Но такая приверженность не имеет смысла, если кто-то работает, например, в пенитенциарной системе, оказывая духовную помощь заключенным. Такой человек общается с людьми разного интеллектуального уровня, принадлежащими различным мазхабам. Это означает, что необходимо иметь более плюралистическое понимание вашей собственной исламской традиции.

Ислам по определению весьма разнообразен. Культурный императив является центром исламской цивилизации. Если мы посмотрим, например, на архитектуру, мусульмане по-разному строят мечети в Узбекистане, Индии и Африке. В этом как раз и заключалась прелесть ислама: можно опираться на разные важные компоненты мусульманского наследия, чтобы понять его и стать более инклюзивными. Мир становится настолько взаимосвязанным, что больше нельзя жить в изоляции. Это один из уроков, которым нас учит теория постпривычного времени. Скорость перемен в мире настолько велика, что мы должны реагировать на возникающие вызовы моментально, иначе мы останемся в стороне. Возвращаясь к уже озвученному моменту: если мы признаем, что ислам – для всех людей, для всех времен и для всех территорий, мы должны принять новые вызовы. Хорошо, что исламское интеллектуальное наследие не является законсервированной традицией; оно весьма открыто и динамично.

– *Обратимся к другой проблеме, широко обсуждаемой в нашем регионе: политический ислам. В контексте войны в Газе он приобретает все большее значение в дискуссиях по всему миру. Как меняется политический ислам?*

– В качестве примера хочу привести еще одну книгу уже упомянутого автора. Это «Провал политического ислама» (The Failure of Po-

litical Islam) Оливье Руа [13]. Главный аргумент книги заключается в том, что каждый раз, когда исламские политические партии баллотируются на местных или национальных политических выборах, они проигрывают. Политические решения, предлагаемые ими, не адекватны потребностям мусульманских сообществ, поскольку они не признают комплексности, фактического хаоса во всем мире и небывалой скорости перемен – тех основных аспектов теории постпривычного времени, которые мы принимаем за историческую реальность.

Что касается политического ислама, то идея восстановления Халифата как ответа на все вопросы мусульманского мира является всего лишь популизмом и не имеет ничего общего с конкретным планом действий. Возьмем, к примеру, центральный посыл. Если Халифат был решением всех проблем, то почему его существование подошло к концу? Это логичный вопрос! Чтобы найти решение для укоренившихся проблем, нужно проделать большую, напряженную работу в области экономики и социологии и взглянуть на вопросы с междисциплинарной точки зрения. То же самое относится и к знаниям из области текстологии, которые не могут гарантировать надежное решение. Кроме того, если заняться подробным чтением работ по истории ислама, скажем, прочитать трехтомник Маршалла Ходжсона «История ислама» (The Venture of Islam)⁶ [14], непременно возникает вопрос: а у мусульман когда-либо существовал единый халифат? Это особенно верно, учитывая внутренние конфликты между соперничавшими политическими династиями и государствами.

Другой важный момент заключается в том, что старый политический ислам видит решение проблем мусульманского сообщества в обращении к прошлому. В действительности же, решения для мусульманских сообществ лежат в настоящем и будущем. Пока мусульмане не примут эту предпосылку, то будет простое сотрясение воздуха пустыми высказываниями.

– *То есть, мы можем решить наши текущие проблемы, только оглядываясь в прошлое. Однако мы должны критически относиться к тому, что мы переносим из прошлого в настоящее и будущее.*

⁶ Перевод на русский язык данного издания вышел только в одном томе. См. Ходжсон, М. История ислама: Исламская цивилизация от рождения до наших дней // ЭКС-МО, 2013. – 1088с.

– Да, согласен на сто процентов!

– *Итак, что же может повлиять на наш критический взгляд и что должно повлиять на мусульман, чтобы критический взгляд развивался у них в это сложное время?*

– Вы поднимаете очень интересный вопрос. История, которой занимался Ибн Халдун, не была простым изучением фактов прошлого, потому что история снабжает данными настоящее, а также будущее. Поэтому история – это изучение философии. С критической точки зрения история – это не только прошлое, потому что прошлое влияет на наше настоящее. Поэтому мы должны рассматривать историю с философской позиции, а критическое мышление занимает в этом процессе центральное место. Ибн Халдун утверждал, что, изучая историю, видно, что мудрость не обязательно передается от одного поколения к другому. Каждый человек должен сделать шаг назад и критически оценить информацию, передаваемую из поколения в поколение.

Без развития критического мышления мусульмане не смогут ориентироваться в современном мире, например, в фейковых новостях, работе искусственного интеллекта и многих других важных вопросах, с которыми они сталкиваются. Им необходимо воспринять критическое мышление, иначе не выжить. Как, например, узнать, настоящее ли изображение, которое отправил вам ваш друг? Не подделка ли это? Действительно ли событие, запечатленное на кадрах, имело место? 2024 год станет годом политики, потому что в этом году в мире пройдет намного больше политических выборов, чем когда-либо в истории. Мы знаем, что ИИ и дипфейки будут центральными компонентами этих процессов. Прокручивая ленту видеоклипов на TikTok, важно вооружиться очками критического мышления. В противном случае мы не сможем ориентироваться в происходящем. Два важных источника, которые могут оказаться полезными вашему читателю: это том 1 «Хрестоматии постпривычного времени» (*Postnormal Times Reader*) [15], который уже вышел в свет [на английском языке] и его можно загрузить на сайте Центра постпривычной политики и исследований перспектив будущего⁷, а также том

⁷ Ссылка для скачивания тома 1 «Хрестоматии постпривычного времени» на английском языке: [https://postnormaltimes.es/sites/default/files/uploads/PostNormalTimesReader\(booktext\)-USintlepub\(25APR2019\).pdf](https://postnormaltimes.es/sites/default/files/uploads/PostNormalTimesReader(booktext)-USintlepub(25APR2019).pdf)

2 «Хрестоматии», который выходит этой весной. Оба тома содержат ряд глубоких статей, охватывающих широкий круг тем, касающихся комплексной, хаотичной и противоречивой природы нашего времени.

– *Критическое мышление тесно связано с умением задавать вопросы и подвергать сомнению существующее status quo. Тем не менее, когда мусульмане начинают задавать вопросы, их часто обвиняют в том, что они ставят под сомнение саму веру. На них начинают смотреть с презрением, как на предателей и учат, что они должны принимать то, что им говорят, как должное. Но в современном мире это не работает. Тем не менее, вопрос в том, как сбалансировать веру и критическое мышление в постпривычное время?*

– Это большой вызов, не так ли? Коран призывает людей признать, что Бог един. Это постулат веры, и мы должны его принять. Чтобы принять его, нам нужны способности критически мыслить и выбирать. Мы должны быть убеждены в существовании Реального [Сущего]. Таким будет мой ответ. Это большая проблема как для отдельных личностей, так и для мусульманских учреждений, системы образования, медресе, школ и т.д. В противном случае вера становится неактуальной. Я уже говорил, что нельзя полностью отказаться от прошлого, поскольку необходимы и традиционные формы знаний. Недавно я читал статью о строительстве школ в Африке и о том, что в местных формах познания используют различные материалы. Проблема не в том, чтобы принять или не принять современность, а в том, чтобы получить более полную картину. Мы не отвергаем традиционную систему знаний, а критически рассматриваем ее.

– *Модернизация не обязательно означает отказ от того, что существовало в культуре на протяжении веков. Скорее это понимание того, как можно данное наследие трансформировать, не теряя своих корней, прежде всего культурных, но не попадая в их ловушку. И эта дилемма является важной в контексте идентичности. Великобритания – страна ЕС с наибольшей долей мусульманского населения. Что значит быть мусульманином в Великобритании?*

– Это значит признать одну уникальную особенность. Она заключается в признании того,

что идентичность не фиксирована, а она изменяется. Она представляет собой постоянный процесс становления. Моя мусульманская идентичность сегодня не такая, какой она была десять лет назад или будет через десять лет. Поскольку идентичность постоянно находится в процессе становления, она не представляет собой точку назначения, а является скорее дорогой, по которой я двигаюсь. Можно сказать, что наша идентичность формируется постоянно. Это уникальная особенность для мусульманина, живущего в диаспоре. Ты постоянно, непрерывно изменяешься.

– Но разве эта изменчивость не является уникальной особенностью мусульман, живущих в любой точке мира?

– Я бы сказал, что это так; в этом суть идентичности. Однако для мусульман диаспоры это самая важная особенность. Потому что для человека, живущего в стране с мусульманским большинством, динамика будет иной. Там ислам вплетен в культурную ткань общества. Вы выходите на улицу и слышите *азан* [призыв к молитве] каждый день, а в пятницу у вас может быть выходной. Если вы хотите помолиться, вам не нужно искать для этого укромного места. Люди, живущие в странах с мусульманским большинством, воспринимают подобные вещи как нечто само собой разумеющееся, для них это норма. Однако мусульмане, живущие на Западе, зачастую находятся на периферии жизни. Исламофобия всегда бросает им вызов со стороны общества и различных институтов. Поэтому мусульманам в немусульманских странах приходится учиться ориентироваться в окружающих их обстоятельствах.

– Однако мэ́р Лондона – выходец из мусульманской среды, и мусульманское население Великобритании растет. Как вы думаете, откроет ли когда-нибудь британский парламент свои двери для исламской политической партии?

– Нет. Мы отошли от этого. На протяжении всей истории [мусульман в Великобритании] можно выделить несколько периодов, таких как политика разделения, политика интеграции и политика ассимиляции. Сейчас мы занимаемся политикой сотрудничества. Суть заключается в том, какой вклад мусульмане могут внести в развитие всего общества. Для нас это самый важный вопрос. Речь идет не о сепаратизме и создании отдельной системы, а о том, как внести свой вклад в то общество, частью которого мусульмане являются сегодня, а не только содействовать развитию местной мусульманской общины.

– Считаете ли вы, что создание какого-либо политического образования для мусульман будет рассматриваться как сепаратистское намерение, или существует множество других способов представлять свои идеи и требования?

– Конечно. В развитых странах есть много возможностей. Однако многие мусульмане предпочитают переехать в такие государства, как Дубай или Катар. И в этом суть проблемы: необходимо научиться справляться с проблемой там, где вы с ней встречаетесь, сталкиваясь с институциональной исламофобией, насилием и т. д. Жизнь здесь, на Западе, становится все более сложной и непростой, но это показывает ваш уровень приверженности обществу.

– Это важный момент и хороший урок не только для мусульман. Спасибо за ваше время и ответы, которыми вы поделились.

Источники финансирования

Интервью подготовлено в рамках проекта BR21882428 “The Influence and Perspectives of Islam as a Spiritual, Cultural, Political, and Social Phenomenon in Postnormal Times: The Experience of the Middle Eastern and Central Asian Countries.”

Литература

- Зайцева, Е. “Британский боксер Тайсон Фьюри победил бывшего чемпиона UFC Нганну”, *Forbes RU*, 23 октября 2023. URL: <https://www.forbes.ru/sport/499438-britanskij-bokser-tajson-f-uri-pobedil-byvsego-chempiona-ufc-ngannu>.
- Bayat, A. (2021). *Revolutionary Life: The Everyday of the Arab Spring* Harvard University Press.
- Bayat, A. (2017). *Revolution without Revolutionaries: Making Sense of the Arab Spring*. Stanford University Press.
- Parson, L. (2023). *Carbon colonialism: How rich countries export climate breakdown*. Manchester University Press.
- Atlas of Muslim Futures* // [Electronic source] URL: <https://atlas.postnormaltim.es/>
- Roy, O. (2017). *Jihad and Death: The Global Appeal of Islamic State*. Oxford University Press.

Sardar, Z. (2017). *Rethinking Reform in Higher Education: From Islamization to Integration of Knowledge*. Amman: International Institute of Islamic Thought.

Miah, Sh. Epistemology and Higher Education in the Muslim World, in *Emerging Epistemologies: The Changing Fabric of Knowledge in Postnormal Times*. (2022). Ed., Ziauddin Sardar. International Institute of Islamic Thought and Centre for Postnormal Policy & Future Studies, p. 135-155.

Sardar, Z. The Smog of Ignorance: Knowledge and Wisdom in Postnormal Times in *Emerging Epistemologies: The Changing Fabric of Knowledge in Postnormal Times*. (2022). Ed., Ziauddin Sardar. International Institute of Islamic Thought and Centre for Postnormal Policy & Future Studies, p. 18-43.

Brown A. C. (2013). *The Canonization of al-Bukhari and Muslim: The Formation and Function of the Sunnī Ḥadīth Canon*. BRILL.

Winchester, S. (2008). The man who unveiled China. *Nature* 454, 409–411. <https://doi.org/10.1038/454409a>.

Kane, O. (2016). *Beyond Timbuktu: An Intellectual History of Muslim West Africa*. Harvard University Press.

Roy O. (1996). *The Failure of Political Islam*. Harvard University Press.

Hodgson, M. G. S. (2009). *The Venture of Islam*, v. 1-3. University of Chicago Press. March 28, 2024.

The Postnormal Times Reader. (2019). International Institute of Islamic Thought in cooperation with Centre for Postnormal Policy & Future Studies.

References

Zaitseva, E. “British boxer Tyson Fury defeated former UFC champion Ngannou”, *Forbes RU*, 23 October 2023. URL: <https://www.forbes.ru/sport/499438-britanskij-bokser-tajson-f-uri-pobedil-byvsego-cepiona-ufc-ngannu>.

Bayat, A. (2021). *Revolutionary Life: The Everyday of the Arab Spring* Harvard University Press.

Bayat, A. (2017). *Revolution without Revolutionaries: Making Sense of the Arab Spring*. Stanford University Press.

Parson, L. (2023). *Carbon colonialism: How rich countries export climate breakdown*. Manchester University Press.

Atlas of Muslim Futures // [Electronic source] URL: <https://atlas.postnormaltim.es/>

Roy, O. (2017). *Jihad and Death: The Global Appeal of Islamic State*. Oxford University Press.

Sardar, Z. (2017). *Rethinking Reform in Higher Education: From Islamization to Integration of Knowledge*. Amman: International Institute of Islamic Thought.

Miah, Sh. Epistemology and Higher Education in the Muslim World, in *Emerging Epistemologies: The Changing Fabric of Knowledge in Postnormal Times*. (2022). Ed., Ziauddin Sardar. International Institute of Islamic Thought and Centre for Postnormal Policy & Future Studies, p. 135-155.

Sardar, Z. The Smog of Ignorance: Knowledge and Wisdom in Postnormal Times in *Emerging Epistemologies: The Changing Fabric of Knowledge in Postnormal Times*. (2022). Ed., Ziauddin Sardar. International Institute of Islamic Thought and Centre for Postnormal Policy & Future Studies, p. 18-43.

Brown A. C. (2013). *The Canonization of al-Bukhari and Muslim: The Formation and Function of the Sunnī Ḥadīth Canon*. BRILL.

Winchester, S. (2008). The man who unveiled China. *Nature* 454, 409–411. <https://doi.org/10.1038/454409a>.

Kane, O. (2016). *Beyond Timbuktu: An Intellectual History of Muslim West Africa*. Harvard University Press.

Roy O. (1996). *The Failure of Political Islam*. Harvard University Press.

Hodgson, M. G. S. (2009). *The Venture of Islam*, v. 1-3. University of Chicago Press. March 28, 2024.

The Postnormal Times Reader. (2019). International Institute of Islamic Thought in cooperation with Centre for Postnormal Policy & Future Studies.

Сведения об авторах:

Доктор Шамим Миа – старший преподаватель Школы бизнеса, образования и права Университета Хаддерсфилда (Великобритания), член Хаддерсфилдского центра исследований в области образования и общества (HudCRES) и Института безопасного общества. Доктор Шамим является автором четырех книг: «Ибн Халдун: образование, история, общество» (*Ibn Khaldun: Education, History and Society* (2023)); «Раса, пространство и мультикультурализм в Северной Англии» (*Race, Space and Multiculturalism in Northern England* (в соавторстве, 2020)); «Мусульмане и вопрос безопасности: троянский конь, превентивность и расовая политика» (*Muslims and the Question of Security: Trojan Horse, Prevent and Racial Politics* (2017)), а также книга «Школьное образование мусульман и вопрос самосегрегации» (*Muslims Schooling and the Question of Self-Segregation* (2016)), удостоенная награды как «книга, получившая самую высокую оценку» Общества педагогических исследований за 2016 год. Доктор Шамим является соредактором серии «Мусульмане в Великобритании» (издательство Oxford University Press). Он также является старшим научным сотрудником Центра постпривычной политики и исследований перспектив будущего (*Centre for Postnormal Policy and Futures Studies*) и редактором ежеквартального журнала «Critical Muslim» (издательство Hurst).

Елена Валентиновна Музыкаева – доктор исламоведения (PhD), кандидат философских наук, сертифицированный футуролог, научный сотрудник Центра постпривычной политики и исследований перспектив будущего (*Centre for Postnormal Policy and Futures Studies*). Email: yelena@andrews.edu

Information about authors:

Dr. Shamim Miah – senior lecturer at the University of Huddersfield, School of Business, Education and Law (UK), a member of Huddersfield Centre for Research in Education and Society (HudCRES) and Secure Societies Institute. Dr. Shamim is the author of four books: Ibn Khaldun: Education, History and Society (2023); Race, Space and Multiculturalism in Northern England (coauthor-2020); Muslims and the Question of Security: Trojan Horse, Prevent and Racial Politics (2017) and Muslims Schooling and the Question of Self-Segregation which received the 'highly commended' book award by the Society for Educational Studies' (2016). Dr. Shamim is the co-editor for Muslim's in Britain series (Oxford University Press). He is also a senior fellow at the Centre for Post-normal Policy and Futures Studies and the reviews editor for the journal Critical Muslim (Hurst).

Dr. Yelena V. Muzykina – PhD in Islamic Studies, Candidate of Science in Social Philosophy, a certified futurist, and a fellow at the Centre for Postnormal Policy and Futures Studies. Almaty, Kazakhstan. Email: yelena@andrews.edu

Поступила: 17 марта 2023 года

Принята: 20 мая 2024 года

МАЗМҰНЫ – CONTENTS – СОДЕРЖАНИЕ

1-бөлім Азия мен Африка елдерінің саясаты және халықаралық қатынастары	Section 1 Politics and international relations of the countries of Asia and Africa	Раздел 1 Политика и международные отношения стран Азии и Африки
<i>Yugo Tomonaga, Rebecca Gerrett-Magee</i> Study tour for mutual understanding between Japan and Australia.....		4
<i>Junyao Han</i> Shidian and Chinese path to modernization		14
<i>Муратбекова А.М., Габдуллин К.Т.</i> Взаимодействие неформальных институтов Кашмира в условиях неопределенности		26
<i>Park S.</i> Mobility and belonging of stateless Koreans in Japan.....		38
2-бөлім Шығыс филологиясы	Section 2 Oriental philology	Раздел 2 Восточная филология
<i>Тұрбек М., Анипина А.К., Оразақынқызы Ф.</i> Қытай және қазақ тілдеріндегі зоонимдік мақал-мәтелдердің көркемдік ерекшелігі		48
3-бөлім Шығыс елдерінің тарихы мен мәдениеті	Section 3 History and culture of the countries of the East	Раздел 3 История и культура стран Востока
<i>Mehmet Can, İskender Güneş</i> Transformation of local governments in the crisis of modernity and new civilisation debates.....		56
<i>Рамазанов А.А., Кренгауз И.Н., Болатханова З.</i> Қытайдың экономикалық ғажайыбы		66
<i>Молотова Г.М.</i> Представление о мироздании тюркских народов Центральной Азии: древность и раннее средневековье		79
<i>Тулешова С.С., Әбиденқызы А.</i> Қазақ және Қытай халықтарының дәстүрлі мәдениетіне салғастырмалы талдау: ұлттық салт-дәстүр, құндылықтар мен мәдени ерекшеліктер негізінде.....		88
<i>Nazarova K.B., Dauyen D.B.</i> Prospects and trends in the development of the Shanghai Cooperation Organization (Chinese approach and China’s role in this organization)		98
4-бөлім Ғылыми пікірталастар	Section 4 Scientific discussions	Раздел 4 Научные дискуссии
<i>Музыкаина Е.В.</i> Управление постривычной комплексностью, хаосом и противоречиями с мусульманской точки зрения (Интервью с Шамимом Миа).....		110